

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

**TÜRKİYE'YE ZORUNLU GÖÇLE GELEN SURİYELİ
KADINLARIN HAKLAR VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ
BAĞLAMINDAKİ DENEYİMLERİ**

Hülya ŞAHİN ERBEKTAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

TÜRKİYE'YE ZORUNLU GÖÇLE GELEN SURİYELİ KADINLARIN
HAKLAR VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAĞLAMINDAKİ
DENEYİMLERİ

Hülya ŞAHİN ERBEKTAŞ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

TEŞEKKÜR

Danışmanım Prof. Dr. Birsen Şahin Kütük'e ders alma sürecimden bugüne, bana olan inancını kaybetmeden yanımda olduğu; tez yazma sürecimde bilgi birikimi ve deneyimlerini paylaşarak gösterdiği destek için çok teşekkür ederim.

Tezimde kullandığım Fransızca makalenin çevirisinde yardımını esirgemeyen Muhammet Taha Tunç'a paylaşımları için teşekkür ederim.

Tez yazma sürecini birlikte deneyimlediğim, kimi zaman kendi sorunlarını bile bir kenara bırakarak beni dinleyen ve bana ilham veren Hazal'a; bazen bana benden daha çok inanan İdil'e ve en umutsuz anlarımda bile bana şans ve neşe getiren Ebru'ya destekleri için teşekkür ederim.

Bu süreçte yapabileceğime olan inançlarını kaybetmeyen tüm aileme de çok teşekkür ederim. Özellikle her çıkan aksaklıkta benimle üzülen ve her mutlu anımda benimle en güzel kahkahalarını paylaşan anneme; ne olursa olsun iyimserliğini benimle paylaşan, bugün beni ben yapan her şeyde büyük payı olan anneanneme ve benimle büyüyen bazen benim abla olduğum, bazen de onun bana ablalık yaptığı canım kardeşim Hilal'e ve bu kadar kadının arasında ne yapacağını bilemeyen ama desteğini her zaman hissettiğim kardeşim İbrahim'e çok teşekkür ederim. Siz olmasaydınız asla başaramazdım.

Son olarak inancımı ve enerjimi her kaybettiğimde sabrı ve sevgisiyle yanımda olan Ali Rıza'ya; sadece tez sürecimde değil hayat boyu yanımdaki varlığı için sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

ERBEKTAŞ ŞAHİN, Hülya. *“Türkiye’ye Zorunlu Göçle Gelen Suriyeli Kadınların Haklar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamındaki Deneyimleri”*, Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2020.

Bu çalışmada Suriye’de meydana gelen savaş sonrası zorunlu göç ile Türkiye’ye gelen Suriyeli kadınların göç öncesi Suriye’deki yaşamları boyunca kadın hakları, toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitliği konusundaki gözlemleri, düşünceleri ve uygulamaları onların anlam dünyaları üzerinden ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca, Suriyeli kadınların Türkiye’ye geldikten sonraki yeni yaşamlarında toplumsal cinsiyet temelli görüş ve davranışlarında bir değişim yaşayıp yaşamadıkları, yaşadılar ise bunların neler olduğu, kadınların yaşam öyküleri üzerinden feminist duruş noktası kuramı aracılığıyla verilmiştir. Nitel yaklaşım kullanılan bu çalışmada zorunlu göç sonucu Türkiye’ye gelen üç Suriyeli kadından yaşam öyküsü formu aracılığı ile veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda katılımcı kadınların, Türkiye’ye geldikten sonra Suriye’deki yaşam deneyimleri üzerinden toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik sorgulamaları olduğu fakat kadınların ve erkeklerin eşit olabileceğine dair inançlarının güçlü olmadığı görülmüştür. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sorgulamalarında, Türkiye’ye geldikten sonra kadın haklarına ilişkin bilgi sahibi olmalarının etkili olduğu görülse de benimsemiş oldukları ataerkil kodları dönüştürebilmek konusunda oldukça güçlük yaşadıkları saptanmıştır. Katılımcılar, eğitim, çalışma yaşamı ya da miras paylaşımı gibi alanlarda erkeklerle eşit olunabileceği görüşünü savunsalar da kadın hakları konusunda bunun ötesine geçememektedirler. Katılımcı kadınların geleceğe yönelik beklentilerinde ise kendisini merkeze almak yerine, ataerkil toplumlardaki toplumsal cinsiyet rolleriyle örtüşen beklentilere sahip oldukları görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Zorunlu Göç, Kadın Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Kesişimsellik, Feminist Duruş Noktası

ABSTRACT

ERBEKTAŞ ŞAHİN, Hülya. “*Experiences of the Syrian Women Migrating to Turkey through Forced Migration within the Context of Rights and Gender Equality*”, Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2020.

In this study, observations, opinions and experiences of Syrian women – who immigrated to Turkey through the forced immigration after the war in Syria – on women rights, gender, and gender equality throughout their lives were discussed via their perspectives. The study also investigates whether Syrian women have experienced any change in their perspective and behavior based on gender in their new life after immigrating to Turkey, and reveals what those experiences are using their life story along with the feminist standpoint theory if they have experienced any change. The data used in this study using qualitative approach was collected from three Syrian women, who came to Turkey as a result of forced immigration, through the life story form. In conclusion of the study, it was observed that after immigrating to Turkey, the Syrian women have had some questioning regarding gender equality considering their experiences in their life back in Syria but do not have a strong belief on the fact that women and men can be equal. Although it seems to be effective to have information on women rights after coming to Turkey on their questioning of gender equality, it was observed that they have had quite difficult times transforming their patriarchal codes they adopted. Although the participants advocated that they can be equal with men in areas such as education, workplace or heritage sharing, they could not go beyond this in terms of women's rights. It was observed that the expectations of participating women for the future are not the ones locating them in the center, but the expectations that coincide with the gender roles in patriarchal societies.

Keywords: Forced Migration, Women Rights, Gender, Intersectionalism, Feminist Standpoint Theory

İÇİNDEKİLER

YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ÇALIŞMANIN KONUSU, KAPSAMI VE YÖNTEMİ	4
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI.....	4
1.1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi.....	4
1.1.2. Araştırmanın Soruları.....	6
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	7
1.2.1. Feminist Araştırma.....	7
1.2.2. Araştırma Katılımcıları	16
1.2.3. Veri Toplama Süreci	19
1.2.4. Veri Analiz Süreci.....	26
1.2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	27
1.3. KATILIMCILARIN YAŞAM ÖYKÜLERİ	28
1.3.1. Samira	28
1.3.2. Fatma.....	37
1.3.3. Ayşe	53
2. BÖLÜM: ZORUNLU GÖÇ, KADIN, TOPLUMSAL CİNSİYET VE FEMİNİST PERSPEKTİF	60
2.1. GÖÇ, ZORUNLU GÖÇ VE EKOLOJİK KURAM	60

2.1.1.	Göçün Kavramsal Değerlendirmesi	60
2.1.2.	Ekolojik Kuram ve Göç	62
2.2.	GÖÇÜN ÖZNESİ OLARAK KADIN	66
2.3.	FEMİNİZM, KESİŞİMSELLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET	68
2.3.1.	Post-Modern Feminizm ve Kesişimsellik	69
2.3.2.	Bir Kavram Olarak Toplumsal Cinsiyet	72
3.	BÖLÜM: DÜNYADA KADIN HAKLARI VE DEĞİŞİM RÜZGARİ	83
3.1.	KADININ İNSAN HAKLARI TARTIŞMALARI VE HUKUKİ GELİŞMELER.....	83
3.2.	19. YÜZYIL DÜNYA'DA KADIN HAKLARI VE DEĞİŞİM.....	85
3.3.	OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA KADIN HAKLARI.....	90
3.4.	TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE KADIN HAKLARI	92
4.	BÖLÜM: SURİYE'NİN 19. YÜZYILDAKİ SİYASİ DURUMU VE KADIN HAKLARI AÇISINDAN GELİŞİMİ.....	95
5.	BÖLÜM: BULGULAR.....	107
5.1.	SURİYELİ KADINLARIN GÖÇ ÖNCESİ SURİYE'DEKİ YAŞAMLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE KADIN HAKLARI KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCE VE DENEYİMLERİ.....	107
5.1.1.	Ataerkil Düzenin Kadınları	107
5.1.2.	Suriye'de Eğitim Sistemleri ve Kadınların Eğitim Haklarından Yararlanması	115
5.1.3.	Suriye'de Kadınların Çalışma Yaşamına Katılımı ve Ev İçi Ücretsiz Emek..	124
5.1.4.	Suriye'de Flört İlişkisi, Evlenme Süreci ve Uygulanan Ritüeller.....	130
5.1.5.	Suriye'de Kadınların Boşanma, Velayet ve Miras Hakları.....	140
5.1.6.	Suriye'de Kadınların Beden Hakları	143
5.1.7.	Suriye'de Kadınların Sağlık Haklarından Yararlanması.....	151
5.1.8.	Suriye'de Kadınların Siyasal Haklarının Varlığı ve Siyasal Yaşama Katılımı	152
5.1.9.	Sosyal Kontrol ve Kadınların Bireysel Karar Alamaması	155

5.2.	SURİYELİ KADINLARIN GÖÇ KARARI VE GÖÇ SÜRECİ DENEYİMİ	163
5.3.	SURİYELİ KADINLARIN GÖÇ SONRASI TÜRKİYE’DEKİ YAŞAMLARI: TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE KADIN HAKLARI KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCE VE DENEYİMLERİ	171
	SONUÇ VE TARTIŞMA.....	180
	KAYNAKLAR	199
	EK 1: GÖRÜŞME SORULARI.....	220
	EK 2: ORJİNALLİK RAPORU	226
	EK 3: ETİK KURUL RAPORU	228

KISALTMALAR

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

LGBTİ: Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transgender, İnterseks

OHCHR: (Birleşmiş Milletler): İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Bürosu (Office of High Commissioner for Human Rights)

ÜİYOK: Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Urie Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistem Kuramı'ndan Faydalanılmıştır.....	63
Şekil 2: Ataerkil Düzenin Kadınları.....	108
Şekil 3: Suriye'de Eğitim Sistemleri ve Kadınların Eğitim Haklarından Yararlanması	116
Şekil 4: Suriye'de Kadınların Çalışma Yaşamına Katılımı ve Ev İçi Ücretsiz Emek...	125
Şekil 5: Suriye'de Flört İlişkisi, Evlenme Süreci ve Uygulanan Ritüeller	131
Şekil 6: Suriye'de Kadınların Boşanma, Velayet ve Miras Hakları.....	141
Şekil 7: Suriye'de Kadınların Beden Hakları	144
Şekil 8: Suriye'de Kadınların Sağlık Haklarından Yararlanması.....	151
Şekil 9: Suriye'de Kadınların Siyasal Haklarının Varlığı ve Siyasal Yaşama Katılımı	153
Şekil 10: Sosyal Kontrol ve Kadınların Bireysel Karar Alamaması.....	156
Şekil 11: Katılımcıların Türk Kadınları İle İlgili Görüşleri	171

GİRİŞ

Literatürde “Arap Baharı” şeklinde yer alan, son dalga olarak ise Suriye’de kendini gösteren kanlı süreç, bölge insanının akınlar halinde zorunlu göçüne neden olmuştur (Yıldız, 2013). Yaşanan çatışmalar nedeni ile savaş ortamından kaçan Suriyelilerin göç hareketi 2011 yılından bu yana Türkiye gündeminde yer alan bir konudur (Düzkaaya ve Yazıcı, 2017). Suriyelilerin kitleler halinde insani yardım sağlayan sınırlı ülkeler arasında olan Türkiye’ye göç etmesi, beraberinde bazı tartışmaları da getirmiştir. Bu tartışmaların siyasi, ekonomik, sosyal ve psikolojik pek çok boyutu bulunmaktadır. Türkiye’ye kontrolsüzce alınmaya başlanan ve “Geçici Koruma” sağlanarak ‘misafir’ gözüyle bakılan sığınmacıların kalıcılığı, kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımızdadır (Alpman ve Yarcı, 2018). 2011 yılından 2015 baharına kadar Türkiye, Suriye vatandaşlarını “sınırsız” bir şekilde kabul ettiği “Açık Kapı” politikası izleyerek gelenleri “misafir” statüsüyle kabul etmiştir (Erdoğan, 2014). Zorunlu göç sonrası gelenlerin ne zaman geri döneceği, ülke gelirinin milyonları bulan göçmen kitlelerine ne kadar yeteceği ve geri dönmeyen Suriyelilerin entegrasyon meselesi gibi konular özellikle basında da yer almasıyla Türkiye’nin önemli gündem maddelerinden olmuştur (Erdoğan, 2015). Türkiye’ye zorunlu göçle gelen Suriyeliler konusunda iş, sağlık, eğitim gibi konular gerek akademik çalışmalarda gerek devlet politikası ekseninde gerekse basında konu edilmesine rağmen Suriyeli kadınların durumu daha az ele alınan ve adeta kadın göçmenlerin görünmezliğini tekrarlayan bir durum sergilemiştir.

Zorunlu göç sonrası Türkiye’ye gelen Suriyeli kadınlar doğup büyüdüğü ülkenin siyasi ve kültürel ortamında haklar bakımından oldukça dezavantajlı bir toplumsallaşma süreci geçirmişlerdir. Suriye’nin ataerkil yapısı içinde sınırlı hakları olan Suriyeli kadınların durumları geldikleri Türkiye’deki kadınların hakları ile kıyaslandığında oldukça yetersiz bir konumdadır (Baklacioğlu ve Kıvılcım, 2015). Türkiye, Cumhuriyet devrimi sonrasında siyasi, sosyal, hukuki düzenlemeler açısından büyük bir dönüşüm yaşamış ve bu dönüşümü sürdürmeye devam eden bir ülke olmasıyla zorunlu göçle gelen Suriyeli kadınlara “kadın hakları” açısından çok daha iyi koşullara sahip bir ortam sunmaktadır (Berktaş, 2004). Bir başka ifadeyle, Cumhuriyet sonrası Türk kadını birer yurttaş, birer özne olarak medeni haklarla donatılarak erkeklerle eşit haklara sahip bir birey olmuştur

(Kaypak ve Kahraman, 2016). Türkiye'ye göç eden Suriyeli kadınlar, doğup büyüdüğü Suriye'deki koşullar ile Türkiye'nin sağladıkları karşılaştırıldığında kadın hakları bakımından görece olarak daha iyi konumda olan laik bir ülkeye zorunlu göçle de olsa gelmişler ve ne kadar olduğu bilinmese de artık Türkiye'de yaşamaktadırlar. Bu bağlamda çalışmanın konusu, Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dair düşünceleri; medeni haklar ve bu hakların getirmiş olduğu yeni özgürlük alanlarına yönelik kazanımları ve bunların anlam dünyalarında yarattığı etkinin ortaya konmasıdır.

Bu çalışmanın amacı Suriye'de meydana gelen savaş sonrası zorunlu göç dalgalarında yer alan kadın göçmenlerin bu durumdan nasıl etkilendiği, medeni haklar bakımından kadınların görece daha iyi bir konumda olduğu Türkiye'ye göç eden Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet temelli görüş ve davranışlarında bir değişim yaşayıp yaşamadığı, yaşadı ise bunun neler olduğunu feminist duruş noktası kuramı çerçevesinde incelemek ve zorunlu göçmen kadın deneyimlerini ortaya koyabilmektir. Bu deneyimleri aktarırken kadınların cinsiyet, ataerkil toplum kodları, dinin etkisi, yoksulluk ve göçle ne şekilde ilişkilendiği "kesişimsellik" bağlamında değerlendirilmiştir. Bununla birlikte amaç Suriyeli kadınların entegrasyon durumları ve gelecek yaşam kurgularında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin düşüncelerini Suriye'deki haklar ve yaşamları ile Türkiye'deki yaşam ve hakları açısından karşılaştırmalı olarak sunmaktır. Böylece Suriyeli kadınların özgürleşme çabalarında anlamlı ve önemli buldukları hususlar ile onları rahatsız eden hususların saptanması ve bunların kadının düşüncelerini ön plana alan özgürleştirici politika geliştirilmesine katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda araştırmanın birinci bölümünde araştırmanın konusu, kapsamı ve yöntemi ele alınmıştır. Araştırmanın konusu ve kapsamında çalışmanın konusu, amacı, soruları ve önemi belirtilmiştir. Yöntem kısmında ise katılımcıların belirlenme süreci, özellikleri ile veri toplama ve analiz süreci paylaşılmıştır. Bunlara ek olarak, katılımcıların yaşam öykülerine de bu bölümde yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise zorunlu göç konusunda kadın görünmezliği, bu durumun toplumsal cinsiyet ile olan ilişkisi kesişimsellik ve feminist perspektif kullanılarak ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise Kadın haklarının Dünya'daki, Türkiye'deki tarihsel gelişimine yer verilmiştir. 19. yüzyılda kadın haklarındaki gelişmelerin dönemin sosyal ve kültürel yapısı ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Suriye'de değişen siyaset kültürü ve sosyal yapının kadının yaşamında meydana getirdiği dönüşümler ele alınmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümü bulguların yer aldığı bölümdür. Bulgular, Suriyeli kadınların göç öncesi yaşamlarında sahip oldukları haklar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bakış açıları aktarılmıştır. Ayrıca kadınların göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası yaşam hikayelerine yer verilmiştir. Tezde son olarak ise sonuç ve tartışma yürütülmüştür.

1. BÖLÜM: ÇALIŞMANIN KONUSU, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

1.1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Ulusötesi göç, son yıllarda ekonomik, sosyal ve siyasi konular başta olmak üzere ülkelerin gündemini yakından etkileyen bir hadise olarak görülmektedir. 20 Haziran 2015 tarihinde (Dünya Mülteciler Günü) Birleşmiş Milletler Komiserliği'nin (UNHCR) açıklamış olduğu 60 milyonluk göçmen ve mülteci rakamları bize dünya üzerinde yaşayan her 122 kişiden 1'inin göçmen ya da mülteci olduğunu göstermektedir. Rakamların ardında olan gerçekliğe doğru hareket ettiğimizde ise bunların yarısını kadınlar ve çocukların oluşturduğunu görmekteyiz. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu'nun (BMMYK) yayınladığı son rapora göre ise bu sayı durdurulamaz bir şekilde artmaya devam etmektedir. Son 20 yılda 2 katına çıkan mülteciler, vatansızlar, geri dönenler ve çatışmalardan etkilenenler Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler (ÜİYOK) dünya çapında 67 milyondan fazla insanın endişe uyandıran bir durumda olduklarını belirtiyor. 20 yıl önce 160 kişiden 1'i yerinden olmuşken, günümüzde bu sayı 113 kişiden birinin yaşadığı yeri terk ettiği yönündedir. Neoliberal politikaların bir sonucu olarak görülen az gelişmiş ülkelerden daha gelişmiş olan ülkelere doğru hızla yönelen göç hareketinin nedenleri incelendiğinde, daha iyi ekonomik yaşam koşulları elde etmek istemenin yanı sıra bölgesel çatışmaların ortasında kalan ve bu çatışmaların bir tarafı olmak istemeyenlerin zorunlu göç hareketlerinin hızla arttığı gözlenmektedir. Zorunlu göçe neden olan çevresel faktörler ise siviller ya da devletlerarası kültürel, mezhepsel ya da etnik çatışmalar, devrimci hareketler ya da doğal afetler olarak görülmektedir (Düzkaaya ve Yazıcı, 2017).

Suriye'de yaşanan çatışmalar nedeni ile savaş ortamından kaçan Suriyelilerin göç hareketi 2011 yılından bu yana Türkiye gündeminde yer alan bir konu olmuştur (Düzyaka ve Yazıcı, 2017). Suriyelilerin kitleler halinde göç etmesi ve Türkiye'nin insani yardım sağlayan sınırlı ülkeler arasında olması beraberinde bazı tartışmaları da getirmiştir.

Gelenlerin ne zaman geri döneceği, ülke gelirinin milyonları bulan bu zorunlu göçmen kitlelerine ne kadar yeteceği ve geri dönmeyen Suriyelilerin entegrasyon meselesi gibi konular basında da yer almasıyla Türkiye'nin gündem maddelerinden olmuştur (Erdoğan, 2015).

Türkiye'ye zorunlu göçle gelen Suriyeliler konusunda iş, sağlık, eğitim gibi konular gerek akademik çalışmalarda gerek devlet politikası ekseninde gerekse basında ele alınmasına rağmen Suriyeli kadınların durumu daha az ele alınan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında bu durum düzeyleri değişiklik gösterse de bütün toplumlarda göçmenlerin yaşadıkları sorunlarla benzerlik göstermektedir. (Erbaş, 2019:25).

Suriye'nin ataerkil yapısı içinde doğup büyüyen kadınlar, ülkenin siyasi ve kültürel ortamında haklar bakımından dezavantajlı bir toplumsallaşma süreci geçirmişlerdir. Suriyeli kadınların sahip olduğu haklar, geldikleri Türkiye'deki kadınların hakları ile kıyaslandığında oldukça kısıtlıdır (Baklacioğlu ve Kıvılcım, 2015). Türkiye'nin, Cumhuriyet devrimi sonrasında siyasi, sosyal, hukuki düzenlemeler ve daha pek çok açıdan dönüşüm yaşamış olması ve bu dönüşümünü sürdürmeye devam etmesi sebebiyle, zorunlu göçle gelen Suriyeli kadınlara "kadın hakları" açısından çok daha iyi koşullara sahip bir ortam sunduğu söylenebilir. Bu alışmada Türkiye'ye zorunlu göçle gelmiş Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dair düşünceleri; medeni haklar ve bu hakların getirmiş olduğu yeni özgürlük alanlarına yönelik kazanımları; göç öncesi Suriye'deki deneyimleri ile g sonrası Türkiye'deki deneyimleri üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın temel amaçları ise şu şekildedir. Çalışmada Türkiye'ye zorunlu göçle gelen Suriyeli kadınların:

- Göç öncesi Suriye'deki yaşamlarında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarına ilişkin bilgi, deneyim ve düşüncelerini,
- Göç sonrası Türkiye'deki yaşamlarında, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının konumuna ilişkin düşünce, gözlem ve deneyimlerini ve

- Türkiye'ye geldikten sonra toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşlerinde bir değişim olup olmadığını, onların anlam dünyası üzerinden ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Cumhuriyet sonrası Türk kadını birer yurttaş, birer özne olarak medeni haklarla donatılarak erkeklerle eşit haklara sahip bir birey olmuştur. Suriyeli kadınlar ise kadın hakları bakımından, çoğu konuda görece daha iyi şartlarda olan Türkiye'ye zorunlu göçle de olsa gelmişler ve ne kadar olacağı bilinmese de artık Türkiye'de yaşamaktadırlar. Bu bağlamda Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dair düşünceleri; medeni haklar ve bu hakların getirmiş olduğu yeni özgürlük alanlarına yönelik kazanımları ve bunların onlar üzerindeki etkisinin ortaya konması, haklar ve toplumsal cinsiyet eşitliğinde, yapısal unsurların buna katkısının ortaya konması açısından son derece önemlidir. Ülkede sunulan hukuki imkanlar ve bu imkanların yarattığı sosyal ortam kadın haklarının ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin yapısal unsurlarını oluşturmaktadır. Bu çalışma, fail/özne konumunda olan kadınların bu konudaki düşünceleri, mücadeleleri ve kabullerinin iki ülkenin sunduğu yapısal unsurlardan ne derece etkilendiği sorusunun yanıtını bulmak açısından alana katkı sağlar niteliktedir.

1.1.2. Araştırmanın Soruları

Bu çalışmada, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında Suriye'de doğmuş, büyümüş ve o ülkenin yapısal imkanları içinde bunları deneyimlemiş kadınların, zorunlu göçle Türkiye'deki yaşam kurma süreçleri ve öykülerinde, Türkiye'nin toplumsal cinsiyet ve kadın hakları açısından sunduğu yapısal koşulların, onların toplumsal cinsiyet konusundaki düşünce ve yaşamlarındaki yeri ve etkisi ele alınmaktadır. Bu bağlamda araştırmada cevap aranan temel araştırma soruları ise şu şekildedir:

- Suriyeli kadınların göç öncesi Suriye'deki yaşamlarında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarına ilişkin deneyimleri ve düşünceleri nelerdir?
- Suriye'de kadınlar ne gibi haklara sahiptirler ve Suriyeli göçmen kadınların bu haklara ilişkin bilgi seviyesi ne durumdadır?

- Suriyeli kadınlar Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının konumuna ilişkin ne düşünmektedir, bu konudaki gözlemleri nelerdir?
- Suriyeli kadınların Türkiye’de yaşamış olduğu toplumsal cinsiyete dayalı olumlu ve olumsuz deneyimler nelerdir?
- Suriyeli kadınların Türkiye’ye göç ettikten sonra medeni haklara erişiminde herhangi bir değişim meydana gelmiş midir?
- Suriyeli kadınların ülkeye bağlı olmaksızın genel anlamda toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet rollerine dair görüşleri nelerdir?
- Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşlerinde Türkiye’ye geldikten sonra bir değişim olmuş mudur?
- Suriyeli kadınlar, nerede ve nasıl bir yaşam hayal etmektedirler? Bu hayallerinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları var mı, varsa nasıl?

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Türkiye’ye göç etmiş Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet temelli görüş ve davranışlarında bir değişim yaşayıp yaşamadığının ele alındığı bu çalışmada feminist yaklaşım kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan feminist araştırma yöntemi, araştırma katılımcılarının belirlemesi, veri toplama ve analiz sürecine ilişkin bilgiler ile araştırmanın sınırlılıkları aşağıda sunulmuştur.

1.2.1. Feminist Araştırma

Bilim, dünya hakkında güvenilir bilgiye ulaşmanın en iyi yolu olarak görülmektedir. Fakat bu görüş bilim dünyasında her etkinliğin kabul edileceği anlamını taşımamaktadır (Tanesini, 2012). Bilimin toplumsal bir faaliyet olmasından hareketle, içinde bulunduğu toplumsal bağlamlardan bağımsız gelişmesi mümkün görülmemektedir. Bu nedenle zaman zaman ön yargılar bilime zarar vermiş ya da cinsiyetçi yaklaşımlar bilimin ilerleyişinde sorunlu alanlar meydana getirmiştir. Feministlerin bilimsel etkinliklere getirdiği eleştiriler de sıklıkla bu sorunlu alanlara yönelik olmuştur (Rose, 1994:12).

Zekanın biyolojik cinsiyete göre değişip değişmediği ya da zekanın ırklarla olan ilişkisini göstermeye dayalı araştırmalara rastlamışsınızdır. Açıkça cinsiyetçi ve ırkçı olarak yorumlanabilecek olan söz konusu araştırmalarda cevabı bulunmaya çalışılan sorular erkeklerin kadınlardan, beyazların siyahlardan daha zeki olduklarının kabul edilebilirliğidir. Bunun aksinin kabul edildiği durumlar da aynı kültürel yaklaşımın bir sonucu olacaktır. Zekanın birçok beceri düzeyini bir araya getiren bir kavram olduğunu kabul eden bir toplumda bu ve benzeri sorular dşnlmeyecektir. Benzer Şekilde nyargılar, ırkçı ya da cinsiyetçi yaklaşımlar, verilen cevapları; araştırmacıların kurduğu hipotezleri de etkileyebilmektedir. Araştırmacıların cinsiyetçi yaklaşımları nedeniyle araştırma sonuçlarını erkekler üzerinden genellendiği, kadınların sürece hiç dahil edilmediği pek çok çalışma bulunmaktadır. Bunun rnekleri uzun yıllar boyunca hastalıkların tespiti ve tedavisinde görülmüş; kadınlar araştırılmalara dahil edilmemiştir (Ehzenreich, 1992; Tanesini, 2012; Sezgin, 2015).

Akademik çalışmalarda kadın görünmezliğinin bir başka örneğini de g literatüründe görmekteyiz. G çalışmalarında yaygın olan görüş g kararının erkek tarafından alındığı ve göçmen kadının aile birleşimi amacıyla bir erkekle veya ailesiyle göç ettiği n kabul bulunmaktadır (Gülçür ve İlkaracan, 2002). Bu çalışmalarda kadın edilgen, erkeğin ya da ailenin bir parçası olarak temsil edilirken özne konumunda erkekler yer alır. Fakat ulusötesi g sürecinde kadınların grnrlğndeki artış bu kabule meydan okumuştur (Kofman, Phizackla, Raghuan ve Sales, 2000). Göç alanında toplumsal cinsiyet odaklı çalışmaların gerçekleştirilmesi ise oldukça yenidir. Kadın göçmenlerin deneyimlerinin alana dahil edilmesiyle başlayan sürec; LGBTİQ+ bireylerin deneyimlerinin de eklemesiyle devam etmiştir (Donato vd.2006; Amelina ve Lutz, 2018).

Bu alışma ise zorunlu göç sonrası Türkiye’ye gelen Suriyeli kadınların haklar ve toplumsal cinsiyet rolleri konusundaki düşünce ve deneyimlerini merkeze alarak zorunlu göç sonrası Suriyeli kadınların deneyimlerini ve düşüncelerini feminist yöntem aracılığıyla ele almaktadır. Bir başka ifade ile bu çalışmada Türkiye’ye zorunlu göçle gelen kadınların özne konumunda olmasına odaklanılmış ve Suriyeli kadınların bakış açısını en iyi Şekilde yansıtabilmesi amacıyla “feminist duruş noktası” benimsenmiştir.

1.2.1.1 Feminist Duruş Noktası Kuramı

Günlük yaşamda feminizmin pek çok tanımı bulunmaktadır. Bununla paralel olarak birden fazla da feminist olma hali ile karşılaşmamız mümkündür. Bu nedenle feminizme tek, değiştirilemez ve katı bir form olarak bakmaktan ziyade çoğul bir biçimde bakmamız daha doğru olacaktır. Birçok farklı kadın yaşamı vardır. Bu nedenle kadınlar hakkında tek bir bilgi üretmek mümkün olmamakla birlikte doğru da olmayacaktır. Feminizmin, bu sosyal ve politik çeşitliliği içine alarak ilerlediği akademik alanda bilimsel çalışmalar da canlı bir mekanizma gibi hareket etmektedir. Aristoteles'ten bu yana erkeklerin aktif; kadınlarinsa pasif, edilgen varlıklar olarak görülmüş olmasından hareket eden pek çok araştırmacı biyolojik temelli hipotezlerini bu ön kabulle şekillendirmiştir (Tanesini, 2012). Wylie (2003), feminist teorinin ve feministlerin, erkek merkezli (androsentrik) veya cinsiyetçi yaklaşımları sorgulayarak, başkaları tarafından göz ardı edilenleri farklı sorular sorarak gün yüzüne çıkardıklarından bahseder. Bu çalışmanın da teorik ve metodolojik yaklaşımını ortaya koyan “duruş noktası epistemolojisi” bahsi geçen feminist bilgi yaklaşımlarından biridir.

Feminist Duruş Noktası Kuramı ve Kadın Deneyimi

Feminist duruş noktası kuramı, toplumsal gerçeği sorgularken ve ortaya çıkarırken hem epistemolojik hem de metodolojik olarak farklılıklar gösterir. Bu farklılıkları anlayabilmek açısından feminist duruş noktası kuramının tarihsel gelişimini incelemek önem taşır. Feminist duruş noktasını tanımlamak başlı başına zordur. Anlamları hakkında çeşitli tartışmalar hala varlığını sürdürmektedir. En genel anlamıyla feminist duruş noktası, Marksist teori ve ikinci dalga feminizmine dayanan; deneyim ve dönüştürücü eylemlerin değerini savunan eleştirel bir feminist teoridir. Nancy Hartsock (1983), Hilary Rose (1983) ve Dorothy Smith (1988) gibi bazı feminist duruş noktası epistemologları, özellikle feministlere ya da kadınlara özel bir bakış açısı iddiasını temellendirmek amacıyla Marksist teorinin, proletaryanın konumundan kaynaklanan bir bakış açısına sahip olduğu iddiasını model olarak almıştır (Tanesini, 2012). Feminist Duruş Noktası, epistemolojik konumlanışı itibarıyla bilgi üretimi ve bilgi iktidarının kullanımı arasındaki ilişkiye yönelik eleştirel bir yaklaşıma sahiptir (Harding, 2004; Ramazanoğlu ve Holland,

2002). Bilgi olarak kabul gören bilginin ne şekilde ve hangi şartlarda üretildiğini, bilgi üretiminde ne tür bir güç ilişkisinin olduğunu sorgulamasıyla geleneksel, modernist nesnellik anlayışına da meydan okumaktadır. Feminist duruş noktası teorisi, Marksizm ile yakından ilişkili olarak ötekileştirilmiş yaşamların ve deneyimlerin sağladığı bilginin bilimsel bir kaynak oluşturduğunun öne sürülmesidir. Harding (2004: 128)'in de belirttiği gibi, kadın yaşamı ve deneyimleri bilimsel bilginin temelini oluşturmakta ve bilimsel bilgi üretiminde epistemik bir kaynak oluşturmaktadır. Feminist duruş noktası araştırmacılarına göre herhangi bir kadın grubunun yaşamı ayrıcalıklı değildir. Aksine bu görüş, güç dinamiklerinin kesişimselliği ve kadın deneyimlerinin çeşitliliğindeki öneme dikkat çeker. Haraway (2004) için tek bir feminist bakış açısı yoktur. Her kadının hayatı, toplumsal varoluşun bir yönünü açıklar. Bu nedenle evrenselci ve özcü yaklaşımları eleştirir. Duruş noktası kuramcıları için, her kadının hayatı, toplumsal düzenin farklı bir yönünü açıklamakta başlangıç noktası konumundadır.

Sonuç olarak, feminist duruş noktası teorisi, sosyal gerçeklik hakkında yeni bir bakış açısı sağlar. Bu araştırma açısından da Türkiye’de yaşayan Suriyeli kadınların zorunlu göç öncesi ve sonrası toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bilgisi ve deneyimi sosyal gerçekliğin bir parçası olarak kabul edilmiştir.

1.2.1.2 Çalışmada Feminist Duruş Noktasının İşleyişi

Bu bölümde Suriyeli kadınların bilgisinin araştırma açısından nasıl işlediğini aktarabilmek ve araştırmacının çalışmadaki konumlanışını ortaya koyabilmek amacıyla feminist duruş noktasının ortaya koyduğu temalara odaklanılmıştır. Bu temalardan ilki göçle ilgili bilgi üretimine ilişkin olarak göçmen kadınların “bilen özne” olmaları ve deneyimlerini kendi duruş noktalarından seslendirebilmeleridir. İkinci olarak ise Harding’in “güçlü nesnellik” kavramından hareketle nesnel olmak ve doğal olarak öznel olmanın iması noktasındaki tartışmaları içerir.

Göçmen Kadının Bilgisi

Bu tema öncelikle bizden Harding (2004)'in “Kadınlar bilgi öznesi olabilir mi?” sorusuna bir cevap vermemizi ister. Bu tez açısından cevap “evet”tir. Bu çalışma kapsamında göçmen kadınlar bilgi öznesi konumunda yer alır. Bilme şekilleri başta erkeklerden, ayrıca diğer kadınlardan ayrılarak farklılaşır. Burada cevaplanması gereken ikinci soru ise bahsedilen öznenin hangi özne olduğudur. Bu soruya cevap verebilmek feminizmin modern özne eleştirisinden geçer. Öznenin tarihsel süreçteki seyrine bakıldığında 20. yüzyıl modern öznenin ölümünü ilan eder (Karataş, 2017). Modern öznenin ölümüyle birlikte gözler “konuşmakta olan özne kimdir?” sorusuna çevrilir. Zira öznenin ölümü, failliğin, politik tartışmanın veya konuşmanın ölümü değildir. Ölen özne beyaz, batılı, erkek ve rasyonel olarak tanımlanan öznedir. O halde sesini duyduğumuz kimdir (Benhabib ve ark., 2017)? Bu sorunun cevabına bu çalışma için ulaşmaya çalıştığımızda feminist duruş noktası yol göstericidir. Bu kuram, daha önce de belirtildiği üzere kadınların konumlarından kaynaklanan farklı bir bilme biçimine sahip olduklarını savunur. Bu fark toplumsal cinsiyete dayalı rollerinin şekillendirdiği kimliklerinden kaynaklanır (Wylie, 2003). Kadınlar, ötekileştirilen veya sistematik olarak uzaklaştırılan bir grubu oluşturmaktadır. Somay (2017)'in, Spivak (2009)'ın “Madunlar Konuşabilir mi?” makalesi sonrasında “madun” olmak ve toplumsal cinsiyet ilişkisini tartıştığı “Madunların Küstahlığı” makalesinde kadınların, bilebildiğimiz tüm insanlık tarihi boyunca, en geniş madun kitlesini oluşturduğunu yazar. Tarih boyunca ötekileştirilen kadınlar, erkeğin psikolojik ve fiziksel her türlü şiddetine maruz kalmış, köleliğe mahkum edilmiş ve ataerkil toplumun denetimi altında tutulmuştur. Bunların tümüne bakıldığında kadınları ezilen konumda tutan şey kendilerini ifade etme imkanlarının sürekli olarak patriyarka tarafından denetlenmesi ve engellenmesidir (Walby, 2016; Somay, 2017). Konuştuklarında dahi kullandıkları dil erkeğin dili olmaktadır. Oysa duruş noktası kuramı aracılığıyla marjinalleşmiş yaşamlara sahip kadınlar yaşamlarının ve deneyimlerinin bilgisini sunarak “konuşabilen özneler” haline gelirler (Harding, 2004; Somay, 2017). Feminist duruş noktası kuramına göre, Suriyeli göçmen kadınların gündelik yaşam deneyimlerinin ortaya koyduğu sosyal gerçekliğin, göçün kendisinden daha geniş bir bakış açısı sunduğundan hareketle, araştırmaya kadınların hayatlarından başlanmıştır. Burada muhakkak belirtilmesi gereken bir konu daha yer almaktadır. Kadınların ortak

ezilmişlik yaşaması, patriyarkanın denetimine tabi tutulması veya ortaklaşa göç deneyimi yaşaması araştırmaya katılan kadınların ortak bakış açısına sahip oldukları imasını içermez. Suriyeli göçmen kadınlar, göç sürecinde ortak deneyimler ve bu deneyimler sonucunda ortak bazı duygular yaşayabilirler. Ancak bu onların ortak duruş noktasına sahip oldukları anlamına gelmemektedir (Hirschmann, 2004). Duruş noktası kuramı böylece modernist bakış açısından uzaklaşarak kadınların tarih, sınıf, ırk ve kültüre dayalı deneyimleri arasındaki farklılıkları görmezden gelmez. Bu çok katmanlı bakış açısı post modernizmle yakın ilişki içindedir. Bu tezde de bilgiye ulaşmada tek bir çizgi üzerinden gidilmeyerek kadınların bakış açılarını belirleyen her özelliği göz önünde bulundurulmuştur. Kadın olmak ve göçmen olmak duruş noktası açısından bir ortak küme oluşturuyor gibi dursa da Suriyeli kadınların deneyimleri yaş, eğitim düzeyi, medeni durum ve sınıf gibi farklılıklara dayalı olarak değişim gösterir. Harding (2004)'in de belirttiği gibi düşüncenin başlamasında önerilen ideal kadın yaşamı yoktur.

Bu tezde belirlenen yaklaşım, Suriyeli kadınların geçmişten bugüne geçen zamanda ataerkil toplumun getirdiği sınırlamalardan ne şekilde etkilendiğini, göçmen kadınların Suriye'deki yaşamında ne gibi sosyal ve hukuki haklara sahip olduğunu; zorunlu göçün yaşamlarında ne gibi değişiklikler meydana getirdiğini ve göç ettiği ülkedeki kadınların sahip olduğu yaşam koşulları ve hakların göçmen kadınların yaşamında olumlu ya da olumsuz bir değişime neden olup olmadığını ortaya koyabilmek açısından bir zemin oluşturmuştur.

Tarafsızlığı Düşünmek

Felsefe ile bilim arasında epistemolojik bir kopuş yaşandığını işaret eden 18.yüzyılda yükselen ve kapitalist dünya ekonomisinin kurumsallaşmasıyla dönemin hegemonik görüşü olarak karşımıza çıkan pozitivist modern bilim, dönemin pek çok sorusuna cevap olacak şekilde dönüm noktası haline gelmiştir. Modern bilim, felsefe ve teolojinin iyi ve doğru olanın ne olduğunu bulmak üzere çıktığı karmaşık ve çetrefilli yolda “doğru bilgi”nin peşine düşmek ve bu arayışı “öznel” ve “tinsel” olanın tam karşısında konumlanan “maddi” ve “nesnel” olanla yeniden kurgulamıştır. Böylece modern bilim, zaman ve mekan sınırı olmaksızın “değerlerden arınık”, somut olarak görülebilen ve

deneysel olarak kanıtlanabilen şeylerin dünyası haline gelmiştir (Wallerstein, 2005). Peki modern bilimin tahayyül ettiği, doğada ve toplumsal dünyada herkes tarafından kabul gören yasaların olduğunu iddia ettiği, değerlerden bağımsız tek bir gerçeklik olması mümkün müdür?

Kartezyen düalizmlere dayalı akıl yürütmeye kadar uzanan modern düşüncedeki nesnellik, öznellik ve görelilik arasındaki ayrım; feministlerin sosyal dünyadaki gerçek deneyimler hakkında bilgi sahibi olmak ve ortaya çıkan sorunlara yönelik cevaplarını bu noktadan kurgulamaları ile nesnel bilgi, öznel bilgi ve böyle bir düalizmin olmayışı arasındaki ayrımı açıklığa kavuşturur (Ramazanoğlu ve Holland, 2002, s.47). Nesnellik iddialarına bir eleştiri ve alternatif yaklaşım olarak öne sürülen feminist nesnelliğin peşine düşülerek kadınların bilim alanından uzaklaştırılması, feminist epistemolojinin ana akım olarak anılan pozitivist nesnellik anlayışına yönelik eleştirilerinin yer aldığı bu bölüm bir önceki başlıktan bağımsız olarak düşünülmemelidir. Kurucu özne tartışmalarıyla birlikte ele alınan feminist nesnellik, feminist duruş noktası kuramının bu çalışmadaki diğer bir işleyişini ortaya koymaktadır.

Bilgiye ulaşmada nesnel olma, bilgiye giden yolda yerine getirilmesi gereken bir norma işaret etmek için kullanılmıştır (Tanesini, 2012). Modern bilim anlayışı gereğince gerçeklerin “değerlerden arınık” olarak toplanabileceği ve “tarafsızlık” gibi kavramlar, nesnel bilgi üretiminde öznellik kontrolünü sağlayan gereklilikler olarak görülmüştür. Bahsi geçen nesnellik ise, araştırmacının dışında, gözlemlerinden bağımsız olan sosyal gerçekliğin bilgisini üretecek şekilde araştırma sürecinin kontrol edilmesini ima eder. Feminist duruş noktası kuramcıları ise nesnel ve öznel bilgi arasında ayrım yapmama yoluna giderler. Tanesini (2012), nesnelliği bilimin bir problemi olarak görür. Epistemologların nesnelliği sorgulamaksızın, araştırmacının nesnel olmadığı durumların öznel ve basit kanaatlere varmaktan başka yolu olmayacağı inancını taşıdıklarını ifade eder. Harding (1991) ise “güçlü nesnellik” kavramını geliştirerek nesnel ve öznel bilgi arasındaki ayrımı ortadan kaldırır. Bu ayrımı, objektiflik hakkında düşünmenin tek bir yolu olmayacağı inancıyla bulanıklaştırır. Harding ile paralel bir yolda ilerleyen Haraway ise dikkatleri ortaya koyduğu “katılımsızlık” fikriyle, tarafsızlığı anlamının alternatif bir yolu olacağına çekmektedir. Tarafsızlığın önemli noktasından uzaklaşmadan, bilimsel

araştırmalardaki genellikle eşit olmayan yapılanmayı eleştirerek özne ve nesnenin birbirinden ayırlamayacağını iddia eder. Bu görüşlerin sonucunda feminist bilgiyi basitçe konumlandırılmış sınırlı mekanlar olarak tanımlar (Haraway, 2004).

Feminist Nesnellik Arayışları

Modern bilimin olduğu dünya sistemine baktığımızda, kapitalizm, heteroseksizm, ırkçılık, ataerkil yapı; ezilme, baskı ve sömürünün çok katmanlı bir biçimde iç içe geçtiği modern dünya sistemi koşullarında meydana geldiğini görürüz. Önceki temada da genişçe yer verildiği üzere modern bilimin “bilen özne” sinin beyaz, batılı ve rasyonel düşünen erkek olarak tayin edildiğini biliyoruz. Bilimsel bilginin öznesi ancak bu özelliklere sahip olduğunda nesnellığın garanti edildiği kabul edilmektedir (Wallerstein, 2008).

Tanesini (2012), nesnellığın anlam derinliklerine inmeye görme (vision) meteforlarının bilgi teorileri üzerindeki etkisini ele alarak başlar. Bu meteforlardan en az ikisinin ise nesnellik konusundaki tartışmalarda yapılaştırmacı rol oynadığından bahseder. Temsillerle ilişkili olan ilk görme metaforu gözün bakıştan (gaze) bağımsız olarak dünyayı temsil etme gücü şeklinde anlaşılmaktadır. Yani bedensiz öznenin dünyayı gerçekte olduğu gibi, kişiden bağımsız olarak pasif bir şekilde görme anlayışıdır. Bu anlayış, özne ile nesne arasındaki ayrımın gerçekleştiği geleneksel nesnelliğe dayalı bir model şeklinde sunulur. Nesnelliğe dayalı çağdaş tartışmalarla ilişkilendirilen ikinci görme metaforu bakışın gücü ile ilgilidir. Burada görme aktif bir göz ile pasif nesne arasındaki eşitsiz ilişki şeklinde anlaşılır. Bu görme şekli ile nesne, anlam veya amaçtan yoksun bir şekilde görünmeye başlar. Yani “nesne nesneleştirilir”. Bu iki metafor üzerinden nesnellik ve feminist nesnellik konusu aşağıda tartışılmıştır.

Bilimsel bilginin nesnel olması yönündeki yorumlar “mutlak bilgi” ve “mutlak dünya” fikri çevresinde toplanır. Bernard Williams (1985:136), araştırma sürecinde yer alan her araştırmacının farklı bakış açılarına sahip olsalar dahi en azından prensipte “mutlak dünya” fikrinde birbirlerine yaklaşmalarının ortaya konulan fikre ilişkin gerçekliği temsil ettiği görüşünü ileri sürer. Thomas Nagel ise bilimsel girişimin her türlü bakış açısından bağımsız olması gerekliliğini vurgular (Nagel, 1986:5). Sonuç olarak Williams ve

Nagel'in bilimsel bilginin odağını nesnelliğin oluşturduğu noktasında buluştuğunu görürüz (Tanesini, 2012). Oysa araştırmacı kişisel ve toplumsal deneyimler biriktirerek ilerlemiştir. Habermas (2013:120)'a göre insan varlığı iktidar ve dilden bağımsız olarak sosyalize olamaz. Böylece bilginin öğrenme süreçlerinden bağımsız olarak düşünülmesi de mümkün olmayacaktır. Bu noktada Heidegger (1962)'in “kullanıma hazır dünya (zuhandene)” ve “el altındaki dünya (bestand)” ayrımından yola çıkarsak inşa edilen yani kullanıma hazır olan dünyanın değerlerle dolu olduğunu görürüz. El altındaki (nesnel) dünya ise inşa edilene bağlı konumdadır. Böylece el altındaki dünya, dışımızdaki, insani bağlamlardan kopuk bir dünya değildir (Tanesini, 2012).

Nesnellik konusuna getirilen feminist tartışmalardan bir diğerini ise nesneleştirilmenin oluşturduğunu söylemiştik. Bu eleştirinin temelinde nesnellik ile baskı arasında ilişki olduğunun öne sürülmesi yatar. Erkek merkezli tutumun kadınların konumunu yadsımak olduğunu belirten Catherine MacKinnon (1987: 136) bu ilişkinin savunucularındandır. Benzer yönde fikir belirten Evelyn Fox Keller (1985:79) da nesnellik fikrinin özne ve nesne arasındaki bağı yok sayarak bilinenin nesneleştirildiğini ifade eder.

Son olarak Harding (1995:42), mümkün olmamasının yanı sıra modern bilimin iddia ettiği şekilde bir nesnelliğin istenmediğini öne sürer. Feminist araştırmacıların çoğu, ırk, sınıf veya cinsiyet gibi tarihsel konumları olduğunu reddetmeyerek nesnellik iddiasından da vazgeçemedikleri bir arayışı sürdürmektedirler.

Güçlü Nesnellik

Harding'in güçlü tarafsızlığı özne ve nesne arasındaki kartezyen karşıtlıktan kaçma, değer özgürlüğüne ilişkin yanlış iddialardan vazgeçme girişimidir (Harding, 1993: 73-4). Harding (1993)'in “güçlü nesnellik” ile ilgili kısa bir tanımı yoktur. Bunun yerine güçlü tarafsızlığı en üst düzeye çıkarmak için önerdiği standartlara yer verir. Güçlü nesnellige dayalı bilgi, erkek merkezli bilgiden daha az kısmi ve çarpıktır (Harding 1993: 68). Harding'in güçlü nesnelligi en üst düzeye çıkarmak için önerdiği 6 adım bulunmaktadır.

1. Bilgi üretme süreci araştırmaya dahildir. Böylece bilgi üretimine eleştirel bir yaklaşım getirilebilir. Güçlü nesnellik, bilgi öznesinin bilgi nesnelileriyle aynı düzleme yerleştirilmesini gerektirir (Harding, 1993:69).
2. Araştırma soruları baskın inanç ve faaliyetlerde göz ardı edilenlerin deneyimlerine dayanmalıdır (Harding, 1993: 54).
3. Güçlü nesnellik göreliliğe karşı direniş gösterir. Çünkü feministlerin öne sürülen bilgi iddiaları arasında “daha iyi” olana ilişkin yargılayabilme olanağı bulmaları gerekir.
4. Feminist bilgi, kadınların yaşamlarındaki çeşitliliklerine, çelişkilerine ve birden fazla öznenin mantığına dayanmalıdır. Bu anlamda güçlü nesnellik araştırmacıyı ve bilgi öznelerini görünür, somutlaşmış ve sosyal olarak heterojen bir şekilde ele almak anlamını taşır.
5. Feminist bilgi, açık ve tarihsel olarak belirli bir topluluk içinde yer alır.
6. Güçlü nesnellik özgürleştirici bilgiye bağlı kalmayı gerektirir.

Sonuç olarak bu çalışmada, erkek merkezci ön yargılarla yüklü metodolojiden uzak ve görünmez kalmış alanların ortaya çıkarılması amacıyla yabancılaşmış bir yaklaşım yerine tarafsızlık, feminist nesnellik yaklaşımı ile yeniden yorumlanarak Mies (1983)'in de belirttiği gibi “bilinçli taraflılık” yaklaşımı işlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sorularının hazırlanması ve kadın deneyimlerinin- daha özelinde kadınların yaşam öykülerinin- bilginin üretiminde konumlandırılması sürecinde ise güçlü nesnellik bakış açısı kullanılmıştır.

1.2.2. Araştırma Katılımcıları

Feminist Duruş Noktası Kuramına göre kadınların tarih, sınıf, ırk ve kültüre dayalı deneyimleri arasındaki farklılıklar son derece önemlidir ve Harding (2004)'in de belirttiği gibi ideal kadın yaşamı yoktur. Bu çalışmada kadın olmak ve göçmen olmak duruş noktası açısından bir ortak küme oluşturmaktadır. Ancak zorunlu göçle gelen Suriyeli kadınların deneyimleri yaş, eğitim düzeyi, medeni durum ve sınıfsal köken gibi farklılıklara dayalı olarak değişim göstereceği kabulünden hareket edilmiştir. Bu bağlamda zorunlu göçle gelen Suriyeli kadınların, Türkiye'nin farklı şehirlerine gelmeleri

ve en az birkaç defa yer değiştirmeleri nedeni ile çalışmada kadınların yaşadıkları şehirden ziyade farklı deneyim alanlarına sahip olan kadınların yaşam ykwilerine ulaşılması hedeflenmiş ve bu kapsamda amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik hem nicel hem de nitel araştırmalarda kullanılan bir örneklemedir (Tongco, 2007). Amaçlı rnekleme, araştırma alanı hakkında en fazla ilgili özelliklere sahip gruptan rastgele örnekleme birimlerinin seçimi olarak tanımlanmaktadır (Guarte ve Barrios, 2006). Araştırmacı bu örnekleme tekniğinde neyin bilinmesi gerektiğine karar vermekle başlar ve bu doğrultuda sahip olduğu bilgi ve deneyimi gönwllw olarak aktarmak isteyen insanlara ulaşmaya çalışır (Bernard, 2002; Lewis ve Shepperd, 2006).

Bu bağlamda, çalışmanın amacı göz nwnde bulundurularak katılımcı kadınların, Suriye'deki eğitim sistemine dahil olmuş ve sistemi bilen, bu nedenle de en az lise mezunu olan kadınlardan oluşması kararlaştırılmıştır. Yine alışma amacına uygun olarak, entegrasyon bağlamında Twrke dilini kullanabilen, Suriye'deki yasal dzenlemeler hakkında bilgi sahibi olacak kadar orada zaman geçirmiş ve eğitim almış, birbirinden farklı medeni duruma sahip olan (Twrkiye'deki yeni yaşamına bekar olarak başlayan, Suriye'de evlenmiş olan ve Twrkiye'de bir Twrk ile evlenmiş olan) bu bağlamda farklı deneyim alanı olan kadınlara ulaşmak hedeflenmiştir. Kadınları medeni durumları, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde önemli alanlardan biri olan ev içi yaşamda toplumsal cinsiyet eşitliğine ve evlilik yaşamına ilişkin deneyimlerin çalışmaya dahil edilebilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bunlara ek olarak kadınların çalışma yaşamına katılımları da toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önem taşımaktadır. Bu açıdan çalışma yaşamına katılmış olma da katılımcılarda aranan özellikler arasında yer almıştır. Bu bağlamda bu özelliklere uygun ve yaşam ykwsu çalışmalarının uzun swwrecine zaman ayırabilen, bunu da gönwllwle kabul eden kadınlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Katılımcılara ulaşma aşamasında ise kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmacı "Kadın Savunma Ağı" bağımsız kadın rgwtwnde yer almaktadır. Bu kadın rgwtw u yıl önce Twrkiye'de bağımsız bir kadın rgwtw ihtiyacını gidermek amacıyla toplumsal cinsiyet eşitizliği, doğa talanı, eril tahakkwm ve patriyarka ile mwcadele etmek wzere kurulmuştur. Bulunduğu illerde feminist öz savunma, öz bakım, öz sayęı ve öz

bilincin yaygınlaşması için çalışır. İlk çağrısı “Kadın kadını dinler, kadın kadını anlar, kadın kadını savunur” olan bu kadın örgütü feminist bilinçle bir araya gelmekte ve bir arada olmak isteyen her kadını kendi içine dahil ederek büyümeye devam etmektedir. Bu ağ her yaştan, her düzeyden ve her görüşten feminist olan ya da olmayan her kadının bir arada olması ve birbirine ulaşabilmesine aracılık etmektedir. Yayınladıkları çağrılar birden fazla dilde oluşturarak daha fazla kadına ulaşmayı hedeflemektedirler. Araştırmacının feminist okuma grubu ile dahil olduğu bu feminist örgütlenme içinde birbirinden farklı pek çok kadınla tanışma ve dayanışma deneyimi olmuştur. Bunlar arasında Türkiye’ye göç eden kadınlar da yer almaktadır. Böylece bu ağ üzerinden Suriyeli kadınlara ulaşmıştır. Topluluk içinde yer alan göçmen kadınlarla birebir ilişki içinde olan araştırmacı, kartopu yöntemiyle amaca uygun olarak belirlenen Suriyeli göçmen kadınlara ulaşmış ve bu kadınlardan çalışmaya katılmayı, bu uzun süreli görüşmelere zaman ayırmayı kabul eden üç Suriyeli kadın ile yaşam öyküsü görüşmeleri yapmıştır.

Çalışmaya katılımı gönüllü olarak kabul eden kadınlarla, araştırmacı yeniden iletişime geçerek çalışma hakkında bilgi vermiştir. Yaşam öyküsü tekniği uzun görüşme süreci gerektirdiğinden katılımcılara araştırmanın gerekliliği bütün ayrıntılarıyla aktarılmış ve ardından randevular alınarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın katılımcılarının özellikleri kısaca şu şekildedir.

Katılımcı kadınların Suriye’den göç ettikleri şehirler Halep ve İdlib’dir. Samira, Suriye’de üniversite eğitimi almıştır. Öğretmenlik yapan Samira, 7 yıl önce Türkiye’ye gelmiştir. Ailesi ile önce İdlib’den Urfa Viranşehir’deki bir kampa yerleştirilmişler. Sonrasında Adana’nın Sarıçam ilçesinde bir kampa yerleştirilerek toplamda üç yıl ailesiyle birlikte kampta yaşamıştır. Bir süre önce öğretmen olan göçmenlerin kamptan ayrılması kararının çıkması ile kamptan ayrılarak evli olan ağabeyi ile birlikte yaşamaya başlamıştır. 2014 yılında Halep’ten Türkiye’ye göç eden Fatma ise Suriye’de üniversite eğitimi yarıda bırakmıştır. Türkiye’ye ilk olarak kardeşleri kendisinden önce gelmiş ve Ankara ilinde yaşamaya başlamışlardır. 6 yıldır da Ankara’da çocukları, gelini ve torunuyla birlikte yaşamını sürdürmektedir. Aynı şekilde Halep’ten Türkiye’ye gelen üniversite mezunu Ayşe ise 2013 yılında ailesiyle birlikte önce Hatay’da bir kampa

yerleştirilmiştir. Sonrasında kendi istekleriyle geldikleri Adana ilinde önce ailesiyle birlikte bir evde yaşamaya başlamıştır. 2019 yılında evlendiği kocasıyla birlikte Adana’da yaşamaktadırlar. Çalışmaya katılan Suriyeli kadınlardan Samira ve Ayşe lisans mezunu iken Fatma üniversite son sınıftan terktir. Samira Müzik Öğretmenliği, Ayşe ise Felsefe Öğretmenliği Bölümü’nden mezun olmuştur. Fatma ise Mekanik Mühendisliği Bölümü’nü kazanmış, ilk üç yıl eğitimini sürdürebilse de son yıl mezun olamadan okulunu bırakmak zorunda kalmıştır. Katılımcılardan ikisi Suriye’de çalışma yaşamına katılmış profesyonel meslek sahibidirler. Bunlardan Samira, müzik öğretmenliğini bitirdikten sonra Suriye’de karma bir ilkokulda müzik öğretmeni olarak çalışmıştır. Fatma ise evinde öğrencilere özel ders vererek öğretmenlik icra etmiştir. Türkiye’deki yaşamlarında üç kadın da çalışma yaşamı içerisinde varlık göstermektedirler. Suriyeli kadınların Türkçe bilme seviyeleri farklılık göstermekle birlikte, 3 katılımcı da Türkiye’de sertifika verilen kurslara katılım göstermiştir. Katılımcılardan ikisi Suriye’den göç eden çocuklara eğitim veren devlet okullarında çevirmen olarak çalışmakta ve Türkçe dilini iyi düzeyde kullanabilmektedirler. STK’lerde ve üniversitelerde gerçekleştirilen projelerde çevirmenlik yapmakta olduğunu belirten bir diğer katılımcı ise Türkçe dil eğitimine B1 seviyesiyle devam etmekte olduğunu belirtmiştir.

1.2.3. Veri Toplama Süreci

Araştırmada veri toplamak için yaşam öyküsü görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış yaşam öyküsü görüşme soruları demografik sorular, gündelik yaşam, medeni haklara erişim; kadınların sahip olduğu hakların Suriye’de ve Türkiye’de nasıl olduğunun karşılaştırılması, katılımcıların haklara ilişkin bilgi düzeyi ve farkındalığı, ataerkil düşünce sisteminin yaşamlarına olan etkisi ve katılımcı kadınların gelecek beklentilerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Sorular, yaşam öyküsü görüşme formu tekniğine uygun olacak şekilde çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerini içerecek şekilde hazırlanmıştır. Katılımcıların doğumundan günümüze kadar olan yaşam periyodu aktarılmış ve bunun da ötesine geçerek gelecek beklentileri de çalışmaya dahil edilmiştir. Görüşme formları Türkçe ve Arapça olmak üzere iki dilde hazırlanmıştır. Görüşme formunun Arapçaya çevrilmesinde alanda çalışan iki tercümandan destek

alınmıştır. Aşağıda çalışmada kullanılan yaşam öyküsü tekniğinin ne olduğu ve nasıl kullanıldığına ilişkin bilgiler ve ardından da çalışma kapsamında yaşam öyküsü formu ile veri toplama süreci anlatılmıştır.

1.2.3.1 Yaşam Öyküsü

Psikoloji, sosyoloji, antropoloji gibi alanlarda eskiden beri kullanılagelen “yaşam öyküsü” (life story) nitel veri toplama tekniklerinden biridir. Yaşam öyküsünün kökenine baktığımızda bunun yüzyılın başında antropologlar tarafından toplanan Kızıldereli şeflerin otobiyografi biçimindeki yaşam öykülerine kadar dayandığını görmekteyiz (Barrett 1906; Radin, 1920; Goodson, 2001). Sosyologlar için yaşam öyküsü görüşmesinin kullanılmasına 1930’larda Chicago Okulu’nun öncülük ettiğini görüyoruz (Goodson, 2001). Yaşam öyküsü araştırmaları sıklıkla yaşam tarihi (life history) yaklaşımını da karşımıza çıkarır. Atkinson (2001)’a göre bu iki görüşme arasında çok az farklılık vardır. İki terimin birbiri yerine kullanıldığı da olmaktadır. Yaşam tarihi ya da sözlü tarih görüşmesinde genellikle kişinin ya da topluluğun yaşamının belirli bir bölümüne ve belirli bir açıdan odaklanılır (Smith, 2001). Yaşam öyküsü görüşmesinde ise kişinin tüm yaşamına odaklanılır. Bireyin bir bütün olarak tüm yaşam deneyimi, en önemli taraflarını vurgulayarak eksiksizce anlatımı bize yaşam öyküsünü verir. Fakat kişinin yaşam öyküsünün tarihsel süreçlerden bağımsız kurulamayacağından hareketle bu iki görüşmeyi birbirinden farklı teknikler olarak ele almaktansa iki yaklaşımı bir arada düşünmek daha anlamlı bir sonuç meydana getirmektedir. Bundan hareketle yaşam öyküleri, yaşam tarihi yaklaşımının bir sonucu olarak ortaya çıkan, kişinin deneyimlerini yeniden yapılandırarak anlatması şeklinde tanımlanabilir (Etherington, 2006). Burada hikaye olduğu kadar anlatımın iyi olması da önem taşımaktadır (Hatch ve Wisniewski, 1995). Bunu sağlayacak olansa araştırmacı ve katılımcı arasında kurulacak ilişki ve araştırmacının hikayeyi keşfetme becerisidir (Kakuru ve Paradza, 2017).

McAdams (1985)’a göre, bireyler hayatlarına içsel bir süreklilik duygusu kazandırmak için bir yaşam öyküsü oluşturur. İnsanlar hayatlarındaki belirli dönemleri ve bu dönemlerdeki deneyimlerini detaylandırarak hikayeler inşa eder ve paylaşırlar (McAdams ve McLean). Atkinson (2001)’a göre yaşam öyküsü bizi köklerimize

bağlayacak hiç eskimeyen temalar ve motifler meydana getirir. Hikayeler klasik olarak tanımlanan bu işlemlere dört farklı açıdan hizmet eder:

- Oluşturduğu motifler ve derin insani unsurları ile hikayeler, yaşam boyu bize rehberlik edebilir. Benlik oluşumunu destekler ve deneyimlerimizi, onlarla ilgili duygularımızı ve anlam dünyamızda yarattıklarımızı daha net bir şekilde yaşamımıza entegre etmemize yardımcı olurlar. Böylece yaşamlarımızı hem nesnel hem de öznel açıdan görebilmemize yardımcı olurlar.
- Hikayeler, farklılıklarımızı olduğu kadar çevremizdeki insanlarla olan ortaklığımızı ve bağlarımızı da anlamamıza yardımcı olur. Hikayeler aracılığıyla bir topluluk duygusu geliştiririz. Deneyimlerimizi sosyal olarak doğrulayabilir, destekleyebilir ve böylece etrafımızdakilerle olan ilişkilerimiz de netlik kazanabilir.
- Hikayelerimizi paylaşmak günlük varoluşumuzun ötesinde duyguların uyanmasına yardımcı olur.
- Son olarak hikayeler zamanın bilgisinden hareketle evrenin doğal işleyişini anlamlandıran bir dünya görüşü meydana getirebilir. Hikayeler, içinde yaşadığımız evreni ve ona uyum sağlamamıza yardımcı olur.

Yaşam öyküsü metodunun en belirgin amacı marjinal olarak ifade edilen bireylerin yaşamına ulaşmak ve görünenin arkasındaki gerçek bilgiyi ortaya koyabilmektir. Bundan hareketle kadınların, eşcinsellerin, engellilerin, etnik ve sosyal azınlıkların, yaşlıların ve göçmenlerin yaşamını, deneyimlerini anlamamızda bize birinci ağızdan bilgi sunar (Maggs, 1985). Marjinalleştirilmiş insanların sesini özgün haliyle dışa vurabilmesi “sıradan insanlar”ı tarihin öznelere haline getirmiştir (Thompson,2000).

Yaşam Öyküsü Görüşmesinin Faydaları

- Yaşam öyküsü araştırmasıyla ilgili literatür bu görüşme tekniğinin çeşitli avantajları olduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki araştırma konusunu “insancılaştırma” etkisidir (McKeown ve ark., 2006). Tarihi ve kültürü yaşadığı

şekliyle ortaya çıkarmak ve araştırmacının katılımcıyı daha iyi tanıyarak araştırmanın amacına uygun sorular sormasına yardımcı olması diğer avantajlar olarak vurgulanmaktadır (Peacock ve Holland, 1993).

- Bu görüşme bilginin üretilmesinde birden fazla ses, bakış açısı ve anlam karakterize etmesiyle araştırmanın derinleştirilmesine fırsat verir (Etherington, 2006). Ayrıca, yaşam öyküsünün araştırmaya katılan bireyler ve bunun bir uzantısı olarak içinde buldukları toplumlar için iyileştirici bir yönü de olabileceği aktarılmaktadır (Frank, 2000).
- Bu görüşme hem araştırmacı hem de katılımcı için özgürlük ve esneklik sağlar. Ayrıca çoğunlukla görmezden gelinen veya erkeklerle eşdeğer varsayılarak susturulan kadın deneyimlerinin açığa çıkmasına diğer araştırma tekniklerinden daha fazla destek sağlar (Anderson ve Jack, 1991).
- Yaşam öyküsü görüşmesi katılımcılar için de faydalı sonuçlar doğurabilmektedir. Baskı altında kalan gruplar deneyimlerini paylaşıırken kendileri hakkında daha derin düşünerek bu zamana kadar haklarında geliştirilmiş olan mitleri, bastırılmış kültürü anlayabilmelerini sağlayarak güç kazanmalarını ve gelecekte karşılaşılabilecekleri olumsuzluklarla daha kolay baş edebilmelerine yardım eder (Yang, 2008). Yaşam öyküsünün bireysel faydaları şu şekilde sıralanabilir:
  - Hayat hikayelerimizi paylaşırken, kişisel deneyimler ve duygularımız hakkında daha geniş bir bakış açısına sahip oluruz.
  - Hikayelerimizi paylaşırken daha fazla benlik bilgisi, imajı ve saygısı kazanırız.
  - Hikayelerimizi başka insanlarla paylaşmak bize neşe, iç huzur ve memnuniyet getirebilir.
  - Hikayelerimizi paylaşmak yaşadığımız olumsuz deneyimlerin üzerimizde bıraktığı olumsuz etkilerin iyileşme sürecini de başlatabilir. Hikayelerimizi anlatarak belirli yüklerimizden kurtulup olumsuz deneyimlerimizi serbest bırakabiliriz.
  - Hikayelerimizi paylaşmak yaşadığımız toplumla bize düşündüğümüzden daha fazla ortak noktamız olduğunu gösterebilir.

- Hikayelerimizi paylaşarak diğer insanların hayatlarında olumsuz olarak gördükleri şeyleri değiştirmeleri konusunda ilham verebiliriz.
- Hikayelerimizi paylaştıkça diğer insanlar bizi daha önce bilmedikleri şekilde tanıyacak ve anlamalarına yardımcı olacaktır.
- Hikayelerimizi paylaşırken nasıl bitmesini istediğimizi keşfedip belki de kendimize istediğimiz sonları nasıl verebileceğimizi daha iyi anlayabiliriz. Geçmiş ve bugünü anlamak geleceğe yönelik hedeflerimiz hakkında daha derin bir bakış açısı elde etmemizi sağlar. Hayat hikayesini paylaşan herkes elbette süreci aynı şekilde deneyimlemez. Bazı insanlar hayatlarının belli dönemlerine pişmanlıkla bakabilir ve o dönemleri anlatmak sürecin acı verici olmasına sebebiyet verebilir. Ancak bu tür durumların bile olumlu sonuçları olabilmektedir (Atkinson, 2001).

Yaşam Öyküsü Araştırmasının Uygulanma Alanları

Yaşam öyküsü araştırması disiplinlerarasıdır. Anlatıcının, dinleyicinin, okuyucunun ve araştırmacının psikolojik, sosyolojik veya felsefi konuları anlamlandırılmalarına yardımcı olur (Atkinson,2001). Psikolojideki kullanımına bakacak olursak yaşam öyküsü anlatmak bir terapi değildir fakat hikaye paylaşmak daha önce anlamlandırılmayan şeyleri netleştirmeye yardımcı olabilir (de Shazer, 1888; Miller ve De Jong, 1995). Yaşam öyküsü metodunun sosyolojik kullanımlarında ise araştırmacı bir toplulukta var olan roller ve standartlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaya böylece araştırmacının da farkındalığının artmasına yardımcı olma amacı ile yapılabilir. Araştırmacı hikayeler aracılığıyla var olan gerçekliğin ötesindeki gerçeklik hakkında da bilgi sahibi olabilir. Çünkü hikayenin kendisi aynı zamanda sosyal yapının bir açıklayıcısı olabilmektedir (Rosenthal, 1993).

Yaşam öyküleri insanların manevi yönleri, mücadele alanları ve zaferleri; en derinlerindeki değerleri, kırılma noktaları ve yeniden yapılanmaları hakkında da ipuçlarıyla doludur (Atkinson, 2001). Yaşam öyküsü görüşmesi kullanan disiplinlerden olan antropoloji, inançlar, değerler, gelenekler ve bunların yarattığı kültürel anlamlara topluluğun içinden görüşlerle bakmak amacıyla bu yöntemi kullanır (Geertz, 1973).

Sayıdığımız disiplinler dışında eğitimcilerin de sıklıkla bu yöntemi kullandıkları görülmektedir (Witherell ve Noddings, 1991). Günümüzde gerontoloji çalışmalarında da yaşam öyküsü görüşmesi kullanılmaktadır. Yaşam öyküleri insani gelişimin, nesiller arası etkileşimin ve yaşamın geç dönemlerinin merkezinde yer alır (Butler, 1963). Yaşlıların yaşam öyküleri gerontologlara yaşam seyri, nesiller dizisi, yaşlanma anlayışımız ve yaşam döngümüzle ilgili çok önemli bilgiler verebilir ve bu sayede yaşam kalitesini iyileştirmenin yollarını belirlemekte yardımcı olabilir (Birren ve ark., 2004).

Yaşam Öyküsü Araştırmasının Uygulanması

Yaşam öyküsü görüşmeleri üç aşamada gerçekleşir. Bunlar (1) planlama ve hazırlık, (2) yaşam öyküsü görüşmesinin yapılması ve (3) görüşmelerin analizi. İlk aşama mülakata hazırlık ve planlamayı bununla birlikte ön görüşmeyi içerir. Bu aşamada özellikle yaşam öyküsünün neden ve nasıl yararlı olabileceğini anlamak çok önemlidir. İkinci aşama görüşmenin gerçekleştiği aşamadır. Burada yaşam öyküsünü anlatma, sesli veya görüntülü kayıtlarla çalışmaya rehberlik etme süreci yaşanır. Üçüncü ve son aşama ise görüşme materyallerinin yazıya aktarımı ve bunların yorumlanması aşamasıdır. Yaşam öyküsü görüşmelerinin uzunluğu değişkendir. Mevcut koşulların kısıtlayıcılığı görüşmenin seyrini etkileyebilir. Araştırmanın normal şartlar altında devam edebildiği durumlarda ise beklenen bir saat ile bir buçuk saat süren en az iki ya da üç görüşmenin yer aldığı seridir. Bazı görüşmeler ise birkaç düzine saati kapsayabilir. Bu uzunluktaki görüşmeler tam uzunluktaki biyografi türleri için uygundur.

Yaşam öyküsü görüşmelerinin üçüncü aşaması olan analiz kısmı ise iki adımda gerçekleştirilir: transkripsiyon ve yorumlama. Yaşam öyküsünde de olduğu gibi insan yaşamının anlatı içerikli araştırmalarının nihai amacı, deneyimin yorumlanmasıdır (Josselson ve Lieblich, 1994). Yorumlama ve deneyim oldukça görece kavramlar olmasından kaynaklanan birtakım güçlükler meydana gelebilmektedir. Öznellik, yaşam öyküsü anlatımı sürecinin merkezinde konumlanır; çünkü anlatan birey ve onun gözünden bir anlatıdır. Bu bağlamda, bu yöntemde deneyim ve bunların temsili arasında yorum yoluyla bir anlam elde etmek amaçlanır (Geertz, 1973). Yöntemle ilgili literatüre bakıldığında anlatılan hikayelere uzmanlarca yorumlanabilen, bilinebilir bir

gerçekliğe pencere açmak olarak yaklaşanlar ile hikayeleri başlı başına bilgi yapıları olarak görenler arasında bir tartışma gelişmiştir (Frank, 2013).

Bu çalışmada ise Frank (2013)'in belirttiği üzere hikayeleri başlı başına bilgi yapıları olarak görme durumu kabul edilmiş ve kişisel olanın politik olduğundan hareketle – tam tersi “politik kişiseldir” de bir yaklaşım olarak benimsenmiştir (Ellis, 2002). Çünkü çalışmada kullanılan feminist perspektif ekseninde araştırmacının katılımcı kadınları çalışmada özne ve bilgi kaynağı konumundadır. Miller Mair (2013)'in de söylediği gibi samimi bilgi, uzak bilgiden bize daha fazlasını öğretecektir. Bir sonraki bölümde yaşam öyküsü yardımıyla verilerin toplanma ve analiz süreçlerinin nasıl gerçekleştirildiği açıklanmaktadır.

1.2.3.2. Çalışmada Yaşam Öyküsü Görüşme Formu ile Veri Toplama Süreci

Araştırmacı öncelikle katılımcılara çalışmanın amacından bahsetmiş, yaşam öyküsü metodunun gerekliliklerini aktarmış ve kendilerinin araştırmaya nasıl bir katkı sunacağı açıklanarak katılımları için görüşmecilerin rızası alınmıştır. Çalıştığı ve bu nedenle yeterli zamanı olmadığını belirterek veya eşlerinin izin vermemesi nedeniyle araştırmaya katılmayı reddeden kişiler olmuştur. Araştırmacı ayrıca görüşmeler sırasında soruların doğru cevaplarının olmadığını, sadece görüşmecilerin fikirlerinin araştırma açısından önem taşıdığını ifade ederek, sorulara verilen yanıtlarda görüşmecinin kendi fikirlerini aktarabilmesine yardımcı olunmuştur. Araştırmacı ve katılımcılar arasında kurulan ilişkide bilinçli taraflılığın en önemli gerekliliklerinden biri olan “aşağıdan bakış” yaklaşımı izlenmiştir (Mies, 1983). Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden katılımcıların yine rızaları alınarak ses kaydı yapılmıştır. Araştırmacı yaşam öyküsü görüşmelerinin pandemide ev karantinası sürecine denk gelmesiyle ilk görüşmeleri görüntülü ve sesli online görüşmeler şeklinde gerçekleştirmiştir. Bu süreçte aile bireylerinin tamamı evde olduğundan araştırmacı bu durumun dezavantaj olacağı endişesini duymuştur. Fakat katılımcılar görüşmelerde evin bir odasında yalnız olarak katılım sağlayabilmiş, görüşmeler sırasında evde başkalarının olmasından rahatsızlık duymadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmacı tarafından da bununla ilgili bir olumsuzluğa rastlanmamıştır. Görüşmelerin sonraki aşamalarında pandemiye karşı araştırmacı ve

katılımcıların sağlığını riske etmemek için gerekli önlemler alınarak yüz yüze görüşme sağlanmış, böylece olası endişeler de ortadan kalkmıştır.

Görüşmelerin yapılacağı yerler kadınların rahat hissedecekleri yerler olması açısından katılımcıların isteği doğrultusunda kendi evlerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler hafta içi ve hafta sonu, katılımcılardan randevu alınarak tercüman ve araştırmacı dışında kimsenin olmadığı bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 60 ile 180 dakika arasında sürmüştür. Her katılımcıyla en az 4 en fazla 7 görüşme yapılmıştır. Her bir görüşmenin deşifresi araştırmacı tarafından, bağlamdan kopulmaması için görüşmenin yapıldığı hafta içinde tamamlanmıştır. Katılımcılardan biri görüşmelerde ses kaydı yapılmasına rıza göstermediğinden görüşmeler sadece not alınarak gerçekleşmiştir. Görüşmeler tamamlanır tamamlanmaz bütün görüşmeler yazıya aktarılmıştır. Görüşme sorularına bağlı kalınmakla birlikte, konunun daha çok anlaşılması amacıyla araştırmacının gerekli gördüğü yerlerde, ek sorular sorulmuştur. Katılımcıların isimleri etik kaygılar nedeniyle kendileri de bilgilendirilerek gizli tutulmuş ve katılımcılara danışılarak kod isimler kullanılmıştır.

1.2.4. Veri Analiz Süreci

Bu araştırmada veri toplama tekniği olarak “yaşam öyküsü” (life story) görüşmesi kullanılmıştır. Görüşmeler sırasında araştırmacı sadece bilgi toplayan konumda değil, kişilerin deneyimlerini aktarabilmesine olanak tanıyan, seçilen yöntemin amacına uygun ortaya konulmasına yardımcı olarak dengeli ve eşitlikçi bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Analiz sürecinde ise temel amaç, araştırma kapsamında toplanan tüm bilgi ve değerlendirmelerin analize dahil edilmesidir. Bu açıdan araştırmacının alan gözlemleri, yaşam öyküsü görüşme dökümleri, değerlendirme notları ve tüm dokümanlar arasında anlamlı bir ilişki kurulmasını sağlayan Maxqda 2020 nitel veri analiz programı kullanılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin ses kayıtlarının transkripti hazırlanıp Maxqda nitel analiz programına aktarıldıktan sonra analizler yapılmıştır. Analiz süreci ilk olarak araştırma soruları kapsamında katılımcıların ifadelerinin kodlanması ile başlamıştır. Kodlama işlemi Babbie’na göre (2010) nitel veri analizi için en önemli süreçtir. Bu süreç farklı şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Bu çalışmada açık kodlama

(open coding), aksenel kodlama (axial coding) ve son olarak da seçici kodlama (selective coding) kullanılmıştır (Corbin ve Strauss, 2008: 102).

Katılımcıların ifadelerinde hiçbir değişiklik ya da kısaltma yapılmadan word belgesine aktarılmış ve bu belgeler Maxqda programına analizi yapılmak üzere aktarılmıştır. Katılımcıların ifadeleri satır kendi ifadelerine bağlı olarak açık kodlama şeklinde kodlanmıştır. Katılımcı söylemleri üzerinde benzerlikler ve farklılıklar dikkate alınarak aksen kodlamalarla temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Bu temaların oluşmasında katılımcı kadınların ifade ettiği duygu, düşünce ve kavramlar dikkate alınmıştır. Daha sonra çalışmada kullanılan kavram ve kuramlar bağlamında oluşturulan tema ve alt temalar gözden geçirilmiş; literatüre uygun olanlar bu kavramsallaştırmalar altında verilmiştir. Literatüre uygun olmayanlar ise orijinal bağlamlarıyla kullanılmıştır. Bu süreçte tez danışmanı yargıcı olarak kodlamaları her aşamada kontrol etmiş ve katılımcıların ifadesinden aynı anlam çıkmadığı durumlarda katılımcı ifadesi bütün görüşmeyi kapsayacak şekilde yeniden okunup, yeniden değerlendirilmiştir. Bu araştırmacı ve danışmanı aynı konuda fikir beyan edene kadar sürmüştür. Böylece nitel çalışmalarda katılımcıların ifadelerinin onların anlam dünyasını yansıtması bağlamında yaşanan geçerlik ve güvenilirlik sorunu asgariye indirilmiştir. Analiz sürecinde yaşam öyküsü görüşmeleri uzun ve tekrar eden periyodlar halinde gerçekleştirildiğinden alınan notlar her aşamada karşılaştırılmıştır.

1.2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma eğitim düzeyi lise ve üzeri olan, çalışma yaşamında bulunmuş veya çalışmaya devan eden Suriyeli kadınlarla sınırlandırılmıştır. Kadınların medeni haklara ilişkin bilgisi, kadın haklarına yönelik farkındalık düzeyinin ortaya konmaya çalışıldığı bu çalışmada ayrıca kadınların Türkiye'deki kadın haklarına dair bilgisi ve Suriye ile karşılaştırması; Türkiye'deki kadınların yaşamına ilişkin düşüncelerine de yer verilmiştir. Çalışmanın daha fazla kadınla yapılması ve bunun da bir adım ötesine geçilerek çalışmaya Suriyeli göçmen erkeklerin de dahil edilmesi hem göç alanına hem toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları alanına göçmenlerin toplumsal cinsiyet rolleri, eşitliği ve kadın hakları konusundaki deneyimleri ve göç sonrası yaşamlarında nelerin değiştiğinin

ortaya konması bağlamında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın Covid-19 pandemisinde ev karantinaları ile aynı döneme denk gelmesi bazı yaşam öyküsü görüşmelerinin Skype görüşmeleri şeklinde sağlanması da araştırmanın sınırlılıklarından bir diğerini oluşturmuştur. Ancak yeni normale geçilmesiyle birlikte kadınlarla gerekli önlemler alınarak yüz yüze görüşme de sağlanabilmiş ve bu sınırlılık asgariye indirilmiştir.

1.3. KATILIMCILARIN YAŞAM ÖYKÜLERİ

Bu bölümde katılımcıların yaşamlarına ilişkin anlattıkları hikayeler, doğumlarından bugüne kadar geçen süreçte yaşadıkları, kronolojik sıraya uygun olarak aktarılmıştır. Kadınların yaşamları çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik olmak üzere üç genel kategoriye ayrılarak sorular oluşturulmuştur. Bulgular kısmında katılımcı kadınların haklar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin düşüncelerine yer verilirken burada daha çok onları duruş noktalarına getiren yaşam öyküleri aktarılmaya çalışılmıştır. Yaşamlarını bölümlere ayırmak konusunda ise katılımcıların fikirlerine başvurulmuştur. Bunu yaparken daha önce yaşam öyküsü çalışmalarında da kullanılan filmlerden ve kitaplardan yardım alınmıştır (Simões, 2012; Manning, 2013; Fujimura, 2015; Kim, 2016; Smith, 2019). Katılımcılardan geleceğe dair planlarını aktarırken “film” örneği kullanılmıştır. Katılımcı kadınlara, yaşamları bir film olsaydı sonu nasıl olurdu diye sorularak bunu düşünmeleri istenmiştir. Yaşamın bölümlere ayrılmasında ise dünden bugüne hayatlarında dönüm noktası olarak gördükleri olayları referans olarak kullanmaları önerilmiştir. Bölüm başlıklarını belirlemede kullanılan yardımcı örnek ise kitap bölümleri olmuştur. Hayatlarının bir kitap olarak yazıldığını düşünerek tıpkı kitaplarda olan bölümler gibi başlıklar belirlenerek süreç yürütülmüştür.

1.3.1. Samira

Samira ile tanışmamız, Suriyeli çocuklara eğitim veren bir devlet okulunda psikolojik danışman olarak çalışan arkadaşım aracılığıyla oldu. Samira ile aynı okulda çalışıyorlardı. Okulun psikolojik ve danışmanlık servisinin öğrencilere uyguladıkları anket ve uyum çalışmalarında çevirmenlik yapan Samira, çalışmanın içeriğini ilk önce arkadaşımdan

öğrendi. İlk görüşmemizi telefonla yaptık ve çalışmanın detaylarından bahsettim. Yapacağım çalışmada gönüllü olarak yer alabileceğini belirttiğimden sonra Samira'nın uygun olduğu tarih ve saati belirledik. İlk görüşmelerimiz pandemi önlemleri nedeniyle Skype üzerinden gerçekleşti. Samira'nın, görüşmelerin başında mesafeli bir tutumu vardı. Sorduğum sorulara cevap verememekle ilgili kaygıları da vardı. Düşündüğü şey cevabını bilmediği ya da anlamadığı soruların sorulacağıydı. Fakat konuşmaya başladıktan kısa bir süre sonra kahkahalarla gülen, şarkılar söyleyen, hayat dolu bir kadına dönüştü. Görüşmelerimiz sonrasında aramızda güvene dayalı bir ilişki kurmayı başarmıştık. Sosyal medyada çok sık paylaşımlar yapıyordu. Her gün yaptığı yemekleri, sabah namazına kalktığına balkondan görünen manzarasını, dinlediği müzikleri... Bunları paylaştıktan sonra bana da gönderiyordu. Görüşmelerimiz olmadığı günlerde de iletişim kurabilmemiz benim de birtakım endişelerimi gidermişti. Onun gönüllü olarak benimle konuşuyor olması, hayatta bizim için her şey demek olan anılarını içtenlikle paylaşıyor olması çok önemliydi.

Samira'nın anlattığı hikayeler hep çok geçişliydi. Bir başka ifade ile, geçmişi anlatırken bir anda şimdiki yaşamından hikayelere geçiyordu. Bu nedenle yaşamını parçalara ayırmasını istediğimde çalışma için kurguladığımız “çocukluk”, “ergenlik” ve “yetişkinlik” gibi bir ayrıma gidemedik. Samira anılarını anlattıktan sonra bunu yaşadığında kaç yaşında olduğunu sormak en iyi çözüm olmuştu. Böylece ne kadar geriye gidebildiğimizi de birlikte görmüş oluyorduk.

Samira'ya hayatını bölümlere ayıracak olsa bunun nelerden oluşacağını sorduğumda “çocukluk ve ergenlik”, “üniversite dönemi” ve “şimdi” den oluşan bir ayrımda bulundu. Bu ayrımı yaparken de hayatını değiştiren, onun için dönüm noktası olan anılarını düşünmesini buna göre karar vermesini istemişim.

1.3.1.1 Çocukluk ve Ergenlik Yılları

Samira, 1992 yılında İdlib'in El Habid köyünde dünyaya geldi. Annesi, babası, dört kardeşleriyle birlikte büyüdü ve bütün yaşamını aynı köyde geçirdi. Samira doğduğunda köylerinde lise yapılmış ancak ablaları o kadar şanslı değillermiş. Onlar doğduğunda

köylerinde ilkokul bile yokmuş. Samira, lise eğitimine kadar köydeki okula devam etmiş ve sonrasında üniversiteye gitmeyi başarmış.

Samira, aynı konu içinde birden fazla duyguyu derinden yaşayıp karşısındakine hissettirebilen biri. Çocukluğunu düşündüğünde aklına gelen ilk anısı onu aniden hüzünlendirip bir sonraki anısı kahkahalarla güldürmüştü.

“Çocukken çok güzel bir hayat yaşıyordum. Köyde yaşıyordum. Orada hayvanlar vardı; arkadaşlarım vardı. Annem, ailem vardı. Ölmek falan, şehit olanlar yoktu. Biliyorsun savaş yoktu o zamanlar ve çok güzel günler geçirdim ama geçti (oldukça üzgün iç çekti ve sustu ben de biraz bekledim sonra yeniden güzel bir hayattı dedi).”

Hatırladığı güzel anılara dair soruya ise yanıt verirken aniden neşeleniyor. Samira ilkokul birinci sınıftayken derslerinden biri boş geçiyor. Müdürleri sınıfa gelerek bütün öğrencilerin evine gitmesini söylüyor. Samira ve kız arkadaşları evlerine gitmek yerine bir kaçamak yapıp ailelerinden gizli olarak aralarından birinin evine gidiyorlar. “Her şey yasak, her şey günah” diyor Samira. Ne yapalım gizlice gittik ama cezamızı da çektik diye ekliyor. Arkadaşının annesi yemekler hazırlıyor onlara. Gülüp eğlenirken saati bile unutuyorlar. Sonra eve gidince gerçeği öğrenen babası dövüyor Samira’yı. Yine de bunların tamamını gülererek anlatıyor. Tokatın acısı çoktan geçmiş çünkü. Asıl anlatılmak isteneni de anlamış zaten. Samira’nın görüşmelerde iki lafından biri “günah”. Geriye bir de o anların neşesi kalmış.

Müzik öğretmeni olduğunu söyleyen Samira aslında bu merakının çocukluk yıllarından başladığını söylemişti. O yıllarda yine her şey günah ve yasak. Çocukken şarkı söylüyor ama sadece evde söyleyebiliyor. Dışarda ya da başka bir yerde olmaz. Sadece odasında yapıyor hatta bunu. Çocukluk dönemlerinden beri çok fazla kısıtlandığından, evdeki kızlara ve erkeklere daima farklı davranıldığından yakınıyor. Kızlara her şey günah ve yasak ama erkeklere ne yaptığı nerde olduğu asla sorulmuyor diyor.

Müzikle ilgili onu etkileyen şeylerden biri çocukluk yıllarında izlediği bir çizgi film: “Rimi”.

“Rimi. Rimi bir kız köyde yaşıyor babasıyla. Çok güzeldi. Çocukken çok güzel gelirdi. Başladığı zaman da bir şarkı vardı (Şarkıyı söyledi Arapça bir şarkısı var bir kısmını hatırladı). Gerisini hatırlayamıyorum ama bu şarkı umut veriyordu insanlara.”

Rimi'nin çok hüzünlü bir hikayesi varmış. Onun gibi olmak istemezmiş o yüzden ama onun gibi şarkılar söylemek istermiş. Asıl özendiği kahramanı ise Oscar. İsmi hatırlayamadığı bu filmi de çocukken izlemiş Samira. Oscar, cesur bir kadının hayatını temsil ediyor. Onun gibi olmak istermiş Samira da ama hayalleri tıpkı diğer istekleri gibi uçup gitmiş. Güçlü bir kadın olarak görmüyor kendisini. Gerçekleştirebildiği hiç hayali olmamış. Oysa daha 28 yaşında genç bir kadın. Ama artık zamanın kendisi için geçtiğini düşünüyor. Aynı yaşta olduğumuzu ve daha çok genç olduğumuzu söylediğimde ise senin daha önünde uzun yıllar var diyor bana. Aramızda böyle bir fark görmesinin nedenini anlayamıyorum bir türlü. Evleneceği haberini verdiği son görüşmemize kadar kendini hep güçsüz olarak anlatmaya devam edecek Samira. 28 yaşına kadar yaptığı onlarca şeyi anlatırken aslında tüm bunları yaptığının kendisi de farkında değil. Çocukluk yıllarından beri ona gösterildiği gibi bir kadın olmak istiyor. Zaman zaman bununla savaşıyor ama içten içe onu kemiren düşünceler ve geleneklerle yaşıyor.

Okul yıllarına doğru ilerliyoruz Samira'yla. Anılarıyla küçük bir kız çocuğu olup yavaş yavaş büyütüyor kendisini. İlkokul yıllarında çok canlı, neşeli bir çocukmuş Samira. Annesi teneffüslerde yesin diye yiyecek hazırlar verirmiş. Okullar kalabalık olduğundan sabahçı ve öğlenci ayrı devreler olurmuş. En çok sabah gitmeyi seviyor Samira. Gün kendisine kalınca daha mutlu. Matematik gibi dersler de ancak sabah anlaşılır diyor. Sabahları zihni daha saf olurmuş insanın. Anlatırken hep hareketli, hep neşeli Samira. Zaman zaman aklına onu hüzünlendiren anıları da geliyor elbette. Bunlardan biri de anne ve babasının ilişkisi.

Babam Zalim Gibiydi

Babasının annesine daima şiddet uyguladığı da çocukluk anılarının en derinlerinden geliyor. Ama bu şiddete rağmen annesinin boşanmamış olması ve babasının da başka bir

kadınla evlenmemesini bir lütuf gibi görüyor. Çünkü tüm bunlar bir aile olarak kalabilmek demektir onun için.

“(…) Var. Hayatımızda çok gördüm bu şekilde. Bak şey diyeceğim, aramızda kalsın (Gülüyor. Birbirini yeni tanıyan iki kadının bir anda sırdaş oluvermesi şaşırtıyor belki de onu). Annem kötü bir hayat yaşadı babamla. Babam askerdi. Askerde yaşıyordu. Zalim gibiydi. Annem her şeye tamam diyordu. Neden? Bizim için, çocukları için sustu. Ne yapacak? Sabretti çok şükür. Bir aile olmak için çok şükür kaldık böyle. Babam başkasıyla evlenmedi. Annem de boşanmadı. Kaldık bir aile”

Oynadığı Oyunlar

Çocukken oynadıkları oyunlardan da neşeyle bahsetmişti Samira. Bu oyunlar kızların ve oğlanların ayrı oynadığı oyunlarmış. Hatta oğlanların oynadığı oyunu kızların hayallerinde bile oynaması yasakmış. Bizim misket dediğimiz minik oyuncaklara “gulul” derlermiş. Samira, gulul oğlanların oyunu düşüncesiyle hiç oynamamış. Onlar daha çok kız kızıya koşup birbirlerini yakalarlarmış.

Pek oyuncağı olmadığından bahsetmişti Samira. Babası ona yapmış birkaç tane ama o gerçek kızları seviyormuş, oyuncak bebekleri değil.

“Evet vardı ama ben onları hiç sevmezdim. Neden? Çünkü ben canlıları, canlı kızları seviyorum (Yine kahkalarla anlatıyor). Gerçek insan seviyorum. Bu benimle konuşmuyor diye sevmezdim. Mesela babam doğum günümde getiriyor ya da arkadaşım getiriyor falan. Sıkıldığım zaman da onları alırdım, koyardım ama bakardım benimle konuşmuyor; o zaman üzülürdüm”

Samira'nın kendi köyünden başka bildiği bir yer yokmuş o yıllarda. Diğer mezheplerden ya da dinlerden olan ailelerle iletişim kurmazlarmış. Köylerindeki herkes tanıdıklarıymış zaten.

“Mesela bizde nasıl biliyor musun? Evden çıkıyorum okula, okuldan eve. Mesela kadınlarla otururken onlara gidiyoruz, onlar bize geliyor ama tek gidemem. Annemle, ablamla gidiyorum. Eğer arkadaşın varsa onunla görüşeceksen ağabeyi varsa ona gitmem yasak. Neden? Erkekler var. Sünniler böyle. Komşularımız da böyleydi. O yüzden hayat biraz zordu.

Dışarı çıkmak yasak. Şimdi gibi (ev karantinasını kastediyor). Kadın okuyan kişi dışarı çıkabilir ya işe ya da okula. Sadece böyle. O yüzden köydekilerden başka birini görmezdik. Ancak başka yerde okuduysan o zaman görürdün ya da çalışmaya gittiysen.”

Ay Ay Ay! Bana O Günü Hatırlatma!

Samira ile ilkokul yıllarından ortaokula doğru geliyoruz. Hayatındaki dönüm noktalarından biri gibi görüyor bu yıllarını. Çünkü 14 yaşında regl olmuş Samira. O günler aklına gelince hatırlamak bile istemiyor.

“Aaayyy aayyy ay! Hiç hatırlatma bana hatırlatma o günü... Ne kadar kötü bir gün, ne kadar zor bir gün adet geldiği gün.

“(...) 14 yaşındaydım. Adet geldi. Annem ve babam evde değildi ama tek değildim, evde ablam vardı. Kan gördüm ama bu neee! Nasıl hiç bilmiyorum. Hayatımda hiç duymadım. Bizde yasak bu şeyleri konuşmak. Kadın kadına söylemez. Mesela komşular geldi diyelim. Sen çocuksun hiç oturamazsın onlarla, dinleyemezsin. Oturduysak da bu şeyleri ayıp diye söylemezler. Ama hiç de öyle değil. Ayıp değil yani bu söylenmesi gerek.”

Şehirde durumlar biraz daha farklıymış tabii. Orada kadınlar daha fazla bilgi sahibiymiş. Samira başına ne geldiğini bilemeden annesine gidince, annesi yapması gerekenleri anlatmış ona. Yapılması gerekenlerden çok yapılmaması gerekenler listesi gibi yasaklar sıralanmış önünde. Reglken yıkanmak yasak, pedini yıkamadan çöpe atmak yasak, Ramazan aylarında reglken oruç tutmak yasak, oruç tutmadığını görüp regl olduğunu kimse anlamasın diye herkesin içinde yiyip içmek yasak, evde bile olsan bu süreçte başını açman yasak... Liste oldukça uzun.

“Evet tabii ki gizli. Ama bazen midem tutmuyor ama bu gizli daha iyi diyorlar. (...) Biz atmadan önce yıkarız böyle diyorlar. Midem tutmuyor nasıl yıkayım ben pedi öyle? Ama diyorlar ki yıkamadan atarsan cehenneme gideceksin. Ya cehenneme gitmek istiyorum o zaman! Nasıl yapayım çok zor! Mesela adet gelirken banyo yapılmaz. Ama ben yaparım. Nasıl durayım öyle? Yıkandıktan olur mu? Özellikle yazda. Mesela saçın kapalı olacak, adet olduğunda hiç açmayacaksın. Neden? Adetken saç dökülmesin. Döktüyse o saç kıyamet günü bana şahit olacakmış cehennem için. Ama belki doğru belki doğru değil bilmem ki. Ama acaba doğru mu?”

Acaba doğru mu? Şüphe duyduğu için bile kendini kızgın bir sorgulayıştı bu ama Samira'ya da bu söylenenler kesinlikle mantıklı gelmiyordu.

İlk yaptığı yemek

Suriye'de kız çocukları erken yaşlarda mutfağa girip 20 yaşına gelmeden her şeyi öğrenmekle yükümlü bir çocukluk ve ergenlik sürecinden geçiyorlarmış. Samira'ya da annesi yapılması gereken her şeyi ilmek ilmek işleyerek anlatmış. Büyük gün gelip çattığında ise annesi tüm öğrettiklerini alabilmek üzere izleyici yerini almış. Samira ise annesine kadınlığını kanıtlayıcı hünerlerini sergilemek üzere girişmiş işlere.

“İlk batats yaptım. Nasıl diyorsunuz siz? Mesela yağ yaptım, sonra yağa attım. (...) Evet kızartma. Batatsları atıyorsun içine. Ama bak sana ne anlatacağım (gülüyor)? Bir defa yandı. Annem dedi ki neden böyle? Ben de dedim ki anne, ben yağı koydum sonra da batatsları koydum yağa ama yağ bana yüzüme geldi biraz yandı. Bu yüzden ceza verdim batatasa dedim yansın içinde. Annem de kızmıştı o zaman bana. Hayır artık bir daha öyle yapma diye.”

1.3.1.2 Üniversite Dönemi

Samira'nın yaşamında belirlediği evrelerden birinin üniversite olmasının nedeni o yıllarda özgür olduğunu düşünmesiydi. Köyde yaşayan ailesi onu üniversite eğitimi için şehre göndermiş ve orada kendisi gibi öğrenci olan kızlarla ev tutmuşlar. Bu süreç yaşamının en mutlu dönemleriymiş.

Bu yıllara dair öne çıkan en belirgin anıları ev halkına karşı isyanları. Kadın ve erkeğin eşit olduğunu söylüyor Samira ve ardından hemen ekliyor: “İlla isyan mı lazım!” Samira ev içinde yaşanan eşitsizliklerden oldukça şikayetçiymiş. Bunun değişmesi için evde sesini çıkarmaya başlayınca karşısında duran ilk kişi annesi olmuş. Annesi daha çok kızının bir an önce iyi bir kısmet bulup evlenmesinden yana öğütler veriyormuş kızına. Ama Samira mutluluğun tek yolu olarak evliliği görmüyor.

“Ben çok isyan yaptım. Ama evde. Hakkımı istiyorum dedim. Yasak istemiyorum dedim. Babam benim yanımda oldu ama annem hep dedi ki kim gelirse damat al git. Sessiz ol, benim gibi ol diyor. Mutluluğu istiyor ama mutluluk sadece evlilik değil. Babam diyor ki kadınlar da hakkını alsın ama annem cahil. Babam haklı. Örf ve adet bizde çok zor, kadının hakkı yok.”

Samira'nın özgürdüm diye anlattığı yıllarda şehirde kendi başına bir öğrenci evinde kalıyormuş. Kendini özgür olarak görse de aslında istediği şeyleri yapabilmesindeki engellerin başında birlikte yaşadığı arkadaşları geliyor. Çünkü birbirlerine hiç güvenmiyorlarmış. Evden okula okuldan eve bir üniversite dönemi geçiriyor. Hafta sonları ailesinin yanına gidiyormuş ama sınav haftalarında bunu bahane ederek şehirde kalmak yaşadığı en özel deneyimlerden. Çünkü ailelerinin yanına gitmeyip kız kıza şehirde bir şeyler yaparlarmış özgürce. Aslında bu özgürlük de toplumun el verdiği ölçüde bir özgürlükmüş. Yine de hayatında önemli bir yere sahip olan üniversite yıllarının her anını, kıymetli bir eşyasını saklar gibi saklıyor Samira. Her çıkardıktan sonra da özenle yerine koyuyor. Arkadaşlarıyla dışarda yedikleri bir tatlının tadı bile unutulmamalı onun için.

O yıllarda flört ilişkilerine de hiç sıcak bakmıyor. Şehirde olsa bile ailesinde haber gideceğini biliyor çünkü. Bir telefon yeter diyor Samira. Senin kızın buraya okumaya geldi ama bak ne yapıyor denilmesi yeterli diye anlatıyor. Buna izin vermemek içinse elinden geleni yapmış Samira.

1.3.1.3 Şimdi

Samira, Türkiye'ye göç etmesini oldukça olumlu bir deneyim, hayatındaki önemli dönüm noktalarından biri olarak tanımlıyor. Buraya babasının isteği üzerine gelinse de Samira burada oldukça mutlu olduğunu her fırsatta söylüyordu. Türkiye'ye geldikten sonra hayatında birçok değişim olmuş. Görüşmelerimiz devam ederken bile bu değişimler devam ediyordu.

Samira ve ailesi Türkiye'ye ilk geldiklerinde Urfa'da bir kampa kalıyorlar. Türkiye onlar için son durak göç yolculuklarında. Sonrasında ise Adana Sarıçam'daki kampa

gönderiliyorlar. Burada bir süre kaldıktan sonra öğretmenlik yapan göçmenlerin kamptan ayrılmasıyla ilgili bir uygulama getiriliyor. Bu nedenle evli olan ağabeyiyle birlikte eve çıkıyorlar. Bu durumdan çok memnun olmasa da evleneceği güne kadar bu evde kalmak zorunda.

Samira, görüşmeler sırasında evlilik konusu geçtiğinde hep bir Türk ile evlenmek istediğini söylemişti. Türk erkeklerinin evlendikleri kadına kıymet veren insanlar olduğunu duymuş çevresinden. Bu nedenle Suriyeli biriyle evlenmek istemiyor.

Görüşmeye başladığımız ilk günlerde Türkiye'ye geldikten sonra çalıştığı okulda tanıştığı bir öğretmen ile görüştiklerini anlatmıştı. O kişiyle oldukça mutlu olduğunu ifade etmişti. Görüştüğü kişinin ailesiyle tanıştığını, Samira ile evlenmek istediğini söyleyerek aralarında nişan yaptıklarını belirtmişti. Evlenme hazırlıkları yaparken pandemi nedeniyle işlemlerinin durduğunu söylemişti. Bir süre sonra Samira ile iletişimimiz kesintiye uğramıştı. Sosyal medyadaki paylaşımları bile durmuştu Samira'nın. Onun için endişelenirken hastaneden çekilmiş bir fotoğrafını göndererek hasta olduğunun haberini vermişti. Hastanede tedavi gördüğü için çalışmaya katılamayacağını belirtmişti. Bu süreçte kendisinden hiç haber alamadım. Pandemi döneminde olduğumuz için onun adına endişeliydim. Bir süre sonra çalışmamın nasıl gittiğini soran bir mesaj gönderdi. Ardından konuştuk ve hastaneden çıktığının, kansızlık problemi nedeniyle tedavi gördüğünün haberini verdi. Çalışmaya devam etmek istiyordu. Tekrardan sözleşerek gün ve saat belirledik. Konuşmaya başladığımızda ise söylediği ilk şey nişanlısıyla ayrıldıkları; kendisini bıraktığıydı. Bu ayrılıkta sebebi hasta olması olarak görüyordu Samira. Nişanlısı sürekli ondan gece geç saatlerde dışarı çıkmasını istiyormuş. Samira bunu yapamadığında ise birbirlerinden farklı olduklarını söylüyormuş ona. Bunların sonucunda nişanlısının, Samira'nın hasta olmasını da bahane ederek onu bıraktığını düşünüyordu. Yaşadığı büyük bir hayal kırıklığıydı onun için. Bu görüşmemizden evleneceğinin haberini verdiği son görüşmemize kadar geçen süreçte geleceğe dair konuşmalarında hep umutsuzluk vardı.

Bir süre sonra yeniden görüşmek için sözleştik ve beni görür görmez yaptığı ilk şey yüzük olan parmağını göstermekti. Neşe içinde "bak ne yaptım" diye parmağını gösteriyordu.

Hemen ardından Samira nişanlısıyla nasıl tanıştıklarını anlatıyor. Kaldıkları apartmanda yengesinin arkadaşlık kurduğu bir kadın varmış. Onun aracılığıyla tanışmışlar ve nişanlısıyla göz renklerinden isimlerine kadar her konuda çok uyumlularmış. Bir hafta sonra ise evleneceklerini söylüyor Samira. Onun için oldukça normal görünen bu süreç oldukça hızlı ve ani alınmış bir karar gibi görünüyor. Ama Samira oldukça mutlu, etrafına neşe saçan kadın geri dönmüş gibi görünüyor. Görüşmemiz boyunca evleniyor olduğu ve özellikle de Türk bir erkekle evleniyor olduğu için ne kadar mutlu olduğunu ifade ediyor.

Görüşmemizin sonunda Samira'nın gelecek planlarına geliyoruz. Kızı olsun istiyor evlenince ve ona her şeyini vermek istiyor. Kendi yaşayamadığı her şeyi kızına yaşatabilmeyi düşünüyor. Evlendikten sonra mutlu bir aile olabilmek de en büyük hayalleri arasında.

Samira'ya hayatı bir film olsa filmin nasıl biteceğine dair bir soru soruyorum. Filmin sonunun mutlu olacağını söylüyor bana. Seyircilerin tamamı filmde mutlu ayrılıyor.

1.3.2. Fatma

Fatma ile tanışmamız Kadın Savunma Ağı platformundan tanıdığım, Afganistan'dan göç eden bir arkadaşım aracılığıyla oldu. Yapacağım çalışmadan kendisine bahsettiğimde bana katıldığı seminerlerden birinde tanıştığı ve çok sevdiği Fatma'dan bahsetti. Önce kendisi Fatma ile konuştu ve Fatma'nın çalışmaya katılmak istemesi üzerine telefonla ilk sesli konuşmamızı yaptık. Bu görüşmemizde kendimden ve çalışmanın detaylarından bahsettim. Çalışmaya katılma onayını bir kez daha aldıktan sonra Fatma'nın uygun olduğu saatlere göre görüşmelerimizi ayarladık. Namaz saatleri konusunda çok hassastı ve görüşme saatlerimizi genellikle akşam saatlerinde gerçekleştiriyorduk.

Fatma, daha önce çeşitli projelerde hem katılımcı hem de çevirmen olarak yer aldığı için oldukça rahattı. Görüşmeye başladığımız ilk gün benim ona soracağım soruları zaten tahmin ettiğini söyleyerek bütün hayatımı tek nefeste özetleyivermişti:

“Eğitime önem vermeyen ilgisiz bir ailede büyüdüm. Aşiret gibi, kabile gibilerdi. Kızlar hiç okuyamaz, dışarı çıkamazdı. Ablalarım 3 tane. 13-15 yaş arasında evlendi. Ben küçüklüğümde beri okumaya, bilime hevesliydim. İlkokulu bitirdikten sonra ortaokula devam edebilmem için babama çok ısrar ettim. Onunla gelip konuştular devam etmem için. Ablalarım, kız kardeşlerim çok güzeldi. Onlar hemen evlendi ama ben çok güzel değildim. O yüzden evlenemez deyip okumama izin verdiler. Okula devam ettim. Üniversite sınavını kazandım, mühendislik bölümünü; ama babam beni o zaman evlendirmeye karar verdi. Enerji-mekanik mühendisliğini kazandım. Üniversiteye devam etmek için nişanlanmayı kabul ettim ama üniversiteye başladıktan 1 yıl sonra beni hemen evlendirdiler. Evlendikten sonra üniversiteye devam etmem kocama bağlı oldu. Hemen çocuk yapmamı, okulu bırakmamı istediler. Herkes beni zorladı. 1. yılım bittiğinde ilk çocuğum oldu. O zaman okulu dondurdum. Sonra kocamı ikna etmeye çalıştım devam etmek için. Okula 1 yıl ara verdim ama çok eski zamanlardı. Bebeklere bakacak kimse yoktu. Kayınvalidem köyde yaşıyordu, biz şehirdeydik. Anca komşulara bırakabilirdim. Böyle 1 yıl devam ettim. Yine de 3. sınıfa gelmiştim. Her gün oğlumun bir sorunu oluyordu ama bıraktığım için. Kocam da hiç istemiyordu o zaman da mecbur kaldım okulu bırakmaya. Kimse annesi gibi bakamaz çocuğa. Bütün çabalarımın boşa gittiğini, o kadar yıl okuduğum Suriye’de... O zamanlar mühendislik kazanmak kolay değildi. Çok üzüldüm buna bir tepki gibi çocuk yapmaya başladım. 4 çocuk ard arda yaptım. O zaman Suriye’de kocam memurdu. Durumumuz iyi değildi. Bu kadar çok çocuk olunca maddi durumlar daha da zorlanmaya başladı. Maddi durumlar çok kötü olunca öğrencilere özel ders vermeye karar verdim. Evde özel ders veriyordum öğrencilere. Özel derse ilk başladığımda kocam da memurluğu bırakıp yurt dışına çalışmaya gitti. O zamanlar çok sıkıntı çektim. Çocuklarım da benim yaşadığım gibi bir hayat yaşamasınlar, iyi bir gelecekleri olsun istiyordum. O aralarda 3 çocuk daha yaptım. Kocam istedi bunları da. 6 erkek 1 kız çocuğum oldu toplamda.”

Fatma, 1968 yılında Halep’te dünyaya gelmiş. 6 yıl önce, 105 yaşında vefat eden babası üç evlilik yapmış. 15 kardeşle birlikte büyüyen Fatma’nın annesi, babasının son karısıymış. Babasının ilk karısını öldüğü için hiç görmediğini söyleyen Fatma, babasının Halep’te oldukça tanınan zengin bir adam olduğundan bahsederek bu kadar çok eşi olmasının nedenini de bununla açıklıyor. İkinci karısının iki çocuğu da kız olunca babası bu ayıbı örtmek için bir kadınla daha evleniyor:

“Babamın ilk eşini ben görmedim o vefat etti. 2. Eşinin ilk iki çocuğu kız olmuş. Babam da zengindi. Bu ayıp gibi görülüyordu ve erkek çocuk yapmak için 3. Bir kadınla evlendi. Kız çocuğun değeri yoktu. Hala da öyle Suriye’de.”

Fatma ile yaşamını evrelere ayırarak konuşmak çok daha kolay olmuştu. Sorular ve cevaplar şeklinde ilerlerken anılarında kaybolmuyordu. Çocukluktan bahsediyorsak hep orada kalıyordu. Konuşmalarımız ilerledikçe kitaplarla arasının çok iyi olduğunu anlamıştım. Görüşmelerimizden birinde uzun bir kitap muhabbeti de yapınca, Fatma'nın yaşamındaki evrelere kitaplar üzerinden gidebileceğimiz konusunda emin olmuşum. Böylece Fatma'dan hayatının bir kitap olduğunu ve bunu birlikte yazdığımızı düşünmesini istedim. Yeri geldikçe de anlattığı döneme kitaplarda olduğu gibi bir bölüm başlığı koymasını isteyecektim. Görüşmelerimiz ilerledikçe bunu başarıyla gerçekleştirdik. Fatma çocukluk dönemine “Güçsüz Kız”, gençlik-ergenlik dönemine “Düzenli Kız”, evlilik hayatına ise “Militan Kadın” başlıklarını koydu. Bunları yeri geldiğinde o kadar düşünmeden, o kadar kendinden emin söyledi ki sanki zihninin bir yerlerinde bu kitabı çoktan yazmış gibiydi. Evlilik hayatını anlattıktan sonra ondan bir başlık daha istedim. Fatma'nın Militan Kadın başlığı o yıllarda ülkesindeki kadınlar için çaba gösterdiği, değiştirmek istediği alanları tanımlıyordu. Tarihsel sıralama olarak evlilik yaşamına denk geldiği için buraya sadece mücadele eden Fatma'yı koymak istemişti. Sadece kocası, çocukları ve kendisini içeren yaşamına koyduğu başlık ise “Mükemmel Aile” idi.

1.3.2.1 Güçsüz Kız

Fatma bu başlığı çocukluk yıllarını en iyi anlatan duygular arasından seçerken Arap kızlarının büyük çoğunluğunun aynı başlığı koyacağını söylemişti. Büyüdüklerinde ise isyan edeceklerdi bazıları. Yetişkin bir kadın olduğu yıllara “Militan Kadın” demesinin sebebini en başta açıkladığını o yıllara gelince anlayacaktım.

“‘Güçsüz Kız’ olurdu. Arap kızlarının büyük çoğunluğu zaten aynı başlığı koyarlardı. Hiç imkanlarımız yoktu. Toplumun her şeyine isyan ettik bazılarımız ama büyüyünce.”

Çocukluğunda onu mutlu eden ya da üzen şeylerden konuşmaya başlıyoruz önce. Fatma çoğunlukla yüzünde sert ve ciddi bir ifade taşıyordu. Mücadelesi yüzüne yansıyan bir kadın diye düşünmüştüm. Bir o kadar da tebessümü hazırda bekletiyor. Bunu sıklıkla yaşıyoruz birlikte. Çocukluk anılarını sorduğumda mutlu olduklarından başlıyor:

“Mutlu olduğum anılar sadece karne zamanlarıydı. Mutlu anılarımın hepsi okuldaydı. Öğretmenlerimin bana söyledikleri beni mutlu ederdi. Benim kötü anılarım oldu ama hepsi geçti diyebilirim. Ailenin en büyük erkeği benim hemen arkamdan doğmuştu ve bütün eşyalar ona alınırdu. Ancak o kullandıktan sonra ben kullanırdım. Mesela ben karnemi çok iyi getirirdim ama annem derdi ki keşke bu karneyi Y getirseydi. Kız çocuklarına hiç harçlık vermezlerdi ama ben çok isterdim. En büyük erkek çocuk ablası da olsa kız kardeşi de olsa her şiddeti uygulayabilirdi. Ve şu ana kadar erkek kardeşlerimden korkarım. Kötü şansına o da Ankara’ya geldi (gülüyoruz). En büyük ablamın çocukları benim en küçük erkek kardeşimle yaşıt. Ama düşün ki o bile onları dövebilir istediği her şeyi yapabilir ona.”

Suriye’de erkeklerin böyle davranmasını erkekliğe adımda alıştırmaya yorumluyordu Fatma. Suriye’de erkekler doğduklarından itibaren annesi ve babası tarafından en kıymetli evlat olarak büyütülüyormuş. Erkekler de kendilerinden daha kıymetsiz bulunan kız kardeşlerini döverek erkekliğe hazırlanıyorlarmış. Fatma’nın çocukluk yıllarında kendini güçsüz olarak tanımlamasına da neden olan en kötü anıları erkek kardeşi ile olanlardı.

“Ben 4.sınıftayken olduğumuz yerdeki bütün okullar arasında birinci gelmişim ben. O zaman bir konuşma yapmaya sahneye çıkacaktım. Ama benim ayakkabılarım bunun için hiç uygun değildi. Çok eski ve çok pisti. Ben de erkek kardeşimden istedim. Çok rica ettim ondan. O anı mesela hiç unutmam. (...) Evet sonuçta verdi ama çok yalvardım. Ayağını öptürdü bana vermek için. Normalde bir aile fakirse denir ki ayakkabı almak için parası yoktu. Ama benim ailem öyle değildi. Babamın mağazaları vardı ve paramız vardı. Ama sadece babam, annem erkek çocuklara alırlardı. Bize hiç almazlardı. Erkek kardeşimle aramızda 1 yıl vardı. Ona her şeyi alırlardı ama bana almazlardı.”

Fatma’nın çocukken kurduğu hayallerin tamamı eğitimine devam etmekle ilgiliymiş. Bunun nedenini okula devam etmekte güçlük çekmesine bağlıyor.

Örtünmesi de çocukluk yıllarına denk gelen zamanda gerçekleşmiş Fatma’nın. 10 yaşındaymış örtü takmaya başladığında. O zamanlar bunu mecburiyet olarak görse de zaman ilerledikçe, Kur’an okudukça ve düşündükçe kendisi için örtünmeye başladığını söylüyor. Konuşmalarımızın çoğunda da yaşamını inandığı dine göre şekillendiren bir kadın olduğunu ifade etmişti. 11 yaşında olan kızının ise henüz örtünmesini istemiyor. Kararı ona bıraktığını söylüyor ama kızı bu konuda çok hevesliymiş.

Regl olmasıyla baş örtüsü takması arasında da bir ilişki mevcut. 10 yaşlarındaymış Fatma regl olduğunda ve bu konu hakkında hiçbir şey bilmiyormuş o zamanlar. Annesine söylediğinde ise annesinden yediği dayacağı hiç unutamıyor.

“Hiç bilmiyorum nedenini ama tek bildiğim adetini dayak yedirdiği idi.”

Regl olmakla ilgili bilgi sahibi olmayışı Fatma'nın bazı korkular yaşamasına da neden olmuş. Örneğin regl olduktan sonra her şeyin onu hamile bırakacağından korkmaya başlamış.

“Korkunç bir şeye dönüştü adet benim için. Çünkü ne olduğunu hiç bilmiyordum ve her şeyden korkar bir hale gelmişim. Oturduğum yerde, kalktığım yerde, banyoya girince her şeyden korkardım. Zaten yaşım da çok küçüktü ve ne yaparsam her şeyden hamile kalacağımı düşünürdüm. Korkunç bir şeydi.”

Kardeşleriyle olan ilişkisini ise pek iyi olarak anlatmadı Fatma. Kızlar kendi aralarında iyi anlaşmış ama erkeklerle araları hiç iyi değilmiş. Bir sıkıntı yaşadıklarında erkek kardeşleri asla yardımlarına koşmazmış. Erkekler de kendi aralarında iyilermiş. Çocukken nasıl vakit geçirdikleri hakkında konuşurken hiç oyun oynamadıklarını söylemişti Fatma. Suriye’de özellikle kız çocukları 8 yaşından itibaren çalışmaya başladıkları için oyun oynamaya vakitleri de olmazmış. Arada sırada televizyon izledikleri olurmuş. Fatma çocukken sadece bir kanal varmış televizyonda. Onda da sadece Arapça filmler ya da diziler, zaman zaman da çizgi filmler olurmuş. Fatma'nın hatırladıkları ‘Ali Baba ve Kırk Haramiler’, ‘Nasrettin Hoca’. Rimi’yi o da izlemiş ama ona hissettirdikleri hep üzüntüymüş bu çizgi filmin. Baş karakteri kadın olanlar arasından ise iki tanesini hatırlıyor Fatma. ‘Zennubiye’ ve ‘Pelmar’a’nın Kraliçesi’. Özellikle Pelmar’a Kraliçesi’ni çok severmiş Fatma. Kim kraliçe olmak istemez ki? diye de eklemişti o konuşmamızda.

Daha 12 yaşında ilk yemeğini yapmış Fatma. Bizimkinden farklı olduğunu söylediği çiğ köfte ile iddialı bir giriş yapmış mutfağa ama kıvamını tutturamadığı için annesinden yine dayak yemiş.

“Çiğ köfte yapmışım ama sizinki gibi değil biraz değişik. Ama onu yaptığım zaman da annemden dayak yemişim. Çünkü ilk yaptığımda kıvamını tutturamamışım.”

1.3.2.2 Düzenli Kız

Fatma, daha çok lise yıllarını içine aldığı yaşamının bu evresini “Düzenli Kız” olarak adlandırdı. Bunun nedenini ise aslında bir çeşit pazarlık olarak değerlendirmek mümkün. Hayallerini gerçekleştirmek için gittiği yolda kendisinden istenen ne ise fazlasıyla yapmak istemiş. Bunun karşılığını ise üniversitede okumasına ailesinin izin vermesiyle aldığını söyledi.

“‘Düzenli Kız’ derdim. Düzenli, çalışkan. Benim hayallerimi gerçekleştirebilmem için ve üniversiteye devam edebilmem için bir karakter oynuyordum. Sosyalleşmeyen, sadece düzenli olan ve çalışkan bir kızını oynardım ailemin karşısında. Çünkü ben o karakteri oynamazsam, mesela dışarı çıkarsam, bir yerlere gidip gelirim ya da gülersem, mutlu olduğumu gösterirsem benim ailem üniversiteye gitmeme izin vermezlerdi. Mecburdum bunları yapmaya. Sosyalleşmeyen, kimseyle konuşmayan, evinde sessizce oturan bir kız görünce o kız düzgün bir kız demektir ve bu yüzden onun okula devam etmesine izin veriyoruz derlerdi.”

“Mutlu bir an bu aklıma gelen. O zaman 12.sınıftaydım ve benim olduğum yerde, yaşadığım yerde en yüksek puan alan kişi bendim. Erkekler arasında bile o kadar yüksek puan alabilen biri yoktu o mahalleimde. Sınavdan sonra mahallenin büyükleri, büyük erkekleri, muhtarı babamın yanına gelip tebrik ettiler onu ve o puanla üniversiteye gideceğim için ona iyi şeyler söylediler. O zaman da babam biraz mutlu oldu ve devam etmeme biraz ikna oldu topluma karşı da.”

O yıllarda hiç iyi hatırlamadığı anıları da var Fatma'nın. Okulunu uzatmasına neden olacak bir olay yaşıyor. Ailenin erkekleri tarafından okula gidiş gelişleri sırasında takip ediliyor ve bir süre eğitimini aksatmasına sebep oluyor bu durum.

“Ben normalde lise döneminde uzatmak zorunda kaldım. Birkaç defa erkek akrabalarım beni takip etti. Toplu taşıma kullanmak zorundaydım. Bir gün eve geldim annem bana diyor ki sen buraya gitmişsin buraya gelmişsin. Bunları söyleyince anladım ki beni takip ediyorlar.”

Hiç Sinemaya Gitmedim

Ergenlik yıllarında izlediği ve bu zamana kadar en sevdiği film olan Titanik'i iki üç kez izlemiş Fatma. Hayatında hiç sinemaya gitmemiş. Titanik'i de evde televizyondan izlemiş. Sinemaya gidenler o dönemlerde pek iyi karşılanmamış.

“Herkes gidebiliyordu ama Halep’te genel olarak ergenliğini yaşamaya giderlerdi oraya. Düzenli, düzgün bir yaşamı olmayanlar giderdi. Sinemaya gitmek iyi bir şey değildi o zamanlarda.”

“Benim liseimde tam o sokak hep sinemaların ve Show gösterilen yerlerin olduğu sokaktı ve oradan geçerken hep taciz ederlerdi, hep söz atarlardı. Oradan geçerken normal zamanda bile öyle kişiler görünce sinemaya kimse giremez.”

Okul İhtiyaçlarımı Kendim Karşıladım

Fatma küçük yaşlarından beri ailesi okul ihtiyaçlarını gidermek için ona verilen paraları biriktirip okul ihtiyaçları için harcarmış. Bunu ailesinden genellikle gizlice yaparmış. Çünkü kız kardeşlerinde öğrendiklerinde kendisine ruj ya da bunun gibi kadınlığa ilişkin bir şeye para harcamadığı için annesine şikayet edilirmiş. Öte yandan kız çocukları okul ve ev arasında gidip gelirken kitap, kalem almak için bile ailesinin rızasıyla bir yere uğrayamazmış. Alacağı kitapları ya birine para verip gizlice aldırır ya da kendisi gizlice almış.

“Ben paralarımı biriktirip bazen erkek kardeşime verip ona aldırırdım ya da başka kişilere verip alırdım. Bazen de okula giderken ya da okuldan gelirken alırdım. Öyle çıkıp gidip kafama göre alamazdım. Bazı zamanlarda fırça yiyordum ama üstüne bir giyecek al ya da ruj al diye kızıyorlardı bana. Kitap alıp ne yapacaksın diyorlardı. Bak mesela ben defter kalem alırdım diyelim ki ablalarım bunu gördüğünde hemen gider anneme söylerlerdi. Annem de gelip bana fırça atıyordu”

O yıllarda gizlice parasını biriktirip aldığı okuduğu kitapları da gururla anlatıyor Fatma:

“Dünya Klasiklerinin hepsini okudum ben. Shakespeare, Ernest Hemingway, Michael Hart, Dostoyevski, Necib Mahfuz, Halil Cibran.”

Bunun sonrasında ise Fatma ile uzun bir sohbete başlamıştık. Bu görüşmeleri yaparken henüz ev karantinaları bitmemişti. Evlerimizden görüntülü konuştuğumuz için Fatma'nın bahsettiği yazarların bende olan Türkçe kitaplarını gösterdim ona. Bunun gibi ortak ilgi alanlarında buluşmak Fatma ile olan güven ilişkimizde pekiştirici bir rol oynadı.

Bu yıllarda geleceğe dair kurduğu hayalleri de paylaştı Fatma. O yıllarda mühendislik mesleğini sadece erkeklerin yapabileceğini duymuş. Bunun aksinin de olabileceğini kanıtlamak için mühendislik hayalleri kurmaya başlamış. Sonunda da tüm engellere rağmen bunu başararak mühendislik bölümünde okumaya hak kazanmış.

“Normalde eskiden mühendislik bölümü sadece erkekler için derlerdi. Ben de bu söz için her zaman mühendis olacağımı söylerdim bunu isterdim. Sonuçta mühendislik bölümüne de girdim. Sırf bunu göstermek için yaptım. Erkekle kadın aynı sözünü ispatlamak için yaptım bunu.”

O yıllarda kendisine hiç zaman ayıramadığını söyleyen Fatma bütün gün ev işleriyle uğraşır kalan zamanlarının hepsinde kitap okumuş.

“Ders çalışıp ev işlerine bakardım. Sonra da kitap okurdum sadece. Bazı günlerde kalkıp hemen ev işlerini bitirirdim. 6 saat, bazen 8 saat hiç kalkmadan, bitirmeden o kitabımı okurdum.”

1.3.2.3 Militan Kadın

Fatma'dan evlilik yaşamı için bir başlık istediğimde yine hiç düşünmeden ‘Militan Kadın’ cevabını verdi. Tam olarak ne söylemek istediğini anlamak için militanın Türkçe karşılığını ona söyledim. Fatma, anlatmak istediğini “Hayatımı devam ettirmek için çaba harcayan ya da eğlenmek için bile hayatında ara olmayan, mücadele eden bir kadın demek istiyorum” şeklinde açıkladı.

“(…) Evet tam böyle demek istedim. Bir fikir hem de düşünce için mücadele verdim. O düşünce mesela bir kadın kendini ispatlaması için çok çalışması gerekiyor bu düşünceyi savunduğum için böyle.”

“Savunduğum 3 şey. Kendimi kanıtlamak için 3 şeyde savaşıyordum. Bunlardan 1.si ve en önemlisi kadın özgürlüğü ya da kadın hakları. Bizim toplumumuzda yanlış anlaşıldığı için o yanlış anlamayı düzeltmek. 2.şey adetler ve gelenekler ve İslam’ın aynı şey olmadığını ispatlamak. Bizim toplumumuzda bazı adetler yanlıştı ama bizim toplumumuz şunu yapıyordu. Bu dinin getirdiği bir şey diyordu. Ama öyle değildi. İslam başka bir şey, bu kurallar başka bir şey. Bunu ispatlamak istiyordum ve İslam’ın kuralları bu yüzden kötüye algılıyorlar. Ve bütün şey, bu da üçüncüsü, kadının kendi haklarına kavuşmak için ve özgürlüğünü kavuşması için tek yol öğrenmek ve bilgi edinmek. O yüzden hayatım boyunca küçük kızlara hep bunları öğretmeye çalıştım.”

Fatma bu söylediklerini gerçekleştirmek için derneklerde çalışmış, evde ders verdiği öğrencilere sadece matematik öğretmemiş; ayrıca bu düşüncelerini onlara da aşılamaya çalışmış. Çevresindeki kadınlara kendi yaşamıyla hep örnek olmaya çalışmış.

“Çünkü ilk başta yaptığım kendi ortamımda örnek olmak. Kendi toplumumda örnek olmak için sürekli çalışıyordum ve eşimin yanında da bir özgürlüğüm vardı. Bu özgürlüğe öğrenmeyle, çalışmayla kavuştum ben. İşte diğer kadınlara da bunu söylüyordum. Çünkü zaten üniversite okuyordum.”

Fatma, yaşamını İslam dininin şartlarına göre şekillendiren bir kadın. Fakat inandığı dinin kadın yaşamını kısıtladığına inanmıyor. İçinde yaşadığı toplumda bütün kadınlar da bunu görebilsin istemiş ve mücadelesini bu alanda da sürdürmüştü.

“Yaşadığım toplum orayı sana anlattım mesela. Öbür kızlara, evli olanlara özgürlüğün İslam’dan farklı bir şey olduğunu anlatmak istedim. Öğrenmek sizi İslam’dan çıkarmaz. Mesela onlara özgürlüğü öğretmek buradan geldi. Mesela bizim toplumda kadın fazla girmez, çıkmaz. Ama ben bu özgürlüğü babamdan ya da eşimden nasıl aldığımı o saygıyı nasıl kazandığımı öğrenerek, çalışarak, düzenli olarak kazandığım bu özgürlüğü öbür kadınlara da öğretmeye çalıştım.”

Mükemmel Aile

Fatma evliyken yaptıklarını büyük bir heyecanla anlatmıştı. Ondandır sadece kocası ve çocuklarını düşündüğünde yazacağımız bölüme bir başlık koymasını istedim. Fatma ilk kez üstüne düşünmek istedi. Yaşamının her evresi için başlıkları hazırды ama bu defa düşünmek istemişti.

“Bugün pazar ve alışverişe gittim. O yüzden biraz yorgunum. Hemen aklıma bir şey gelmiyor. Düşünmem gerekiyor. ‘Mükemmel Aile’ derdim. Çünkü bu başlığın nedeni bize yakın ailelere baktığımda bizim ailemizi örnek alıyorlar ve bizi takdir ediyorlar. Türklerde bile bizim aileye özeniyorlar. Mesela bizim komşumuzun bir kızı var. O her zaman benim kızımın yanına gönderiyordu çocuğunu ve R gibi ol, onun gibi çalış diyordu hep annesi. Suriye’deyken de öyle. Oradaki akrabalarımız da hep bize özeniyordu. Akrabalarımız, öğretmenler bizden çok memnunlar ve mesela binada 20 Suriyeli aile var. Mesela kapıcı en çok bizden memnun. Eşime de aynı şekildeydi. Kocamla ilgili de hiç kötü bir söz duymadım”

Başlığını da belirledikten sonra Fatma’nın evlilik yaşamındaki hikayelerine başlıyoruz. Fatma, üniversiteye başlar başlamaz bir akrabasıyla evlendirilmek isteniyor. Fatma evlenmek istemese de bu karardan kaçamayacağını anlayarak kabul ediyor evlenmeyi. Tek şartı ise üniversite eğitimine devam edebilmek. Başlangıçta kabul edilen bu şart zaman içerisinde imkansız bir isteğe dönüşüyor.

Kocasıyla geleneksel bir evlilik yapan Fatma, yaşananların hayal ettiklerinin çok dışında olduğunu söylemişti. Evlenme kararını kendisi almadığı ve evlenmeyi de istemediği için sürecin hep dışında tutmuş kendisini. Nerede evlenecekler, evdeki eşyalar neler olacak hiç umurunda değilmiş.

“Kocamın dayısının hanımıyla biz akrabaydık. Tanıdıklar aracılığıyla oldu, sevgiyle olmadı. Geleneksel bir evlilik oldu. (...) Kocam aileden biriyle evlenmek istiyordu. Bakmaya geldiğinde de birini beğenmek için gelmedi. Benimle ya da başkasıyla fark etmez ama babam sırayla evlendirdiği için benim sıram gelmişti. Benimle evlendi. Bana soracakları bir şey yoktu onlar için. Ha ben ha başkası. Biri evlenecekti işte. (...) İlk başta annem bana söyledi. Zaten bu adam seninle evlenmek için geldi. Çıkmak istiyor musun diye. Ben kendi isteğimle çıktım gördüm zaten ama lisedeyken çok bir kişiler geldi. Ben onların önüne bile çıkmadım hiç istemedim.”

Fatma bunları anlatırken söylemek istediği görücü önüne çıkmaktı. Kocasıyla evlenmeden önce dışarı çıkıp hiç vakit geçirmemişler yoksa. Sadece bir defa mecburiyetten çıkmışlar o kadar. Evlenene kadar geçen süreçte nişanlısı eve gelirmiş arada. Bu eve gelişlerde bile hiç konuşmazlarmış aralarında.

“Hiç birlikte dışarı çıkmadık. Düğünden bir hafta önce sadece ailede mahkeme cüzdanı çıkarmaya gitmiştik. O zaman ben üniversitedeydim. Gelmişti oraya. Eve geliyordu zaten misafir gibi. Mesela birlikte yemek yiyoruz, birlikte oturuyoruz. Annem, babam varken birlikte oturuyorduk. Ama öyle tek başına konuşma bir şey olmadı. Bütün nişan sürecinde zaten 3 kere geldi.”

Üniversitedeki 1.yılını bitirmesine çok az zaman kala evliliği gerçekleşmiş Fatma'nın. Kocasını köyde yaşadığı için düğünleri orada olmuş. Ailesinden pek gelen yokmuş düğününe. Katılanlar erkek tarafının ailesiymiş. Oturmak için şehirde bir ev seçmişler. Fatma köyde yaşayanların düşüncelerinden ve davranışlarından hep rahatsız olduğunu söylemişti. Düğünü sırasında da bu rahatsızlık hissi onu terk etmemiş. Kendini hiç beğenmediği gelinliğinin içinde düğününün bir an önce bitmesinden başka bir isteği yokmuş.

Kocasını da Fatma da evlilikleri boyunca hep çalışmışlar. Kocasıyla zaman zaman anlaşmazlık yaşasa da ev içinde kurdukları ilişkiden memnunmuş Fatma. Birlikte her şeyi konuşup paylaşmışlar.

“Bizim pek boş zamanlarımız yoktu. Zaten ben de çalışıyordum eşim de. Eşim ev işlerine de yardım ederdi ikimiz de yapardık. Her şeye yardım ederdi. Örnek verirsem mesela çocuk hasta olsa bütün gece başında kalırdı. İşten gelince çamaşır yıkardı, onları koyardı; bulaşık yıkardı, tüm temizliği benimle yapardı. Tek bir şey hariç. Sadece yemek yapmayı bilmezdi. Onu ben yapardım ama geri kalan her şeyi yapardı.”

“Her şeyden konuşurduk. Mesela işlerimizden konuşurduk. Dernekte ben çalışırdım. Bir şey olduğunda sorardım ya da o sorardı bazen. Şahsi konularda onun görüşlerini de alırdım. Onunla konuştuğumu annemle, babamla ya da başka hiç kimseyle konuşamazdım. Ama normalde Suriyeli kadınlar böyle değil. Ben onlara hep anlatırdım böyle de olabileceğini, yapabileceklerini. Ben konuşurum her şeyi kocamla diye anlatırdım. (...)”

Fatma evde sadece kocasıyla değil çocuklarıyla da güven ilişkisi kurmak konusunda çaba göstermiş hep. Bunu yaparken de kuralları varmış.

“Benim şöyle bir kuralım var: Evde anahtar olmaz. Yani ne demek? Kimse kapısını kapatıp onun ardında başka iş çeviremez. Herkes açık olacak her

konuda. Evde ne kadar para olduğunu herkes bilecek. Evde kapının sadece dış anahtarı olacak. Mesela ben dışarda bir olayla karşılaşsam gelip çocuklarıma anlatırım. Neden yapıyorum? Hem dürüstlüğü öğretmek istiyorum çocuklarıma hem de anlattığım şeye birlikte bir çözüm bulmak mesela.”

Bunların yanı sıra kocasıyla arasında anlaşmazlıklar da olurmuş. Bunların nedenini kocasının köyde büyümüş olmasıyla ilişkilendiriyor Fatma. Kocasının yaşanan olayları çok da kafasına takmayan bir yapısı varmış. Bu aralarında hep sorun yaratmış. Bunlara rağmen kocasının hoşgörülü tarafı çoğu anlaşmazlığı gidermelerine yardımcı olurmuş.

“Kocam daha köylüydü. Biraz basit bir kişiydi o. Çok hoşgörülüydü mesela. Diyelim ki bir şey istiyorduk, o olmadı. Eşim derdi ki tamam olmadı, boş ver derdi. Ama ben öyle değildim. Ya da bir kişi bize gelecek söz verdi ama o olmadı diyelim. Eşim boş ver derdi. Ben sıkıntı yapardım. Bir para biriktiriyorsak onu toplayamadığımızda eşim takmazdı ama ben çok önemserdim. O her şeyi boş verirdi”

“Genel olarak bir konuda hiç anlaşamazdık o da düzenli olmak. Bir maaş geliyor mesela o geliri düzenlemek. Bir kısmı yemek için bir kısmı eğitim, birikim için. Bu konularda hiç anlaşamazdık. Mesela biz çalışkan bir aileyiz ve herkesin bir işi görevi var. Herkese söz veremeyiz gidip gelmek için ve her an bize birisi gelemez. Ama eşim bu konuda hakim değildi. Aniden biri gelebilirdi misafir olarak. Biraz köyde büyümesinin etkisiydi bu. Arada gelişmek gerek ekonomik konularda. Mesela her iki üç yılda bir evde değişiklik yapmak. Eşime kalsa biz hiçbir şey sahibi olamazdık ama ben hep idare etmeye çalışırdım. Çocukların isteklerini ben her şeyin üstünde tutardım. Bir çocuk ne isterse onun hemen yapılmasını isterdim. Eşim yoksa tamam boş ver yok diyordu. Ama ben hemen alınması için çalışır çabalardım. Bu konuda da anlaşamazdık hiç.”

Üniversiteyi bırakmasında evliliğinin sebep olduklarına geldiğimizde ise Fatma aynı sıkıntıyı yeniden hissederek anlatıyor sanki. Üniversite eğitimini bırakması konusunda kocası onu hiç zorlamamış. Fakat ekonomik olarak ciddi sorunlar yaşıyorlarmış. Fatma zaten bunları gördükçe eğitimine devam edebilmek için fazla diretememiş. Tüm çabalarına rağmen eğitimini bırakmak zorunda kalmış.

“Eşimin maaşı hiç iyi değildi. Benim üniversite masraflarım, çocuk masrafı, ev masrafı derken o maaş yetmiyordu. Ben bunu zaten gördüğüm için ona söylemezdim bile. Ne yapacak gidip borç mu alacak? Hayır bunu yapamazdı.

Bu mesela benim sınırlarımdan biri olmuştu ve üniversiteyi bırakmamdaki en büyük sebep buydu. Ama bunu eşim bana söylemedi ben bunu zaten görüyordum ve mecburdum. Hiç kimse de bize yardım etmedi. Eşimin ailesi de hiç yardımcı olmadı. Onlar dedi ki eğer biz para verirsek onun hanımı okula devam eder, iyi olur. Çocuklarına yardım edelim durumları iyi değil diye hiç kimse düşünmedi. (...) Dışarı çıkma, eve gelme, onunla ilgili bir sıkıntım yoktu. Zaten maddi durumumuz çok kötüydü. En büyük sıkıntım oydu. Bana kimse yardım etmedi. Benim ailem de yardım etmedi. Ben üniversiteye giderken çocuğuma bakabilirlerdi ama bakmadı kimse. Diyorlar ki evlendi artık çocuk yapсын otursun. Neden okusun neden çalışсын? Otursun diyorlardı.”

Evliyken üniversite öğrenci olmanın birçok zor tarafı da varmış elbette. Toplumun kadına getirdiği yasaklamalar evlilik yaşamında da devam ediyormuş. Fatma her ne kadar Suriye’de yaşayan diğer ailelerden farklı bir yaşam kurmak için çabalasa da değiştiremediği şeyler varlığını sürdürmeye devam etmiş.

“Mesela uygun olmayan zamanlarda çıkamazsın. Üniversitede diyelim erkek arkadaşın var. Normal bir arkadaş. Onu eve davet edemezsin. Kız arkadaşlarını davet edebilirsin. Biz okulun içinde konuşurduk birlikte ama okuldan çıkınca birbirimizi tanımaz olurduk. Okulda konuştuğun biri mesela, dışarda gördüğünde selam bile vermezdik birbirimize. Çünkü bilirdik üniversitenin içinde başka dışardaki toplum çok başka. Yanlış anlarlardı her şeyi. (...)”

Fatma okulunu bıraktıktan sonra maddi sıkıntılarına çözüm olabilmek için evden öğrencilere özel ders vermeye başlamış. Hem kız hem de oğlanlara birebir eğitim veriyormuş evde. Bu işi yaparken kocasından daha fazla para kazandığını söylemişti. Bunun evde sorun yaratıp yaratmadığını sorduğumda ise Fatma, kocasının böyle bir düşünceye sahip olmadığını söyledi.

“Evet var tabii ki erkek daha fazla para getirmesi gerekiyor diye. Bazı erkekler buna ayıp olarak bakar bizim toplumda. Erkek bunu kıskanır. Ama benim eşim bunu düşünmedi. Bu geri düşüncede değildi.”

Evliliğinde onu en mutlu eden anlarını sorduğumda Fatma evliliklerinde kocasının daha çok seven taraf olduğunu söylüyor. Bunu her fırsatta hissettirmiş Fatma’ya. Ailesinin

yanında onu üzen bir şey olsa hep Fatma'yı savunurmuş. Doğumlarında hiç yalnız bırakmamış onu. Fatma da ne annesini ne de kardeşlerini istermiş yanında.

“Genel olarak dersin şunu söylerim sana. K beni, benim onu sevdiğimden daha çok seviyordu. Bir keresinde köye ziyarete gitmiştik eşimin ailesinin yanına. Ama daha yeni varmıştık. Benim kayınbabam da Hac'dan daha yeni gelmişti. O yüzden ziyarete gitmiştik. Daha ilk gün orada kayınlarım, onların eşleri herkes oradaydı. Benimle dalga geçmek için bana laf atmaya başladılar. Direkt benim ismime karşı değil, ortaya konuşuyorlardı ama beni utandırmak istiyorlardı. Biz şehirde yaşıyoruz diye dalga geçmeye çalıştılar. Ben de utandım, çekindim. O yüzden odadan kalktım ve orda ağlamaya başladım. K de beni orada gördü ağlarken. Beni görünce hemen annesini çağırdı ve çantalarımızı toplayıp daha ilk günden dönecektik. Normalde bir hafta kalırdık. Saat gece 11'di. O zamanlarda da köyden dönmek öyle kolay değil. Kaç vasıta değiştirmemiz gerekiyor. Ama K dedi ki gidiyoruz. Hepsi özür dilemeye başladı. Özür dilediler ama K dedi ki Fatma kendi isteğiyle bu ziyarete geldi ama artık böyle yapacaksanız bana yapmış olursunuz. Ve bunun üzerine kalktık eve döndük. Bu benim için çok önemliydi. Benim yanımda oldu ve beni çok mutlu etmişti beni sahiplenmesi.”

“Ya da başka bir örnek bizde kadın doğum yapınca kadının annesi gider, kardeşi gider onun yanına. Ama ben kimseyi almazdım sadece eşimi alırdım yanıma ve o yanımda dururdu. Keşke senin yerine ben doğum yapsaydım da o acıyı senin yerine ben çekseydim derdi. Yanımdan hiç ayrılmazdı.”

Bunları anlatırken Fatma o kadar duygulanıyor ki ikimizin de gözleri dolu “Allah rahmet eylesin” diyoruz bir ağızdan. Kocasını kaybetmiş olmak onun için çok zor. Toplumun beklediği gibi başında bir erkek değil sadece kocası. Aynı zamanda en yakın arkadaşı da. Bu hüznü hava biraz dağılınca Fatma'nın çocukları ile olan ilişkisini dinliyorum. Fatma bu konuda da ailesinden gördüklerini değiştirmek istemiş. Anneliğe verdiği değer toplumsal bir amaç da barındırıyor içinde. Yetiştirdiği çocuklarla ülkesine de fayda sağlamak istiyor.

“Bizde şöyle bir şiir beyti var. Tam Türkçesini getiremedim ama anlamını sana söyleyeceğim: “Kadın evde küçük bir eğitim veriyorsa o artık sadece evde eğitim veriyor demek değildir. İlerde o yeni çağın eğitimini vermiş gibi oluyor.””

Türkiye'de de benzer düşünceler hala devam etmekte aslında. Fatma da bu şekilde düşünerek yetiştirmiş çocuklarını. Sadece eğitim almaları konusunda değil ev içinde de

annelerine yardım eden, her ihtiyaçlarını giderebilen evlatlar olmalarını istemiş. Savaş devam ederken üç yıl Suriye’de yaşamaya devam etmişler. Bu süreçte Fatma kapalı olan bir okulu sadece kızlar için açarak kocasıyla birlikte orda çalışmaya başlamışlar. Bir dernek kurmuşlar. İşten gelir gelmez evde çocuklarına ders vermeye devam etmiş. Okula devam edemeyen oğullarına matematik, fizik ve İngilizce gibi dersleri verip geri kalmamalarına yardımcı oluyormuş.

“M Cemiyeti. O derneği evimde açtım. Orda çünkü iyi bir yerler yoktu. Her yerde bomba vardı. Güvenli yerler yoktu. Orda mesela hanım arkadaşlar vardı. Kocam da vardı, mahallenin gençleri de vardı. Orda dernek 3 yıl sürdü. 6-7 mahalle vardı mesela etrafımızda. Hepsine yardım ettik. Eğitimi sürdürmek ve hasta olanlara yardım edebilmek için. Ve en son orda eski bir okul vardı. Tam savaşın ortasındaydı ama ben o okulu açtım eğitim için. Onu ama bir süre sonra kapattılar. Sınav vardı bir gün. Öğrenciler tam çıktı bir süre sonra okul vuruldu. O okulda 1200 öğrenci vardı. 1.sınıftan 12.sınıfa kadar hepsi kızdı karma okul değildi ama hepsi gelip çok şeyler öğreniyordu. Ama bomba atılınca kapatmak zorunda olduk çok kötü oldum ben o zaman.”

Göç ve Sonrası

Fatma, göç ve sonrasındaki yaşamlarını önemli bulsa da bunun için bir başlık belirlemedi. Belki de süreci yaşamaya devam ettikleri için bunu yapmamıştı. Türkiye’ye gelirken başka bir ülkeye geçme niyetleri yokmuş. Kendisi gelmeden önce ailesinden gelenler olduğu için o da Türkiye’ye göç etmek istemiş. Başlangıçta aldıkları karar ne olursa olsun Suriye’de kalmakmış ama kocasını savaşta kaybettikten sonra çocukları için korkmaya başlamış. Bu korku onu tek başına göç etmek zorunda bırakmış.

Tek başına yolda olmak Fatma için çok zormuş. Eşyalarını birlikte taşıyabilecekleri kimseleri yok, yanlarında yetişkin bir erkek de yok. İki oğlu eğitimine devam ettiği için onları geride bırakmak zorunda kalmış. Türkiye’ye geldiklerinde ise kalacak hiçbir yerleri yokmuş. Mecburen ağabeyinde kalmışlar. Dil bilmediği için Fatma çalışabileceği bir iş bulamamış. Oğulları çalışmaya başlamış ve onların kazandıklarıyla tek başlarına bir eve çıkacak güce gelmişler. Böylece Siteler’de bir eve taşınmışlar. Bu sırada tıp öğrencisi olan oğlu eğitimini tamamlayarak Türkiye’ye gelmiş. Burada ne yapacaklarını bilmediği için Fatma evin yakınlarında olan aile hekimliğine gitmiş. Böylece hayatlarını çok

değiştirdiğini söylediği Hacettepe Üniversitesi'nin bir projesi olduğunu öğrenmiş. Oğlu için değil ama kendisi için harika bir fırsatmış bu.

“Evet, orda görüştüm işte sağlık merkezinde. Oradakilerle tanıştım hep. Bir süre sonra beni bildiler, tanıdılar. Hacettepe'ye bağlı bir proje vardı o zamanlar. Beni ona başlattılar. Çağırılmışlardı çalışmak için. İnternette de açarsan görürsün. Hacettepe'ye bağlı HÜKSAM projesi var. Ş. Hoca projenin müdürüydü. Ben her zaman oradaydım. Oğlum Y'nin de hedefi orda okumak tıpta inşallah. Biraz zor ama olsun inşallah olur. Türkiye'de yaşadığım en olumlu şey bir çalışma ortamına girmemdi. Burada HÜKSAM'da çalışırken sosyal ve psikolojik kadın doktoru hizmetleri de vardı, avukat da vardı. Benim oradaki işim aracı olmaktı. Suriyeli mülteciler için o hizmeti almasına aracı oluyordum. İletişimi kuruyordum, sıkıntı çeken kadınları o hizmet veren kişilere ulaştırıyordum. Ama sadece kadınlarlaydı. Bazıları maddi sıkıntıdan, bazıları psikolojik olarak ya da bazıları da avukatla oluyordu. Mesela bir kadın kocasından sıkıntı çekiyorsa onun boşanmasına yardım ediyorlardı. Hastanelerde çeviri yapmak, hizmetlerden yararlanmaları için çalışıyordum. Bunlardan maaş alıyordum asgari maaş alıyordum. Ben daha önce Suriye'deyken çalışıyordum ve sosyal bir ortamım vardı. Ama buraya gelince bir daha öyle bir hayatım olmayacak sanıyordum ama burada öyle bir sosyal hayata girince çok mutlu oldum. Savaş zamanlarında da ben orda çalışıyordum. Halka yardım etmek, eğitimi sürdürmek için, fakir yetimler için dernek açtım. Türkiye'ye ilk geldiğimde kadın olduğum için hemen çalışmadım. Dilim de yoktu tabii. Ama HÜKSAM'da çok iyiydi. Bu işin iyi taraflarını anlatmak istiyorum. Sen işimi de sormuştun. Suriye'de yaptığım işin benzeri gibiydi zaten. O yüzden ben çok sevindim ilk olduğunda. İkincisi çocuklarım işlerini bırakıp okullarına dönebildi, üçüncü iyi şey ben burada okuyan insanlarla birlikte çalıştım. Bu da beni çok mutlu etti. Maddi durumumuz da biraz iyileşti. En önemli nokta maddi yardımı almamaya başladık. Artık ihtiyacımız olmadı çünkü. Bu yardımı almamak artık en iyisi olmuştu. Oğlum da gelmişti. İki ay burada kaldı ama o sonra yurt dışına, Londra'ya çıkmaya karar verdi. O orada sınava girdi, kazandı ama diplomasını tam saymadılar. Orada çalışmak için biraz daha okuyup sınava girecek. Şimdi de Sağlık Bakanlığı'na bağlı bir projede bakımla ilgili, yaşlılara bakmakla ilgili çalışıyorum ama HÜKSAM bittiği için öyle. Pek sevmedim bu işi aslında ama mecburen çalışıyorum.”

Son olarak Fatma'nın gelecek planlarına geliyoruz. Fatma aslında Türkiye'de mutlu ama başka bir ülkeye gitmek için seçeneği olsa buranın Malezya olabileceğini söylüyor. Fatma kadınların sosyal yaşamda birtakım haklara sahip olmasını istese de dini koşullara göre yönetilen bir ülkede yaşamak onun ilk tercihi. Gelecek planları arasında çocuklarıyla bir araya gelmek de var. Savaş ve göç ailesinin her bireyini başka bir yere sürüklemiş. Londra'daki oğlu, Suriye'de kalan oğlu ve Türkiye'dekilerle yeniden bir aile olarak birlikte yaşayabilmeyi istiyor. Bu birlikteliğin hangi ülkede olduğu da hiç önemli değil

onun için. Bir diğer isteği ise göç sonrası başlayan sağlık sorunlarının daha kötüye gitmemesi. Bunlar dışında kendisi için de bir isteği var Fatma'nın. Dünya'da kadınların hak mücadelesinde bir ses olabilmek istiyor. Bunu başarmak için de hayatı boyunca çalışacağını ekliyor.

Anlatacaklarını tamamladıktan sonra Fatma'dan da benzer şekilde hayatının bir film olduğunu düşünmesini istiyorum. Filmin sonunun nasıl olduğu ve seyircilerin bu filmde nasıl ayrıldıklarını soruyorum ona.

“Benim hayatım en kısacası güçlü bir kadının, kadın haklarını kazanmak için çabalayan bir kadının hayatı olacak bu. Benim yöntemimde erkekleri ezmek değil ama beni gördüklerinde benim gibi olmak isteyecekler öyle bir film. Filmin sonu mutlu olacak çünkü o kadın istediği şeyleri yapabilmiş olacak”

1.3.3. Ayşe

Ayşe ile tanışmamız da Suriyeli çocuklara eğitim veren okullardan birinde Türkçe öğretmeni olarak çalışan bir arkadaşımın vesilesiyle oldu. Ayşe Türkiye'ye babasının aldığı karar sonrası zorunlu olarak gelmiş. Türkiye kendisi ve ailesi için son durak olsa da erkek kardeşlerinden biri Türkiye'de yaşamak istemeyerek karısı ve çocuklarını alıp Almanya'ya kaçak olarak göç etmiş. Ayşe ve ailesinin ilk yerleşim yeri İskenderun'muş. Sonrasında ise Adana'ya gelmişler. Adana'ya geldikten sonra ailesiyle birlikte eve çıkmış. Türkiye'ye ilk geldiklerinde, Suriye'de sınıf öğretmeni olarak çalışan babası ile kaldıkları kampta kurulan eğitim merkezinde öğretmen olarak çalışmaya başlamış. Adana'ya geldikten sonra Suriyeli ve Türkiyeli çocukların karma eğitim aldığı bir ilkokulda çevirmenlik ve rehberlik hizmeti sağlamak üzere çalışmaya başlamış ve aynı okulda çalışmaya da devam etmekteymiş.

İlk tanıştığımızda oldukça sessiz ve sakin bir yapısı vardı Ayşe'nin. Zaman geçtikçe daha çok şey paylaşırsa da bu sakin hava hep üstündeydi. Hayal kurmaktansa daha çok yaşadığı anda kalan bir kadındı. Belki felsefe okumak yaşamında böyle bir etkiye sahipti. Belki de

yaşadığı toplumun ona sunmuş olduğu sınırlı isteme hakkı hayal kurmaktan onu alıkoymuştu.

Yaşamının önemli noktalarına dayanarak anılarını belirli başlıklar altında toplamak Ayşe için zor olmuştu. Bu nedenle anlattıklarından yola çıkarak birlikte “Ergenlik-Gençlik Dönemi” ve “Evlilik Yaşamı” olmak üzere iki başlık belirledik.

Ayşe, üç erkek çocuktan sonra yedi kardeşin dördüncüsü olarak, 1988 yılında Halep’te dünyaya gelmiş. Annesi, babası ve kardeşleriyle birlikte bütün yaşamını Halep’te geçirmiş. Kendisinin çocukluk yıllarında kızların neredeyse hepsi okula gidebiliyormuş. Gittiği okul eve yürüme mesafesindeymiş. Çocukluk yıllarının normal olduğunu ve güzel bir çocukluk geçirdiğini söyleyen Ayşe, liseyi bitirene kadar sadece kız çocukları için eğitim veren okullara gitmiş. Bunu ise köyde olmalarıyla ilişkilendiriyor.

“Evet vardı. Öyle vardı, ayrı ayrı da vardı. Benim lise bitirene kadar hep kızlar okullarına gitti. Erkeklerle beraber olmadım. Biz tam şehir içinde olmadığımız için etraftan çok laf olurdu. O yüzden mecbur öyle gittik.”

Çocukluk yıllarında izlediği çizgi filmlerin adını hatırlayamıyor Ayşe. Neleri severdi ya da sevmezdi bilmediğini söylüyor sürekli. Başlangıçta cevap veremediğini ve bunun da Türkiye’de evlendiğini söylediği kocasından kaynaklandığını düşünmüştüm. Karantina döneminde evdeydik. Görüşmeler sırasında yalnız olduğunu söylese de cevapları hep tutuktu. Hiç hayal kurmadığını söylüyordu, her sorduğum soruda “bilmiyorum” ya da “normal işte” hep tek cevabı oluyordu. Yüz yüze görüşmelere geçebildikten sonra her şey gün yüzüne çıkmıştı. Sakin olmak ya da çekingen davranmak aslında Ayşe’nin özelliklerinden biriydi. Fakat karşı karşıya konuşmaya başladığımız andan itibaren tavırları ve konuşması oldukça değişmişti. Düşüncelerini açıkladığında ise her şey daha anlaşılır olmuştu.

“Ben seni böyle düşünmemiştim. Sen hem çok gençsin hem de evime geldin. Ben bunu hiç düşünmezdim. Çalıştığım okulda Türk öğretmenlerle pek konuşmuyoruz. Burada da sanki bizi sevmiyorlar gibi geliyor. O yüzden seninle konuşurken de böyle düşünmüştüm. Ama sen bana yakın geldin.”

Ayşe görüşmeler sırasında Skype üzerinden görüşmeyi reddetmişti. Bu nedenle beni hiç görmemişti. Ses kaydının da alınmasını istemiyordu. Görüşmeleri not tutarak yürütüyordum. Karşı karşıya geldikten sonra rahatladığını görmek bana da kendimi iyi hissettirmişti. Ayşe daha rahat davranıp hikayelerini paylaşırsa da yine de çocukluğuna dair çok fazla anısı olmadığını söylüyordu.

Suriye ile ilgili sıklıkla söylenen bir adet vardı. Kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren ev işlerinde çalışması ve annelerinin bunu kızlarına öğretmesi. Ayşe için bu durum böyle gelişmemiş. Çocukken de genç bir kadın olduğunda da annesi tarafından ev işlerinde görevlendirilmemiş. Benzer şekilde iki kız kardeşi de öyle büyümemiş. Evin tüm işlerini anneleri yaparmış. Arada sırada yardım ettikleri olurmuş o kadar.

“Hayır ben hiç böyle işler bilmiyordum eskiden. Biz sadece okurduk yani bir tek bunu bilirdim. Annem her şeyi yapardı ama bize siz de yapacaksınız demezdi. Biz, yani kız kardeşlerim hepimiz bazen yardım ederdik. Mesela kek falan yapardım, bazı pastaları yapardım ama kendim istediğimde yapardım.”

Aile içindeki ilişkilerde ise anne ve babasının normal bir evlilik yürüttüklerini, anne ve babasının iyi anlaşmış olduğunu söylemişti. Anne ve çocuklar olarak zaten babalarının sözünden çıkmazlarmış. Evde ağabey otoritesinin de olmadığını belirterek kimsenin babasının sözünden çıkmadığını belirtmişti.

“Yok ben hiç görmedim. Annemle arasında belki olduysa bilmiyorum. Annem hiç konuşmaz zaten, bize de bir şey demez. Bazen bağırma falan olurdu ama annem hiçbir şey söylemezdi babama da. Babam ne derse biz onu yapardık. O zaman da pek sorun olmazdı zaten. (...) Evet ağabeyim var ama o da babamı dinler herhalde ben pek bir şey görmedim.”

1.3.3.1 Ergenlik- Gençlik Dönemi

Üniversitede karma eğitime geçene kadar sadece kız öğrencilerle eğitim gören Ayşe bu durumdan çok memnunmuş. Kızlarla hep çok iyi geçinen ve arkadaşlarına önem veren biriymiş. Ama okuldan çıktıktan sonra hiçbiriyle arkadaşlıkları sürmez; birbirlerini yolda görseler bile tanımıyor gibi yapar geçip giderlermiş.

“Okulda her şey güzeldi. Kızlarla iyi anlaşırđık. Birbirimize hep yardım ederdik ama dışarda öyle değildi. Hiç öyle aramak, görüşmek yoktu. Dışarda görsen bile konuşamazdın.”

Ayşe, ergenlik dönemlerini de hep hızla atlamak istiyordu. Konu evliliğı olduğunda uzun uzun anlatıp keyiflenirken; geriye kalan her konuyu “normal” ve “bilmiyorum” cevaplarıyla geçmeye devam ediyordu.

Üniversite yıllarına geldiğimizde ise felsefe öğretmenliğini kendi isteğıyle seçtiğini söylemişti. Ayşe matematik ve fen derslerinden ziyade sözel dersleri seviyormuş. Lise yıllarında tanıştığı felsefe en sevdiği dersmiş. Üniversite sınavına da sözel derslere hazırlanarak katılmış ve Halep Üniversitesi Felsefe Öğretmenliği Bölümü’ne yerleşmiş. En sevdiği felsefeciler ise Kant ve Batı dünyasında Platon olarak bilinen Eflatunmuş.

Üniversite yıllarından konuşurken konu Suriye’deki flört ilişkilerine geliyor. Ayşe üniversite yıllarında ya da sonrasında da bir flört ilişkisi olmadığını söylüyor. Aslında beğendiğı kişiler olmuş ama bunu dile getirmenin bile imkansız onun için.

1.3.3.2 Evlilik Yaşamı

Ayşe, 2019 yılının Aralık ayında Türkiye’de evlenmiş ve görüşmeye başladığımızda birkaç aylık hamileydi. Türkiye’ye geldiğinde bekar olan Ayşe, çevresindeki insanlardan bir Türk ile evlenmesinin daha iyi olacağına dair tavsiyeler duyuyormuş. Bunun nedeni ise Suriyeli erkeklerin kadınlara davranışlarından memnun olmamaları ama Türk erkeklerinin farklı davrandığı konusundaki düşüncelermiş. Ayşe’nin duyduklarına göre Türkiye’de erkekler kadınlara farklı davranıyor ve onlara kendilerini kıymetli hissettiriyorlarmış. Ayşe bunları duymasına rağmen istemiyormuş; çünkü farklı bir ülkenin insanı ile evlenmek ona bir yabancı ile olma korkusu veriyormuş.

Suriyeli bir tanıdıkları Ayşe’nin babasına Türkiyeli bir arkadaşı olduğunu ve evlenmek için kız aradığını söylemiş. Eğer kabul edersen kızın Ayşe ile görüştürelim demiş. Ayşe başlangıçta hiç istememiş. Suriyeli biriyle evlenmenin daha iyi olacağını düşünüyormuş.

Fakat Ayşe'nin düşüncesine göre babası, kızının yaşının geçtiğini düşünerek görüşmelerine izin vermiş. Suriye'de olsa babasının asla izin vermeyeceğini düşünüyor Ayşe. Türkiye'deki ailelerden de etkileniyormuş babası ama yaşının büyük olmasını daha geçerli bir neden olarak görüyor babasının izin vermesinde.

Eşi aslen Mardinli ve Arap'mış. Bu nedenle hem Arapça hem de Türkçe konuşabiliyorlarmış aralarında. Ayşe Türkiye'de çalıştığı için dilini daha iyi bir seviyeye getirmek istiyormuş. Bu nedenle eşiyile daha çok Türkçe konuşmaya özen gösteriyorlarmış.

Evliliğinin nasıl gerçekleştiği kısma geçmemizle birlikte Ayşe'nin en sevdiği bölüme geldiğimiz neşesinden belli oluyordu. Ayşe gelinliğini nasıl istediğinden gelinliğine yapılan yorumlara kadar o kadar eğlenerek anlatıyordu ki uzun zamandır sakinliğine alıştığım Ayşe'yi böyle görmek çok güzeldi. Bütün fotoğraflarını tek tek gösterip her pozunu nasıl verdiğini bile anlatmıştı. Ayşe konuşmalarımız sırasında benim de yakın zamanlarda evlendiğimi öğrenmişti. Şimdi sıra bendeydi. Sen de fotoğraflarını göstere dediğinde onu hayal kırıklığına uğratmıştım. Onunla neredeyse aynı zamanlarda evlenmiştik ama benim telefonumda hiç gelinlikli düğün fotoğrafı yoktu. Annemin sosyal medya hesabında paylaştığı birkaç fotoğrafı bulup o anı idare etmeyi başarmıştım. Ama Ayşe'nin yüzünde hala benim kadınlığımla ilgili büyük sorgulamalar vardı. Hevesini kırmadan onun pozlarına yeniden dönüp konuyu düğün detaylarına getirmiştik.

Ayşe, evlendikten sonra gerçekten de Türk erkeklerinin farklı olduğunu düşünmeye başlamış. Evlilik kararı aldıktan sonra kocasının ona danışarak her işini yapması ona kendisini daha değerli hissettiriyormuş. Ayşe'nin kocası, Almanya'da doğup büyümüş. Yıllarca orada okumuş, çalışmış ve Türkiye'ye geleli daha birkaç sene oluyormuş. Ayşe, kocasıyla birlikte bu durumu kader olarak nitelendiriyorlarmış.

“Biz hep konuşuyoruz bunu. Ben mesela İskenderun'daydım ilk biliyorsun. Ben Adana'ya geldiğim sene eşim de Adana'ya dönmüş Almanya'dan ve biz birbirimizi bulduk. Bazı çocukluk anılarımız bile çok benziyor biliyor musun? Konuştuğumuzda hep şaşırıyoruz.”

Ayşe ev içindeki işlerde kocasının ona çok yardımcı olduğunu söylemişti. Suriyeli bir erkek olsa asla yapmazmış. Ayşe'nin evindeyken eşinin de olduğu bir gün vardı. Onunla da tanışma fırsatım olmuştu. Eğer kocasının evdeki davranışlarını görmesem belki bu kadar yardımcı olabileceğini düşünemezdim. Görüşmemiz boyunca bizi hiç rahatsız etmeden çayımızı yapıp getirmesinden, mutfaktaki bulaşıkları toplamasına kadar her işi yapıyordu ve evde alışıldık düzenin de böyle olduğu belli oluyordu. Ayşe'nin hamile olması mı bu yardımın sebebi diye düşünmüştüm ama Ayşe evlendikleri ilk günden beri böyle olduğunu, kocasının annesine de daima yardım eden bir çocuk olarak büyüdüğünü anlattı.

Evlenmeden önce yemek yapmayı bilmediğini söyleyen Ayşe, yemek yapmayı öğrenmek için YouTube videoları seyrediyormuş. Eşi de ona bu konuda yardımcı oluyormuş. Pandemi nedeniyle evden çıkamadıkları için her şeyi yapmışlar birlikte. Hamileliğinin ilk aylarında yürüyüşe çıkıyorlarmış ama yine virüs nedeniyle bunu yapmayı bırakmışlar. Bunun yerine yine YouTube'dan hamilelikte yapılacak sporlarla ilgili videolar izleyip o hareketleri yapıyormuş.

“Aslında en iyi hareket yüzmekmiş. Bir videoda dinlemiştim. Ama imkanlar yok öyle. Yürüyüşe gidiyordum ben de. Annemler de buraya yakın zaten. Oraya gidip geliyordum ama şimdi biliyorsun bir yere çıkılmıyor. YouTube'da her şey var ama. Pizza tarifi yaptım bir kere evde. Ben bile inanmadım. Bazı hareket videoları da baktım oradan, her sabah yapıyorum. Doğumla ilgili şeyler de izliyorum. Hazırlık yapmaya başladım artık. Çok heyecanlanıyorum düşündükçe.”

Konu yüzmekten gelince Ayşe Türkiye'ye gelene kadar deniz bile görmediğini söylüyor. Aslında Suriye'de deniz varmış ama sadece erkekler gidermiş. Türkiye'ye geldiklerinde ilk kaldıkları yer İskenderun olduğundan orada deniz görme fırsatı olmuş. Yüzme bilmiyormuş ama bir keresinde herkesle birlikte kıyafetleriyle de olsa denize girmiş. Hayatının en mutlu anlarından biri olduğunu ve yüzme öğrenmeyi çok istediğini söylüyor.

Son olarak Ayşe'nin de gelecek planlarına geliyoruz. Ayşe'nin evliliği ve doğacak olan çocukları dışında bir planı yok. Geleceğe ilişkin hayalleri de olmadığını söylüyor.

Hayatının film olması ve filmin sonunda neler olacağıyla ilgili olan soruyu ona da soruyorum. Görüşmelerin genel yapısı itibariyle aslında Ayşe'nin cevabı beni şaşırtmıyor.

“İyi duygular olurdu. Güzel bir film herhalde bilmiyorum.”

2. BÖLÜM: ZORUNLU GÖÇ, KADIN, TOPLUMSAL CİNSİYET VE FEMİNİST PERSPEKTİF

Göçe ilişkin yapılan çalışmaların çoğu göç tarihini insanlık tarihi ile ilişkilendirmekle başlar. Göçün farklı disiplinlerle olan ilişkisini açıklayarak devam eder. Bu farklı ilişkiler beraberinde birçok teoriyi de getirmektedir (Massey vd., 1993: 432; Arango, 2000:283; Thieme, 2006:1). Göçün yatay bir düzlemde ilerlemediği ve multidisipliner yapısı düşünüldüğünde, göçün farklı bakış açılarını ve farklı disiplinleri içine almadan anlaşılabilmesi de mümkün olmayacaktır. Göç teorilerinin genelde üç farklı şekilde sınıflandığı görülmektedir. Bu sınıflandırmalar esnek ve geçişlidir. İlk sınıflandırma, göçün başlangıcı ve sürecini tanımlar. Göç olgusunun ne olduğu, göçlerin nasıl başladığı ve insanların göç etmesinde ne gibi etmenler olduğu üzerine yoğunlaşır. Ardından göçün devamı ve göçü sürdüren mekanizmaların neler olduğuna eğilir. Yaşadığımız dünya için sıklıkla kullandığımız ‘değişen’, ‘küreselleşen’ gibi nitelermelerin göçün sürdürülmesinde ne gibi etkilere sahip olduğu sosyal ağlar, ulus ötesi bağlar gibi ortaya çıkan yeni durumlar ile değerlendirilir (Massey vd. 1993: 488). Son sınıflandırma ise “ekosistem kuramı” olarak bilinen üç analiz düzeyinden bahseder. Bunlar, bireysel kararlara odaklanan mikro düzey; aile, topluluk ve sosyal ağları içeren mezo ve göç süreçlerindeki yapısal nedenlere odaklanan makro düzeydir (Hanger- Zangen, 2008:5). Bunlar neticesinde bu bölümde göç olgusuna ilişkin bilgi verilerek çalışma açısından önemli görülen kavramlara yer verilmiştir. Bu bölümde ekosistem kuramının çalışma açısından nasıl bir anlam ifade ettiği açıklanarak feminist yaklaşımın doğal bir sonucu olarak kadın ve göç ilişkisine yer verilmiş ve toplumsal cinsiyet ve etkileşim alanları kesişimsellik kuramı bağlamında ele alınmıştır.

2.1. GÖÇ, ZORUNLU GÖÇ VE EKOLOJİK KURAM

2.1.1. Göçün Kavramsal Değerlendirmesi

Göç kavramının en geniş tanımına bakıldığında “insan hareketliliği” şeklinde karşılık bulunduğunu görürüz. Bu hareketlilik yalnızca bir yerden başka bir yere fiziki bir taşınmayı

değil; sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda da yapılar arası yer değişikliğini ifade eder (Chambers, 2014; Yalçın, 2014; Ekici ve Tuncel, 2015; Selim, 2017).

Göç olgusu kişinin iradesi, yerleşme süresi, eylemin yasalar bakımından uygunluğu ve ülke sınırlarına göre farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Kişinin iradesine bakılarak göçü sınıflandırdığımızda gönüllü veya zorunlu göç şeklinde incelenebilir. Göç eden kişi herhangi bir baskı altında kalmaksızın kendi özgür iradesi ile göç kararını almışsa bu durumda “gönüllü göç” ten; savaş, kıtlık, doğal afetler ya da siyasi istikrarsızlık sebepleriyle iradeleri dışında yaşam koşullarını ve can güvenliklerini tehdit eden durumlardan kaçmak için göç edilmişse “zorunlu göç” ten bahsedebiliriz. Zorunlu göçün göç terimleri sözlüğüne göre tanımı ise, nedenleri doğal ya da beşeri olan, refahı ve yaşamı tehdit eden bir zorlama unsuru ile gerçekleşen göç hareketidir (IOM, 2013). Sığınmacı hareketleri, insan ticareti ya da nüfus mübadeleleri gibi nedenlerle göç edilmesi zorunlu göç sınıflandırmasına örnek gösterilebilir (Berry, Phinney, Sam ve Vedder, 2006).

Yerleşme süresine göre sınıflandırma ise geçici veya sürekli şeklinde adlandırılır. Bireyler belirli bir amacı gerçekleştirmek için göçmüş olabilirler. Ülke dışına veya ülkesi içinde başka bir kente okumak ya da çalışmak için giden kişiler geçici göçmenlik kapsamında değerlendirilir. Göç sürecinin başlangıcında geri dönüş düşüncesi olmayan veya göç edilen yerde yaşamının geri kalan kısmını sürdürmek amacı güden bireyler ise sürekli göç sınıflandırmasında yer alır (Yalçın, 2004). Kişinin yasa dışı yollarla, sahte veya geçersiz dokümanlarla yeni bir yerleşim yerine göç etmesi “düzensiz göç” şeklinde tanımlanır. Kişinin bulunacağı ülkeye yasal düzenlemeler dahilinde girişi ise düzenli göç olarak adlandırılır (Yakushko ve Chronister, 2005). Ülke sınırları içinde gerçekleşen göç iç göç; kişinin farklı bir ülkeye yaptığı hareketler ise dış göç olarak ifade edilir (Yalçın, 2004).

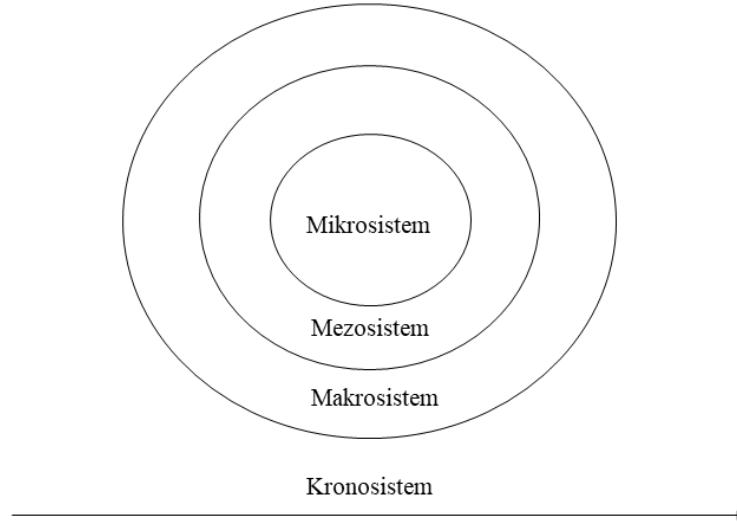
Zorla yerinden edilme, dünya genelinde milyonlarca insanın hayatını değiştiren bir durumdur. Sebebi her ne olursa olsun zorunlu göç yaş veya cinsiyet ayırt etmeksizin insanların hayatını önemli ölçüde değiştirir. Ailelerin parçalanması, kişilerin ve toplumların yapısının zarar görmesi olumsuz sonuçlarından bazılarıdır. Zorunlu göç sadece yıkıcı tecrübelerin yaşanmasına neden olmaz. Bunun yanında toplumsal cinsiyet

ve diğ er sosyal ilişkilerin yeniden inş asına olanaklar tanır (Grabska, 2011: Construct). Ç alışma kapsamında ele alınan Suriyeli kadınların ÷lkelerindeki savaş nedeni ile gerç ekleştirdikleri göç de zorunlu göç kapsamında değ erlendirilmektedir.

2.1.2. Ekolojik Kuram ve Göç

İnsan ekolojisi 1. Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilmiştir. 1950'lerde ise ekolojik perspektif topluma odaklanarak sosyoloji alanında da kullanılmaya başlanmıştır (Park, 1999). Ekolojik Sistemler Kuramı, Urie Bronfenbrenner (1979) tarafından geliştirilen, bireyi merkezine alarak birbiriyle etkileşim halinde ve birbiriyle iç iç e geç miş sistemler halinde tanımlanan kuramdır. Etkileşim halinde olan bu sistemler iç ten dış a doğ ru sıralandığ ında; mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistem şeklindedir. Ekolojik sistemler, insan gelişimi ve davranışları üzerinde ç oklu bağ lamsal etkiler sunan bir çerç eve meydana getirir (Bronfenbrenner ve Moris, 1998; Scaramella ve Keyes, 2001). Bu bağ lamlar bireysel gelişimi, aile yaş amını, okul, iş yeri ve toplumun diğ er ortamlarında var olan özelliklerle birlikte bireyin doğ asını da iç erir (Bronfenbrenner, 1979). Ekolojik teörinin temel hareket noktası bireylerin yaş adıkları sosyal sisteme odaklanmadan insanların davranışlarının da anlaş ilamayacağ ıdır (Park, 1999). Bu nedenle insan davranışlarının aç ıklanması iç in sistemin tüm parç aları ve bunların birey üzerindeki etkileri aç ıklanmalıdır. Bu teori insanları çevreleriyle aktif ve karş ılıklı etkileşim ilişkisi iç inde tanımlar. Bu sürekli ilişk iyi, karş ılıklı değ iş tokuş lar sırasında insanların ve ortamların birbirinden etkilendiğ i, birbirini ř ekillendirdiğ i hatta bazen de değ iş tirdiğ i iş lemler ř eklinde karakterize eder (Germain, 1991; Zastrow, 1993). Bununla birlikte ekolojik sistemler ve her sistem iç indaki süreçler birbirleriyle ilişkilidir.

Şekil 1: Urie Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistem Kuramı'ndan Faydalanılarak oluşturulmuştur.

Göç çalışmalarında genellikle mikro, mezo ve makro olmak üzere üç düzeyin kullanıldığı görülür. Bu çalışmanın yaşam öyküsüyle olan ilişkisinden hareketle zaman faktörünün de önemli olduğu düşünülerek çalışmada dört düzeyin yer aldığı bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

Mikrosistem

Bronfenbrenner (1979) ekolojik modeli, her biri bir dizi matruşka bebeğe benzeyen iç içe geçmiş yapılar kümesi olarak tanımlar. Bu yapıların en içinde yer alan mikro sistem, belirli bir fiziki, sosyal ve sembolik özellik ile belirli bir yüz yüze ortamda gelişmekte olan birey tarafından deneyimlenen faaliyetler, toplumsal roller ve bireyin yakın çevresinden oluşan ilişkiler örüntüsüdür. Bu yakın çevre içinde aile, kardeşler, arkadaşlar,

komşular, sosyal topluluklar veya kulüpler ile dini kurumlar yer alabilir (Bronfenbrenner, 1979). Bireye doğrudan ve en kısa sürede etki eden mikrosistem seviyesi bireyin günlük yaşantısını en gerçek haliyle yansıtır (Tietjen, 1989; Garbarino, 1992).

Mezosistem

Ekosistem içerisinde ikinci sırada yer alan mezosistem, birbirine karışan mikro sistemler olarak tanımlanmaktadır (Bronfenbrenner, 1981). Mikro sistemde yer alan insanlar birbirleriyle etkileşime geçerek bu düzeyi oluştururlar. Birey doğrudan bu sistem içerisinde yer almaz fakat sistemden etkilenir. Sistem içerisindeki etkileşimlere örnek olarak aile, okul ve iş arkadaşları ya da komşular arasındaki ilişkileri verebiliriz (Tietjen, 1989). Sosyalleşme ve gelişim süreçlerini etkileyen mezosistem düzeyini analiz ederken, mikrosistemlerin yapısını ve işleyişini tanımlarken kullanılan kavramların çoğunu kullanırız (Bronfenbrenner, 1981). Bu düzeyde etkileşime girilen ortamlarda etnik köken, sosyal sınıf, inançlar, yaş grubu veya diğer faktörler açısından birbirinden farklı kültürel ya da alt kültürel bağlamlar meydana geldikçe kişi üzerindeki gelişimsel etkiler de artış gösterir. Ortamlar arası bilgiler çeşitli kaynaklarla aktarılabilir. Doğrudan sözlü ya da yazılı iletişim araçları ile ya da nesilden nesle aktarılan geleneksel bilgiler, kendi çocukluk deneyimleri, kitaplar, televizyon ve daha pek çok şeyi içerebilir (Luscher ve Fisch, 1977 akt. Bronfenbrenner, 1981).

Makrosistem

Makro sistem, belirli bir kültür veya alt kültürde oluşan, mikro, mezo ve dış sistemlerin biçiminde ve içeriğinde gözlemlenen davranışların altında yatan herhangi bir inanç sistemi veya ideolojiyi ifade eder. Makro sistem, diğer üç alanla etkileşime giren en dış katmandır. Kişilerin içinde yaşadığı toplumun veya kültürün altında yatan ortak değer ve inanç sistemlerini; insanların yaşam kalitesini şekillendiren demografik, ekonomik ve politik faktörlerden oluşur (Tietjen, 1989; Bronfenbrenner ve Ceci, 1994). Makro sisteme örnek olarak kaynakların dağılımıyla ilgili değerler, farklı etnik kökenden gelen insanlar için uygun sosyal rollerle ilgili varsayımlar verilebilir (Tietjen, 1989).

Kronosistem

Ekolojik kuramın tanımlayıcı bir özelliği olarak yorumlanan zaman, modelin her aşamasında önemli bir rol oynar (Morris ve Bronfenbrenner, 1998). Elder (1979)'ın yaşam akışında meydana gelen gelişim üzerine yaptığı çalışmalar, ekolojik modelin formüle edilmesinde önemli bir role sahiptir. Elder, gerçekleştirdiği bir dizi araştırma bulgularına dayanarak dört farklı tanımlayıcı ilkeden bahseder. Elder'in öne sürdüğü birinci ilke, "tarihsel zaman ve mekan" ilkesidir. Bu ilke ile bireylerin yaşamlarının, deneyimledikleri tarihsel zaman ve olaylar içine gömülü olarak şekillendiğini ifade eder. "Yaşamdaki zamanlama" şeklinde adlandırdığı ikinci ilke ise meydana gelen olayların veya yaşam geçişlerinin gelişimsel etkisini, kişinin yaşamının hangi evresinde 'ne zaman' meydana geldiğine bağlı olarak belirleyici olduğundan bahseder. Üçüncü ilkeyi, "bağlantılı yaşamlar" şeklinde tanımlar. Gerçekleştirdiğimiz çalışma açısından da önem taşıyan bu ilke, yaşamların birbirinden kopuk değil aksine birbirine bağlı olarak yaşandığını ve sosyal, tarihsel etkilerin, paylaşılan bu ilişkiler ağı aracılığıyla ifade edildiğini öne sürer. Örneğin aynı aile üyelerinin aynı olayları ve geçişleri birlikte yaşaması gibi. Fakat bir önceki ilkenin de belirttiği gibi, yaşanan olayların kişiler için 'ne zaman' yaşandığı da büyük önem taşır. Moen ve Erickson (1995)'un anneler ve kızları ile gerçekleştirmiş olduğu çalışma bu ilkenin örneği olabilecek konumdadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana toplumsal cinsiyet rollerindeki toplumsal değişimin tarihsel bağlamda öne koyulması amacıyla anne-kız çiftleri ile istatistiksel verilere dayandırılan bir çalışma gerçekleştiriliyor. Çalışmanın sonucunda ise, geleneksel cinsiyet rollerini benimseyen annelerin kadın hakları savunucusu olan kızlarının yanında bulunabileceklerine ulaşıyor. Hatta bazı anneler kızlarını kendileri için imkansız gibi görünen şeyleri başarmasında zorlayıcı olabilmektedir. Elder, yaşam akışı gelişiminde yer alan dördüncü ve son ilkeyi 'insan failliği' şeklinde adlandırıyor. Bireylerin yaşam akışlarını, tarihin ve toplumsal koşulların fırsatları ve kısıtlamaları dahilinde yaptıkları seçimler ve gerçekleştirdikleri eylemler aracılığıyla kurduklarını belirtir.

Bir toplumsal cinsiyet analizinde, üç farklı analiz seviyesi olan makro, mezo ve mikro hususlarının dikkate alması son derece önemlidir. Makro düzeyde, göçmenler iş gücü piyasasının toplumsal cinsiyete dayalı iş sektörlerinde yer almaktadır. Örneğin kadınların

ev işlerinde erkeklerinse inşaat sektöründe çalışması gibi. Mezo seviyesinde ise, toplumsal cinsiyet bakım ve aile yapılanması modelleri ve bunlarla birlikte ağlar ve fırsat yapılarıyla da güçlü bir bağ içindedir. Mikro düzeyde ise bireysel uygulamalar ve kimlikler ön plandadır. Göçmenlerin toplumsal cinsiyete dayalı göç kalıplarını ne şekilde geliştirdiklerini ortaya koyan bu analizin birtakım sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlardan ilki metodolojik sonuçları içerir. Erkeklik ve kadınlıkların gönderen ve kabul eden toplumlar bağlamında gömülü, iç içe olmaları. İkinci durum ise teorik sonuçları barındırır. Toplumsal cinsiyete dayalı fırsat ve motivasyon arayışları bu teorilerin güçlü ve zayıf yönlerini ön plana çıkarabilir. Özetle belirtilen makro, mezo ve mikro seviyede toplumsal cinsiyete dayalı olguların değerlendirilmesi, göç sürecindeki kadın ve erkeğin koşulları ile deneyimlerine dair soruları cevaplayabileceği varsayılır (Lutz, 2010). Bu bağlamda ekolojik kuramın çoklu perspektifi ile göçmen kadınların deneyimlerini anlamada faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.2. GÖÇÜN ÖZNESİ OLARAK KADIN

Bundan yüzyıl öncesinde uluslararası göçün yaygın şekli, servet aramak için denizlerde dolaşan ve aradığını bulduktan sonra geride bıraktığı ailesine geri dönmeyi uman yalnız erkeklerdi. Uluslararası göçün cinsiyetler arasındaki oranı ve göçün nedenleri geçen yıllar içerisinde değişim göstermiş olsa da kadınların ve lgbti+ bireylerin araştırmalar içine dahil edilmesi 20. yüzyılın ortalarına ancak rastlamaktadır (Ong, 1991; Pedraza 1991; Philizacklea, 1983).

Göç çalışmalarında yaygın olan görüş göç kararının erkek tarafından alındığı ve göçmen kadının aile birleşimi amacıyla bir erkekle veya ailesiyle göç ettiği şeklindedir (Gülçür ve İlkcaracan, 2002). Bu çalışmalarda kadın edilgen, erkeğin ya da ailenin bir parçası şeklinde temsil edilirken özne konumunda erkekler yer alır. Fakat ulusötesi göç sürecinde kadınların görünürlüğündeki artış bu ön kabule meydan okumuştur (Kofman, Phizackla, Raghuam ve Sales, 2000). Göç etmek, süreci yaşayan her birey için travmatik olsa da toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin beraberinde getirdiği sosyal ve psikolojik sorunlar da eklendiğinde kadınlar üzerinde daha derin izler bırakmaktadır (Berger, 2004;

Darvishpour, 2002; Marsella ve Ring, 2003; Yakushko, 2010; Yakushko ve Chronister, 2005).

Araştırmacılar, göç çalışmalarında kadınların rolünün uzun süre ihmal edilmesini gidermek amacıyla kadınların kırdan kente göçünü ve ihmal edilen diğer konu ve bakış açılarının boyutları hakkında bilgi vermeye başladılar. Göçmen kadınların bilgi ve deneyimleri ilk olarak “ekle-karıştır” yaklaşımı ile araştırmalara değişken olarak eklenmiştir. Bu yaklaşımı nedeniyle feminist bilgi üretiminin göçle ilgili bu ilk aşaması oldukça eleştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre cinsiyet “merkezi teorik bir kavram” olarak değil de “değişken” olarak kabul edilmektedir (Pessar, 1999: 579). Kadınların çalışmaya dahil edilmesinde ikinci aşamada ise kadınların ve erkeklerin farklı cinsiyet rolleri benimsedikleri ile ilgilidir (Hondegrou- Sotelo, 2005). Bu bağlamda, göç çalışmalarında cinsiyet rolleri ile güç ilişkileri arasındaki ilişki hafife alınarak, cinsiyetçi ilişkiler dinamiğın akışkan oluşu da ihmal edilmektedir (Hondegrou- Sotello, 2000). Üçüncü yaklaşım, kadınları göç çalışmalarına dahil etmek, kadınlar hakkında spesifik bilgi üretmektir. Bu yaklaşım, kadın bilgisini marjinalleştirmeye yatkın bazı sonuçları da beraberinde getirerek kadınlar açısından daha fazla marjinalleşmeye neden olabilmektedir.

Özetle, kadın ve göç yaklaşımında tarihsel olarak göz ardı edilen konu ve kavramlar, kadın görünmezliğinde bir iyileşme ve alan araştırmaları açısından umut verici tartışma alanları önererek literatüre de katkıda bulunmasıyla günümüze kadar gelişimini sürdürmektedir.

Literatür incelendiğinde, kadınların yoksulluk, zorla yerinden edilme, ekonomik sıkıntılar ve üzerinde kontrol sahibi olamadıkları birçok dış kısıtlama nedenleriyle göç etmekte oldukları görülmektedir. Yine benzer nedenlerle erkeklerin de göç etme kararı aldıkları görülmektedir fakat göçün etkileri cinsiyete bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ayrıca kadınların karşı karşıya kaldıkları sosyal kısıtlamalar, evliliklerinde yaşadıkları problemler, fiziksel şiddet ya da boşanmanın imkansızlığı gibi nedenlerle de göç etme kararı aldıkları söylenebilir (Freedman, 2007; Buz, 2007; Rashid ve ark., 2013; Yıldız, 2013; Şeker ve Uçan, 2016). Kadınlar kimi zaman göçü, içinde yaşadıkları baskı ortamına

bir direniş ya da bu baskı ortamından kaçış aracı olarak da algılayabilmektedirler (Kofman, 2001). Bu bağlamda Morokvasic'in 1970'lerin ortasında yaptığı araştırmalar, göçün sadece kadınların yaşadığı ekonomik zorluklarla mücadelenin değil aynı zamanda toplumun dayattığı baskıdan kaçma gibi faktörlerin de varlığına işaret etmiştir (Morokvasic, 1983; Gray, 1996).

Erken göç teorilerinin odağında göçün nedenlerini ortaya koymak yer alır. 1970'li yıllara kadar en etkili teoriler neo-klasik teorisyenlerin bireysel olarak göç kararını itme-çekme faktörlerinin sonucu olarak açıkladığı teorilerdi. 1970'lerin ortalarından sonra ise Marksist politik ekonomi, dünya sistemleri ve bağımlılık teorisine dayanan dalgalar karşımıza çıkmaya başladı. Ravensteins (1885), kadınların erkeklerden daha fazla göçtüğünü belirtmesine rağmen teorik düşüncede yer verilmiyordu. Ana eğilim, göçmen kadınların erkeklerle aynı göç etme nedenlerine sahip olduklarını var saymaktı. Bu durum kadınların göçmen deneyimlerinin görmezden gelinmesiyle sonuçlandı.

2.3. FEMİNİZM, KESİŞİMSELLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Feminizm, Latince kadın anlamına gelen 'femine' sözcüğünün türetilmesiyle oluşan bir kelimedir. Feminist yaklaşım kadınların sadece cinsiyetlerinden kaynaklanan baskı ve zorluklarını problem edinerek; kadınların yaşadığı sorunları dil, din, ırk, ulus, sınıf ve bunun gibi çok katmanlı etkenlerle birlikte ele alır (Şahin, 2019). Feminizmin tarihsel gelişimi ise üç dalgadan oluşur. Bu üç dalga kronolojik olarak gerçekleşmiş; aynı zamanda dönemin ideolojik farklılıklarından da etkilenerek farklı amaç ve talepler doğrultusunda hareket etmiştir (Taş, 2016). Temelleri daha öncesinde atılmış olsa da feminist bilincin şekillenmesi 19. yüzyıla denk gelir. Feminist bilinç kadınların dahil olduğu toplumsal grup içerisinde bağımlı ve doğal olmayan bir konumda olduklarını belirtir (Woolstonecraft, 2018). Bu konum, kültürel kodlar aracılığıyla önceden belirlenmiş konumlarının onları haksızlığa uğratmış olduğunun farkına varmalarını hedefler. Bu durumun değiştirilebilmesi için gereken stratejilerin belirlenmesi ve uygulanmasında kadınlar arası dayanışmanın oluşmasını da dahil eder.

Bu bölümde toplumsal cinsiyet kavramı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumu ile bu rollerin oluşumuna etki eden aile, eğitim, devlet ve din gibi kurumların ilişkisi ele alınmıştır. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin ataerkillik, beden, sosyal politikalar ve kadın hakları ile ilişkisi feminist bakış açısı ile kesişimsellik kullanılarak yansıtılmıştır.

2.3.1. Post-Modern Feminizm ve Kesişimsellik

Feminizm, birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün olmayan dalgalar halinde tarihsel süreçte yerini almaktadır. Dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi yapısıyla birlikte bazen de ona karşı olarak gelişimini sürdürmektedir. “19. Yüzyıl Dünya’da Kadın Hakları ve Değişim” adlı bölümde bu gelişime, dönemin öne çıkan kadın hakları kazanımları ile birlikte yer verilmiştir. Burada ise çalışmanın kavramsal bütünlüğü ve önemi ile bakış açısını ortaya koymak bakımından önem taşıyan Postmodern dönem feminizminin farklılıkları vurgulayan yapısı ile bireylerin bu çalışma özelinde Suriyeli göçmen kadınların karşı karşıya kaldığı, kesişen birden fazla ayrımcılık ve baskı grubunu daha doğru şekilde gözlemleyebilmemize ve yorumlayabilmemize olanak sağlayan “kesişimsellik kuramı”na değinilmektedir (Davis, 2008; Warner, 2008; Hancock, 2007).

Feminist kuramın birinci ve ikinci dalgası ele alındığında karşımıza iki temel sorgulama alanı çıkar: “aynılık” ve “farklılık”. Kadın ve erkeğin aynı olduğu görüşünü savunan birinci dalganın Liberal Feminizmi, ikinci dalgada Radikal Feminizm ’in de etkisiyle bir dönüşüm yaşar ve farklılık vurgusu ön plandadır (Donovan, 2016). Üçüncü dalga olarak adlandırılan Postmodern dönem feminizmi, Marks’ın büyük, genel anlatı ve yasalarına karşı çıkar. Modernizm ne kadar birlik, genellik, nedensellik ve belirlenimcilikten bahsediyorsa, Postmodernizm o kadar belirlenemezlik, karmaşıklık, biriciklik, farklılık ve çeşitliliğe vurgu yapar. Lyotard (1994)’ın deyimiyle Postmodernizm “bütünlüğe karşı bir savaş ve farklılıkları etkin kılmak” tır. Aydınlanma düşüncesi ile başlayan modernizm, toplumun özgürleşeceği vaatlerinde bulunmuştur. Postmodernist dönemde ise kuramcılar modernizmi, daha çok kısıtlama ve baskıyı beraberinde getirerek, vaatlerini yerine getirmemekle suçlar (Rosenau, 1992). Postmodernizm hangi yanıyla ele alınırsa alınsın Batı’nın aydınlanmacı düşüncesi ve modernizme yöneltilen bir eleştiri olduğunu

söyleyebiliriz. Bu eleştiriler özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası bilgi üretiminde yaşanan krizin sonucu olarak modernizmin yaşadığı sarsıntıyla ortaya çıkmıştır (Laclau, 1995). Postmodernizmin savunucularından olan Lyotard gibi postmodernizmin, modernizmin bir parçası veya devamı olduğu görüşünü öne sürenler de vardır (Sarup, 2014). Postmodernizm biyoloji, sanat, mimari, siyaset, tıp, felsefe, tarih ve sosyolojiye kadar birçok alanda kendini göstermektedir.

Feminist düşünce uzun yıllar boyunca, kadınların ortak deneyimlere sahip olduğu görüşüne odaklanmıştı. 1990'lara gelindiğinde tüm evrenselci anlatıların “büyük anlatılar” olduğu gerekçesiyle sorgulanmaya başlandı. Feminist teori de aynı üst anlatı kategorisinde olmakla suçlanıyordu. Kadınlar arası deneyimlerin farklılıkları üzerinde durularak alanda yeni bilginin üretilmesine dair çalışılmaya başlandı. Feminist harekete getirilen en büyük eleştirilerin başında beyaz, heteroseksüel, Batılı, orta-üst sınıfın temsil ediliyor olmasıydı. Kadınlar da ırkları, dinleri, sınıfları, etnik kökenleri ve cinsel yönelimlerine dayalı farklılıklarından kaynaklanan farklı deneyimlere sahipti. Dolayısıyla 3. Dalga Feminizm ayak seslerini kadınlar arası güç ve çıkar farklılıklarının dikkate alındığı çalışmalarla duyurmaya başladı (Sarup, 2014; Donovan, 2016).

Feminizm, patriyarkanın genel olarak kadınları baskı altında tuttuğunu belirtmesi göz önünde bulundurulduğunda evrensel bir teoridir. Feministler, bu baskının dünyanın her yerinde aynı olmadığını vurgulasalar da belirli bir ölçüde evrensellik barındırmadan feminist ideoloji de tam olmaz. Kadınların erkek egemen dünyayı değiştirmede ortak çıkarları olduğu bir gerçek. Fakat kadınların sahip olduğu farklı tarihsel, kültürel ve toplumsal gerçekliklerden doğan farklı deneyimleri göz ardı edilmemelidir (Ramazanoğlu, 1998). Kadınlar arası farklılıklara yönelik esas etkili eleştiriler Afrikalı-Amerikalı kadınların, Batılı ve ayrıcalıklı kadınların deneyimleriyle temsil edildiklerini öne sürmeleriyle oldu. Siyah kadınlar sadece ataerkil baskıdan değil sınıfsal ve ırksal yapının da baskısı altında eziliyordu (Davis, 1994). Bütüncül bir ‘kadın’ kavramına getirdikleri eleştiri ile cinsiyet, ırk ve sınıf bakış açısı ile çok kültürlü feminizm de kavramlaştırıldı (Berberoğlu, 2009). Tam bu noktada muhakkak ki akıllarda Sojourner Truth’un “Ain’t I a woman?”- “Ben kadın değil miyim?” sorusu yankılanacaktır. Bugün

kesişimsellik olarak kurguladığımız anlam kendini tam da bu soruda bulmaktadır (hooks, 1982).

Kesişimselliğin bir teori olarak çıkışında siyahi feministlerin özellikle orta sınıf, beyaz feministlerin niteliklerine dair getirdikleri eleştirileri yatmaktadır. Beyaz ve orta sınıf kadınların feminist düşüncelerinin, kadının gerçekte ne yaşadığına odaklanamamasından hareketle, siyahları kapsamayan idealler olduğunu öne sürmüşlerdir. Kuramın isim öncüsü ve aynı zamanda da siyahi feminist Kimberle Crenshaw (2011) ve Patricia Hill Collins (2000)'in siyahi feminist tartışmaları ile bell hooks (1990)'un tespitleri ve fikirleri de kuram açısından büyük önem taşımaktadır.

Avrupa'daki kesişimsellik tartışmalarının ise postmodernizmle anlam kazanan bir seyir izlediğini görürüz. Yoğun göç hareketleri ile kurama kültür, politik duruş ve kimlik gibi dinamikler de eklenmiştir (Brah, 1996). Kesişimsellik kuramı bize ezilmişlikler arasında bir büyüklük karşılaştırması yapmaz. Bundan daha ziyade farklı duruş noktasında yer alan kadınların deneyimlemiş olduğu baskıyı her yönüyle tanımlayabilmeyi vadeder. Küreselleştiği söylenen dünyanın getirdikleriyle birlikte eşit olmayan, farklı sınıf ve etnik köken, toplumsal cinsiyet yaklaşımı, ayrımcılığa uğrama ve ezilme gibi eksenlerin iktidarla olan ilişkisini kesişim noktalarından kavrayabilmek önem taşır (Davis, 2012).

Modernitenin beraberinde getirdiği iki uçlu düzen kesişimselliğin önem kazandığı diğer bir alan olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde yalnızca cinsiyetler arası bir ikilik değil Avrupa merkezli genel bir dikotomi yaratılmaya başlanmıştır. “Biz” ve “ötekiler”, “Avrupalı” ve “Avrupalı olmayanlar”, “gelişmiş” ve gelişmemiş”; son olarak ise tüm iyinin temsili “Batı” ve “Batı olmayan diğer yerler” ile birçok çatışmanın tetikleyicisi olunmuştur (Harding, 2008). Bireysel özgürlük, eşitlik, insan hakları, bilimsel ilerleme ve modernlik böylece daima Avrupa'nın, Batı'ya ait olan olarak görülmüştür. Bireysel özgürlükten yoksun, eşit fırsatlardan yararlanamayan ve bunların da ötesinde şiddete maruz kalan kadınların yaşadıklarını, “medeni olamayan” yaşamlarını, geleneklerine bağlı şekilde sürdürmelerleriyle gerekçelendirmişlerdir. Geri kalmışlıkla ve geleneklerle ilişkilendirilen kadınların bir de başka bir kültüre göç ettiği düşünüldüğünde, savaş mağduru veya şiddet mağduru kadınların ezilmişliklerinin farklı bir noktadan bakılmaya

ihtiyacı olduğu görülür (Harding, 2002). Batı düşüncesi sadece bunu yapmakla kalmayarak 3.dünya kadını, güçsüz bir imajla ve homojen deneyimlerle, evrensel bakış açısıyla körleştirilmiş bir zeminde karşımıza çıkarır (Mohanty, 2003). Mohanty, bu durumun ekonomik gelişmişlik, kalkınma, erkek şiddeti, Arap aile yapısı ve İslami kodlar ile analitik bir strateji olarak ortaya konulduğunu söyler. Kadın deneyimlerinin, toplumsal cinsiyetten, kültürden, kimlikten, dini inanışlardan, ataerkillikten bağımsız düşünülmemeyeceği gibi; Batı merkezli düşüncenin dışına çıkılarak her kadının ayrı bir kesişimsellik öznesi olduğu ön plana çıkarılmalıdır (Karlowska, 2019).

Özetle kesişimsellik teorisi, toplumsal cinsiyet, etnisite, sınıf, ırk gibi kategorilerin birbirleriyle olan ilişkisini tarihsel düzleminden kopmadan değerlendirebilme olanağı sağlar. Aksu Bora (2017)'nin da söylediği gibi, son yıllarda sıklıkla kullanılır olsa da yeni olmayan bu kuram, Lutz, Vivar ve Supik, (2011)'in deyişiyle “yeni şişede eski şarap” gibidir. Bu çalışmada yer alan kadınların deneyimlerinin ortaya konulmasında oldukça önemli olan kesişimsellik, zorunlu göç, ataerkil düzen, dini kuramlar, kadınlık, ötekileştirilme, dil, etnisite gibi çok katmanlı olan konularına farklı açılardan bakabilmeye olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada da feminist perspektifle ele alınan toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği diğer faktörlerle ilişkisi bağlamında kesişimsellik teorisinin varsayımları üzerinden ele alınmıştır.

2.3.2. Bir Kavram Olarak Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Cinsiyet bir kavram olarak ‘sex’ (cinsiyet) ve ‘gender’ (toplumsal cinsiyet) ayrımıyla sıklıkla tartışılmış; Butler (2016)’a göre ‘bela’, kimi teorisyenlere göre ise ‘doğal’ bir varoluş meselesi olmuştur.

‘Cinsiyet nedir?’ sorusunun cevabını aramaya başladığımızda, karşımıza çoğunlukla pozitivist paradigmanın modernist, beyaz ve orta sınıf erkeklerinin açıklamaları çıkar. Bu açıklamalar bizi kadın veya erkek olarak dikotomik bir çerçevenin içine hapseder. Bu

tanımlamaların çoğu heteronormatif düzenin biyolojik temelli açıklamalarıdır. Peki neden bu ayırım erkek ve dişi olarak yapılmakta diye bakarsak, Butler'ın Kristeva eleştirisinde de söylediği gibi: “Cinsiyet bir kategori olarak değiştirilemez ya da doğal değildir. Bundan ziyade doğal olarak tanımladığımız şey üreme merkezli bir cinselliğin heteroseksüel ihtiyaçlara hizmet edecek şekilde norm haline gelmiş olmasından kaynaklanır (Butler, 2016).

Kadın Çalışmaları ve feminist teorinin dikkatle üzerinde durduğu “toplumsal cinsiyet” terimi, bugünkü kullandığımız şekliyle ikinci dalga feminist hareketin literatüre kazandırdığı bir kavramdır (Mathieu, 1996). Toplumsal cinsiyet kavramına dair yaklaşımlara baktığımızda ise iki farklı kategori karşımıza çıkar. Bunlardan ilki ‘doğal’ diğeri ‘kültürel’ farklılık yaklaşımıdır. Sosyo kültürel olarak belirlenen cinsiyet rollerine karşılık gelen toplumsal cinsiyet, gündelik yaşamdaki davranış kalıplarımız, sorumluluklarımız ya da kaynaklara erişimimizde belirleyicidir. Doğal farklılık yaklaşımı biyolojik açıklamalar içerirken, kültürel farklılık yaklaşımı toplumsal normların oluşumundan bahsetmektedir. Bu toplumsal normlar, kadın-erkek olmaya dair rollerimizi şekillendirir. Kadınlardan daha hassas ve duygusal olmaları, buna bağlı olarak da çocukların ve yaşlıların bakımını üstlenmek, “kadının yeri evidir” sözünün bir temsilcisi olarak zamanını ev içinde geçirmek ve dışarı çıkacaksa bile bunun toplum tarafından kabul gören nedenler ve zamanlar eşliğinde gerçekleşmesi beklenirken; erkekler daha güçlü, atılgan ve rasyonel tanımlarıyla aile reisi olmak ve ailesini geçindirmek, zamanının büyük kısmını ev dışındaki faaliyetlerle harcayan, başına buyruk, sert ve “erkekler ağlamaz” sözünün temsilcisi olması beklenir. Bu beklentiler biyolojik cinsiyete atıfta bulunarak doğal bir halmiş gibi gösterilir ve böylece toplumsal roller ve statüler değişmez varsayılır (Dökmen, 2009: 20-22; Bhasin, 2003; Lorber, 1994; Kandiyoti, 1988; Glenn, 1999; Ferree, 1999; Eckert ve Ginet, 2003). Bu ayrımı günlük faaliyetlerde, görevlendirmelerde, zamanın kullanımı, kıyafet ve renk seçimlerinde dahi görebiliriz. Simone de Beauvoir'ın “İkinci Cins” (1993) kitabında söylediği ve feminist düşüncenin en önde gelen sloganlarından biri haline gelen “kadın doğulmaz kadın olunur” ifadesiyle toplumsal cinsiyet kavramının gerekçelendirilmesinde en sık kullanılan söylem olmuştur (Butler; 2016; Connel, 2019). Beauvoir bu iddiasıyla kadınlık rollerinin biyolojik olmadığını; toplumsal bir öğreti olduğunu açıklamaktadır (Beauvoir, 1993).

Toplumsal cinsiyet kavramını kadın tarihi üzerinden değerlendiren Scott (2013), tarihçiler tarafından kullanılan iki farklı kategoriden bahseder. Bunlardan ilki ‘betimleyici’ diğeri ise ‘nedensel’dir. Betimleyici kategoride olgular ve gerçekliklerin varlığı ön plandadır. Nedensel kategori ise toplumsal cinsiyetin mevcut durumuna nasıl ve neden geldiğinin bilgisine ulaşmaya çalışır. Scott aynı makalesinde son dönemlerde özellikle tarih alanında yapılan çalışmalarda “toplumsal cinsiyet” kavramı ile “kadınlar”ın eş anlamlı olarak kullanıldığını belirtmektedir. Bunun siyasal anlamda kabul edilebilirlik ile ilgili olarak tercih edildiğini söyler. Akademik çalışmalarda kadın yerine toplumsal cinsiyet kavramının kullanılması, nötr bir duyumla çalışmanın ciddiyetini artırıcı bir rol oynar. Ayrıca toplumsal cinsiyet ifadesi kadınları kapsarken isimlerinin kullanılmasıyla oluşan tehdit havasını dağıtır. Bu kullanımın öteki yüzünde ise kadının bilgisinin erkeklerden bağımsız olmayacağı fikri pekişir. Böylece kadın dünyası erkek dünyasının bir parçası olarak birinin incelenmesinin otomatik olarak diğerin de incelenmesi imasını barındırır. Toplumsal cinsiyet kavramının, cinsler arası toplumsal ilişkileri tanımlamak için de kullanıldığını ekler. Bu kullanımın biyolojik açıklamaları reddettiğini ifade eder. Kadınların doğurma becerileri olması ve erkeklerin daha fazla fiziksel güce sahip olması gibi açıklamalar yerine kadınlara ve erkeklere atfedilen roller hakkında düşüncelerin bütünüyle toplumsal olarak var edildiğini ifade eden “kültürel inşalar” a vurgunun bir yoludur. Bu tanıma göre “bedenlerin cinsiyetli” oluşuna vurguda bulunur ve zorla kabul ettirilmiş toplumsal bir kategori olarak karşımıza çıkar (Scott, 2013).

Toplumsal cinsiyet teorileri, insanlar arasındaki birebir ilişkiler ya da toplumun bütünü üzerinde yoğunlaşır. 1970’lerin başlarında cinsiyet rollerinin toplum tarafından yaratıldığı görüşünden hareketle “yapay” oldukları yönünde genel bir inanç vardı. Bu rollerin altı eşlendiğinde boş olduğunun görüleceği iddia edilmekteydi. O zamandan beri kurcalandığını söyleyebileceğimiz bu roller cinsiyetçi klişeler halinde dayanıklılık ve esneklik göstererek varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir (Connel, 2019).

Ataerkil toplumlarda toplumsal cinsiyet rolleri erkeğin kadını baskı ve kontrol altında tutabileceği; bu iktidarını ise meşru ve sürekli kılabilceği şekilde yapılanmıştır. Erkek, özel alandan başlayarak gündelik yaşamın her alanına sızarak kadını denetler. Walby

(2016), Patriyarka Kuramı kitabında kadının kontrol altında tutulmasında erkekle birlikte devleti de ele alır. Özel alanda kadının kontrol altında tutulmasının temelinde yatan şeyin ev içi üretim olduğunu söyler. Kamusal alanda ise patriyarka, istihdam ve devlet aracılığıyla iktidarını meşrulaştırır. Toplumsal cinsiyet; ekonomik, sosyal ve siyasi yapılanmaları; bununla birlikte iktidarın kullanımı ve paylaşımını etkileyerek kadın ve erkeğin ihtiyaçlarını yönetir. Aynı olay ya da olgunun kadınlar ve erkekler üzerinde farklı etkileri olması biyolojik cinsiyetten ziyade toplumsal cinsiyetle açıklanabilir (Fine,2011; Erdat,2004).

Feminist söylem temel alınarak eşitlik kavramına yönelik yorumlar incelendiğinde ise feminist dalgaların farklı yaklaşımlar geliştirdiği görülmektedir. Feminist hareketin tarihsel süreci ayrıca incelendiğinden bu kısımda sadece eşitlik kavramını ele alan bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Eşitlik hakkı, insan hakları hukukunun merkezinde yer alan bir taahhüttür. Ülkelerin anayasaları ve çok sayıda insan hakları belgesinde eşitlik, ayrımcılığa uğramamak gibi haklar, temel haklar arasında yer alır. Tüm bunlara rağmen eşitlik hakkının anlamı derinlikli olarak tartışılmaya devam etmektedir. Açıklama, tanımlayanın kullandığı paradigmaya bağlı olarak da sürekli değişim göstermektedir (Fredman, 2016). Eşitlik kavramsal olarak felsefi tartışmalara konu olan, benzerlik veya aynılığa indirgenmesine rağmen çok yönlü bir anlam şeklinde değerlendirilir (Takeuchi ve ark., 2018).

Cinsellik, Beden, Aile, Annelik ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi

Ataerkil sistem, özel alandan kamusal alana tüm kurumları ve geliştirdiği söylemlerle birlikte kadınlar üzerindeki etki mekanizmasını genişletmektedir. Bu baskı ve denetim mekanizmasının en belirgin gerçekleştiği yer kadın bedenidir. Din, ahlak kuralları, yasalar ve erkek egemen sistemin tüm kurumları kadın cinselliğini ve doğurganlığını hedef alarak kadın bedenini tahakküm altına alır, onu nesneleştirir. Toplumsal normlar, sağlık, güzellik, romantik ilişkilerin yasal çerçeveleri “bekaret”, “namus”, “iffet” gibi kavramlarla da bir araya getirilerek kadını kontrol altına alır (Kalav, 2012). Sadece toplumsal normlar değil siyasi politikalar aracılığıyla da denetim mekanizması iş birliği

içinde yürütülür. Üreme merkezli cinsellik, aile içinde aşılarmaya devam eder. Çocukluğundan yetişkin bir kadın olmaya kadar süregiden dönemde kadın kendi bedeni ve cinselliğinden habersiz büyütölmeye çalışır ve cinsellik üzerine konuşulması yasaklı bir konu haline gelir (Saygılıgil, 2010).

Kadınlara ve erkeklere biçilen toplumsal rollerin biyolojik olarak verili cinsiyetlerce belirlendiğı ve bunların doğal, değıştirilemez olduğı fikrinin toplumsal cinsiyet kavramına getirilen yaklaşımlardan biri olduğından bahsetmiştik. Kadınlara güçsüz, pasif, kontrol edilmesi gereken ve toplumsal statü bakımından erkeklere göre ikincil konumda olmasına gösterilen gerekçe kadın bedeninde atanmış olan cinsiyetleridir. Patriyarkanın bedeni tahakküm altına alması ataerkil sistemin yürütölmesindeki en işlevsel araçtır ve tek tanrılı dinler bu aracın kullanılabilmesindeki yapı taşlarından en önemlisi olarak kabul edilir. Tarihsel süreç incelendiğinde Hristiyanlık ve Yahudilik kadın bedenini, cehenneme giden yolun taşlarını ören günah ve kötölüğün cisme bürünmüş hali olarak görür. İslam ise kadın bedenini cinselliğın düzenlenişinde disiplin altında tutulması gereken bir önemde görür. Tek tanrılı dinler aralarındaki farklılıklara rağmen kadın ve erkek arasında kurduğı mutlak yapı ve cinsiyet rollerini katı bir şekilde erkeğın üstünlüğüne dayanan hiyerarşi ile taçlandırması bakımlarından birleştirici bir bağları bulunur (Berktay, 2016). Doğaları gereğı daha güçlü olan erkekler rasyonel düşünme yetenekleri aracılığıyla dünya üzerinde düzen kurucudurlar ve yine doğaları gereğı güçsüz olan kadın ise rasyonel düşünme yeteneğini barındırmamasının bir sonucu olarak kamusal alanda yer almamalıdır. Bu farklılık ise Tanrı'nın onlara vermiş olduğı işlevsel özelliklerden doğar. Kadınlar, çocuk dünyaya getirme ve onları yetiştirme yetenekleri dolayısıyla türün yeniden üretimi görevini üstlenir. Kadınlar gerçekleştirmiş olduğı bu etkinlikle "içkin" faaliyetlerle ilgilenir. Erkekler ise dünyayı yorumlama ve düzenleme görevleriyle "aşkın"lık etkinliklerini üstlenirler. Böylece erkeklerin yarattığı ölümsüz kültürel ürünlerin yanında kadının yarattığı ölümlü bedenler daha aşağı bir iş olmuştur. Toplumun ve doğanın yasası olmadığı kesin olan kurallar, yasalarda da yerini alarak erkeklerin kadın cinselliğı üzerindeki kontrol mekanizmasını sağlamış olur.

Aile, ataerkil toplum düzeninin temel kurumu konumundadır. Aile, ataerki içinde ayrı bir ataerkil birim olarak toplumu yansıtan bir ayna, aynı zamanda kadını denetim altında

tutan bağlantı noktası olarak da işlev görür (Millet, 2018). Patriyarkanın en önemli denetim mekanizmalarından birini kadın cinselliği oluşturur. Kadınlar namus, bekaret, ahlak gibi kavramlarla denetim altında tutulur. Kadın evlenene kadar babasının veya ağabeyinin namusu olarak görülür. Evleneceği güne kadar cinsel eylemlerden uzak kalarak “ailesinin” namusunu korumalıdır (Mernissi, 2014). Evlendiği andan itibaren ise kadının namusu eşine ait olur. Eril düşünce kendi bedeni üzerinde söz hakkı tanımadığı kadını bir de iki kutba ayırır. Bunlardan ilki cennetin sahibi, kutsallaştırılmış “anneler” ve cinsel zevklerin nesnesi konumundaki “öteki kadınlar”. Sistem kodlarını toplumsallaşma sürecinde kadınlara da yükler. Ataerkil yapının tahakküm araçlarını içselleştiren kadınlar da bu denetimi kendi cinsleri arasında sürdürmeye devam eder.

Aydınlanma Çağı ile birlikte yükselen ve dönemin aydınları tarafından büyük ilgi gören “annelik”, “anne sevgisi” kavramları günümüzde kadın bedeninin yeni hükmedicisi bebekler midir tartışmasına evrilmiştir. 18.yüzyıl düşünürlerinin başında gelen Rousseau, yazdığı Emile (1762) romanıyla kadının toplumdaki rolünü çizer. Rousseau’ya göre çocuk yetiştirmenin ilk aşamaları olan bebeklik dönemi sorumlulukları babadan daha çok anneye aittir. Böylece Rousseau, kadının aile içindeki görevlerini de belirler. Rousseau’ya eleştiri niteliği taşıyan ve kadınlara kendileri üzerinde güç sahibi olmalarını öğütleyen Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi adlı kitabında Marry Wollstonecraft da kadınların özgürlüğünü yine annelikleri üzerinden tasarlar. Eğitimin önemine, akıl ve erdemine erkeklerle bahşedilmiş değil kadınlarda olduğuna ilişkin vurgular da yer almaktadır. Fakat bu önemi iyi anne olmakla ilişkilendirir. Fransız Devrimi ile birlikte kadınlara yüklenen “gelecek neslin anneleri” olma görevi etkisini artırarak devam etmektedir. Gelişmiş bir toplum düzeninin kurulabilmesi iyi yetiştirilmiş bir nesille sağlanacağından kadınlar da bu görevi bir kimlik olarak da üstlenmişlerdir. İyi anne emziren annedir, kadın fedakardır; çünkü annedir, mükemmel kadınlık mükemmel anneliktir.

Ailenin kadın yaşamında yarattığı problem alanlarından bir diğeri ise “şiddet”tir. Ev içi şiddet uzun bir süre ailenin mahrem alan olarak görülmesi ile müdahale edilmeyen ve devletin aslında politik olan özel alana getirdiği müdahale araçlarıyla kangrenli bir yaraya dönüşerek kadın yaşamının her alanına yayılmış durumdadır. Kadının ev içinde gördüğü

şiddet kamusal alanda da varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Kadınlar, işinde eşit ücretle çalıştırılmaması, patronu tarafından mobbinge maruz kalması, toplumun anne olan iffetli kadınlar ve olmayan iffetsiz kadınlar ayrımı dolayısıyla sıklıkla fiziksel, psikolojik şiddete toplumun her kurumunda mücadele etmek zorundadır. Zorla seks ticaretinde çalıştırılan kadınlar, dini koşullar gerekçe gösterilerek sünnet edilen kadınlar¹; kürtaj veya doğum kontrol yöntemleri elinden alınan kadınlar ve savaşta gücün göstergesiymişçesine tecavüze uğrayan, kaçırılarak baskı unsuru olarak kullanılan kadınlar şiddetin her türlü yüzünü patriyarka ve iş birlikçileri aracılığıyla deneyimlemekte ve tümüyle mücadele ederek hayatta kalmaya çalışmaktadır (Yarar, 2015; Ertürk, 2015).

Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Toplumsal Cinsiyet

Tarihsel süreç incelendiğinde başlangıçta kadınların savaş gibi olağanüstü zamanlarda “yedek işçi ordusu” olmak haricinde üretimin dışında tutulduğunu görürüz (Walby, 2016). Kapitalist üretim sisteminin dayattığı cinsiyetçi iş bölümü sonucunda kadınlar özel alana hapsedilmiştir. Kadınlar bu süreçte evde çocuk bakımı yapan, yaşlıların bakımını üstlenen görevlerle donatılmış fakat zamanla gerek ekonomik yetersizliklerin doğurduğu mecburiyet gerek eğitim fırsatlarından yararlanabilmesi ile ücretli çalışma yaşamına adım atmıştır. Ekonomik özgürlüğünü eline alan kadın vasıfsız ve ucuz iş gücü olarak görülmüş ve ev içi sorumluluklarının getirdiği yükü üstlenmeye devam etmiştir. Kapitalizmin dayattığı bir diğer konu ise kadınların çalışabileceği sektörlerin “kadınsı işler” kategorisinde yer bulunan ve ev içi faaliyetlerinde sürdürdüğü işlere benzeyen hizmet sektörünün eğitim, sağlık, gıda gibi alanları olmuştur (Massey, 1983). Kadınlar ucuz iş gücü olarak görülmelerine “eşit işe eşit ücret” sloganlarıyla karşı çıkmışlardır. Tarihin her döneminde ekonomik buhranlar ve krizler öncelikle kadının işten çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır. Kadının ev içi sorumluluklarını yüklenmeye devam etmesi gayesiyle de yarı zamanlı işlerde çalışmaya çoğu zaman mecbur bırakılmışlardır (Akgöz ve Balta, 2015). 2020’nin başlangıcından bu yana devam etmekte olan tüm dünyanın topyekün bir mücadele içinde olduğu Covid-19 pandemisi de tüm bunların yeniden kanıtı niteliği taşımaktadır. Evden çalışmak zorunda olan yetişkinler, evden eğitim alan çocuklar,

---

¹ [OHCHR 1995](#)

kadının iş yükünü artırdığını söylemektedir. Diğer taraftan kadınlıkla özdeşleştirilmiş olan eğitim, gıda ve sağlık gibi sektörlerin çalışma koşullarının ağırlaşması da yine en çok kadınları etkilemiş görünmektedir (Kavas ve Develi, 2020).

Kadının ücretli emek piyasasında var olabilmesinde ailenin de büyük etkisi bulunmaktadır. Aile, ataerkil yapının devamlılığında en büyük taşıyıcı unsurlardan biri olarak görevinin başında olarak kadının eğitim ve buna bağlı olarak da çalışma yaşamı üzerinde karar verici pozisyonundadır (Ecevit, 1990). Geleneksel cinsiyet rolleri erkeğin ev dışında çalışarak ailesini geçindirme ve kadının başta bir eş, bir anne olarak “evin reisi” ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama rolünü aksatmayacağı şekilde bir meslek seçmek durumundadır. Patriyarka, devlet, aile ve kapitalist sistemle iş birliği içinde kadınlara ilişkin ön kabulleri eğitim, meslek seçimleri gibi alanlarda da pekiştirerek sosyal yaşam içinde konumlarını belirler. Buraya bedensel sınırlamalar, kültür içi kodlar da eklenerek erkek üzerinden tanımlanan “ikinci cins” olarak imlenen kadının toplumsal yaşam içindeki yeri de belirlenmiş olur (Beauvoir, 1993).

Bunlar ışığında kapitalist üretim sistemlerinin de beraberinde getirdiği bir tartışma alanı olarak bir de “yeniden üretim” kavramı karşımıza çıkar. Ataerkil sistemin kurmuş olduğu yapı, üretim ve yeniden üretim süreçlerini elinde tutmak ister. Bu elinde bulundurma ataerkil yapının devamlılığı için büyük önem taşır. Hearn (1987)’a göre her üretim kendi içinde yeniden üretimi de barındırır. Marksist feminizme dayanan bu analize göre, maddi alt yapı üretim ve yeniden üretim olmak üzere ikiye ayrılır. Üretimde aletler, mallar ve yiyecekler yer alırken yeniden üretim doğum gibi biyolojik sürecin yeniden üretilmesi ve çocukların büyütülüp yetiştirilmesi vardır (Walby, 2016). Kadınlar böylece türün devamlılığı için ev içinde yeniden üretim faaliyetlerini sürdürür. Yemek yapar, evi temizler, çocuk doğurur, onları büyütür. Bu işlerin kullanım değeri olsa da parasal karşılığı bulunmaz (Bora, 2012; Aldemir, 2016).

Son yıllarda eğitim ve okullardaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği problemi ülkelerin politikalarının ve küresel ilginin merkezinde yer almaktadır. Temel eğitim düzeyinde

herkesin eğitim fırsatlarından yararlanabilmesi için Pekin Eylem Planı (1995)² ve 2000 yılında BM tarafından kabul edilen Milenyum Kalkınma Hedefleri ile çerçeve oluşturulmuştur (UN,2000). Oluşturulan bu çerçeve sonucunda uygulamaya konulan politikalar sonucunda kız çocuklarının eğitime ulaşmasında ilerleme görülmüştür. Fakat okulların tıpkı aile gibi ataerkil kurumun besleyici yapılardan biri olduğu söylenebilir. Eğitimin yansız olamayacağı ve bilginin daima değerlerle yüklü olduğunu öne sürerek hegemonik düzenin sürdürülmesinde ya da bazen de sorgulanmasında etkin rol oynadığı vurgulanmaktadır (Freire, 1998; Apple, 2000).

European Commission (2009)³'ün bildirdiğine göre, yapılan araştırmalar toplumsal cinsiyet eşitliği politikası güdülse bile okullar erkek hegemonyasına dayalı rolleri ve kadınlık kültürünü güçlendirmekten kaçınmamakta. Müfredatlar cinsiyetçi yaklaşımdan arındırılabilir, öğretmen tutumları; “sessiz, uysal ve başarılı kız” ile “asi, atılgan ve delikanlı” gibi damgalar kullanılarak cinsiyetçi tutumlar pekiştirilmektedir.

Toplumsal Cinsiyet ve Siyasi Katılım

Felsefi temellerinden günümüze kadar gelen süreçte yurttaşlık ve bir bilim olarak siyaset incelendiğinde farklı bakış açıları yansıtan tanımlamaları olmasına rağmen erkek egemen bir alan olarak karşımıza çıkar (Hobson ve Lister, 2001). Toplumsal cinsiyet ve siyaset ilişkisini özetler nitelikte olan “kişisel olanın politikliği” sloganı ise kadınların siyaseti dönüştürdüğü, daha geniş bir demokrasi ve eşitlik anlayışına açılan kapının anahtarı niteliğini taşır (Donovan, 2016).

Toplumsal cinsiyet geçmiş çağlardan günümüze siyaseti etkileyen unsurlardan biridir. Devlet ve bürokrasi erkeklere ait alanlar olarak görülerek Antik Yunan’da demokrasinin temel pratiklerinin olduğu dönemlerden itibaren kadının siyasetten dışlanması, kadın ve erkek arasında var olduğu düşünülen ‘doğal’ farklılığa dayandırılmaktadır (Turner, 1993). Toplumsal cinsiyet ve siyaset ilişkisinde öne çıkan bir diğer unsur ise siyaseti şekillendirmede toplumsal yaşamın kritik bir rol oynamasıdır. Kaynakların nasıl elde

² <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf>

³ https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication15998_en.pdf

edileceği ve kimler arasında bölüştürüleceği, kişilerin sahip olduğu haklar ve bu haklardan hangi oranda faydalanabileceği siyasetin temel tartışma alanlarıdır. Bu tartışmaların sonucunda meydana gelen kadınlık ve erkeklik rolleri de toplumsal cinsiyet ilişkilerini belirlemektedir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizliğini doğuran alanlar ve bu eşitsizliklerin yeniden üretilmesinin önünde engel olucu mücadele alanları da meydana gelmektedir. Böylece, kadınların haklar ve özgürlükler mücadelesi siyaset yapmayı, üretilen politikalara ve politika araçlarına müdahalesini toplumsal cinsiyet ile yakın ilişkili olarak gerçekleştirir. Bu olgulardan biri de göçtür (Parrada ve Flippen, 2005). Bu nedenle kadın göçmenlerin kendi deneyimlerinden yola çıkarak yeniden incelenmesi önem taşımaktadır.

Akademik çalışmalarda göçmen kadınlara olan ilginin artması 1980'lerde kurulan Kadın Çalışmaları ile yakından ilgilidir. Lutz (2010) bu alanın gelişmesinde dört farklı aşamadan bahseder. Bunlardan ilki, göç hareketlerinde kadınları görünür kılmaya ve göç süreçlerinin kadınlar özelinde incelenmesini sağlamaktır. Teorik açıdan bakıldığında bu göç çalışmalarının geçmiş dönemdeki eksiklerini telafi edici bir yaklaşımdır. İkincisi, kadınların göç alanına olan katkısına odaklanılması. Kadınların göç bağlamında yer alan özel rolleri deneyimlerine odaklanan araştırmaları içeriyordu. ABD'de 1980'lerin ortalarından 1990'lara kadar gelişerek devam eden üçüncü bir aşama ise kadınlar arasındaki güç ilişkilerine odaklanmıştır. Angela Davis ve bell hooks gibi siyah ve Amerikalı feministlerden etkilenen siyah ve göçmen araştırmacılar baskın feminist epistemolojiyi sorgulamaya başlamışlardır. Sorguladıkları meseleler sosyal konumlandırmadaki farklılıklardan doğan ekonomik, sosyal ve kültürel eşitsizliklerdir. Bu yaklaşım siyah ve beyaz feministler arasında pek çok tartışmanın yaşanmasına neden olmuştur. Göçmen ve azınlık araştırmacıları kendilerini politik olarak 'siyahlar' şeklinde tanımlamışlardır (Lutz, 2010). 1990'ların ortasından günümüze kadar olan dördüncü aşamada ise Kadın Çalışmaları'ndaki gelişmeleri takiben Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları perspektifine evrilen değişimdir. Verilerin toplanması aşamasında yalnız kadınlar veya erkeklere odaklanmak yerine toplumsal cinsiyetin sosyopolitik olarak toplumun bir ürünü olduğu sonucuna odaklanmak amaçtır. Bu yaklaşım, cinsiyet ilişkilerini yekpare bir bakış açısıyla değil aynı zamanda eşitsizlik, tahakküm ve güç ilişkilerini de inceleyerek kadın ve erkeğin evrenselci kavramlarından uzaklaştırmaya olanak sağlamaktadır.

Bazı araştırmacılar, küreselleşmenin cinsiyetler arası eşitsizliği arttırdığı ve bunun kadınlara zarar vererek geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin devam ettiğini savunurken (Pogge, 2002); birçok bilim insanı postmodernist dönemle birlikte gelişen rollerin mevcut ataerkil normlara meydan okuduğu yönünde tespitlerde bulunmaktadır (Ahmed,2004). Feminist teorisyenler ise kadın sorunlarıyla ilgili liberal ve demokratik düşünce yapılarının eksikliğini ortaya koyarak çağdaş dünyada kadınların marjinalleşen konumlarına odaklanmıştır (Chakraborty, 2004). Tartışmaların teorik kısmı küreselleşmenin bireyselliği ön plana çıkardığı, seçimlerin özgürce yapılarak daha az kontrol ve hiyerarşiyi beraberinde getirdiğini; böylece eşitsizliklerin azalarak ortadan kalktığına vurgu yapar. Oysa yapılan araştırmalar kadınların konumlarında önemli ölçüde bir değişikliğin gerçekleşmediğini göstermektedir (Chakraborty, 2004).

3. BÖLÜM: DÜNYADA KADIN HAKLARI VE DEĞİŞİM RÜZGARI

3.1. KADININ İNSAN HAKLARI TARTIŞMALARI VE HUKUKİ GELİŞMELER

Ulusal insan hakları vatandaşlar/insanlar ile devlet arasında bir anlaşmanın parçası olarak tanımlanabilir. Galtung (2018)' a göre uluslararası insan hakları söz konusu olduğunda üç katmanlı bir bağlamdan bahsedebiliriz. Bunlar, devletler, bireyler ve devlet örgütleridir. “Kadının insan hakları” kullanımı sıklıkla tartışılan bir konu olmuş, bu tartışmaları neden insan hakları veya kadın hakları değil soruları takip etmiştir. Kadının insan hakları kullanımı kadının insan oluşuna vurguda bulunur. Özellikle 16. Yüzyılın tartışma konularından olan “kadın insan mıdır?” sorusu düşünüldüğünde bu kullanım oldukça yerinde olacaktır. Öte yandan kadınların talep ettiği haklar herhangi bir ayrıcalığı taşımamakta, aksine cinsiyet ayrımı yapılmaksızın doğuştan sahip olunan hakları temsil etmektedir. Böylece asıl ön planda tutulan şey kadın haklarının insan hakları çerçevesinde tartışılması gerektiğidir. Kadının insan hakları konusu iki farklı yaklaşımı temel alır: evrenselci yaklaşım ve kültürcü yaklaşım. Bunlardan evrenselci yaklaşım bütün kadınları birleşmiş milletler sözleşmelerince tanınan haklar altında toplar; kültürcü yaklaşım ise insan hakları bağlamında kültürel farklılıklar nedeniyle ortak değerlerin bulunmamasının tüm toplumlar için geçerli haklar bütünü de olamayacağından yola çıkar. Bu yaklaşımda ayrımcılığa maruz bırakılan kadının bu durumuna gerekçe olarak kültürel farklılıklar gösterilerek haklılaştırılmaya çalışılır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanarak kadınların dezavantajlı konumlarını gidermeye yönelik uluslararası hukuk belgeleri düzenlenmiştir.⁴ 1970'lere gelindiğinde kadının

---

⁴ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>

Declaration on the Elimination of Discrimination against Women
<http://www.un-documents.net/a22r2263.htm>

İstanbul Sözleşmesi
<http://www.magdur.adalet.gov.tr/images/istanbul-sozlesmesi.pdf>

İstanbul Sözleşmesi TBMM

insan hakları dünya gündeminde yerini almıştır. Kadın hareketi insan hakları yaklaşımındaki kamusal alan özel alan ayrımını sorgulayarak geleneksel yaklaşıma eleştiriler getirmiş ve bu yıllarda yükselen ikinci dalga feminist akımla birlikte toplumsal bir harekete dönüşmüştür. 1975 senesi Birleşmiş Milletler tarafından Uluslararası Kadın Yılı olarak seçilmiştir. Aynı yıl eşitlik, barış ve kalkınma temalarıyla Birleşmiş Milletlerin ilk dünya kadın konferansı Mexico City’de gerçekleştirilmiştir (Akdur,2008). Bu konferansı 1980 Kopenhag ve 1985 Nairobi’de gerçekleşen üçüncüsü takip etmiştir. 1980 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) üye ülkelerin imzasına açılarak kadınların insan haklarının sağlanması, korunması ve geliştirilmesi ile birlikte toplumda cinsiyet eşitliğinin sağlanması boyutları ile büyük önem taşımaktadır (Acar ve Arıner,2009).

CEDAW Sözleşmesinin bir diğer önemi ise kadının insan hakları tartışmalarında öne çıkan evrensellik ve kültür ayrımına dikkat çekmesidir. Bu gelişmeleri 1993 Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansı izler. Kadınların talep ettiği yaşama, eğitim, güvenlik ve özgür iradelerini kullanma gibi temel insan hakları uluslararası alanda kabul görmeye Viyana Konferansı sonrasında başlamıştır. Okula gönderilmemek, ev içi şiddete maruz kalmak, çalışmasına izin verilmemek, zorla evlendirilmek, namus gerekçesiyle şiddete uğramak ya da öldürülmek gibi birçok hak ihlali insan hakları içerisinde yer bulmaya başlamıştır. Bunlara ek olarak 1993 yılında kadınlara karşı şiddeti ele almasıyla ilk olma özelliği de taşıyan “Kadınlara Yönelik Şiddete Karşı Bildirge” Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilmiştir. Ayrıca bireysel bilgileri incelemek CEDAW Sözleşmesi Ek Protokolünce soruşturmalar yürütmek gibi görevlerle donatılan Kadına Karşı Ayrımcılığın Yok Edilmesi Komitesi kurulmuştur (www.unicankara.org.tr ,2014). Bu süreci Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’na Kadına Yönelik Şiddet konusunda özel bir raportör atanması takip etmiştir. 1994’te Kahire’de gerçekleşen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD), 1995 Pekin’de toplanan Dünya Kadın Konferansı ve 2000’de New York’ta yapılan Pekin +5 BM özel oturumu takip

---

<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss81.pdf>

Declaration on the Elimination of Violence against Women
<http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>

etmiştir (Akdur, 2008). Bütün bu mücadeleler kadınların insan hakları bağlamındaki haklarının kullanımı için verilen mücadelelerdir.

3.2. 19. YÜZYIL DÜNYA'DA KADIN HAKLARI VE DEĞİŞİM

18. yüzyılın son dönemleri Avrupa'da ekonomik ve siyasi gelişmelere sahne olmuştur. Bu gelişmeler kadının da statüsünde gelişmelere, geleneksel kadınlık rollerinden sıyrılmasına yardımcı olmuştur. Özellikle 1. Dünya savaşı ile çalışan kadınların sayısında büyük bir artış gözlenmektedir. Bu artış sonraki dönemlerde kadının toplumsal statüsünde büyük değişimleri de beraberinde getirmiştir. 19. yüzyıl kadın hakları, özellikle de toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamındaki hukuki gelişmeleriyle birlikte kadın hareketinin anlaşılabilmesinde önemli bir yere sahiptir. Dönemin ekonomik ve politik koşulları kadın hareketini büyük ölçüde etkilemiştir. 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşen Sanayi Devrimi ve kapitalist üretim şekillerinin gelişmesiyle toplumun yapısı büyük ölçüde etkilenmiştir. Fabrikaların çoğalması üretim biçimini değiştirmiş; kadınların da iş gücü piyasasına katılarak ev içi üretimin dışına çıkabilmesi fırsatını yaratmıştır. Böylece kadınlar ekonomik bağımsızlıkta önemli bir adım atmıştır. Dönemin öne çıkan diğer olayları ise Fransız Devrimi ve Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nin yayımlanmasıdır. Fransız Devrimi sonrası yaşanan gelişmeler modern toplumun da başlangıcı olarak adlandırılmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisiyle 'insan hakları' kavramsallaştırılmıştır. Amerikan Bağımsızlık Bildirisi de aynı özelliği barındırmaktadır. Kadınlar insan haklarının kavramsallaştırılmasında kadınları içeren bir kapsam içinde ele alınması için "Duygular Bildirgesi" ni yayımladılar (Donovan, 2016).

Aydınlanma Çağı'nın hemen sonrasına denk gelen bu yüzyılda gelişen ideolojiler, hareketler de Aydınlanma Düşüncesi'nin etkisindedir diyebiliriz. Buna dayanarak kadın hakları hareketi de Aydınlanma İdeolojisi'nden etkilenmiş modern bir harekettir. Toplum tarafından şartsız kayıtsız kabul gören davranış ve tutumlar sorgulanmıştır (Yılmaz ve Aslan, 2001). 19. Yüzyıl sonuna kadar devam eden kadınların siyasi haklar mücadelesi meyvelerini 20. Yüzyılın ilk yarısında vermeye başladı (Duroğlu, 2007). Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı kadın hareketinin anlaşılabilmesi açısından büyük önem taşır. Bu kavram tezin 2. Bölümünde açıklanmıştır. Bu bölümde dönemin kadın hareketini

anlamlandırabilmemiz açısından o yıllarda hakim olan ekonomik ve politik yapı aktarılmaya çalışılacaktır.

19.yüzyılın en önemli tartışmalarından birinin insan hakları kavramının kadınlar açısından da gündeme getirilmesi olduğunu söylemiştik. Tartışmanın bugünlere gelmesine kadar geçen sürede önemli isimler olmuştur. Bu isimlerin başında gelenlerden biri de Olympe de Gouges'dur. Fransız Devrimi sonrası yayımlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ne karşı 1791'de Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirisi'ni kaleme almıştır (Cliff, 1984).

Hukukun farklı zamanlarda farklı bölgelerdeki uygulamasına bakıldığında erkek egemenliğinin kadınlar üzerindeki hakimiyetinin bir güvencesi niteliğinde işlediğini söyleyebiliriz (Perrot, 2005). Kadınlar 19.yüzyılda anne, eş veya kız evlat gibi konumlandırılarak hukuki süreçlerde de ikincil bir rol üstleniyordu (Arnaud- Duc, 2005). Bu durum dönemin yükselen feminizminin taleplerini şekillendirdi. Kadınlar hukukun birer öznesi olarak eşit haklardan faydalanmak istiyorlardı. Bu bağlamda oy hakkı, eğitim hakkı, çalışma, miras hakkı, boşanma ve velayet hakkı gibi sosyal ve medeni haklara sahip olarak bu hakların yasalarla da güvence altına alınmasını talep ettiler.

Oy Hakkı

Kadınlar, eşit koşullarda çalışma, boşanma, velayet, miras ve üreme gibi sosyal, ekonomik ve siyasi haklara sahip olmak istiyorlardı. Bu isteklerine erişebilmelerinde belirledikleri öncelikli hak siyasi haklardı. Böylece yasaları kadınlar lehine düzenleyebilme imkanını elde edeceklerine inanıyorlardı. Yasalar önünde eşit olabilmek için oy hakkına sahip olmaları şarttı (Tekeli, 1982). Bu taleplerini elde etmeleri uzun yıllar süren kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olabilmesi 19.yüzyıl gibi günümüzden çok da uzak olmayan bir geçmişte olmuştur. Kadınlar bu hakkı ilk kez 1893 tarihinde Yeni Zelanda'da elde etmiştir. 1919'da Almanya, 1920'de ABD; 1928'de Birleşik Krallık ve onu 1944 yılı Anayasa değişikliği ile Fransa izlemiştir (Schmidt, 2002; Sumbas, 2015; Çakır, 2019).

ABD’li kadınların hak arayışı kölelikle mücadele eden harekete kadar dayanır. Fakat kadınların eşit haklara sahip olabilmek adına gerçekleştirdikleri en eski hareket Seneca Falls Toplantısı’dır. 1848’de yapılan bu toplantı Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’ne dayandırılarak 68’i kadın 42’si erkek olmak üzere imzalanan Duygular Bildirgesi (Declaration of Sentiments) yayınlanır. Bu bildirme ile kadınlar eğitim, çalışma, oy kullanma ve ücretlerde eşitlik sağlanması gibi taleplerde bulunuyordu. 1866’da sadece siyah erkeklerin oy kullanmasına yönelik yapılan anayasa değişikliği sonrasında kadınlar kendi mücadeleleri için iki dernek kurdular. Bunlardan biri Seneca Falls Birdirgesi’ni de kaleme almış olan Elisabeth Candy Shaton’ın kurucusu olduğu ‘Ulusal Kadın Oy Hakkı Derneği’ (National Woman Suffrage Association) ve Lucy Stone’un kurucu lideri olduğu ‘Amerikan Kadın Oy Hakkı Derneği’ (American Woman Suffrage Association) idi (Çakır, 2019; Donovan, 2016). Elisabeth C. Stanton ile Susan B. Anthony, ABD’de görüşlerini dile getirdikleri çeşitli konferanslar düzenlediler. 1866 yılında siyah erkeklere tanınan oy hakkı sonrasında yapılan ilk Kongre seçimlerinde Susan B. Anthony, yasalara karşı gelerek oy kullandı. Yasaya aykırı davrandığı gerekçesiyle mahkemede yargılanan Anthony, kölelere tanınan yasal haklardan faydalanarak oy kullandığı ve kadınların da kölelik altında yaşadığı gerekçesiyle kendi savundu. Eşit hak talebi ve sınıf tartışmalarıyla geçen 19.yüzyıl sonrası kadınlara oy hakkının anayasada tanınması 1920’de ancak gerçekleşti (Donovan, 2016).

Diğer taleplerden biri olan siyasal oy hakkı ise sadece erkeklerin sahip olduğu bir ayrıcalık şeklindeydi. Kadınlar işçi sınıfı hareketine de katılarak oy hakkı taleplerine taşıdığı hareket ile döneme damgasını vurdu. Oy hakkı elde edebilmek için imza kampanyaları düzenleyip dernekler kurdular. Fakat oy hakkı hareketi amaçlanan başarıya ulaşamamasıyla mücadele militan bir boyuta taşındı. 500 000 kadın 21 Temmuz 1908 tarihinde Hyde Park’ta oy isteyerek eylem yaptı. Kadınların siyasal oy hakkına sahip olabilmesi için yasal veya yasadışı her yolu denediler. Yarım asır kadar süren bu mücadelede birçok kadın örgütü kuruldu, birçok grev düzenlendi. 1918’de sonuçlanan bu dalga 30 yaşın üzerinde mülk sahibi biriyle evli ya da mülk sahibi olan, üniversite mezunu ya da haftalık 5 pound gelir getirebilen bir işte çalışan kadınlara siyasi haklar tanındı (Çakır, 2019).

Fransa’da kadınların temel yurttaşlık haklarından eşit şekilde faydalanmaları, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nden 155 yıl sonra gerçekleşti (Çakır, 2019). Döneme damgasını vuran Olympe de Gouge kadınların da insan haklarından eşit şekilde yararlanabilmesi gerektiğini savunuyordu (Cliff, 1984; Gouges, 2019). Aile içinde kocanın otoritesini sarsacağı iddiasıyla kadınların siyasal haklar elde etmesi de engelleniyordu. 1870’te işçi sınıfının ilk iktidarı olan Paris Komünü ile kadınlar seçme ve seçilme hakkı dahil olmak üzere erkeklerle eşit birer yurttaş olarak kabul edildiler. Fakat Paris Komünü’nün yenilmesiyle birlikte tutuklanarak sürgünlere gönderildiler. Dönemin kadınları, ataerkil yapıya, boşanma hakkına sahip olamayışlarına; kolluk kuvvetleri ve yasalar aracılığıyla korunan erkeğin kadını çok katmanlı bir ezilmişliğe uğratmasına karşı eleştiriler getirdi.

Eğitim Hakkı

17. ve 18. Yüzyılda İngiltere’de kadınlar kimliklerini, dışında bırakıldıkları hakları, bugünkü haliyle toplumsal cinsiyet olarak adlandırdığımız rolleri sorguladı. Evli kadınların velayet ve mülkiyet haklarını talep etmesi dönemin İngiltere’inde mücadelenin temel eksenindeydi (Woolstonecraft, 2018). Bu mücadele sürecinde kadınlar eğitim ve çalışma hakkı elde etmeyi başardılar. Woolstonecraft, feminizmin gündemindeki en önemli maddeyi eğitimin geliştirilmesi olarak belirlemişti (Donovan, 2016). 19.yüzyıl Avrupa ve ABD’de eğitim haklarından eşit yararlanma konusunda oldukça zayıftı (Moses, 1984). Bu eşitsizliklerin giderilmesi için önemli mücadeleler verilmiştir. Fransa’da devrim sonrası, 1792’de Etta Palm van Aelder kız çocuklarına eğitim hakkı sağlanması için kurucu meclise bir dilekçe sunmuştur. Aynı dönemlerde Marquis de Condorcet seçkin kadınların da erkeklerle eşit eğitim almaları gerektiğini, her iki cinsin de ortak ve eşit eğitim olanaklarına sahip olmaları gerektiğini savunmuştur (Cliff, 1984). Fransa’da eğitim hakkı için mücadele veren kadınlar burjuva sınıftan kadınlardı. Bu dönemde bir kısım kazanımlar elde edememişlerdir. Çoğu başkaldıran kadın gibi Condorcet giyotine, Aelder ise sürgüne gönderilmiştir (Cliff, 1984). Kadınların eğitime katılımında Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord tarafından kurucu meclise sunulan reform önerisi de oldukça önemlidir. Bu öneriye göre ortak iyi olarak tanımladığı eğitim ve öğretim her iki cinsiyete de eşit sunulmalı; okullar artırılarak eğitim tek elde

birleşmemeliydi (Mayeur, 2005). Talleyrand'ın önerisi kadınların eğitim hakkına sahip olmasında önemli bir adım olabileceken, kız çocuklarının eğitime katılımı toplumsal cinsiyet normları dışına çıkamamıştır. Talleyrand'a göre kız çocukları 8 yaşından sonra eğitimine evde devam etmeliydi. Burada bahsi geçen eğitim, onların gelecekte kuracağı ailenin iyi bir annesi ve eşi olarak topluma ve devlete bu şekilde hizmet etmektir (Mayeur, 2005). Laik bir eğitim modeli de içerdiğini söyleyebileceğimiz Talleyrand'ın önerileri benimsenmemiştir. Laik eğitim ancak 19.yüzyılın sonlarına doğru ancak görülmeye başlamıştır.

Ekonomik Haklar

Kadınların ekonomik özerklik kazanması mücadelelerinde birkaç farklı evrede gerçekleşti. Burjuva kadınlar evli olan kadınların mallarını istedikleri gibi yönetme hakkına sahip olmak için savaştılar. Evli olmayan burjuva kadınının ise çalışma hakkı elde edebilmesi için başa çıkması gereken engeller vardı. Alman Kadın Grupları İttifakı 1865'te ekonomik özgürleşme talebini eğitim hakkı talepleriyle birleştirdi. 1868'de Fransa'da gerçekleşen Vaux-Hall'deki ilk feminist mitingün amacı kadın emeğini duyurmaktı. ABD'de de ekonomik hakların talep edilmesi benzer şekilde kendini gösteriyordu. Kadın emeğinin değerini artırmak için büyük sergiler düzenlenmeye başlandı. 1868 Berlin'de Lette- Verein'in kadın emeği konulu sergisi; 1902 Paris Uluslararası Kadın Sanatları ve İşleri Sergisi bunlara örnek olarak gösterilebilir (Käppeli, 1993).

Sanayinin gelişmesi, kadınların ücretli iş yaşamında daha çok görülmesi gibi vahşi kapitalizmin 19.yüzyıl koşulları içinde çalışan kadınların taleplerini de arttırdı. Kadınlar çalışma koşullarının ve saatlerinin daha iyi koşullara çekilmesini istiyor; kadınların iş bulabilmesi için oluşturulan örgütlerin yapısında değişim talep ediyorlardı. Bunlara ek olarak atölyelerde kreşler açılmasını istiyorlardı (Michel, 1993). Kadınların ekonomik örgütlenmelerinde basılı iletişim araçları da büyük bir öneme sahipti. Kadınların ve proleteryanın hak arayışlarını savunmak üzere Flora Tristan ve Pauline Roland'ın çıkardığı 'La femme Libre' (1832-34) örneklerden biridir. Jeanne Drouin ve Eugenie Niboyet'in Fransa'da çıkardıkları 'La Voix des Femmes' (1848) isimli gazete ile

kadınların ekonomik haklarını savunuyorlardı. Taşraya da yayılan gazeteler ve kadın kulüpleri aynı işte çalışmasına rağmen erkeklerin yarısı kadar ücret alan kadınların eşit muamele görmesi, çalışma sürelerinin kısaltılması ve kreş açılması için mücadele veriyorlardı. Bu mücadelenin meyvesi olarak da 1848 devrimi sonrasında kurulan işçi komisyonunda kadın delegelerin yer alması sağlanmıştır (Tekeli, 1982).

Avrupa'daki işçi hareketinin Almanya'ya kaymasıyla birlikte 1. Enternasyonal'den sonra kadın hareketinin çizgisi sosyalist bir yolda gelişim sağladı. Kadınların eşit haklara sahip olması gerekliliği savunuluyor ve bunun sosyalizmle sağlanacağını düşünüyorlardı (Bebel, 1975). Olumsuz çalışma koşulları ve ücretlerin düşüklüğü emek çatışmasının şiddetini artırdı. Kadın işçiler siyasal oy hakkı, eğitim gibi taleplerin yanı sıra bir de eşit ücret alabilmek konusunda mücadele ediyorlardı.

3.3. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA KADIN HAKLARI

Osmanlı'da kadınların görünür olması ve haklara sahip olması Tanzimat reformlarıyla başlar. Fakat bunlardan gözle görünür bir gelişme olarak bahsedebilmemiz için Meşrutiyet Dönemi reformlarına bakmamız gerekir. Ülkenin modern okullarında eğitim görmüş olan bürokratlar ülkenin kurtuluşunun anayasal rejimde gerçekleşecek olan düzenlemelerle olacağı inancındaydı. Bundan hareketle 1876 yılında Kanun-i Esasi ilan edilerek bu kurtuluşun ilk adımı da atılmış bulunmaktaydı (Mardin, 2005). Kadınların durumunun gözden geçirilmesi ve bu durumda iyileşme görülmesine yönelik reformlar 2. Meşrutiyet Dönemi'nde de devam etmiştir. Bu dönemde kadının giyim kuşamı, İslami adetler, evlilik boşanma ya da kadının eğitimi gibi tüm konular tartışılmış fakat bu tartışmalar büyük bir dönüşümle sonuçlanamamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri reform döneminin İmparatorluğun savaş, açlık ve salgın hastalıklardan yana büyük sıkıntılar içinde olduğu son dönemlerine denk gelir. İstanbul'un hatırı sayılır ailelerinin seçkin kadınları toplumdaki konumlarını tartışıp haklar talep ederken Osmanlı Rus Savaşları sonrasında büyük bir insan kaybı yaşadı. Savaşlar sürecinde 3 milyon Müslüman erkek yaralandı, öldürüldü ya da bulunamadı. Erkek nüfusun azalmasıyla, daha önce eşleri tarafından geçimleri sağlanan kadınlar güçlüklerle mücadele etmek zorunda kaldı. Ülkede de ekonomik anlamda iş gücü kaybının getirdiği zarar kadınları

ekonomik faaliyetlere girmek zorunda bıraktı. Osmanlı hükümeti kadınlar için çeşitli önlemler alarak onlara iş olanakları sağlamaya başladı (Aydın, 2015). Savaş sonrası ortaya çıkan sorunlar nedeniyle toplumda sosyal ve ekonomik yaşamda meydana gelen değişiklikler nedeniyle mevcut aile hukukunun da gözden geçirilmesi gerekmektedir. İkinci meşrutiyet döneminde Osmanlı kadınlarının Türk milliyetçiliği hareketi ve aile yaşamındaki reformlar kesişim noktası olarak kabul edildi (Altınbaş, 2014 p1-12).

Aile yapısındaki büyük değişim, 1917 yılında yürürlüğe giren Osmanlı Aile Hakları Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle olmuştur (Yazıcı,2015). Türk milliyetçiliğinin yükselişi ve bunun getirmiş olduğu yeni bir aile yapısı oluşturma yeni ulus inşası ile bağlantılıdır (Toprak, 1991). Örneğin Birlik ve İlerleme Komitesi, kadınların eğitimiyle daha özenli olacak şekilde ilgilenmeye başladı. Çünkü kadınların eğitimi demek evlilikte ve çocuk yetiştirmede kadınların daha az sorun yaşamaları demekti dönemin yaygın inancına göre. Bu nedenle 1911 yılında ortaokullar kız çocuklarına açık hale geldi. Bunu 1916 yılında İstanbul Üniversitesinin kapılarını açması takip etti (Altınbaş, 2014). Edebiyatın ana konularından birini de eğitimin önemi oluşturmaktaydı. Bu yayınlar kadınların eğitim ve meslek yaşamlarına odaklanmıştır. Dönemin en büyük sorunlarından biri olan çok eşlilik Tanzimat Dönemi'nde olduğu gibi bu dönemde de oldukça nadir uygulama göstermiştir. Olan uygulamalar da süreli yayınlarda sıklıkla sosyal bir hastalık olarak nitelendirilerek eleştirilmiştir (Kandiyoti, 1991). Bu dönemde kadın sorunlarının çözülebilmesi, eğitimdeki eksikliklerin dile getirilmesi, kadın hakları ve çok eşliliğin eleştirilmesi gibi konular dergiler aracılığıyla dile getiriliyordu. Muvassat Kadın, Kadınlar Dünyası (1913), Erkekler Dünyası, Güzel, Prenses, Kadınlık (1914) gibi pek çok süreli yayından bahsedebiliriz (Çakır, 2013). Dönemin kadınları haklarını savunmak için bir de dernekler kurdular. Bu derneklerin kadınların taleplerini dile getirmede daha organize olmaları fırsatını tanımıştır. Bu dernekler genellikle kadınlar tarafından kurulmuş ya da onlar tarafından yönetilmiş. 1908 yılında kurulan ilk kadın derneği Cemiyet-i İmdadiye adıyla Rumeli sınırındaki askerlere kışlık kıyafet sağlamak amacıyla kurulan bir yardım kuruluşu. Benzer şekilde Fatma Aliye tarafından yetim kadınlara ve çocuklara yardım etmeyi amaçlayarak kurulan dernekler de bulunmaktadır (Taşkiran, 1973). Kadınların bu çabaları 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla kadınların durumundaki tartışmalar yerini vatanseverlik duygularına bırakarak geleneksel annelik ve eş olma

görevlerine geri dönmeleri beklenmişti. Türk kadınları savaş yıllarında protestolarla bağımsızlık mücadelesine destek verdi. 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında çok aktif olduklarından yeni ulus devletinde de önemli bir yere sahip olacaklardı. Kadın hakları konusundaki büyük değişim de bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile gerçekleşmiştir.

3.4. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE KADIN HAKLARI

Türk milletinin egemenlik haklarının bir kanıtı olarak görülen yeni parlamentonun kurulması ve 1921 Anayasası'nın kabulü ardından ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal 1923 yılında seçildi. Cumhuriyetin kurucusu olan Mustafa Kemal, Türk hükümetini laikleşmeyi hedefleyen bir dizi reform uygulamasına yönlendirdi (Köker, 2009). Modern cumhuriyetçi hükümet ve laik yönetim biçimini sağlamak amacıyla atılan ilk adım 1924 yılında Halifeliğin kaldırılması oldu (Daver, 1988). Sırada Şeriat hükümlerinin yerini medeni kanunun alması vardı (Köker, 2009). İsviçre, İtalya ve Almanya'nın kanunları hareket noktası seçilerek Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu ve Ceza kanunu hazırlandı.

Cumhuriyetin en önemli hedeflerinden birinin kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını sağlamaktı. Kadınların aile ve toplumdaki rolü aynı zamanda modern devlet inşası ve Türk milliyetçiliği düşüncesinin Erken Cumhuriyet Dönemi boyunca iç içe geçtiği görülmüştür. Kemalist modernleşme politikaları kadınların kamusal alanda görünürlüğünü amaçlamaktaydı. Yasalarca eşit olmak, siyasi haklardan yararlanmak ve eğitim fırsatlarının daha geniş bir alana yayılması ve kadınların istihdam edilmesi için uygulamaya geçirilen reformlar edebiyatta ve basında yer almaya başladı. Böylece kadınların yeni toplumsal düzende eşit vatandaşlar olarak katılımlarının önü daha da açılmış oldu. 1926 yılında yapılan bir oturumda yeni medeni kanun oybirliğiyle kabul edildi. Kadınlara yönelik temel hakların devrimci erkek seçkinlerce tanınmış oldu. Yeni medeni kanun İsviçre Medeni Kanunu'na dayanıyordu ve kadınlara hem evlilikte hem de bireysel alanda eşit haklar sağlanmış oldu. Bunların başında çok eşliliğin yasa dışı kabul edilmesi, boşanma hakkı, çocukların velayeti ve vesayetini alabilme hakkı ve miras haklarında da eşitlik sağlandı. Yasaya göre evlenmek isteyen bir kişi daha önceden

evlendiyse bu evliliğin sona erdiğini kanıtlamak zorundadır. Aksi halde evlilik yasalarca geçersiz kılınacaktır. Asgari evlilik yaşı kızlar için 15, erkekler için 17 olarak belirlenmiştir. Yeni medeni kanunla birlikte boşanma prosedüründe de birtakım değişiklikler kabul edildi. Yasaya göre artık sadece erkeğin isteğine göre boşanma sağlanmayacak her iki eş de boşanma hakkına eşit şekilde sahip olacak (Yıldırım, 2005).

Daha önce her iki kadının ifadesi mahkemelerce bir erkeğin ifadesine eşitti. 1926 yasası ile şahitlik etmede de cinsiyetler arası eşitlik sağlanmıştır. Çalışma hakları konusunda özgür olunması sonraki yıllarda sağlansa da yeni yasalarla hukuk, tıp gibi alanlarda çalışmalarının yolu açılmış oldu (Ayyıldız, 2004). Kadınların haklarca ve fırsatlar açısından eşit olması modern ulus inşasında sadece laikliğin temsili değil aynı zamanda demokrasinin de sağlanmasına yardımcı oldu. Kadınların hukuki statüsünde meydana gelen değişikliklerden biri de siyasi haklara ilişkin gelişmelerdir. 1923 Nisan ayına kadar devam eden Büyük Millet Meclisi'nin birinci döneminde kadınların oy hakkına sahip olmaları konusu ilk olarak Hüseyin Avni Bey tarafından gündeme getirildi. Teklifi oldukça dikkat çekti ve basının desteklemelerine rağmen milletvekilleri oldukça sert tepkiler gösterdi. Mecliste muhalefet olmasına rağmen 1923-1927 arasında görev yapan meclis en önemli en zor reformları yerine getirmeyi başarabilirken kadınlara siyasi haklar verilemedi (Zihnioğlu, 2016). Bunun karşısında Nezihe Muhiddin ve Kadınlar Birliği siyasi haklar elde edebilmek için ellerinden geleni yaptılar (Çalışlar, 2010). Türk kadınlarına 1930'da belediye seçimlerinde, 1934'te parlamento seçimlerinde oy kullanma ve seçilme hakkı verildi (Political Reforms in Turkey)⁵. 1935'te yapılan seçimlerde ise 28 kadın milletvekili meclise seçildi. Ancak adaylar parti merkezinde tek parti merkezince belirlendi (Tekeli, 1982). Adaylar seçilmemiş belirlenmiş olsa da bu sembolik adaylığın önemi büyüktür (Zürcher, 2013). Bu seçimlerle birlikte %4,5 ile dünyanın en yüksek oranda kadın temsili mecliste yer aldı. Aslında bu Atatürk'ün kadın haklarını tanıyan, kadınları erkeklerle eşit gören Türkiye Cumhuriyeti'nin görünen yüzü ve uluslararası alandaki imajı açısından son derece önemli bir olaydı.

⁵ Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs Secretariat General for EU Affairs. (2007). Political Reforms in Turkey. Retrieved from <https://www.ab.gov.tr/files/pub/prt.pdf>

Cumhuriyet'in önemli bir diğer yeniliği ise eğitim alanındaydı. Modern ulus inşasında kadınların eğitimi belki de en önemli role sahipti. Cumhuriyet ideolojisiyle birlikte yeni bir vatandaş türü yaratılması amaçlanıyordu ve eğitim bu yaratımda en güçlü dönüştürücüydü. Cumhuriyet devrimleri ile orta ve yüksek öğrenimde kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını amaçladı. Bu amaçla hareket ederek 3 Mart 1924'te Eğitimin Birleşmesine İlişkin Kanun'un (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) kabul edilmesiyle, kadınlar ve erkekler için eğitimde fırsat eşitliği sağlanmış oldu. Yeni düzenlemelerin eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği sağladığı görülse de kırsal ve kentsel bölgelerde kız çocuklarının eğitime ulaşımı farklılık göstermeye devam etti. Okula gidebilen kızlar genellikle orta-üst düzey ailelerin çocuklarıydı. Bunun giderilmesine ilişkin olarak köylerde okullar açılmaya başlandı ve Köy Enstitüleri kuruldu. Bütün bu gelişmeler 19. Yüzyılda Türkiye'de kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması ve kadın haklarının gelişimi açısından Cumhuriyet Devrimleri ile yeni bir dönemin başlamasını beraberinde getirdi. Daha sonraki yıllara kadın hakları konusundaki gelişmelerin hızı oldukça düşmüş olsa da 1980 sonrasında yeni hak arayışları ile kadını Türkiye'deki konumu ve hak mücadeleleri ve kazanımları devam etmiştir.

4. BÖLÜM: SURIYE’NİN 19. YÜZYILDAKİ SİYASİ DURUMU VE KADIN HAKLARI AÇISINDAN GELİŞİMİ

Suriye, ülkenin siyasi çalkantıları nedeniyle araştırmacıların erişim sağlamakta oldukça güçlük çektiği bir bölge olmuştur. Özellikle Hafız Esad yıllarında Suriye, sosyal bilimciler ve antropologlar için ulaşılmaz bir ülke konumunda yer almaktaydı. Suriye üzerinde gerçekleştirilen güncel çalışmalara bakıldığında arkeolojik, Esad öncesini içeren tarih, tarım ve siyaset bilimlerinden gelen bilim insanları tarafından yapılmıştır. Ampirik çalışmalara dayalı sosyolojik ve antropolojik araştırmalar ise oldukça yetersizdir (Eijk, 2013). Bunlar doğrultusunda Suriye’nin hukuki ve sosyal gelişimine ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar bu bölümde bir araya getirilerek 19. yüzyıldaki Suriye’nin siyasi çalkantıları ve buna bağlı olarak gerçekleşen toplumsal dönüşümüne bu bölümde yer verilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinde, İran’da kadın hareketinin yükselişi; Lübnan, Mısır ve Filistin’de milliyetçi hareketler ve kentsel burjuva sınıfının ortaya çıkmasıyla bağlantılı olarak Suriye’de de 1900 yılından sonra kadınların siyasi seferberliği yükselişe geçmiştir. Suriye’deki kadın hareketinin bu yükselişi 1847 yılında Lübnan’da Sevgi Kızkardeşleri’nin (Akhawat al Mahabba) kurulmasıyla ilk seslerini vermeye başlamıştır. Suriye kadın hareketinin oluşumunda özellikle üç faktör göze çarpmaktadır: Kadın yardım dernekleri, 1.Dünya Savaşı’nın doğurduğu sosyal yardım ihtiyaçları ve 1918’de iktidara gelen Kral Faysal’ın reformist politikalarıdır (Khoury, 1989; Thompson, 2000; Provence, 2005).

Suriye’deki yardım dernekleri 19. Yüzyılın sonunda Batı Hristiyan Misyoner hareketine bir tepki olarak doğdu. Osmanlı Devleti’nin reformist ruhu içinde yoksullara yardım etmek, toplumsal iyileşmeyi teşvik etmek amacıyla Lübnanlı kadınlar tarafından hastane ve okullar kuruluyordu. Bu kadınlardan biri olan Adile Bayhum, Şam’daki kadın hareketinin kurucusu oldu. Savaş sırasında Beyrut’ta yaşayan Bayhum burada 1800 kadının çalıştığı giyim ve halı dokuma atölyesi açtı. Eski bir Osmanlı yetkilisinin kızı olan Nazik Abid, biri Kızıl Haç’tan esinlendiği ‘Kızıl Yıldız’ ve diğeri aynı isimli bir

gazete aracılığıyla Arap kültürünün kız okullarında yaygınlaştırılmasını teşvik eden ‘Şam Işığı’ (Nur al Fayha) adlı iki dernek için devletten ödenek talebinde bulundu. Aynı zamanda bir kadın gazetesi yayınlayan öğretmen Mary Ajamy, Faysal’ın başında olduğu devletten gelen fonlarla Hristiyan Kadınlar Kulübü’nü kurdu (Thompson 2000: 92-95). Faysal, babası Şerif Hüseyin’in 1916’da Osmanlılara karşı başlattığı Arap isyanının lideridir. 1918’in sonunda İngilizler, gizli anlaşmayla Fransızlara söz verdiği Suriye Arap Krallığı’nın kurulmasını istedi. Faysal bu sözün aksine bağımsız bir devlet kurmak isteğiyle Paris’e gitti. Burada toplanan Paris Barış Konferansı’nda bağımsız bir devlet kurma isteğini gerçekleştirebilmesi için modern bir devlet olduklarını göstermesi şarttı. Bu nedenle Faysal Krallığın başkenti Şam’da Arap Kurultayı’nı bir seçime teşvik etti. Böylece Temmuz 1919’da Arap Kurultayı Büyük Suriye üzerinde egemenliğini ilan etti ve 1920 yılının Mart ayında Faysal kral oldu. Aynı yıl Mayıs-Temmuz ayları arasında bir anayasa hazırlandı. Nazik Abid ve bir grup kadın modern devlet inşa etme çabalarının bir göstergesi olarak Suriye Kurultayı’nda oy kullanma hakkı talep etti. Bu taleplerini dayandırdıkları yer Amerika ve İngiliz modelleriydi. Müzakerelerden sonra çoğu milletvekili kadınların oy kullanma hakkından yana oy kullandı. Fakat ülkede gerçekleşen protestolar gerekçe gösterilerek bu hakkın kullanımı ertelendi (Thompson, 2000, 2011). Birkaç hafta sonra, Temmuz 1920’de Fransa ordusu krallığı, Kurultay’ı ve halkın milliyetçi umutlarını kullanarak Faysal’ı Roma’ya sürgüne gönderdi ve böylece kadın gruplarına verilen destekler de yok oldu. Fonlar Kızılhaç ve Goutte de Lait gibi Fransız hayır kurumlarına yönlendirdi. Üzerinden devlet desteği çekilen Suriyeli kadınların bu hareketteki gücü büyük ölçüde zayıflatılarak Fransız derneklerine katılmaya zorlandı (Thompson, 2011).

1925’ten itibaren, Fransız egemenliğine karşı gerçekleşen silahlı isyan bir kez daha kadın aktivizminin desteğiyle gerçekleştirildi. Suriye’deki Dürzi kabile liderleri Fransa’nın müdahalesinden memnun değildi ve böylece kent muhalifleriyle birleştiler. Bu birleşme 1. Dünya Savaşı gazilerinin önderliğinde Suriye’yi iki yıl boyunca sallayacak bir isyanın adımı oldu. İsyancılar sömürgeciliğe karşı gelerek Fransız Birlikleri’nin tahliye edilmesini, serbestçe seçilen bir hükümetin kurulmasını ve İnsan Hakları İlkeleri’nin uygulanmasını talep ettiler (Provence, M., 2005). Böylece Faysal Dönemi’nde uygulanmaya çalışılan siyasi hedefler yeniden gündeme geldi. İsyancılar 1925 yılının

Ekim ayında Hama şehrini ele geçirdiler; Şam ve başkentin güneyinde aylarca kontrolün sahibi oldular. İsyana Fransızların cevabı ise 1927 yazında 10000 Arap ve Fransız'ın kurban edilmesi ile isyanın bastırılması oldu (Khoury, S. P., 1989; Provence, M., 2005; Thompson, E., 2011).

Bu isyanla birlikte kadınlar kendilerini devlet hareketinin dışında bir kadın hareketi içinde örgütlenmeye yönlendirdi. 1925 yılı Eylül ayında Şamlı tanınmış bir milliyetçinin karısı olan Şahbender Hanım, mahkumların veya sürgünlerin eşleriyle toplantılar düzenledi (Khoury, 1989; Provence, 2005). İkinci olarak kadın yürüyüşleri düzenledi, erkekleri isyana katılmaya çağırdı ve dükkanları kapatmaya zorladılar. Yaklaşık 30 kadın Milletler Cemiyeti'ne yönelik protestolar hazırlamak için düzenli olarak toplandı. Bu kadınlar arasında evlenerek Adile el- Jazairi adını alan Adile Bayhum da vardı. Kocasını Cezayir kökenli tanınmış bir ailenin ferdi olan Adile, evlendikten sonra Şam'a yerleşti. Diğerleriyle birlikte Şam çevresindeki meyve bahçesi bölgesi "goutha" da saklanan isyancılara yiyecek ve tıbbi bakım dağıtımları düzenleyen Jazairi, savaşta yerinden edilmiş kadınlara ve kendilerini destekleme imkanı olmayan dul kadınlara el emeği öğretmek için atölyeler de düzenlemekteydi.

1927'de Jazairi, Nazik Abid ve diğerleri birlikte Kadın Uyanışı Derneği'ni kurdu. Yoksul kızlar için İngilizce ve dikiş dersleri, hastanelere ziyaretler ve aylık konferanslar gibi çeşitli sosyal organizasyonlar düzenledi (Thompson, 2000). Aynı zamanda Jazairi, Abid ve yeni gelen Thuraya Hafız, açıkça siyasi bir grup olan ve Suriye Lübnan'daki "Kadınlar Birliği"nde mücadelelerine başladılar. Bu hareket çeşitli kadın komitelerini bir araya getirerek 1928'de Beyrut'ta ilk kongresini düzenledi. Suriye ve Lübnan'ı temsil eden 40 kadar dernekle 1000'den daha fazla kadının toplanması basının dikkatini çekti. Programları başlangıçta politik değil daha çok sosyal sorunlara yönelikti. Delegeler devleti kız çocuklarına Arap dili ve tarihini öğrenebilecekleri daha fazla okul sağlama çağrısında bulundu. Bu toplantıda sağlık denetimi, temel gıda ve hijyen eksikliğinin giderilmesi ile hasta ve yaşlı mahkumlar için fon istedi. Kongre sonunda kadınlar kişisel statüleri konusunda İslam Hukuku'nda reform çağrısında bulunuldu. Evlilik yaşını 17 yıla çıkarmak; çok eşliliği caydırıcı yöntemler uygulanması kadınlar ve erkekler için eşit miras paylaşımı; kadınların boşanma davası açmasına izin veren ek haklar bu çağrıda yer

almaktaydı (Thompson, 2011). Gerçekte bu talepler sadece sosyal değil aynı zamanda politiktir de. Kadınlar Fransızların dil ve tarihlerini öğreterek ana eğitim hedefinde etkilerini yaymayı amaçlamalarını sorgulamaktadır. Ayrıca devletin sosyal meselelere ilgisizliğine de meydan okuyorlar. Halk Sağlığı ve Eğitim Bakanlıkları, savaştan beri acı çeken bir nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamıyor. Bu ihmal, temelde politik bir konudur. Bu ihmallere rağmen daha fazla vergi konması ise isyanı teşvik etmektedir. Her şeyden önce kadınların talepleri, görevin kendisinin “sözde” ilerici misyonunu sorgulamaktadır. 1928 Kongresine katılanlar, aynı zamanda bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk kadınlarının medeni statüsünde önemli yenilikler yapıldığını biliyordu; ancak Fransız mandası ve muhafazakar Suriyeli politikacılar benzer kararların uygulanmasını engelliyordu. Dolayısıyla kadınların talepleri Şam'da yeni bir siyasi kültürün doğmasına katkıda bulundu. Geçmişte nadiren böyle görüşlerin devlete meydan okumak için bir araya geldiği görülür (Thompson, 2011).

Kadınlar böylece, 1920'ler ve 1930'lar döneminde kendilerini aktif vatandaş olarak kabul ettirdiler ve daha fazla yenilik talep ettiler. Kadınlar daha geç evlenebilirlerse eğitimlerini daha uzun sürdürebileceklerinin farkındalardı. Daha fazla miras alabilirlerse bunu siyasi girişimlerinde kullanabileceklerdi. Bunlar gerçekleştiğinde ise daha güçlü olacaklarını biliyorlardı. Daha güçlü olduklarında kocalarının zorbalığına maruz kalmayacaklarını ya da kalsalar bile bunun üstesinden gelebileceklerini düşünüyorlardı. Bu mantıkla hareket eden reformist programların nihai hedefi, kadınlara tam siyasi haklar ve özellikle oy hakkı kazandırmaktı (Thompson, 2011).

Kadınlar aktif olarak vatandaş olduklarını kabul ettirseler de Adile el Jazairi ve kadın hareketi ne yazık ki manda altında siyasi haklar elde edemedi. 1928 yılına gelindiğinde Yüksek Komiser Henri Ponsat başlangıçta bir kurucu meclisin seçilmesine izin vermişti. Fakat bu durumun yerel temsilcilere yüksek güç sağlayacağı görüşüyle daha sonra karşı çıktı. Ponsat bu kararının ardından iki yıl sonra Fransız Yüksek Komiseri'nin gücünü destekleyen birçok kabile ve büyük mal sahipleri ile sömürge müttefiki olanların Parlamento'ya seçilmesini sağlayacak olan bir anayasa ilan etmeye karar verdi. Buna karşılık, çoğunluğunu kadın hareketinin içinde yer alanlarının eşlerinin oluşturduğu milliyetçi liderler, 1936 yılında Parlamento'da sandalye çokluğunu elde ederek Ulusal

Blok'u kurdular. Bu blok daha sonra İslamcı gruplarla yakınlaşmaya başladı. Bu yakınlaşma ne yazık ki 1938'de sivil evlilik kurumu ile kişisel statü reformunu engelledi. Milliyetçi blok ile İslamcılar arasındaki çıkar birliği, kadın hareketinin zayıflamasına ve marjinalleşmesine neden oldu (Khoury, 1989: 327-374, 563-580; Thompson, 2000: 148-153). Bu hareket Şam'daki siyasi kültür üzerinde önemli bir etki yarattı. Önce kadınlar, savaşlar arası dönemde daha önce kendilerine çizilmiş olan sınırları aşmayı başardılar. Protestolar düzenlediler, sosyal meseleleri politik tartışmalara dahil etmeyi başardılar. Hareketin içinde yer alan kadınlar kendi mesleklerini seferberlik için kaynak haline dönüştürdüler. Hareketin liderlerinin çoğu öğretmenlerden oluşmaktaydı. 1916'da Jemal Paşa tarafından öldürülen bir milliyetçinin kızı olan Thuraya Hafez onlardan biridir. 1930 yılında Şam'da orta sınıf kadınları içine alan "Normal Okulun Eski Öğrencileri" derneğini kurdu. Dernek, yoksul ve yetim kızlara eğitim verme amacı güdüyordu. Ayrıca kadınlar için ücretlerin ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi için milliyetçi gösterilere katılıyordu. 1928'de Adile Jazairi'nin kurduğu "Kültür Ağacı" derneği ise daha çok seçkin kesimlerin ilgisini çekmekteydi. 1931 yılında, dernek Arapça dersler veren bir kız okulu kazandı ve Jazairi kuruluşunu onlarca yıl sürdürdü. Kurum nesiller boyu politik olarak aktif kadın mezunlar yetiştirmesiyle ünlüdür. Bu derneklerin amacı kadınları birer vatansever olarak hayata hazırlamaktır.

1930'lara gelindiğinde Jazairi ve diğerleri, İstanbul, Kahire ve Tahran'daki uluslararası kadın konferanslarına katıldı. Burada Fransız feministleriyle temasa geçtiler (Thompson, 2011).

Suriye'de yaşayan kadınlar seçkin statülerini de seferberliğin bir kaynağı olarak kullanmışlardır. 1920'lerden itibaren, kadınlar tarafından yönetilen ev toplantıları politik bir sosyalleşme yeri haline geldi. Örneğin Mary Ajamy, ülkenin en tanınmış milliyetçilerini bu toplantılarda bir araya getiriyordu. Düzenli olarak kadınların ve erkeklerin aynı anda ev davetlerinde olması elbette sosyal normları da ihlal etmekteydi (Thopson, 2011). Kadınlar bunlarla kalmayarak konferanslar düzenliyor, kendi ürettikleri el sanatı ürünlerini sergiliyorlardı. Kadın zanaatkarlar ve yerel endüstriler için dış rekabete karşı koruma talebi gerçekleşti Suriyeli liderlerce. Avrupa ürünlerinin ithalatına karşı da farklı tarifeler uygulanmaya başladı. Bu talepler kadınların 1930'larda bir dizi

Doğu Kadın Kongresi'ne katılmasından kaynaklandı. O dönemlerde Gandhi ve İngiliz emperyalizmine karşı “iş birliği yapmama” ve “sivil itaatsizlik” kampanyaları esin kaynağı oldu (Thompson, 2011).

Kadınlar ekonomik haklar elde etmenin siyasi haklar elde etmede bir ön koşul olduğu görüşündeydi. Kadınlar çalışma saatlerini kısıtlayan mevzuatta değişiklik ve ücretlerde artış talep ediyordu. Örneğin 1934'te öğretmenlerin evlendikten sonra mesleklerinden ayrılmalarını gerektiren kanunu protesto ettiler. 1936 kadınların zafer yılı oldu. Kadın ve işçi hareketinin baskısıyla iş yerinde kadın ve çocukların haklarını ve sağlığını garanti eden işgücü koruma mevzuatı kabul edildi. 1940'lara gelindiğinde Komünist Parti'de birkaç kadın yer aldı. Bunlardan biri olan Falak Tarazi 14 Temmuz 1942'de kadınları ailelerini ihmal eden savaş sonrası yeni bir toplumun “sosyal mühendisleri” olmaya çağırdı. Tarazi 1 yıl sonra Şam'da büyük bir kalabalığa karşı konuşma yaptı. Bu konuşmasında eşlerinin yetkisine bakılmaksızın kadınların çalışma hakkı olduğunu savundu. Kız okullarının yetersizliği, salgın hastalıklar ve kıtlık sorunları da devam ettiğinden konuşmasında bunlara da yer verdi (Thompson, 2011).

Fransa sömürsünden kurtulan Suriye, Mart 1949'da Albay Husni al Za'im'in darbesiyle başlamak üzere bir dizi askeri darbeye maruz kaldı. Albay Al-Za'im, Mustafa Kemal Atatürk'ün ve laik uygulamalarının yakın takipçisiydi. Türkiye'de medeni kanunun İsviçre medeni kanununa göre şekillenmesi, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması uygulamalarından ilham aldı. Suriye'de şer'i kurallara göre gerçekleşen uygulamaları, kendi örneğini oluşturarak “kişisel statü yasası” getirme planları olduğu dönemin iddiaları arasındadır (Roded, 2006:861). Fakat Al-Za'im'in yönetimi sadece dört ay sürebildi. Bu nedenle planlarını uygulayabilecek yeterli zaman bulamadı. Buna rağmen kısa süreli iktidarında, üç laik kanun uygulaması yayımlayabildi. Bu kanunlar, değişiklikleriyle bugün hala yürürlükte olan bir medeni kanun, bir ceza kanunu ve bir de ticaret kanunudur (Eijik, 2013).

Bu gelişmeler meydana gelirken kadınlar eylemlerini sürdürmeye devam ediyordu. Sokakları temizlemek ve fırınları denetlemek için devlet desteği talep ettiler fakat bu sorunlar çözüme kavuşturulamayarak protestolar 2. Dünya Savaşı sırasında da devam etti.

Kadınların kamusal alanda olması, sosyal haklara olan talepleri siyasi kültürün de dönüşümünü temsil ediyordu. Kadınların taleplerine olan bağlılıkları politikacıların 1960'larda Baas Partisi'nin devrimine kadar sağlık, eğitim ve işçi hakları gibi sosyal konulara odaklanmasını sağlamıştır (Thompson, 2011). 1940'lı yılların başında iki Suriyeli, Ortodoks bir Yunan olan Michel 'Aflaq ile Sünni bir Müslüman olan Salahadin al-Bitar, tarafından kurulan Baas (diriliş) hareketi, entelektüel bir girişim olarak rotasını belirlemişti. Bu hareketin toplumsal devrimi vadeden savunusuna göre Arap değerleri ile toplumsal değerlerin korunması garanti altına alınacak, Batı emperyalizminden bağımsız bir Arap ulusuna kavuşulacaktı. Arap sosyalist Baas Hareketi'nin belirlemiş olduğu ideoloji seküler olmasına rağmen, Arap hareketinin İslam'dan ayrılamayacağını ve İslam'ın Arap ruhunun sembolü olduğunu iddia ediyordu (Eijik, 2013). Bu hareket özellikle alt ve orta sınıf gençleri ile dağlık, kıyı bölgelerde yaşayan azınlıkların desteğini topladı. 1950'lerde General Shishakli'nin devrilmesinden sonra 1963 yılında iktidara geldi. Baas Partisi Suriye'de kadınlar ve erkekler arasında tam eşitliği sağlayıp kadınların iş gücüne katılımını sağlamaya yönelik sözler verdi. 1967 yılına gelindiğinde kadınlar eşit haklar ve fırsatlar elde edebilmek amacıyla Suriyeli Kadınlar Genel Birliği'ni (General Union of Syrian Women (GUSW)) kurdular. Bu birliğin yanı sıra pek çok dernek ve koalisyonlar kuruldu (Bodman ve Tahidi, 1998).

Baas Partisi, iktidarının ardından bir süre iç politikalarla ilgilendi. Hafız Esad'ın iktidarı ile yeni bir rejim kendini gösterdi. Baas Partisi üyelerinin hakim gücünü artırdığı ve gizli bir polis gücü yardımıyla ülkede güçlü bir otorite kuruldu. Başlangıcından itibaren hakimiyetin Alevilerde olduğu Baas rejimi ülkenin Sünni çoğunluğu tarafından sorgulanmaya başlandı. Bu sorgulamalar 1970'li yıllardan itibaren yerini rejime karşı şiddetli mücadeleye bıraktı. Baas hükümeti ise çözümü, Sünni Müslüman muhalefet gruplarını acımasızca bastırmakta buldu. Binlerce insan tutuklandı, hapsedildi ve öldürüldü. 1970'lerin sonuna gelindiğinde ise Suriye hükümeti İslam'a yönelik politikalarını değiştirme kararı aldı. Örneğin, İslamiyet'in önemli bayramlarında hükümetin üst rütbeli üyeleri parti ile birlikte Emevi camisinde namaz kılmaya başladı. Böylece, Sünni dindarlık kamusal bir havaya bürünmeye başladı (Rabo, 2012: 131). Bu dönemde kamusal alanda İslam'ın temsilcisi olarak görülen baş örtüsü de büyük olaylara neden oluyordu. Baas Partisi'ne karşı bir karşı duruş olarak yorumlanan kadınların baş

örtüsü takmasında, Halep ve Şam gibi şehirlerde ciddi artışlar gözleniyordu (Rabo, 2012:131). Baas Hareketi'nin gençlik grupları tarafından kadınlar saldırıya uğrayarak örtüleri açılıyordu (Rabo, 1996: 168-69).

Baas Hareketi, Suriye toplumunda baskın otoritesini giderek arttırmaya devam ediyordu. Okullarda müfredatın ayrılmaz bir parçası olarak otoritesini sağlamlaştırıyordu. Parti, çok sayıda gençlik, öğrenci ve kadın örgütü yönetti. Uzun yıllar boyunca partinin üyesi olmak, devletin çoğu sektöründe istihdam edilmekte bir gereklilikti (Rabo, 1996). Baas Partisi bunların da ötesine geçerek yeni bir anayasa kabul ederek siyasi rolünü pekiştirdi. Yeni anayasa tüm vatandaşların kanun önündeki eşitliğini güvence altına alıyor ayrıca kadın erkek eşitliğine de yer veriyordu. Botiveau (1998)'nin "kusurlu vatandaşlık" şeklinde adlandırdığı bu durum din ile de bağlantılı bir anlamı içermektedir.

Hafız Esad, iktidarının 30.yılında iken 10 Haziran 2000 tarihinde vefat etti. Gerçekleşen referandum sonrası %97 oyla cumhurbaşkanlığına seçilen Beşar Esad babasının ölümünün ardından 1 ay sonra onun yerine geçti (Van Dam, 2011: 133). Pek çok kişi, siyasi ve demokratik yenilikler yapacağına dair sözler veren Esad'dan yolsuzluğu azaltma, ekonomik reformlar gerçekleştirme, ülkeye internet erişiminin getirilmesi gibi yenilikler bekliyordu. Başlangıçta parti hiyerarşisinde gerçekleşen değişimler, siyasi suçlardan hüküm giyenlerin serbest bırakılması çabaları halkın umudunu artırıyordu. 2000 yılında gerçekleşen "Şam Baharı" sonrasında ortaya çıkan muhalefet gruplarıyla birlikte tartışma ve çatışma da gecikmedi. 2011 sonbaharında Baas rejiminin otoriter uygulamalarını yeniden getirmesiyle baharın kısa süreceği anlaşıldı (Cooke, 2007: 160-161). Mart 2011 ortasında ses getiren protestolar ve ardından Tunus ve Mısır'da cumhurbaşkanının devrilmesi Suriye'de de muhalefete güç kazandırdı. Böylece Suriye'de de 2011'de iç savaş patlak verdi. Protestolar ve protestocuların acımasızca bastırılmaya çalışılması aylarca devam etti. Bunlara rağmen kadın aktivistler, kadın sorunlarını kamuoyunda tutmayı başardı. Fakat bölgede hakimiyet kuran aşırı isyancı gruplar kadın özgürlüklerini kısıtlayıcı politikalar uyguladılar (<https://www.hrw.org/news/2014/01/13/syria-extremists-restricting-womens-rights>).

Savaş yıllarının başlaması ile kadınlar üzerindeki baskının artması sadece isyancı gruplar aracılığıyla olmamıştır. Ülke içinde yaşamını sürdüren; kamplardaki veya sığınma

ülkelerindeki birçok genç ve yetişkin kadın, ailelerinin onları destekleyememesi sonucu ya da ailenin çeyiz yoluyla yaşam koşullarında iyileşme sağlayabileceği umuduyla zorla evlendirilmektedir (Mousa, 2018).

Suriye’de Hukuk Sistemi

Suriye’de evlilik, boşanma, vesayet, velayet, miras gibi konuların yer aldığı “Kişisel Statü Yasası” adı verilen bir düzenleme bulunmaktadır. Bu yasa 1936’da Fransız Mandası döneminde Yüksek Komiserlik tarafında verilen 60 sayılı karara dayanmaktadır. Suriye’deki bu düzenleme Müslümanlar için Hanefi hukuk doktrinini benimsemektedir. Benimsedikleri bu doktrin Osmanlı yasal yargı sistemine dayanmaktadır. İslam inancı dışında olanalar ise (Hristiyanlar, Dürziler gibi) kendi kişisel statü kanunlarına tabidir ve Müslüman kişisel statü kanunlarından hariç tutulur (Berger, 1997). Aile mahkemelerinin yargı teşkilatları ise Yargı Makamı Kanunu’na göre düzenlenir. Dini cemaatlerin her birinin kendilerine ait aile mahkemesi ve temyiz mahkemesi bulunmaktadır. Müslümanlar için “sar’i” mahkemesi, Dürziler için “madhabî” mahkemesi, Hristiyanlar ve Yahudiler için “ruhî” mahkemesi vardır (Berger, 1997). Dürziler Müslüman olmasına rağmen onlar için ayrı bir mahkeme verilmiştir. Her kilisenin kendi ruhi mahkemesi bulunur ve Yahudi toplulukları da aynı haklara sahiptir. Bunun yanı sıra Hristiyan ve Yahudiler mahkemelerine hakimleri atama konusunda özgürlüğe sahipken Dürzi toplulukların böyle bir yetkisi bulunmamaktadır. Bu bölümde, oldukça tartışmalı ve karmaşık bir yapıya sahip olan Kişisel Statü Hakları ile ilgili bilgi verilerek bu yasaların toplumsal cinsiyet eşitliğini saptamasına yönelik yer alan tartışmalara yer verilmiştir.

Suriye’de Kişisel Statü Yasalarında Kadının Durumu

Evlilik

Müslüman erkeklerin tek tanrılı dinlerden birine ait olmayan herhangi bir kadınla evlenmesine izin verilmez ve Müslüman kadınların Müslüman olmayan herhangi bir erkekle evlenmesi yasal olarak tanınmayacaktır (Shammat, 2006 akt. Maktabi, 2010).

Yasal olarak tanınmayan evliliklerden doğan çocuklar da yasal olarak tanınmamaktadır. Tek tanrılı dinlerden birine mensup olmayan kadınlar ise, Müslüman bir erkekle evlenmek isterlerse İslam dinine geçmek durumundadır. Evlenme yaşı da Suriye’de yaşayan kadınlar tarafından büyük bir problem olmaya devam etmektedir. Kişisel Statü Yasası erkekler için on sekiz, kadınlar için on yedi yaşı evlenmede sınır olarak belirlemiştir. On beş yaşın üzerindeki ergenlik çağındaki oğlanlar ile ergenliğe ulaşan, ilgili vasilerinin rızasını almalarıyla on üç yaşındaki kızların evlenmelerinde bir sakınca görülmemektedir (Maktabi, 2010). Burada ergenliğin belirleyici olması da yasalarda ciddi açıklıklar bulunduğu göstergelerinden biridir. On üç yaşındaki kız çocuklarının izin almasını şart koştukları vasi ise daima ailenin erkeğidir. Suriye’deki tüm dinler ve mezhepler için kadınlar bağımsız karar verememekte ve reşit olmayan çocukların babalar ve erkek akrabalarına tanınan; annelere veya ailenin diğer kadın üyelerine yasak olan bir hak şeklinde tanımlandığı görülür (Berger, 1997).

Kişisel Statü Yasası gereğince Suriye’de, Müslüman erkekler belirli koşullar altında birden fazla kadınla evlenebilmektedir. Bu koşullar, hakimin evli bir Müslüman erkeğin yeniden evlenmesindeki gerekçesini meşru bulması ve evlendiği her kadının maddi yükümlülüklerini yerine getirebilecek ekonomik imkanlara sahip olduğuna ikna olmasıdır. Böylece birden fazla kadın ile evlilik konusu hakimin yorumuna açık bir şekilde bırakılmıştır (Mousa, 2018).

Boşanma

Kişisel Statü Yasası gereğince, Müslüman erkekler herhangi bir koşula veya meşru bir gerekçeye bağlı kalmaksızın dava görülmesine dahi gerek kalmadan idari boşanma hakkına sahiptir. Kadınlar ise idari boşanma hakkına sahip olmayıp sadece Şer’i mahkemelerde boşanma davası açabilmektedir. Bu haklarını kullanabilmeleri ise evlilikte çatışma yaşanması, zarara uğramış olmak, erkeğin mali yükümlülüklerini yerine getirmemesi gibi gerekçelere bağlanmıştır. Bununla birlikte boşanma davaları uzun ve karmaşık işlemlerdir. Dürzi kadınların boşanmaya ilişkin hakları ayrıca düzenlenmiştir. Bu düzenlemede Dürzi kadınların boşanması hakimin iznine bağlanmıştır. Hristiyanlarda

ise boşanma süreçlerinde mezhepler belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle çok sayıda boşanma hükmü bulunmaktadır (Mousa, 2018).

Velayet ve Veraset

Kişisel Statü Yasası'nda düzenlenen ebeveynlik kuralları, dinlere bakılmaksızın tüm Suriyeliler için geçerlidir. Bu nedenle sari mahkemesi dışında olası kararlar yetkisizlik nedeniyle geçersizdir (13 Haziran 1971 tebliği). 1953 tarihli kanun gereğince 18 yaşın altındaki çocuk velayetine ilişkin kabul edilen uygulamalar sadece Müslümanlar ve Dürziler için geçerlidir. Diğer dini mezheplerin kendilerine ait ayrı hükümleri bulunmaktadır. Burada velayet, annenin hakları veya çocukların yararı göz önünde bulundurulmaksızın, çocuğun yaşına göre belirlenmektedir. Annelik hakları ve çocukların yararını gözeterek velayet haklarının uygulamasını sağlayan tek yasa Katolik Kişisel Statü Yasası'dır. Çocuk velayetinin ülkede kadınlar açısından tartışmalı olması, boşanma kararının verilmesinde anneyi sınırlayıcı bir etkiye sahiptir (Mousa, 2018).

Miras uygulamalarında ise Müslümanlar için kadınlar ve erkeklerin payına aile üyeleri arasında eşit olacak şekilde dağıtmaktadır. Bu yasa 2010 yılında Hristiyan mezheplerin yeni yasalar çıkarmasına kadar olan süre zarfında tüm Suriye'de uygulanmıştır (Mousa, 2018).

Kişisel Statü Kanunu'nda 1975 ve 2003 yıllarında olmak üzere iki kez değişiklik gerçekleştirilmiştir. Değişiklikler oldukça yüzeysel olmakla birlikte kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldıran ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayan yeni yasalar getirilmemiştir. Çeşitli sivil toplum örgütleri, kadın dernekleri ve feminist aktivistler, insan hakları konusundaki uluslararası sözleşmelere ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine (CEDAW) dayalı olarak, yasaların tamamının değiştirilmesi ve tüm Suriyeliler için birleşik bir aile yasası kurulması için çağrıda bulundular (Mousa, 2018).

Din Değiştirme

Din değiştirme konusu, mahkemelerin yetkisi ve aile kanunlarının uygulanabilirliğinin dine göre belirlenmesi nedeniyle büyük önem taşımaktadır (Berger, 1997). Her iki tarafın da Hristiyan olduğu durumlarda evli çiftlerden her ikisinin de Müslüman olması durumunda ya da sadece erkeğin İslamiyet'e geçmesi ile Kişisel Statü Hakları taraflar açısından geçerli olabilmektedir. Sadece kadının Müslüman olduğu durumlarda ise Kişisel Statü Kanunu uygulanabilir ve yetkili mahkeme sari mahkemesidir. Ancak evlilikleri geçerliliğini yitirir. Bu durumda ya erkeğin de din değiştirmesi gerekir ya da Kişisel Statü Kanunu'nun ihlal edilmesi gerekçesiyle evlilik mahkeme tarafından feshedilecektir. Her iki durumda da ruhi mahkemesi yetkisini yitirmektedir (Berger, 1997).

Müslümanların din değiştirmesi ise İslam Hukuku gereğince yasaklanmıştır (Berger, 1997). Suriye kanunları gereğince böyle bir yasaklama getirilmemesine rağmen böyle bir dönüşüm toplumsal açıdan reddedilmektedir. Bu nedenle bu konuda görülen dava oldukça azdır.

Dönüşümlerden bir diğeri ise Hristiyanların ait oldukları kiliseler arasında gerçekleşmektedir. Her iki eşin de aynı kiliseye geçtiği durumlarda yeni kilise yetkili olacaktır. Eşlerden sadece birinin bağlı olduğu kiliseyi değiştirdiği durumlarda ise eski kilisenin kanunları geçerli kalır ve yetkili mahkeme ruhi mahkemeleridir.

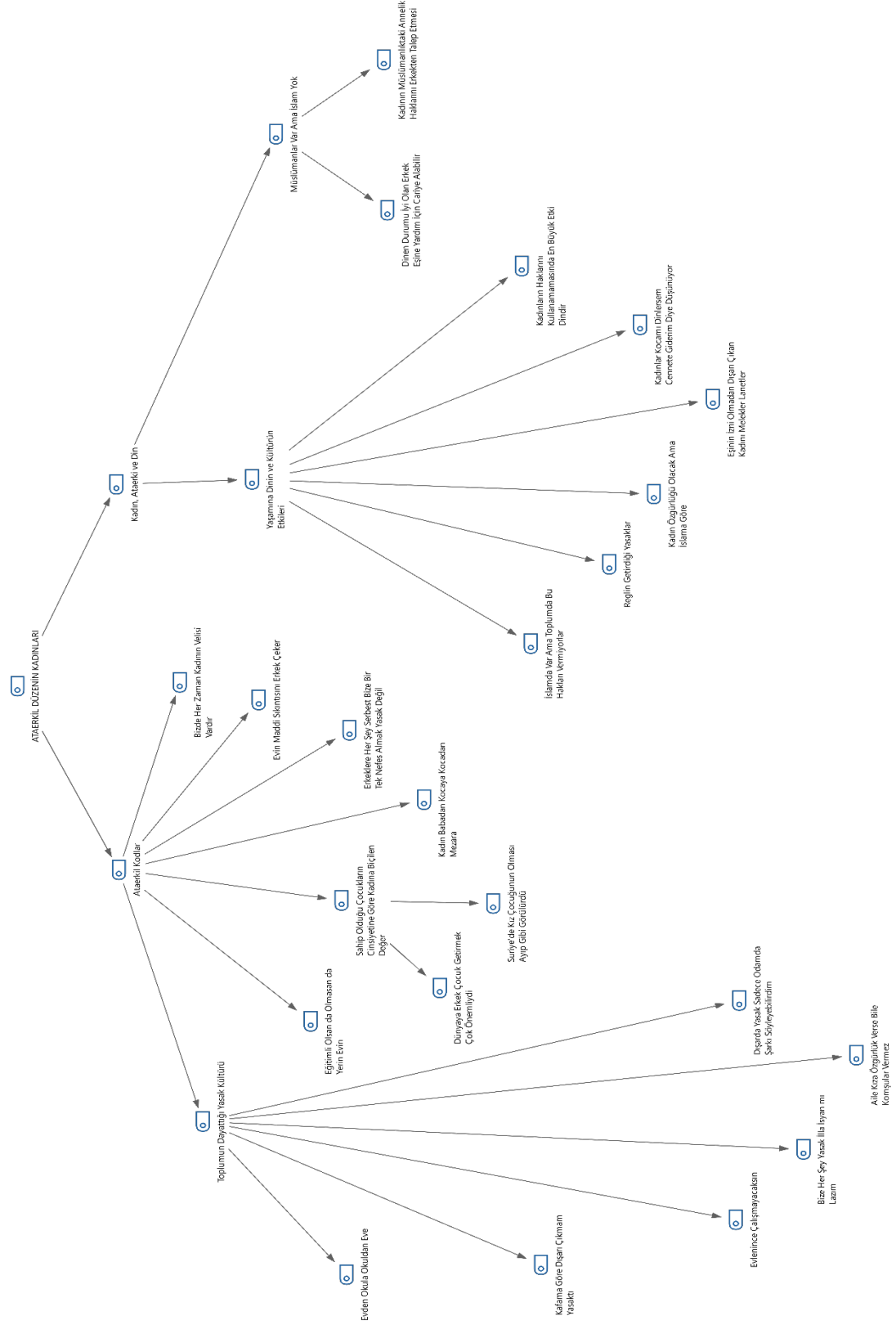
5. BÖLÜM: BULGULAR

5.1. SURİYELİ KADINLARIN GÖÇ ÖNCESİ SURİYE'DEKİ YAŞAMLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE KADIN HAKLARI KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCE VE DENEYİMLERİ

Bu bölümde Suriye'de kadın haklarına ilişkin uygulamaların neler olduğu, katılımcı Suriyeli kadınların göç öncesi yaşamında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki düşünceleri ve deneyimleri verilmiştir.

5.1.1. Ataerkil Düzenin Kadınları

Bu bölümde Suriye toplumunda ataerkil düzenin ne şekilde hakimiyet kurduğu katılımcı kadınların söylemlerinden yola çıkılarak belirlenen temalar aracılığıyla ortaya konulmuştur. Katılımcıların ifadelerinden Suriye'de din ile erkek egemen düşüncenin kadınlar üzerinde kurduğu hakimiyetin iç içe geçtiği ve kadınların zaman zaman bu ortamda pazarlığa otururken zaman zaman düzenin birer parçası oldukları görülmektedir.

Şekil 2: Ataerkil Düzenin Kadınları

“Ataerkil Düzenin Kadınları” kategorisi “Ataerkil Kodlar” ve “Kadın, Ataerki ve Din” olmak üzere iki alt kategoriden oluşmaktadır.

Ataerkil Kodlar

“Ataerkil Kodlar” alt kategorisini yedi tema oluşturmaktadır. Bu temalar “Toplumun Dayattığı Yasak Kültürü”, “Sahip Olduğu Çocuklarına Cinsiyetine Göre Kadınlara Biçilen Değer”, “Erkeklere Her Şey Serbest Bize Bir Tek Nefes Almak Yasak Değil”, “Bizde Her Zaman Kadının Velisi Vardır”, “Eğitimli Olsan da Olmasan da Yerin Evin”, “Kadın Babadan Kocaya Kocadan Mezara” ve “Evin Maddi Sıkıntısını Erkek Çeker” şeklindedir.

“Ataerkil Kodlar” ın ilk teması olan “Toplumun Dayattığı Yasak Kültürü” ile başlayacak olursak bu temanın altı alt temadan meydana geldiğini görürüz. Bunlar, “Evden Okula Okuldan Eve”, “Kafama Göre Dışarı Çıkmam Yasaktı”, “Evlence Çalışmayacaksınız”, “Bize Her Sey Yasak İlla İsyen mı Lazım”, “Aile Kıza Özgürlük Verse Bile Komşular Vermez” ve “Dışarda Yasak Sadece Odamda Şarkı Söyleyebilirim” şeklindedir.

“Toplumun Dayattığı Yasak Kültürü” temasının alt temalarından biri “Kafama Göre Dışarı Çıkmam Yasaktı” dır. Kitaplarla arası çok iyi olan Fatma, ailesinin ekonomik durumu el vermesine rağmen eğitim masraflarını karşılamadıklarını; bu nedenle kendisine verilen harçlıkları biriktirerek okul ihtiyaçlarını ve okumak istediği kitapları satın aldığını belirtmişti. Ailesinin bu ihtiyaçlarını karşılamadığı gibi bunları kendi iradesine bağlı olarak çıkıp almasına da izin verilmediğini de ekledi.

“Ben paralarımı biriktirip bazen erkek kardeşime verip ona aldırırdım ya da başka kişilere verip alırdım. Bazen de okula giderken ya da okuldan gelirken alırdım. Öyle çıkıp gidip kafama göre alamazdım”

“Toplumun Dayattığı Yasak Kültürü” temasının ikinci alt temasını “Evden Okula Okulda Eve” oluşturmaktadır.

İdlib’in el Habid köyünde dünyaya gelen ve Suriye’deki yaşamının büyük bir kısmını burada geçiren Samira, evin kendisinden büyük kızlarının köyde okul olmaması nedeniyle okuyamayıp genç yaşta evlendirildiğini fakat kendisinin bu konuda daha şanslı olduğunu dile getirmiştir. Fakat aile ve yakın çevresi tarafından evden çıkışları kontrol altında tutulmuş, evden okula okuldan sonra hemen eve döneceği şekilde bir dönem

yaşamıştır. Ardından üniversite eğitimi için şehre gittiğini ve ailesinden ayrılmasına rağmen bu durumun değişmediğini dile getirmiştir.

“Evden çıkıyorum okula, okuldan eve. Mesela kadınlarla otururken onlara gidiyoruz, onlar bize geliyor ama tek gidemem. Annemle ablamlarla gidiyorum. Eğer arkadaşın varsa, onunla görüşeceksen ağabeyi varsa ona gitmem yasak. Neden? Erkekler var. Sünniler böyle. Komşularımız da böyleydi. O yüzden hayat biraz zordu. Dışarı çıkmak yasak. Şimdi gibi (pandemi karantinasını kastetmekte). Kadın okuyan kişi dışarı çıkabilir. Ya işe ya da okula. Sadece böyle. O yüzden köydekilerden başka birini görmezdik. Ancak başka yerde okuduysan o zaman görürdün ya da çalışmaya gittiysen.”

“Aile Kıza Özgürlük Verse bile Komşular Vermez” alt teması “Toplumun Dayattığı Yasak Kültürü” temasının altında yer alır.

Fatma, Suriye’de on yaşına gelen kız çocuklarının dışarı çıkmalarının yasaklandığını ve ailesi ona dışarı çıkma özgürlüğü verse bile komşuları tarafından bunun eleştiri malzemesi haline getirildiğini belirtti.

“Normalde kız on yaşına gelince dışarı çıkması yasaklanırdı. O kızın ailesi ona o özgürlüğü verse bile komşular akrabalar hemen neden izin veriyorsunuz diye konuşurlardı. Okula giden kızlara taş atarlardı. Şu ana kadar kızının okula gitmesini isterse onun hakkında hemen konuşmaya başlarlar.”

“Ataerkil Kodlar” alt kategorisinin bir diğer teması ise “Sahip Olduğu Çocukların Cinsiyetine Göre Kadına Biçilen Değer” dir. Bu temanın “Suriye’de Kız Çocuğunun Olması Ayıp Gibi Görülürdü” ve “Dünyaya Erkek Çocuk Getirmek Çok Önemliydi” olmak üzere iki alt teması bulunmaktadır.

Babası üç kadınla evlenen Fatma, Suriye’de kız çocuğunun olmasının toplum tarafından hoş karşılanmadığını bu nedenle babasının birden fazla evlilik yaptığını şu sözlerle açıkladı:

“(…) Benim babam 105 yaşında öldü. Altı yıl önce. Üç kadınla evlendi. Benim annem en son evlendiği kadındı. Babamın ilk eşini ben görmedim o vefat etti. İkinci eşinin ilk iki çocuğu kız olmuş. Babam da zengindi. Bu ayıp gibi görülüyordu ve erkek çocuk yapmak için üçüncü bir kadınla evlendi. Kız çocuğun değeri yoktu hala da öyle Suriye’de.”

“Ataerkil Kodlar” alt kategorisinin bir diğer temasını ise “Erkeklere Her Şey Serbest Bize Bir Tek Nefes Almak Yasak Değil” dir.

Samira, Suriye'deki çocukluk yaşamında mutlu olduğunu hatırladığı çok az anısı olduğunu belirtti. Mutlu olduğu nadir anlardan birinin ilkokuldayken ailesinden gizli bir arkadaşının evine gitmesi ve orda zamanın nasıl geçtiğini bile anlamadan güldükleri, yiyip içtikleri o zaman olduğunu söyledi. Bu mutlu anların sonrasında zamanın nasıl geçtiğini anlamadığı için eve geç giderek babasından dayak yediğini ekleyen Samira, Suriye'de aileler kız çocuklarına her şeyi yasaklarken oğlan çocukları için her şeyin serbest olduğunu belirtti.

“(…) (Büyük bir gülümseme, onu oldukça neşelendirdiği belliydi)

Bak çocukken 1. Sınıftaydık. Her şey bizde ya yasak ya da günah. Şimdi arkadaşına gitmek için bu şey yasak. Hatırlıyorum, bir defa okuldaydık. Son ders boş oldu ve müdür geldi dedi ki hepiniz eve gidebilirsiniz ama evimize gitmedik. Arkadaşlar olarak bir arkadaşımın evine gittik. Annesi yemek hazırladı, oturdu. Zaman geçirdik çok güzel bir zaman geçirdik. Zaman geçirdik ama zamanın nasıl geçtiğini hissetmedik eve geç kaldık. Eve geldim babam sordu “neredesin” diye. Ben de dedim arkadaşımıydım. Bana vurdu. “Artık bir yere gitme geç kalma!” bağırdı bana (ama bunları anlatırken gülümsemeye devam ediyordu). Ama gerçekten çok güzel bir zaman geçirdik o zaman. Hem gizlice olduğu için hem de arkadaşlarımla birlikte gittiğim için. Bu tesadüfen oldu. Beş, altı kız arkadaş olarak aynı evde, aynı odada oturduk; güldük. Öyle ama cezamızı da aldık (gülmeye devam ettik ikimiz de).

(Öfkelenerek) Ama bak erkeklerde bu böyle değil! Hayırr! Her şey her şey serbest onlarda. Sadece bizde yasak kızlar için her şey yasak ama çok şükür nefes almayı yasak değil ha (yine kahkaha atıyor).”

Konuyla ilgili benzer şekilde açıklamalar yapan Ayşe, Suriye'de kadınlara getirilen kısıtlayıcı kurallar olduğunu, bunların bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiğini fakat erkekler için kısıtlayıcı veya yasak koyucu hiçbir uygulama olmadığını belirtti.

“(…) Evet vardı. Aile farklı oluyor ya da mahalleden mahalleye farklar vardı. Mesela ailesi kapalıysa kız örtüsünü takacak başka bir şans yok. Akşam saatlerinde tek başına çıkamazsın, öyle bir şey yok. Varsa da bizde yoktu. (...) Ben üniversiteye gidebiliyordum tek başıma ya da bazen bir yemek yemeye gidebiliyorduk ama sadece kızlar içinde. Erkeklerde bu yoktu ama onlara her şey serbestti.”

“Bizde Her Zaman Kadının Velisi Vardır” teması “Ataerkil Kodlar” alt kategorisini oluşturan temalardan biridir.

Daima kadınlar ve kadın hakları için mücadele edeceğini söyleyen ve gelini ile yaşayan Fatma, oğlu ve gelini arasındaki ilişkiye karışmadığını belirtmiştir. Her kadının bir velisi olduğunu, gelininin velisinin ise oğlu olduğunu ifade etmiştir.

“Onların aralarında bir sıkıntı oluşmasın diye ilk başta oğluma sorarım sonra gelinime sorarım. Çünkü oğluma sormadan direkt geline sorarsam aralarında bir sıkıntı oluşur. Ve bizde her zaman bir kadının velisi var bu yüzden de gelinin velisi eşi. O yüzden de ona soracak ne yaparsa yapsın ya da en azından görüşünü alır.”

“Ataerkil Kodlar alt kategorisinin yedi temasından biri de “Evin Maddi Sıkıntısını Erkekler Çeker” dir. Suriyeli Kadınların Türkiye’ye geldikten sonraki yaşamlarını ele aldığımız bölümde tekrardan ele alınan bu tema ataerkil kodlar bakımından da önem taşımaktadır. Özellikle bu kabulün katılımcı kadınlar tarafından yapılması ataerkil kodlara uyum gösterildiğine işaret etmektedir.

Türkiye’ye gelen kadınların ve çocukların durumlarından memnun olduklarını ve geri dönmek istemediklerini belirten Fatma, Suriye’den göç eden erkekler için tam tersi olduğunu ifade etti. Suriye’de yaşarken daha rahat olduklarını, evin maddi sorumluluklarından kadının değil erkeğin sorumlu olduğunu bu nedenle de daha pahalı buldukları Türkiye’de evin geçim sıkıntısını çekecek kişinin erkekler olduğunu söyledi.

“Buradaki kadınların çoğu Türkiye’yi daha çok sevdiler çünkü burada özgürlüğü biraz da olsa gördüler. Buradaki kadınların hiçbiri Suriye’ye tekrar dönmek istemez. Tam tersi erkekler için. Onların çoğu istiyor dönmek Suriye’ye. Buradaki durumu en kötü olanlar erkekler. Çünkü bazı erkekler mesela orda daha rahat yaşıyordu orda mal sahibi mesela burada değil. Maddi sorumlulukları var erkeğin burası pahalı. Kadını ilgilendirmez evin geçimi o sıkıntıyı erkek çeker. Burada sadece kadınlar ve çocuklar durumdan memnunlar ve Suriye’ye dönmek istemezler.”

Bana Diyorlar ki Sus

“Bana Diyorlar ki Sus” teması da “Ataerkil Kodlar” alt kategorisinin altında yer almaktadır. Bu tema “Gelecek Hayalleri ile İlgili Diğer Kızlar Gibi Olmamı İstiyor” ve “Bazen Annem Susturuyor” olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır.

Samira, özellikle toplum tarafından dini gerekçeler gösterilerek kadınların kısıtlanmasını sorguladığını ifade etmiştir. Fakat bu sorgulamaları sesli bir şekilde ifade ettiğinde özellikle annesi tarafından susturulmuştur. Annesinin gelecekte olması gerekenleri ona öğütlediğini ve bu düşünceleri bırakarak olması gerekenlere odaklanmasını söylediğini ifade etmiştir.

“(…) Ben bazı şeyleri düşünüyorum acaba doğru mu ya da olur mu öyle şey diye ve bunu söylüyordum. Ama ben dediğimde bana diyorlar ki sus! Sen

farklı bir şekilde düşünüyorsun senin aklın çok farklı bu şekilde konuşma diye susturuyorlar bizi.”

“(…) Bazen annem diyor önümde sakın söyleme diyor. Annem cahil bir anne okumadı. Okuma yazması da yok ama hayatta çok şeyler biliyor aslında. Bana diyor ki diğer kızlar gibi ol. Evlen, büyük bir ev al, güzel bir ev aç bu yeter. Farklı bir şeyler düşünme diyor. Nasıl diğer kızlar düşünüyor sen de onlar gibi düşün ama belki yanlış düşünüyor onlar. İlla mı yanlışsa da mı onlar gibi düşüneceğim? dediğim zaman olsun diyor. Yeter ki yeni bir fikir olmasın aklına gelmesin.”

Kadın, Ataerki ve Din

“Kadın, Ataerki ve Din”, “Ataerki Düzenin Kadınları” kategorisinin ikinci ve son alt kategorisidir. Burada kadınlar günlük yaşamdaki pratiklerini dine göre nasıl şekillendirdiklerini aktarmışlardır. Bu şekillenme, sadece İslam dininin bir getirisi olarak görülmeyerek ataerki toplum yapısıyla birlikte güçlenen bir süreç olarak okunmuştur. Araştırmaya katılan Suriyeli kadınların, ataerki kodlar aracılığıyla veya dini kuralların bir getirisi olarak uygulanan çoğu pratiğe uyum gösterdikleri görülmüştür. Ataerki pazarlık olarak yorumlanabilecek bu uyum stratejileri tartışma bölümünde ayrıca ele alınmıştır.

“Kadın, Ataerki ve Din” alt kategorisi iki temadan oluşmaktadır. Bunlar, “Müslüman Var Ama İslam Yok” ve “Yaşamına Dinin ve Kültürün Etkileri” şeklindedir. İlk tema olan “Müslüman Var Ama İslam Yok”, “Dinen Durumu İyi Olan Erkek Eşine Yardım İçin Cariye Alabilir”, “Kadının Müslümanlıktaki Anelik Haklarını Erkekten Talep Etmesi” alt temalarından oluşmaktadır.

Katılımcılardan Samira ve Ayşe, İslami kurallara dayalı toplumsal uygulamalara yönelik uyum stratejisi olarak yorumlayabileceğimiz bir söylemde bulunmamışlardır. Dine dayalı kuralların yaşamlarına olan etkisini daha çok yasaklar bağlamında dile getirmişlerdir. Fatma ise, İslami kurallar erkek çıkarları doğrultusunda değil de olması gerektiği gibi uygulansaydı kadınların çok rahat bir yaşamı olacağını belirtmiştir. Bugün kadın hakları olarak bahsettiğimiz çoğu şeyin İslam dinince kadına verildiği bunun yanı sıra kadını kraliçeler gibi yaşatacak başka hakların da yer aldığını belirtmiştir. Fatma’nın bu görüşü desteklemek üzere verdiği örnekte, İslamiyet’e göre kadın anne olduğunda eşinden “süt parası” talep edebilmektedir. Fatma’ya göre bu kadın için verilen önemli bir haktır. Ayrıca kocasının maddi gelirinin iyi olması durumlarında karısına yardım amacıyla

cariye almasının mümkün olduğunu dile getirmiştir. Bu haklar uygulanırsa kadınların kraliçeler gibi bir hayat yaşayacağını şu sözlerle dile getirmiştir:

“İslam’da böyle bir görüş var işte kraliçe gibi olmalı kadın. Kimseyle muhatap olmaz konuşmaz sadece düzgün kişilerle olabilir. Onun değerini bilenlerle muhatap olabilir.”

“(…) İslam’da, Kur’an’da, sünnette her şeyde ama İslam’da ilk başta öğrenme hakkı var bu görülüyor. İkincisi çalışma hakkı var çalışabiliyor, üçüncüsü bir arazi ya da emlak bir şeye mesela sahip olabiliyor. Dördüncüsü, kadının eşini seçme hakkı var. 18 yaşından sonra anne babası olmadan kendi kendine evlenebilir. İslam’da, erkeğin ya da onun eşinin durumu iyiye yanına bir cariye getirebiliyor. Mesela çocuğu oldu diyelim anne ona sütünü vermeyebilir. Eşinin ona sütünün parasını vermesi gerekiyor. Mesela ben çocuğumu emzirmiyorum diyebilir o zaman da erkek karısına süt parası vermesi gerekir. Yani öyle bakarsak iyi durum varsa aslında o kadın kraliçe gibi yaşayabiliyor demektir. Ama böyle olmuyor. Müslümanlar var ama İslam yok. İslam’ın ahlakını terbiyelerini batı aldı. Sen şimdi öyle bir kitaplarını araştırırsan Sahabe Kadınlarının nasıl bir hayatı olduğunu okursan görürsün kraliçe gibi yaşadıklarını. Ve şu ana kadar da bütün dünyada bilinir bu isimleri Sahabe Kadınları diye.”

“Kadın, Ataerki ve Din” alt kategorisinin ikinci teması ise “Yaşamına Dinin ve Kültürün Etkileri” dir. Bu tema, beş alt temadan oluşmaktadır. Bunlar, “Reglin Getirdiği Yasaklar”, “Kadın Özgürlüğü Olacak Ama İslam’a Göre”, “Kadınların Haklarını Kullanamamasında En Büyük Etki Dindir”, “Eşinin İzni Olmadan Dışarı Çıkan Kadını Melekler Lanetler”, “İslam’da Var Ama Toplumda Bu Hakları Vermiyorlar”.

Reglin Getirdiği Yasaklar

Katılımcı kadınlar, Suriye’de kız çocuklarının regl olmasıyla yaşamlarında birçok değişim olduğundan bahsetmektedirler. Vücutlarında gerçekleşen değişimle birlikte giyim kuşamlarında, insanlarla olan ilişkilerinde de değişimler meydana gelmektedir. Özellikle regl olduktan sonra yaşamlarını kısıtlayıcı yasaklamalar olmaktadır.

Samira, Menstrüasyon dönemi boyunca uygulanması gereken bir takım temizlik ritüellerinin olduğundan bahsetmektedir. Bunlar pedin yıkanmadan atılamaması, reglken yıkanamamak gibi yasaklamalardır. Ayrıca bu süreçte baş örtüsünü açmaktan oldukça çekindiğini belirten Samira, reglken saçı yere düşen kadınların cehenneme gittiğine dair bir inanış olduğunu sorgulayarak ifade etmiştir.

Kadın Özgürlüğü Olacak Ama İslam'a Göre

Katılımcı kadınlar yasal olarak da olsa dinen de olsa toplumun kadınlara verilen hakları kullanmalarında bir engel teşkil ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan Fatma, kadınların sahip olduğu hakları kullanabilmeleri yönünde görüş belirtse de bu hakların kullanımını İslami şartlara bağlamıştır.

“Kadın özgürlüğü olacak ama İslam’a göre. İslam’da var zaten eğitim hakkı hem de öğrenme hakkı. Ama bazı şartlar altında mesela giyinme kuşanma şartları altında. İkinci hakkı İslam’ da aynı çalışma hakkı mesela. Kadının ekonomik geliri olduğunda bir özgürlük kazanmış gibidir. Özgür bir kişidir o bir sorumluluk taşıyor ve o bir kadın hakkıdır hem de İslam’ın şartını taşır.”

Fatma ayrıca kadınların özgürlüğünün dini şartlara göre şekillenmesi düşüncesinde hadislerin kaynaklık ettiğini belirtmiştir.

“Hadislerde der ki: “Kadın eşinin iznini almadan dışarı çıkarsa melekler ona eve dönene kadar lanet ederler.”

Kadınların Haklarını Kullanamamasında En Büyük Etken Dindir

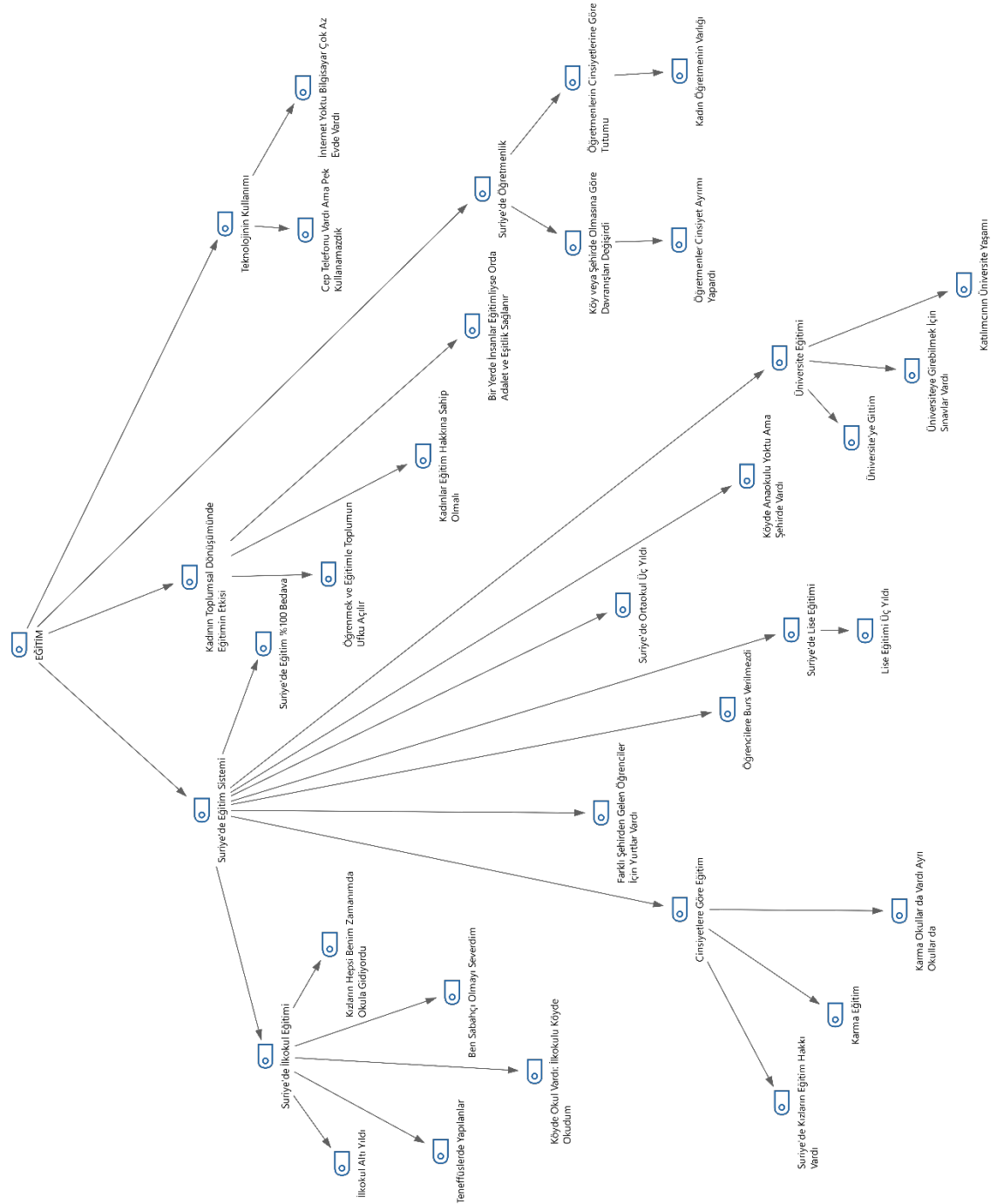
Fatma ile yapılan son görüşmede ise katılımcı, Suriye’deki kadınların onlara verilen yasal hakları kullanamamasında ve bu hakları alabilmek adına mücadele veremeyişinde en büyük etkenin din olduğunu belirtmiştir. Suriye’deki kadınların eğitimsiz ve cahil olduklarını söyleyerek dini yanlış anladıklarını belirtmiştir.

“(…) Şu anda cevaplayacağım bunu düşünmeme gerek yok. En büyük etken dindir. Kadınlar bizde böyle düşünüyor. Kadınlar mesela ne istediğimi giyersem değil de kocamın istediğini giyersem belki öbür tarafta cenneti kazanmış olurum diye düşünürler. Bazı kadınlar dini yanlış anlamışlardır zaten. Sonuçta cehalet bu. Eğitimsizlik. İslamla adeti geleneği birbirine karıştırıyorlar ve haramla ayıbı da birbirine karıştırıyorlar.”

5.1.2. Suriye’de Eğitim Sistemleri ve Kadınların Eğitim Haklarından Yararlanması

Bu başlık altında katılımcı kadınların ifade ettiği şekilde Suriye’de eğitim sisteminin ne şekilde işlediğinin bilgisi yer almaktadır. Eğitime katılımında cinsiyete göre ne gibi

farklılıklar olduğu, öğretmen ve ebeveyn tutumları kadınların deneyimlerinden yola çıkılarak aktarılmıştır.

Şekil 3: Suriye'de Eğitim Sistemleri ve Kadınların Eğitim Haklarından Yararlanması

“Eğitim” kategorisi “Suriye’de Eğitim Sistemi”, “Kadının Toplumsal Dönüşümünde Eğitimin Rolü”, “Suriye’de Öğretmenlik” ve Teknolojinin Kullanımı” olmak üzere dört alt kategoriden meydana gelmektedir.

Suriye’de Eğitim Sistemi

Katılımcı kadınlar Suriye’de eğitimle ilgili söylemlerinden sistemseller olanlar “Suriye’de Eğitim Sistemi” kategorisinde toplanmıştır. Bu kategori dokuz temadan oluşmaktadır. Bunlar, “Köyde Anaokulu Yoktu Ama Şehirde Vardı”, “Suriye’de İlkokul Eğitimi”, “Suriye’de Ortaokul Üç Yıldız”, “Suriye’de Lise Eğitimi”, “Üniversite Eğitimi”, “Cinsiyete Göre Eğitim”, “Farklı Şehirlerden Gelen Öğrenciler İçin Yurtlar Vardı”, “Öğrencilere Burs Verilmezdi”, ve “Suriye’de Eğitim %100 Bedava” şeklindedir. Aşağıda bun temalar ve buna ilişkin katılımcı ifadeleri sunulmuştur.

Köyde Anaokulu Yoktu Ama Şehirde Vardı

“Köyde Anaokulu Yoktu Ama Şehirde Vardı” temasında köyde yaşayan Samira ile şehirde yaşadığını belirten Fatma anaokullarının varlığına ilişkin farklı bilgiler vermişlerdir. Bu farklılığın sebebi şu anda 52 yaşında olduğunu belirten Fatma’nin çocuklarını büyütme başladığı zamanlardan bahsetmesinden kaynaklanmaktadır.

Samira, Köyde anaokulu olmadığını söylemiş; şehirlerde devlete ait olmayan özel anaokulları olduğu bilgisini vermiştir.

“(…) Hayır, köyde yoktu. Özel vardı aslında ama devletten yoktu. Halep’te Şam’da şehirlerde olurdu.”

Oldukça başarılı bir öğrencilik dönemi geçiren Fatma, ailesinin onu üniversite birinci sınıfta evlendirmesiyle üniversite yaşamının da yarıda kesildiğini belirtmiştir. Çevresel baskılar nedeniyle evlendikten kısa bir süre sonra çocuk sahibi olmuştur. Suriye’deki yaşamının tamamı şehirde geçen Fatma o dönemlerde yaşadıkları yerde çocuklarını bırakabilecekleri hiçbir yer olmadığını ifade etmiştir.

“Enerji-mekanik mühendisliğini kazandım. Üniversiteye devam etmek için nişanlanmayı kabul ettim ama üniversiteye başladıktan bir yıl sonra beni hemen evlendirdiler. Evlendikten sonra üniversiteye devam etmem kocama

bağlı oldu. Hemen çocuk yapmamı okulu bırakmamı istediler herkes beni zorladı. 1. yılını bittiğinde ilk çocuğum oldu o zaman okulu dondurdum. Sonra kocamı ikna etmeye çalıştım devam etmek için. Okula bir yıl ara verdim ama çok eski zamanlardı bebeklere bakacak kimse yoktu kreş falan gibi yerler. Kayınvalidem köyde yaşıyordu biz şehirdeydik ancak komşulara bırakabilirdim. (...)"

Suriye’de İlkokul Eğitimi

“Suriye’de İlkokul Eğitimi” de “Suriye’de Eğitim Sistemi” alt kategorisinin temalarından biridir. “Suriye’de İlkokul Eğitimi”, beş alt temadan meydana gelir. Bunlar “İlkokul Altı Yıldır”, “Kızların Hepsini Benim Zamanımda Okula Gidiyordu”, Teneffüslerde Yapılanlar”, “Köyde Okul Vardı: İlk Okulu Köyde Okudum” ve “Ben Sabahçı Olmayı Severdim” şeklindedir.

İlkokulu köyde okuyan Samira, okulun çok kalabalık olduğunu bu nedenle de iki devresi olduğunu aktarmıştır. Sabahçı ve öğlenci olarak ayrı ayrı okula gittiklerini ve kendisinin en çok sabahçı olmayı sevdiğini söylemiştir. Okulun kalabalık olmasının bir diğer sonucu olarak teneffüslerde oyun oynayamadıklarını belirten Samira, okulda geçirdikleri zamanı paylaşmıştır.

“Hı evet mesela arkadaşlarım var hemen yemeğe. Küçük bir dükkan vardı okulda oradan tatlı yemek falan alıyoruz hem de annem çantamda sabah sandviç gibi döner gibi yemek yapıyordu onları yiyoruz içiyoruz. Bazen de zor bir ödev var mesela ağır bir ödev o zaman hemen birlikte oturuyorduk bu nasıl şu nasıl diye”

“Hayır çok kalabalık okul hiç okulda oynayamazdık. İlkokulda sabahçı da olurdu öğlen de. Sabahtan öğlene kadar olurdu bir de öğlenden akşama kadar olurdu. Farklı öğrenciler olurdu çünkü kalabalıktık. İkiye ayırmışlardı. Tatilimiz sadece Cuma günüydü. Ben 7’ye geçtiğimde tatil 2 gün olmuştu Cuma ve cumartesi günü olmuştu sabah daha iyi. Mesela matematik dersini sabah severdim. Zihin saf oluyor hemen anlardım. Hele sıcakta uykum gelirdi zor olurdu. Hem de ne güzel sonra günün sana kalır.”

Cinsiyete Göre Eğitim

“Suriye’de Eğitim Sistemi” alt kategorisinin bir diğer temasını toplumda cinsiyete göre eğitim konusunda farklı uygulamalar olduğunu içeren “Cinsiyete Göre Eğitim” oluşturmaktadır.

Suriye’de ailelerin çocuklarını gönderdiği karma ve ayrı okullar bulunmaktadır. Bu okullar ilkokuldan liseye kadar çeşitlilik gösterirken katılımcılar, üniversite eğitiminin tamamının karma olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan Samira, eğitimini karma okullarda sürdürdüğünü belirtmiştir. Okula kız ve oğlan çocukları birlikte gelip gitseler de sınıflarda hiçbir zaman birlikte oturmadıklarını ve sınıftaki kız öğrenci sayılarının çok az olduğunu ifade etmiştir.

Evet aynı sınıftaydık ama aynı masalarda oturmazdık. Her sınıfta 10 kız olurdu en fazla diğerlerinde hep erkekler var.

Katılımcılardan Fatma, ilkokul üçüncü sınıfa kadar karma eğitim görürken üçüncü sınıftan sonra üniversite eğitimine başlayana kadar sadece kız çocukları ve sonrasında genç kadınlar için eğitim veren okullarda devam ettiğini ifade etmiştir. Ayşe ise çok memnun olduğunu söylediği ayrı okullar sisteminde eğitim alarak ilkokuldan üniversiteye kadar sadece kızlar için ayrılmış eğitim kurumlarına devam etmiştir. Bunun sebebi komşulardan laf işitmek olduğunu söylese de zamanını sadece genç kadın arkadaşlarıyla geçirmekten oldukça memnun olduğunu belirtmiştir.

“Evet vardı. Öyle vardı, ayrı ayrı da vardı. Benim lise bitirene kadar hep kızlar okullarına gittim erkeklerle beraber olmadım. Biz tam şehir içinde olmadığımız için etraftan çok laf olurdu o yüzden mecbur öyle gittik. Ama okul çok güzeldi çok güzel yıllardı o zaman. (...) Kızlarla olmayı da sevmiştim. Zaten öyle olsa da erkeklerle zaman geçiremezdik. Bazı arkadaşlarımız vardı öyle ama ancak üniversitede olur o.”

Suriye’de Eğitim %100 Bedava

Katılımcılar Suriye’de eğitim alan öğrencilerin burs almadığını belirtmişlerdir. Devlet tarafından farklı şehirlerden gelen öğrenciler için kalacak yer imkanı öğrenci yurtları ile sağlanmaktadır.

Bunlara ek olarak Suriye’de kız çocuklarının eğitim alabilmesi için dernek faaliyetlerinde de yer alan Fatma, Suriye’de eğitimin %100 ücretsiz olduğunu belirtmektedir.

“Kızlar okula gitsin diye destek vardı. Mesela benim Suriye’de çalıştığım dernek de böyle şeyler yapıyordu kızlar okula gitsin diye. Maddi yardım yapardık o dernekle kız çocuklarına. Suriye’de zaten eğitim bedava, %100 bedava. Hiç özel okul yoktu. Varsa ama devlet okullarından farklı değil. Buradaki kadar çok fark yoktu.”

Katılımcılardan Ayşe ise eğitimin sadece ortaokula kadar %100 ücretsiz olduğunu belirtmiştir. Kız çocuklarının da genellikle ortaokulu bitirene kadar eğitimlerini sürdürdüklerini, liseye başlasalar bile eğitimleri yarıda kesilerek evlendirildiklerinden söz etmiştir.

“Eğitim bedava ama sadece ortaokula kadar. Lisede falan mesela kitapları sen alırsın, onun parasını sen vereceksin. Okula bir para ödemedik ama eğitim için para gerekiyor. Bir sürü ihtiyaç oluyor. Böyle olduğu için de kız nasılsa evlenecek diye düşünürlerdi bazen. Belki de okurken biri gelirdi o zaman evlenirdi. (...) Mesela bizim okulda bazı arkadaşlar daha lisede onuncu ya da on birinci sınıfta okulu bırakıp evlenenler vardı.”

Suriye’de Öğretmenlik

“Suriye’de Öğretmenlik” alt kategorisi de “Eğitim” kategorisinin altında yer almaktadır. “Köy veya Şehirde Olmasına Göre Davranışları Değişirdi” ve “Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Tutumu” olmak üzere iki temadan oluşmaktadır.

“Öğretmenler Cinsiyet Ayrımı Yapardı” alt teması “Köy veya Şehirde Olmasına Göre Davranışları Değişirdi” temasının altında yer almaktadır.

Katılımcılardan Samira, doğup büyüdüğü köyde ilk ve ortaokula gitmiş, lise eğitimini de köydeki okullarında sürdürmüştür. Gittiği okulların karma eğitim veren okullar olduğunu söyleyen Samira, başlangıçta öğretmenlerin ileri görüşlü olduğunu ve öğrenciler arası cinsiyet ayrımı yapmadığını belirtmiştir. Sonrasında aklına gelen birkaç anıyı paylaşmış, söylemini öğretmenlerin ayrımcılık yaptığı yönünde değiştirmiştir.

“(…) Evet aynı davranır; çünkü burası öğrenmek için, eğitilmiş ve akıllı olanlar için. Ama okulun dışında farklı. Dedikodu yapıyorlar. Orda kızlar, erkekler birlikte ne yapıyorlar? Birbirlerine "seni seviyorum" yazıyorlar. Dışarda böyle düşünüyorlar ama okulda çok farklı. Eğitilmiş olan biliyorsun farklı düşünür.”

(...) Bazen böyle yapan öğretmenlerimiz de vardı tabii. Bazen bazı öğretmenler sadece erkekleri seviyorlar ve kızlara hiç bakmıyorlar. Bazı öğretmenler ders verirken sadece erkeklere bakıyor. Biz diyoruz ki biz de varız burada, biz de buradayız diyoruz ama bak ne diyorlar: “şimdi siz diyorsunuz biz de var ama siz eve gideceksiniz hamile olacaksınız ev hanımı olacaksınız siz ellerde olacaksınız ama erkekler öyle değil” diyorlar. Ama bak bazı erkekler de hiçbir şey olamıyor. Ama bu öğretmen kafası nasıl öğretmen olmuş bilmiyorum.”

Suriye’de cinsiyete göre ayrılan okullarda eğitim gören Fatma ve Ayşe, öğrencilerin tamamı kızlardan oluşsa da öğretmenlerin erkek de olabildiğini belirtmiştir. Sınıflarında sadece kız öğrenciler olduğu için herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını belirten katılımcılardan Fatma, karma okullarda da ayrımcılık yapılmayacağını bu okul ancak köydeyse olabileceğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ayrımcılık olduysa o belki köyde büyüyen biridir. O ortamlarda cahillik vardı ama şehirde öyle şey yapamazlardı. Bir de köydeki okuldaki öğretmen de köyde yaşıyordur orda büyümüştür orda da öğretmen olmuştur. Aynı yerde yaşadığı için o cahillik içindedir o kişi de.”

“Öğretmenlerin Cinsiyetine Göre Tutumu” temasının “Kadın Öğretmenlerin Varlığı” olmak üzere tek alt teması bulunur.

Eğitimi köyde sürdüren Samira, çocukluk döneminde okullarında kadın öğretmen hiç olmadığını, lise eğitimine başladığı dönemlerde kadın öğretmenlerin olmaya başladığını belirtmiştir. Kendisi üniversiteden mezun olup öğretmenlik yapmaya başladığı yıllarda kadın öğretmenlerin sayısının artmış olduğunu ifade etmiştir.

“Ben çocukken hiç kadın öğretmen yoktu sadece şehirde vardı. Ben liseye geçmişim herhalde o zamanlar geldi bize kadın öğretmenler. Ama sonra arttı. Ben öğretmen olduğum zaman da çok öğretmen vardı kadın.”

Ayşe, eğitim yaşamı boyunca okullarında kadın ve erkek öğretmenlerin olduğunu fakat kadın öğretmenlerin sayısının daima erkeklerden az olduğunu belirtmiştir.

“Benim zamanımda ilkokulda her sınıfta farklı öğretmen olmuştu. Bizde sistem böyle. Okuma öğreten kişi başka. İkinci sınıfa geçince başka öğretmen olur. Bir defa kadın öğretmenim olmuştu ama sonra hep erkek. Okulda da vardı kadın öğretmenler ama çok az. Lisede de böyle. Kadın var ama çok az.”

Üniversite Eğitimi

Suriye’de üniversite eğitimine devam etmek isteyen öğrencilerin sınava girdiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Öğrenciler, seçmek istedikleri mesleğe göre sınava girmektedirler. Bu sınavlar ise sayısal olanlar ve sözel olanlar şeklinde ayrılmaktadır. Öğrenciler istedikleri üniversiteye yerleşecek başarıyı gösteremezse sınava tekrar girebilmektedirler.

Matematik dersini hiç sevmediğini ve felsefe derslerinden keyif aldığı için felsefe öğretmenliği okuduğunu ifade eden Ayşe, bu bölüme yerleşebilmek için edebiyat

sınavına girdiğini ifade etmiştir. Ayrıca bir öğrencinin yeniden sınava girmesi durumunun lise son sınıfı tekrar etmek anlamına geldiğini söylemiştir.

“Ben felsefe okuyacağıma son sınıfa geçince karar verdim. Ona göre bir sınava girmem gerekiyordu çünkü. Her mesleğin sınavı farklı olur. Mesela mühendislik ya da doktor olmak bunlar için matematik ve fen gerekir. Ben bunları hiç sevmiyordum ama. Sonra sınava girip başladım bunu.”

Mekanik mühendisliği bölümünü kazanan ve eğitim yaşamında oldukça başarılı bir dönem geçiren Fatma, sınavın Türkiye’dekinden farklı olduğunu, sınava bir defada değil birkaç defada girilip, alınan puanların toplanmasıyla bir sınav sonucu oluştuğunu belirtmiştir. Ayşe ile benzer şekilde girilen sınavların seçilecek olan mesleğe göre değişiklik gösterdiğini ifade etmiştir.

“Orda da sınav vardı mesela sözel var bir de fen dersleri var. Ticaret dersleri var mesela ayrı dallar, şeriat dersleri var, sanat liseler vardı. Lisede ama 2 ana dal vardı ya sözel ya da matematik-fen. Üniversiteye girebilmek için bütün derslere tek tek giriyordun. Hepsi toplanıyor. Burada mesela sınavlarda derslerin hepsi aynı gün bizde öyle değil sınavlar 20 gün kadar sürüyor.”

Katılımcıların Üniversite Yaşamı

“Katılımcının Üniversite Yaşamı”, “Üniversite Eğitimi” temasının alt teması olarak yer almaktadır. Bu alt tema kendi içinde dokuz alt temayı daha içermektedir. Bunlar, “Üniversitenin İçi Başka Toplum Başka”, “Okurken Ailenden Ayrı Bile Olsan Dışarı Çıkmak Yasaktı”, “Üniversiteye Devam Edebilmek İçin Evlenmeyi Kabul Ettim”, “Bütün Çabalarım Boşa Gitti”, “Üniversiteyi Şehirde Okudum”, “Şehirde Kızlarla Ev Tutup Orda Kaldık”, “İhtiyaçlarımı Ailem Karşılıyordu”, “Evlendirildikten Sonra Üniversiteyi Bırakmak Zorunda Kaldım” ve “Bazen Kız Kıza Kafelere Gidebiliyorduk” şeklindedir.

Katılımcılardan üçü de üniversite eğitimi aldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan Samira, müzik öğretmenliği bölümü; babası da Suriye’de öğretmen olarak görev yapan Ayşe ise felsefe öğretmenliği bölümünden mezun olmuştur. Fatma ise gençlik yıllarından beri hayalini kurduğu mühendislik bölümünü kazanmış fakat ailesinin birinci sınıfta onu evlendirmesi nedeniyle eğitimini yarıda kesmek zorunda kalmıştır. Fatma evliliğini gerçekleştirirken de tek şartının okula devam edebilmek olduğunu belirtmiştir. Fakat evlendikten sonra çocuklarının olması ve yaşadıkları geçim sıkıntısı nedeniyle üçüncü sınıfın sonunda üniversite hayatını noktalamak zorunda kalmıştır. Uzun uğraşlar verse de

eğitimini tamamlayamadığı için bütün emeklerinin boşa gittiğini düşünen Fatma, buna bir tepki olarak art arda çocuk yapmıştır.

Katılımcılar, üniversite yaşamlarının çok güzel olduğunu fakat üniversite binasının dışına adım attıklarından itibaren başka bir dünyada olduklarını ifade etmişlerdir.

Fatma, üniversitede erkek ya da kadın ayırt etmeksizin herkesin bir arada zaman geçirebildiğini fakat dışarı çıktıklarında başka bir dünyaya adım attıklarını bildiğini ve ona göre davrandığını belirtmiştir.

“Çünkü bilirdik üniversitenin içinde başka dışardaki toplum çok başka. Yanlış anlardı her şeyi. Mesela bir kere üniversiteden geliyordum Kızılay gibi bir yer düşün kalabalıktı ve durakta bekliyorduk. Oradan amcam ve kuzenin geçti. Bana selam verdiler ama ben onlara geri selam vermedim. Eğer selam verseydim benim yanımdakiler de öğrenci ve hemen onlar da yanlış anlardı çünkü her gün beni o kişilerle görmüyorlar. Mesela o kişi erkek kardeşim bile olsa selam veremezdim çünkü arkadaşlarım hemen yanlış anlardı beni her gün o kişiyle görmedikleri için. Tanırlarsa tamam ama tanımazlarsa hemen adını çıkarırlar. (...) Ben bunun doğru olmadığını biliyordum ama insanların lafından kaçınmak için devam ettirdim ama bu yaşa gelince fark etmiyor herkesle selamlaşabiliyorum.”

Türkiye’de evinin yakınlarında bir ilkokulda çevirmenlik yapan ve felsefe öğretmenliği mezunu Ayşe, Türkiye’de yaşadığı yalnızlığı dile getirmiştir. Çalıştığı okulda başka Suriyeli öğretmenler de olduğunu fakat okuldan çıktıktan sonra birbirlerini arayıp sormadıklarını belirtirken bu durumun onu şaşırtmadığını da eklemiştir. Suriye’de de üniversite içinde arkadaş olsalar bile dışarda bu ilişkilerini devam ettirmediklerinden bahsetmiştir. Bunun nedenini ise okul dışında haklarında dedikodu çıkmasından korktukları için birbirlerini tanımıyor gibi davrandıklarını belirtmiştir.

“Burada pek arkadaşım yok. Ama gösterdim sana bazı arkadaşlarımı onlar da akrabam hem de arkadaşım. (...) Burada okulda çalışıyorum. Türk öğretmenler de var ama onlarla arkadaş gibi değiliz. Suriyeli olanlar da var benim gibi onlarla konuşuruz hep ama sadece okul içinde. Dışarda hiç görüşmedim onlarla. Zaten eskiden de böyleydi bizim. Üniversitede çok arkadaş olursun. Bazen kız kıza bir yemeğe de giderdik ama sonra bu hiç olmamış gibi olurdu. Birbirimizi aramazdık ya da şimdiki gibi mesajlaşma olmazdı. Her şey okulun içinde kalırdı. Dışarda bizim düşündüğümüz gibi ya da okulda gördüğümüz gibi değil hiçbir şey.”

Kadının Toplumsal Dönüşümünde Eğitimin Rolü

“Kadının Toplumsal Dönüşümünde Eğitimin Rolü”, “Eğitim” kategorisinin bir diğer alt kategorisidir. “Öğrenmek ve Eğitimle Toplumun Ufku Açılır”, “Bir Yerde İnsanlar Eğitimliyse Orada Adalet ve Eşitlik Sağlanır” ise bu alt kategorinin temalarını oluşturmaktadır.

Eğitimin oldukça önemli olduğunu ve kadının sahip olduğu hakları kullanabilmesinde eğitilmiş bireylerin yetişmesinin önemini savunan Fatma, adaletin sağlanması ve eşit bireyler olabilmede eğitimin dönüştürücü rolünü vurgulamıştır. Ayrıca, eğitimine devam eden kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmeyeceğini eklemiştir. Eğitimin zorunlu olması gerektiğini ve bunu sadece devletin zorunlu tutmasıyla değil ayrıca bireyler arası etkileşim aracılığıyla da gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir.

“Ekonomi, siyaset bunları artık bir saniyede değiştiren insanlar var artık. Ama eğer orda yaşayan insanlar eğitimliyse eninde sonunda orda adalet ve eşitlik sağlanacaktır. Eğitimsizlikten kaynaklanır diğer şey. Erkek de kadın da insan sonuçta. Eğitilmiş bir toplum olursa her kişi kendi görevlerini bilir. Bu neyle olur? Öğrenmek ve eğitim, öğrenmek ve eğitim, öğrenmek ve eğitim! Eğitimi mesela zorunluluk olarak görecektir. Başka bir toplumla bir araya gelmek mesela. Bu ufku açar. Tanıştığında o kadın da başka ailelerin anneleriyle, teyzeleriyle tanıştığı için o zaten o cahil toplumun içinden yavaş yavaş çıkacak. Başka bir yol yok yani. Başka insanları gördükçe o cahiliye toplumundan çıkacak. Mesela kıyaslayacak annesinden, ablasından, öğretmeninden kıyaslayacak başka bir yolu yok çocuk eğitim görecektir. Çünkü on iki yaşına geldiği anda evlenmeyi düşünecek eşini düşünecek okumazsa. Annesinin izinden gider eğitim almazsa. İki toplumu karşılaştıracak iyi eğitim alırsa ve iyi olanı kendine seçecek.”

5.1.3. Suriye’de Kadınların Çalışma Yaşamına Katılımı ve Ev İçi Ücretsiz Emek

Bu başlık altında katılımcıların bilgisine göre Suriye’de çalışma hakkı olan kadınların ne gibi işlerde çalıştıkları, toplumsal cinsiyet faktörünün ücretli ve ücretsiz emeğin ortaya konulmasında ne gibi etkileri olduğu yer almaktadır.

Katılımcıların yaşam öykülerinden toplanan veriler sonucunda “Çalışma Yaşamı” konusundaki uygulamalar yedi kategori altında değerlendirilmiştir. Bu kategoriler “Suriye’de Kadınların Çalışma Hakkı”, “Katılımcıların Çalışma Yaşamı”, “Ev İçi Ücretsiz Emek ve Emeğin Görünmezliği”, “Kadınların Ücretli Emek Piyasasında Yer Alması”, “Çalışıp Para Kazanınca da Kadının Ufku Açılır”, “Eşimden Daha Fazla Para Kazanıyordum” ve “Suriye’de Kadınlar Zor İşlere Girmek İstemiyor” şeklindedir.

Suriye’de Kadınların Çalışma Hakkı

Suriye’de Kadınların Çalışma Hakkı kategorisi, “Suriye’de Kadınların Çalışabildiği İşler”, “Suriye’de Kadınların Çalışması Aileye Bağlıydı”, “Yasal Olarak Kadınların Çalışma Hakkı Var Ben de Destekliyorum”, “Eşit İşe Eşit Ücret: Aynı Saat Çalışıp Aynı Ücreti Alıyorlar” ve “Kadınlar Genelde Şehirde Çalışabiliyor” temalarından oluşmaktadır.

Eşit İşe Eşit Ücret

Kadınların çalışmasını destekleyen ve Suriye’de öğrencilere özel ders vererek çalışan Fatma ücretli olarak çalışmaya başlamasıyla birlikte ailesine sağladığı ekonomik katkının önemini ifade etti Ayrıca, cinsiyetin ücreti belirlemeyeceğini bu nedenle Suriye’de kadınların ve erkeklerin eşit saatlerde çalışıp eşit ücret aldığını belirtti.

“Ben kadınların çalışmasını istiyorum ve ben mezun olmadan bile özel derslerde kocamdan daha çok para getiriyordum. Eğer ben çalışmasaydım maddi durumumuz çok kötü olurdu ve yaşadığımız yer çok kötü olurdu. Kadınların çalışmasının pozitif yönleri ekonomik olarak ailesine yardım etmesi daha iyi olur”

“(…) Çünkü cinsiyet ücreti belirlemez ve çalışma süresi de aynı şekilde. Erkek ya da kadın da olsa aynı çalışma saati ve aynı ücret.”

Suriye’de Kadınlar Her İş Yapabiliyor Ama Çok Azı Eğitimli

Samira Suriye’de kadınların her işi yapabildiğini fakat bunun çevresel faktörlerle engellendiğini belirtti. Kadınların çok azının eğitimli ve çalışabilir durumda olmasını konulan yasaklarla gerekçelendiren Samira, çalışan kadınların genellikle şehirde bu fırsatı elde edebildiğini şu sözlerle ifade etti:

“Suriye’de kadınlar her işi yapabiliyor. Mesela arazi var ya oraya gidiyor çalışıyor, evde çalışıyor. Eğitimliyse her şey yapıyor, yemek yapabiliyor ama yeni kadınlar bir şey yapmıyor. Çok az kadın eğitilmiş ve para kazanabiliyor mesela ben çalışıyorum para kazanıyorum beni gelip bir damat istiyor ama bir şartım var diyor ne şartın evde oturacaksın çalışmayacaksın yok ben bunu kabul edemem. Ben okula gittim öğrendim çalıştım geldim sonra evde mi oturacağım ev hanımı olacağım bunu kabul edemem! Kadın insan erkek gibi. Niye erkeğe her şey serbest kadına da serbest olmalı. Eğitim, çalışmak, çıkmak, gelmek eşit olmalı ama maalesef kimse böyle düşünmüyor bence kadın ne istiyor yapsın bir hayat yaşayacağız hepimiz bin hayat değil. Aklına geleni hemen yapmalı ama yasak. Bazen fabrikada, lokantada garson, öğretmen mühendis de olabilir ama şehirde.”

Suriye’de Kadınların Çalışması Aileye Bağlıydı

“Suriye’de Kadınların Çalışma Hakkı” alt kategorisinin teması olan “Suriye’de Kadınların Çalışması Aileye Bağlıydı” iki alt temadan oluşmaktadır. Bunlar, “Çalışma Hakkında Etnik Kökenin Etkisi Oluyordu” ve “Genellikle Zengin Ailelerin Kızları Okuyup Çalışabiliyordu” dur.

Samira ile benzer şekilde kadınların her işte çalışabileceğini söyleyen Fatma, kadınların çalışabilmesinde ailenin etnik kökeni veya ekonomik gelir düzeyinin belirleyici olduğunu ifade etti.

“Suriye’de sadece zengin ve üst yaşam sahibi ailelerin kızları okuyup çalışabiliyordu. Kürtler, Aleviler ve Hristiyanlar kızlara daha çok özgürlük veriyordu.”

(...) Kadınlar her işte çalışabilirdi. Bazı kadınlar üniversitede çalışıyordu ama bunlar aileye bağlı. Bazı aileler, Hristiyanlar çok bilgiliydi eğitimliydi o zaman kızların karşısında duramazlardı. Kızlar okuyordu. Bazı ailelerde maddi zorluk yüzünden bazen kızlar fabrikalarda çalışıyordu ama çok az.”

“Suriye’de Kadınların Çalışabileceği İşler” teması ise dört farklı alt temadan oluşmaktadır. Bunlar “Suriye’de Kadınlar Her İş Yapabiliyor Ama Çok Azı Eğitilmiş”, “Kadınlar Pilot Olamıyor”, “Profesyonel Meslek Sahibi Olabiliyor” ve “Kadınlar Asker Olabiliyor” şeklindedir.

Kendisi de Suriye’de orduda çalışabilmeyi isteyen fakat aile ve yakın çevresinin özellikle mezhebi nedeniyle engellenen Fatma, Suriye’de kadınların zorunlu olarak askere gitmediğini fakat orduda çalışmak isterlerse bunu yapabileceklerini ifade etti.

“Askere girmesi mecbur değil ama bizden kimse giremiyor. Ben çok istedim. Babam da istedi ama amcam Şam’da pilot olarak çalışıyor. Oğlu da pilot. O

dedi ki yasak. Ağabeyim de yasak dedi kötü bir şey dedi babamı ikna etti. Mesela ben girsem askeriyeye dedikodu yapıyorlar hemen. Kötü bir kelime diyeceğim ama sizde motor dedikleri gibi bana diyeceklerdi. Ama alevi kadınları istedikleri gibi girebiliyor orduya”

“Suriye’de Kadınların Çalışabildiği İşler”

Kadınların profesyonel meslek sahibi olabilmeleri de “Suriye’de Kadınların Çalışabildiği İşler” temasının alt temalarından birini oluşturmaktadır.

Türkiye’de çevirmenlik yapan ve diğer katılımcılarla benzer şekilde Suriye’de kadınların çalışabildiğini, profesyonel meslek sahibi olabildiklerini belirten Ayşe, bu durumun daha çok son yıllarda gözleendiğini fakat kendi ailesinde kadınların çalışabilmesine aynı mesafede bakıldığını dile getirdi. Ayrıca Suriye’de olduğu yıllarda üniversiteyi bitirdikten sonra çalışma hayalleri kurduğunu fakat üniversite mezuniyetinden hemen sonra Türkiye’ye geldiklerini belirtti.

“Ordaaa, nasıl söylüyüm kızlar çok dışarı çıkmıyorlar. Mesela Türkiye gibi değil. Yani çok çalışmıyorlar. Son birkaç senedir okuyabiliyorlardı ama çok çalışanlar yoktu. Bu çalışma fikri son yıllarda biraz geldi. Mesela benim ailem içinde çok fark yoktu.”

“(…) Evet ben de çalışmak istedim. Ama çok bakmadım iş. Daha yeni bitirmiştım okulumu. Ama zaten iş bulunmuyordu. Ama çalışacaktım üniversite okumuştum. Üniversite okuyan da okumayan da çalışabilirdi ama. Mesela üniversitede çalışan hocalar vardı, doktorlar ya da öğretmenler de vardı.”

Ev İçi Ücretsiz Emek ve Emeğin Görünmezliği

“Çalışma Yaşamı” kategorisinin alt kategorisi olan “Ev İçi Ücretsiz Emek ve Emeğin Görünmezliği” iki temadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki “Ev İşlerinin Tamamı Kadınlar Tarafından Yapılıyor” iken diğeri “Boş Zamanın Kullanımı” şeklindedir.

Ev işlerinin tamamını kadınların yaptığını ifade eden Samira, aile içinde cinsiyete dayalı tutum ve davranışların buna ek olarak da beklentilerin de değiştiğini belirtti. Kadınların eğitim durumunun ev içindeki roller ve görev dağılımda bir değişikliğe neden olmadığını ve kadının yerinin evi olduğu söyleminde bulundu.

“Maalesef farklı bir şekilde davranılıyordu. Anlatayım ben sana ne şekilde. Benim için annem kaç kız getirdi sonra erkek. O yüzden erkek çok yüksek bir yerde (gülüyor). Bizim gibi değil(!) Erkek ne istiyor hemen getiriyorlar. Erkek nasıl davranıyor kimse sormuyor. Sen ne yapıyorsun, kimle

gidiyorsun, kimle konuşuyorsun kimse sormuyor. Çünkü o erkek! Kusura bakma bu kelimedden "erkek Allah gibi" bizde "erkek Allah gibi" ama maalesef kadın sen evde kalacaksın ev işlerine bak mutfağa bak böyle. Eğitimli olsan da olmasan da ev yerin. Doktor olsan da ev yerin ama erkek böyle değil. Erkek ne yapacak ne olacak bu erkek ama kız maalesef öyle değil.”

Boş Zamanın Kullanımı

“Ev İçi Ücretsiz Emek ve Emeğin Görünmezliği” alt kategorisinin diğer temasını “Boş Zamanın Kullanımı” oluşturmaktadır. Bu tema ise iki alt temadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki “Boş Zaman Varlığının Toplumsal Cinsiyete Göre Değişimi” dir. Bu alt tema ise ayrı iki alt temayı daha barındırır. Bunlar “Genç Kadınlarda” ve “Genç Erkeklerde” şeklindedir.

Suriye’de kız çocuklarının 8 yaşında ev içinde çalışmaya başladığını ve bunun Suriyeli ailelerde hala devam ettirildiğini ifade eden Fatma, bir günün erkeklerde ve kadınlarda farklı şekilde geçtiğini belirterek ailesinden örnekler vermiştir.

“Erkekler evde zaten oturmazlardı hep gezerlerdi. Eskiden benim babamın mağazaları vardı. Arabayla çıkar arkadaşlarıyla gezerlerdi. Zaten onların her özgürlüğü vardı. Sabah kahvaltıları ayağına gelir, sonra da kalkar gider gezerlerdi bütün gün.”

Yoksulluğun ev içi ücretsiz emeği artırdığı ise “Boş Zaman Kullanımı” temasının son alt temasıdır.

Kendini idareli bir kadın olarak tanımlayan Fatma, gelirleri az olsa dahi ihtiyaçları önem sırasına dizerek eğlenmeden yeme içme ihtiyaçlarına kadar kendisini ve ailesini hiçbir şeyden mahrum bırakmadığını şu sözlerle dile getirdi:

“Evet mesela ben çok idareli biriyimdir hem de. Ekonomik konularda bir üniversite öğretmeni bile olabilirim. Mesela örnek, gelir az olursa bile önemine göre her şeyi sıralarım. Hiçbir yerden eksik kalmadan yapmaya çalışırım. Yemekten eğlenme ihtiyaçlarına kadar. Mesela bugün süt aldık. O süttten hem peynirimi yaparım, akşam yeriz diye muhallebi de yaptım, yoğurt da yaptım. Şimdi yaz olduğu için patlıcan, kabak bunlar hep ucuz. Şimdi alıyorum bunları, hep kurutuyorum balkonda kışın yiyeceğiz. Salçamı da kendim yaparım ben. Balkonda kuruturum onu da.”

Kadınların Ücretli Emek Piyasasında Yer Alması

“Kadınların Ücretli Emek Piyasasında Yer Alması”, “Çalışma Yaşamı” kategorisinin bir diğer alt kategorisini oluşturmaktadır. Bu alt kategori ise kendi içinde iki temadan oluşur.

Bunlar “Kadının Çalışması Aileye Bağlı” ve “Ailesine Yardım Etmek İçin Çalışmalıdır” şeklinde sıralanır.

“Eşimden Daha Fazla Kazanıyordum” alt kategorisi ise “Çalışma Yaşamı” kategorisinin son alt kategorisidir. Suriye’de yaşadığı yıllarda evliliği ve çocuklarının bakım sorumlulukları nedeniyle üniversiteyi üçüncü sınıfta terk etmek zorunda kalan Fatma, geçim sıkıntısı nedeniyle öğrencilere kendi evinde özel ders vermeye başlamıştır. Özel derslerden elde ettiği gelirin kocasından fazla olduğunu, bu durum Suriye’de başka bir ailede yaşansaydı sorun olacağını fakat kocasının bu konuyu aralarında problem etmediğini dile getirmiştir.

“Ben kadınların çalışmasını istiyorum ve ben mezun olmadan bile özel derslerde kocamdan daha çok para getiriyordum. Eğer ben çalışmasaydım maddi durumumuz çok kötü olurdu ve yaşadığımız yer çok kötü olurdu. Kadınların çalışmasının pozitif yönleri ekonomik olarak ailesine yardım etmesi daha iyi olur.

“(…) Suriye’de kadın daha az kazanır erkek daha çok kazanır böyle bir düşünce var tabii ki erkek daha fazla para getirmesi gerekiyor diye. Bazı erkekler buna ayıp olarak bakar bizim toplumda erkek bunu kıskanır. Ama benim eşim bunu düşünmedi bu geri düşüncede değildi.”

5.1.4. Suriye’de Flört İlişkisi, Evlenme Süreci ve Uygulanan Ritüeller

Katılımcı kadınların gerek Suriye’deki genel uygulamalar gerek gözlemleri gerekse kendi deneyimleri bağlamında aktardıkları Suriye’de flört, evlilik ve bunlara ilişkin ritüellerin analizi sonucu aşağıdaki şema oluşturulmuştur.

“Flört, Evlenme Süreci ve Uygulanan Ritüeller” kategorisi dört alt kategoriden oluşmaktadır. Bu alt kategoriler, “Suriye’de Flört İlişkisi”, “Katılımcıların Evlilik Öncesi ve Evlilik Ritüelleri”, “Düğün Ritüelleri” ve “Suriye’de Evliliğe İlişkin Ritüeller” den oluşmaktadır.

Suriye’de Flört İlişkisi

“Suriye’de Flört İlişkisi” alt kategorisi, “Eskiden Yoktu Ama Şimdi Her Şey Serbest Oldu”, “Bireyler Arası Güvene Dayalı İlişki Kurulamıyor”, “Daha İlk Günden Ailene Haber Gider” ve “Kız-Erkek Arkadaşlığı Gizlice Yapılırdı” den oluşan dört ayrı temadan oluşmaktadır.

Katılımcılar Suriye’de yaşanan flört ilişkilerinin hoş karşılanmadığını belirtmişlerdir. Bu nedenle flört ilişkilerinin gizlenerek yaşandığı söylenmiştir.

Fatma, kendi zamanında böyle ilişkilerin pek olmadığından söz etse de artık bu konuda insanların biraz daha rahat olduğunu ifade ederek Suriye’de yaşayan oğlunun nişanlanmak üzere bir kızla anlaştıklarını eklemiştir.

“Eskiden öyle ilişkiler yoktu. Sonuçta insanlar nişanlanıyor sonra evleniyordu. Erkek kız arkadaş yoktu ama şimdi var Türkiye gibi oldu. Şu anda şöyle diyorlar kaçırmadan hemen evlendiriyorlar. (...) Oğullarım Suriye’deyken böyle bir şey söylemediler ama üniversitedeyken şu an Suriye’deki oğlum orda okulda bize ilk söylediğinde zaten nişanlayacak ilk başta. Öyle bir kız var dedi ama direkt nişanlayacak.”

“(...) Evet üniversite arkadaşı. Nişanlanması ekonomik duruma göre. Ben bu ilişkilere biraz karşıyım öyle lisede küçük yaşta o fikre karşıyım ama üniversitede evlenmeye karar verebilirler. O zaman evlenme olabilir o zaman arkadaşlık da olabilir”

Ayşe, üniversite yıllarında beğendiği erkekler olduğunu ama bu beğenin öteye geçmesine imkan olmadığını belirtmiştir. Suriye’de böyle ilişkilerin hoş karşılanmadığını, okul içinde flört ilişkisi olanların bunu okul dışında asla devam ettiremediklerini ve çoğu zaman okul bitince ilişkilerin de sürmediğini belirtmiştir.

“Benim de okulda beğendiklerim olmuştu. Ama daha fazlası olmaz. Beğendiğimle kalırdım (gülüyor). Ama okulda vardı bazı arkadaşlarım öyle. Bir tanesi evlendi hatta biz çok şaşırmiştık. Genelde böyle olmuyor çünkü. O arkadaşlık okul içinde yaşanıyor sadece. Dışarı çıkınca bunu yapamazsın. Okul bitince de her şey bitiyordu. Ama onlar evlendi”

Üniversite yaşamını kız arkadaşlarıyla şehirde tuttıkları evde geçiren Samira ise öğrencilik yıllarında güvene dayalı ilişkiler kuramadığı için bir flört ilişkisi de yaşayamadığını belirtmiştir. Suriye’de kadınların erkeklere güvenmediklerini ifade etmiştir. Ayrıca bir flört ilişkisi yaşaması halinde birlikte yaşadığı ev arkadaşlarının aynı anda ailesine haber vereceğini düşündüğünü bu nedenle onlara da güvenmediğini eklemiştir. Flört ilişkisi yaşayanların ise bunu ancak gizli bir şekilde yaptıklarını dile getirmiştir.

“Hayır olmadı. Neden çünkü ben kızlarla yaşıyordum. Ben kızlardan korkardım aileme bir şey söylerler diye ya da onlar da benden korkardı ya da başkasına söyler o gidip ailene haber verir diye. Hiç güven yok bizde. Erkeklere de güvenmiyoruz. Seviyorum diyor okul bitirdikten sonra evlenirim seninle diyor ama sonra bak ne diyor: “Sen madem benimle konuştun o zaman başkalarıyla da konuşmuşundur ya da konuşacaksın.” Sana güvenmiyorum der ve her şey bitiyor. Hep böyle yapıyorlar. Çok az sadık oluyorlar.”

“(…) Yapanlar varsa ama gizlice yapıyorlar. Böyle açık bir şekilde yapmazlar ayıp günah derler. Mesela bir kız birini sevdiyse gizleyecek. Açık olursa hemen babana haber gider. Daha ilk günde ilk görüşmekte. Hemen ararlar bak sen İdlib’de kalıyorsun senin kızın burada ne yapıyor? Bu cümle yeter!”

Bunlara ek olarak Fatma, bireyler arası güvene dayalı ilişki kurulamamasının evliliklerde de sürdüğünü ifade etmiştir.

“(…) Diğer kadınlar böyle değildi. Kadınlar okumuş olsa bile mesela çalışsa bile kocasıyla her şeyi ayrı olurdu. Mesela maaşını bile kendine alırdı. Para olduğunu ne kadar parası olduğunu bilmez erkekler. İlişkilerinde dürüstlük arkadaşlık olmaz. Bazı kadınlar mesela eşi başka bir kadınla evlenir diye korkuyor o yüzden kendini pek açıp rahat edemez dürüst olamaz kocasıyla. Mesela %1 ancak evlenme ilişkilerinde dürüstlük olur. Mesela kadının kendi ailesiyle arasında bir sıkıntı olsa kocasına anlatmaz ya da yalan söyler. Erkek de böyledir ama. Kadınlar şöyle düşünüyor koca hiçbir zaman arkadaş olamaz diye düşünülüyor. (...) Böyle çünkü kıza böyle öğretiliyor. Sende ne kadar para olduğunu hiç söyleme kocana derler. Benim tanıdığım kadınlar annem, ablalarım, yengelerim mesela hep böyleydi. Erkek de öyle. Cebinde ne kadar para olduğunu kadın bilmez.”

Katılımcıların Evlilik Öncesi ve Evlilik Ritüelleri

“Katılımcıların Evlilik Öncesi ve Evlilik Ritüelleri”, “Flört, Evlenme Süreci ve Uygulanan Ritüeller” kategorisinin alt kategorilerinden biridir. Bu alt kategori, “Katılımcının Nasıl Evlendiği ve Düğün Süreci”, “Kendimi Hiç Beğenmedim O Gün”, “Üniversitede Tanıştığım Bir Arkadaşımın Evlenirim Demiştim”, “Düğünümü

Beğenmemiştim Hiç”, “Düğün Köyde Olduğu İçin Kadın Erkek Bir Oldu”, “Düğünün Hikayesi”, “Her Şeye Ailem Karar Verdi”, “Üç Ay Nişanlı Kaldık 1 Kere Dışarı Çıktık” ve “Evlenmek İçin Benim Sıram Gelmişti” temalarından oluşmaktadır.

Katılımcıların Suriye’deki yaşamlarının ele aldığı bu bölümde, araştırmaya katılan kadınlardan sadece Fatma’nın Suriye’de evlenmiş olması nedeniyle onun deneyimlerine yer verilmiştir. Türkiye’de evlenen Ayşe’nin evliliğine ilişkin aktardığı bilgiler, katılımcıların Türkiye’deki yaşamlarının ele alındığı “Suriyeli Kadınların Göç Sonrası Türkiye’deki Yaşamları: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Hakları Konusundaki Düşünce ve Deneyimleri” nde aktarılmıştır. Benzer şekilde araştırma sürecine evli olmayarak başlayan, nişan ve evlilik deneyimini araştırma sürecinin bitiminde Türkiye’de yaşayan Samira’nın da aktardığı bilgi ve deneyimler katılımcı kadınların göç sonrası yaşamlarının ele alındığı bölümde aktarılmıştır.

Katılımcının Nasıl Evlendiği ve Düğün Süreci

Kocamın dayısının hanımıyla biz akrabaydık tanıdıklar aracılığıyla oldu sevgiyle olmadı geleneksel bir evlilik oldu. Kocam aileden biriyle evlenmek istiyordu bakmaya geldiğinde de birini beğenmek için gelmedi. Benimle ya da başkasıyla fark etmez ama babam sırayla evlendirdiği için benim sıram gelmişti benimle evlendi. Bana soracakları bir şey yoktu onlar için ha ben ha başkası biri evlenecekti işte.

“Toplumda değişik sınıflar vardı. Aşiret olanlar, köylüler, şehirdekiler hepsinin adetleri değişiyor. Aslında ailem bile tanımıyordu. Bizim uzaktan akrabamızdı. Başkalarından duymuştu direkt nişanlanmak için geldi. (...) Evet öncesinde gördüm geldi babasıyla ve annesiyle. Üç aylık nişanladılar üç ay sonra da hemen evlendirdiler. (...) Hayır hiçbir şeyi konuşmadık. Eve geliyordu zaten misafir gibi mesela birlikte yemek yiyoruz birlikte oturuyoruz. Annem, babam varken birlikte oturuyorduk. Ama öyle tek başına konuşma bir şey olmadı. (...) Hiç birlikte dışarı çıkmadık. Düğünden bir hafta önce sadece ailede mahkeme cüzdanı çıkarmaya gitmiştik. O zaman ben üniversitedeydim gelmişti oraya. Bütün nişan sürecinde zaten 3 kere geldi.”

“(…) Ne alınacak, nerde oturulacak biliyordum da çok önemsemiyordum evlenmek düşüncesini sevmediğim için. Ama lazım bir şey gibi görüyordum. Bu konuları ailem konuştu. Suriye’de diğer kızlar bilirdi. Beraber eşya almaya da gidebilirler. Eşyalarını kendi seçtiklerini alabiliyor.”

Katılımcılardan Fatma, düğün sürecinin ve düğününün hiç hayal ettiği gibi olmadığını belirtmiştir. Üniversitede tanıştığı bir arkadaşıyla üniversiteden mezun olduktan sonra şehirde evleneceğini düşünürken, mühendislik eğitimindeki birinci yılını bile

tamamlayamadan ailesi tarafından sırası geldiği için evlendirilmiştir. Görüşmelerde köy yaşamını beğenmediğini ve köyde yaşayan insanların cahil, şehirde yaşayanların ise daha gelişmiş olduğunu sıklıkla vurgulayan Fatma, eşi köyde yetiştiği için düğününü de kocasının ailesiyle köyde yapmak zorunda kalmıştır.

“Heyecanlı değildim de ortamın cahilliği o girdiğim ortam kendimi sıkılmış hissediyordum. Beğenmemiştim hiçbir şeyi. Nasıl beğenim ki kendimi o halde? Zaten sevmezdim süsü makyaj koymayı yüzüme. Öyle olunca hiç beğenmedim. Başımda kocaman bir şey sarılı yanaklarım kırmızı her yerim kırmızıydı.”

“(…) Ben öyle hayal etmemiştim. Şehirden bir kişi ya da aynı üniversitede olduğum tanıştığım bir arkadaşımınla evleneceğimi düşünüyordum ama anca üniversite bitince evlenirim diyordum. Biz aşiret olduğumuz için normalde şehirdekiler bizden kız alamaz. Kızlarımız da aynı köyden evlenmek zorunda.”

“Düğününün Hikayesi” ise “Katılımcının Nasıl Evlendiği ve Düğün Süreci” alt kategorisinin temalarından bir diğerini oluşturmaktadır.

Düğün sürecine kadar geçen süreçte mutlu olmadığını ifade eden Fatma, düğün gününü de mutlu geçirmediğini, olduğu ortamdan sıkıldığını dile getirmiştir. Düğün, kocasının ailesinin köyünde olduğu için kadınlar ve erkekler bir arada gerçekleştirmiştir. Köy düğünlerinin bu şekilde olduğunu söyleyen Fatma, yanında sadece ablasının geldiğini de belirtmiştir.

“Seçtiğimiz ev şehirdeydi. Ama eşimin ailesi köyde yaşadığı için düğünde beni köye götürdüler. Yanımda sadece ablam geldi. Yanımda sadece elbiselerimi aldım. Bir hafta köyde kaldık. Orda zaten eşimin ailesi yaşıyordu. Bir hafta sonra döndük eşim işine devam etti ben de üniversiteye devam ettim.”

“Evden çıkarken de gelinlikle çıktım ben. Bazı kişiler düğün gecesinde değiştirir evden çıkıp gelinlik giyer sonra değiştirir mesela ya da bütün gün onu da giyebilir. Düğün köyde olduğu için kadın ve erkek karışık oldu. Ama şehirde olduğunda herkes ayrı olur. Köyde herkes birbirini tanıdıkları için karışık olabilir. Ama şehirde olmaz. Köydekiler hem bilgi olarak hem de dinsel olarak cahil oluyorlar. Zaten köydeki herkes akraba. Yabancılık olmadığı için öyle birlikte oluyor.”

“Yok oynamak için hiç kalkmadım. Çünkü ayıp bizde. Gelin sadece oturacak. Kalkıp oynasaydı iffetsiz bir kadın diyeceklerdi bana. Hafif ağır bir kişi değil diyeceklerdi. (...) Bekar kızlar kalkıp oynardı ama. (...) Yani ilk başta düğün gününde gündüzden başlar eğlence. Gelini alıp bir odaya koyarlar gelin tek başına orda kalır akşama kadar bekler. Sonra akşam da gelini çıkartırlar. Gündüz herkes dans eder oynar gelin içerde. Ama gelin akşam üzerinde dışarı

çıktığında oturur ve damat da oturur. Dans edenler sadece damadın akrabaları olur gelinin kimsesi oynamaz. Ama şehirde erkek düğünü ayrı kadın düğünü ayrı. Öyle olunca da gelin isterse kalkar oynar.”

“Katılımcının Suriye’de Evlenme Sürecine İlişkin Görüşü”, “Katılımcıların Evlilik Öncesi ve Evlilik Ritüelleri” alt kategorisinin bir diğer temasını oluşturmaktadır. Bu tema, “Tek Eşli Olmak Daha İyi”, “Katılımcının Suriye’de Evlilikle İlgili Görüşleri”, “Katılımcının Evleneceği Kişiden Beklentileri” ve “Katılımcının Evlilik ile İlgili Görüşleri” alt temalarından oluşmaktadır.

Katılımcıların tümü erkeklerin sadece bir kadınla evlenmesi doğru bulduklarını fakat devletin resmi olarak erkeğin dört kadınla aile kurmasına izin verdiğini belirtmişlerdir.

Katılımcılardan Ayşe, kendisinin resmi nikahla evlendiğini ve böylesinin daha iyi olduğunu belirtmiştir. Suriye’de dört kadınla da resmi olarak evlenilebildiğini ve bu şekilde aile cüzdanları olduğunu da belirtmiştir.

“Benim babamın 1 tane karısı oldu ama çevremde evet vardı öyle çok karısı olan. (...) Yoo, hepsi resmi nikahtı. Devlet veriyordu dört tane kadını. Aile cüzdanı vardı dört tane normal bir şey Türkiye gibi değil. Ama buradaki bir daha iyi tabii ki de.”

“Katılımcının Suriye’de Evlilikle İlgili Görüşleri” ise alt temalardan bir diğerini oluşturmaktadır. Evlenen kişilerin köyde ya da şehirde olması, inançları veya başka etkenlerle birlikte evlilik şekillerinde birtakım farklılıklar oluşmaktadır.

Suriye’de yapılan evlilikleri beğenmediğini söyleyen ve eleştiren Samira, kadınların çok erken yaşta evlendirildiğini ifade etmiştir. Evlenmeden önce evlenecek olan kızı görmeye annesinin gittiğini, ancak o beğenirse oğluna söyleyerek gelip istediklerini aktarmıştır. Kendi ablaları da on beş yaşına gelince evlendirilmiştir. Eğer eğitim hayatını sürdüremeseydi kendisinin de benzer bir kader yaşayacağını eklemiştir.

“On beş yaşında evlendiler köydeydik. Bir kız yirmi yaşında olduysa evde kaldı diyorlar ama çok şükür eğitim böyle demediler çünkü ben üniversitede devam ettim. Bu maalesef en büyük yanlış. Suriyeliler hem yapıyor bu günah gibi on beş, on dört yaşında evleniyorlar Halep’te en çok var bu. Orda kızı 12 yaşında evlendiriyorlar diyorlar ki kız evde kalacak evlensin. E kalmayacak ama yine de cahil!”

(...) Nasıl evlendiriyorlar şöyle bazen kapalı bizde (burada eliyle yüzünü göstererek örtünme şeklinden bahsettiğini anlatıyor.) Bazen de açık. Bizde açık benim gibi olanlara diyorlar hicabım var ama yüzüm açık. Kapalı olanlar mesela kapıyı çalıyor kapıyı anne ya da baba açıyor misafirler geliyor “hoş

geldiniz” diyor, oturuyor. Evlenmek için kızlar var mı? diyor. Evet var. Gösterir misin diyor. Evet derse peki göstereceğim kızım kahve getir. Kız küçük ya küçük ama yine de her şeyi biliyor evlenmek için hazır (kızgınlıkla gülüyor biraz da dalga geçiyor gibi kızlarla) kahveyi getiriyor ya beğendik diyor bir daha geleceğiz ya da beğenmediyse gidip bir daha gelmeyecek. Böyle ama bizde nasıl? Açık yüzlü olduğum için mesela bir erkek beni gördü diyelim. Beni bir kişi görmüştü mesela annesi ertesi gün geliyor “Merhaba, oğlum seni gördü.” Annemden ya da babamdan istiyor ama annemden ilk. Annem diyor bu şimdi şey için babasıyla konuşacağım ona göre haber veriyor. Gelin ya da gelmeyin. Ondan sonra kıza soruyor eeen son ha en son! Bazen kıza sormuyor tamam adam geliyor bakıyor. Durumu nasıl cebin nasıl? (burda gülerken duraksıyor söylemek istediği maddi durumunun nasıl olduğu) Tamam diyorlar Fatiha okuyorlar. Fatiha yani Bismillahirrahmanirrahim (...) bu kabul için sonra gibi düşünüyorlar.”

Katılımcılardan Fatma ise Suriyeli kadınların Türk erkekler ile evlenmesine farklı bir yorum getirmiştir. Fatma’ya göre Suriye’de kadınlar belli bir yaşa geldiklerinde hala evlenmedilerse, onlarla artık kimse evlenmezdi. Şu anda Türkiye’de evlenen Suriyeli kadınlar zaten Suriyeli bir koca kendilerine bulamadıkları için Türk erkekleriyle evlenmektedirler.

“Suriye’de mesela kızlar 19 yaşını geçerse onunla kimse evlenmezdi. O zamanlarda evlenme yaşı 13’ten başlardı ve güzelliğe çalışkanlığa bağlıydı. Burada mesela bazı Türk erkekleri Suriyelilerle evleniyor ya o kadınlarla zaten Suriyeliler evlenmezdi. Ya çirkindir ya da yaşı geçmiştir ama Türkiye’de onlarla evleniyorlar. Suriyelileri istemediklerinden değil.”

Suriye’de Evliliğe İlişkin Ritüeller

“Suriye’de Evliliğe İlişkin Ritüeller”, “Flört, Evlenme Süreci ve Uygulanan Ritüeller” kategorisinin alt kategorileri arasında yer almaktadır. Bu alt kategorinin “Evlilik Kararının Nasıl Alındığı”, “Evlilik İçin Ön Koşullar” ve “Evlenme Biçimi” şeklinde üç teması bulunmaktadır.

“Evlilik Kararının Nasıl Alındığı” teması “Bazen Önce Kızla Erkek Tanışıyor Bazen Sadece Annesi Görüyor” ve “Kadının Evlenme Kararı Verebilme Hakkı Yoktu Son Zamanlarda Sor” olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır.

Evliliklerin ailenin yapısına göre değiştiğini söyleyen Ayşe, eskiden kadının görüşü alınmazken, son yıllarda az da olsa evlenmeden önce kadının görüşünün de alınmaya başladığını belirtmiştir.

“Yani türlü türlü oluyor. Bazen kızla erkek tanışıyor önce sonra anne istemeye geliyor ya da sadece annesi görmüş oluyor normal gibi. Yani bazen aileye ait bu. Bazen dinlerler kızını ama onun kararını hiç almıyorlardı. Son seneler biraz azaldı ama eskisi gibi değildi biraz daha iyi oluyordu.”

“Evlilik İçin Ön Koşullar” teması ise sekiz alt temadan oluşmaktadır. Bu alt temalar, “Kadının Çalışmıyor Olması”, “Akraba Olmak”, “Kadın Güzelliği-Fiziksel Güzellik”, “Dul Kadınların Evlenmesi Ayıp Sayılır”, “Erken Yaşta Olması”, “Bekaret”, “Aynı Aşiretten Olma” ve “Mehir Parası” şeklindedir.

Evlilik için ön koşullardan ilkinin, kadının çalışmıyor olması oluşturmaktadır. Samira, Suriye’de kadınların çok azının eğitilmiş ve çalışıp para kazanabilir halde olduğunu belirtmiştir. Bunun nedenini ise Suriye’de erkeklerin evlenmeden önce kadınlara çalışmamalarını şart koşuyor olması şeklinde gerekçelendirmiştir.

“Çok az kadın eğitilmiş ve para kazanabiliyor mesela ben çalışıyorum para kazanıyorum beni gelip bir damat istiyor ama bir şartım var diyor ne şartın evde oturacaksın çalışmayacaksın. Yok ben bunu kabul edemem. Ben okula gittim öğrendim çalıştım geldim sonra evde mi oturacağım ev hanımı olacağım bunu kabul edemem.”

Evlilik için ön koşullardan bir diğeri ise kadının fiziksel olarak güzel olmasıdır. Fatma, ablaları güzel olduğu için erken yaşta evlendirildiğini kendisinin ise güzel olmadığı için evlenmekte güçlük çekeceği düşüncesiyle ailesinin okumasına izin verdiğini belirtmiştir.

“Ablalarım kız kardeşlerim çok güzeldi onlar hemen evlendi ama ben çok güzel değildim o yüzden evlenemez deyip okumama izin verdiler.”

Evlilik için ön koşullardan bir diğeri ise kadının dul olmamasıdır. Bu alt tema bekaretle de ilişkilendirilebilecekken Fatma’nın, toplum içinde dul kadınların evlenmesine getirilen kısıtlamayı ifade etmesiyle ayrı bir koşul olarak yer almaktadır. Fatma, İslam dininde dul kadınların evlenmesiyle ilgili bir sınırlama olmadığını fakat dul kadınların evlenmesinin görünmez yazılarla yazılmış bir kural gibi işlediğini belirtmektedir.

“(…) Ya da evlenmek. Bazı kadınlar 25 yaşında dul oluyor mesela. Onun yeniden evlenmek hakkı. Ama bizim toplumda bu ayıp sayılır ama İslam’da bu haktır bir daha evlenebilir.”

Kadınların erken yaşta olması da Suriye’deki evliliklerde bulunan ön koşullardan biri olarak görülmektedir. “Kızları Erken Evlendirmede İlk Sebep Kızın Derdinden Kurtulmak” ve “Suriye’de Kadınlarda Evlenme Yaşı” buradaki alt temalardan ikisini oluşturmaktadır.

Katılımcılar Suriye’de evlenme yaşının on ikiden on dokuza kadar olan aralıkta değiştiğini ve daha önce Fatma’nin de belirttiği gibi Suriye’de on dokuz yaşını geçen genç kadınların artık evlenemeyeceğine dair bir görüş bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Fatma, kadınların genç yaşta evlendirilmesinde ailelerin kız çocuklarını üzerlerinde bir yük gibi görerek bir an önce bu yükten kurtulmak istemeleri şeklinde ifade etmektedir.

“Evlendirmede ilk sebep kızdan kurtulmak için. Onun derdinden yükünden kurtulmak için.”

Bu yükü görüşmenin ilerleyen kısımlarında “Evlilik İçin Ön Koşullar” ın bir alt teması olan “Bekaret” şeklinde açıklamıştır. Suriye’de ailelerin bekaret konusuna büyük bir anlam ve önem yüklediklerini, kız çocuklarının hal ve hareketlerine bile kısıtlamalar getirdiklerini belirtmiştir.

“O zamanlarda mesela anlatıyorlardı ortamlarda mesela falanın çocuğu kız çıkmadı onu öldürdüler. Çünkü onun kız çıkması ya da çıkmaması anne babası için bir değerdir. Evlenene kadar çok zor ama evlendikten sonra oh diyorlar o deritten kurtulduk. Köye giderdik mesela eşeğe binemezdik o kadar.”

“Suriye’de normalde 14 şehir var. Akdeniz kenarında 2 şehir var oralarda biraz daha özgürlük var. Diğeri de Şam orası başkent orda da kızlara özgürlük var ama diğer yerlerde hiç yok. Bazı aileler daha kötü olabiliyor. Mesela evlenirken kıza mehir parası verilir. O parayla kıza bir şeyler alınması gerekir ama onunla bile erkek kardeşi evlendirip kıza hiçbir şey vermiyorlardı ya da yiyorlardı parayı. Ama normalde kıza altın üst baş alınması için veriliyor. Suriye halkının %70 i böyle.”

“Evlenme Biçimi”, “Suriye’de Evliliğe İlişkin Ritüeller” alt kategorisinin bir diğer temasını oluşturmaktadır. Burada ayrıca üç farklı alt tema bulunmaktadır. Bunlar, “4 Tane Kadın Hakkını Devlet Veriyordu: Çok Karılılık”, “İmam Nikahı” ve “Resmi Nikah” şeklindedir.

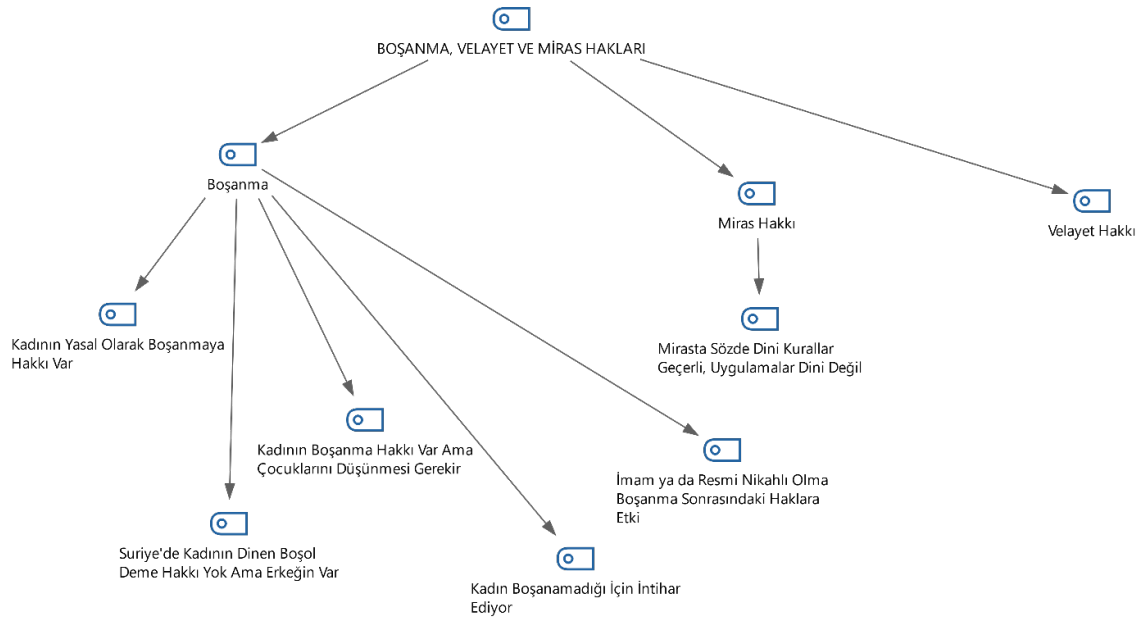
Samira, yaşadığı bölgede genellikle resmi nikahın pek yapılmadığını, onun yerine imam nikahı yapıldığını; aradan zaman geçtikten sonra bazı durumlarda resmi nikah da yapıldığını belirtmiştir. Suriye’de yaşadıkları dönemde yakın arkadaşlarından birinin imam nikahı ile evlendirildiğini ve hayatının ne kadar da zorlaştığını dile getirmiştir.

“Hayır resmi nikah yoktu. Köyde pek resmi nikah olmaz. Çocuk oluyor mesela. Çocuk okula giderken resmi nikah yapıyorlar çocuk için. Çünkü resmi evraklar lazım o zaman yapıyorlar. Şimdilerde savaş gelmeden bir yıl önce falandı mecbur olmuştu. Devlet ceza veriyordu resmi nikah yapmayanlara. O yüzden çoğu kişi hep resmi nikah yaptı hemen.”

“(...) evet vardı. Adı R. Onu çok seviyorum. Liseye kadar aynı yerde birlikte okuduk; çalıştık. Liseden sonra ben devam ettim ama o evlendi. Ve kimle evlendi? Amcamın oğlu. Amcamın oğlu iyi biri ama annesi çok kötü biri çok kötülük yaptı. Mesela evden hiç çıkarmıyordu. Bana gelmek istese hayır diyordu Samira, cesur bir kadın ona gitmeyeceksin. Ben mesela bazen gidiyordum bir saat bile bizi yalnız bırakmıyordu. Ya yanımızda oturuyordu ya da R’yi işe gönderiyordu iş yapmaya yani. Bazen bana yazıyordu mesela. Ama mesaj gibi değil ona hiç telefon almadılar yasaktı ona. Kağıda yazardı. Fatma, ben hiç mutlu değilim bana kötü davranıyor yazardı. Her zaman amcamın eşinin adı H idi. Her zaman şöyle diyormuş oğlumu tekrar evlendireceğim ikinciye alacağım. R çok iyi biri ama boyu biraz kısa. Benim oğlum eğitilmiş çok iyi biri ben onu kısa biriyle evlendirmedim ama oğlum R’yi çok seviyor ondan evlendirdim derdi. Sonra Türkiye’ye geldik savaşta. Gelince maalesef ikinciye aldı oğluna. Sonra Almanya’ya gittiler. İkinci kadın aldı ama R burada Türkiye’ye kaldı. Sonra kaçak gitti Almanya’ya. Şimdi ayrı evlerde oturuyorlar orda ama ikinci kadın da var.”

5.1.5. Suriye’de Kadınların Boşanma, Velayet ve Miras Hakları

Bu başlıkta Suriye’de yaşayan kadınların boşanma, velayet ve miras gibi haklardan ne şekilde yararlanabildikleri katılımcı kadınların bilgisi ve deneyimleri üzerinden analiz edilmiş ve aşağıdaki şema oluşturulmuştur.

Şekil 6: Suriye'de Kadınların Boşanma, Velayet ve Miras Hakları

Katılımcıların yaşam öykülerinden toplanan veriler sonucunda Suriye’de boşanma, velayet ve miras haklarını barındıran “Boşanma”, “Miras Hakkı” ve “Velayet Hakkı” kategorisi belirlenmiştir. Bunlardan “Boşanma” alt kategorisi: “Kadının Yasal Olarak Boşanmaya Hakkı Var”, “Suriye’de Kadının Dinen Boşol Deme Hakkı Yok Ama Erkeğin Var”, “Kadının Boşanma Hakkı Var Ama Çocuklarını Düşünmesi Gerekir”, “Kadın Boşanamadığı İçin İntihar Ediyor” temalarından oluşmaktadır.

Boşanma Hakkı

Katılımcıların tamamı kadının yasal olarak boşanma hakkı olduğunu belirtmiştir. Ancak boşanma hakkı bulunan kadınların çeşitli nedenlerle boşanmaktan kaçındıkları görülmüştür. Örneğin Fatma boşanma hakkı bulunan kadınların bu haklarını çocuklarını düşünmesi gerektiği nedeniyle rahat kullanamadıklarını şu sözlerle ifade etmiştir.

“Mesela kadının boşanma hakkı var. Hem insan olarak hem de İslami olarak. Din olarak da hakkı var tabii ki! Ama sadece ortada çocuklar varsa tek kaybeden onlardır. Mesela çocukların geleceği kaybolacağı için çocuklarını düşünmesi gerekir önce kadının. Belki biraz dişini sıkarsa kadın iyi olur.”

Katılımcıların yaşam öyküsü verilerinde belirtilen ifadelerin çoğunda kadınların yasal olarak hakları olsa da bunların kullanımında aileler belirleyici rol oynadığı görülmüştür. Bunu Ayşe’nin şu sözleri çok net ortaya koymaktadır.

“Evet bu hakları duydum. Tam bilmiyorum ama mahkemeye gitmesi gerekiyor başka türlü olmaz. Suriye’de boşanma hakkı var ama aileler nasıl derse öyle olur yani.”

Kadının boşanma hakkı olmasına rağmen bunda daha çok ailenin etkili olması durumu aynı zamanda kadınların çok isteseler de boşanamama durumlarının olduğunu Samira:

(...) “Kadını akrabasına veriyorlardı kadın bunu istemese de yasaktı veriyorlardı zorla. Bazen boşanmak istiyor. Boşanamadığı için intihar ediyorlar ama mecbur. Bu şey az kaldı çünkü köylerde karakol yoktu ama köylerde karakol olmaya başladı. O zaman aileler korkmaya başladı. Aileler Allah'tan, vicdandan korkmuyor ama polisten korkuyor.”

sözleriyle anlatmıştır.

Kadınların boşanma hakları ile söz konusu olan konulardan biri de boşanma sonrasında kadının elde edeceği haklardır ki bu da evliliklerin resmi ya da gayri resmi olmasına göre farklılık göstermekte olduğunu Samira şu sözlerle dile getirmiştir.

“İmam nikahı yapıyorlar, bir yıl iki yıl sonra bazen resmi nikah da yapıyorlar. Bazen hiç yapmıyorlar maalesef böyle. Ama Türkiye’ye gelince hemen resmi nikah yapıyorlar ama böyle daha iyi! Bizde çok kadın boşandı hiç hak almadı çünkü dini nikah yapıyorlar.”

Miras Hakkı

Boşanma, velayet ve miras kategorisinin bir diğer alt kategorisi mirastır. Katılımcılar Suriye’de miras konusunda ne yasal kuralların ne de dini kuralların uygulanmadığını, miras hakkının sadece erkeğe verildiğini ifade etmişlerdir. Kadının miras hakkından faydalanması için yasal yollara baş vurma gerekmektedir. Bu konudaki uygulamaları Fatma şöyle özetlemiştir:

“(…) İslam’da var olan öbür hakkı miras. İlk başta bir araziye sahip olmak. Bizim toplumda bu kadına olmaz kendi adıyla yazmaz ayıp. Miras dinde erkek çocuğa 2, kız çocuğuna 1 verilir. Ama bizim toplumda kıza hiç vermiyorlar... Suriye’de yasal olarak Fransa’nın uyguladığı kanun gibi yarıya bölünür yasal olarak. Ama bunu da uygulamıyorlar. Ancak mahkemeye vermek gerekir dava açarsa alır. Ama toplumda ayıp sayılır diyorlar ki kız baba parasını alıp yabancı bir kişiye veriyor deniliyor.”

Fatma’nın mirasla ilgili aktardığı kendi deneyimi ise:

“(…) Bir keresinde de maddi bir tartışma olmuştu bir para alıp verme konusuydu. O zamanlar ev alacaktık zaten bir ev vardı erkek kardeşim ben o evi almayayım diye mirası almayayım diye benimle kavga etti. Kardeşim de erkek olduğu için bütün insanlar onun yanında durdu onun almasına evet

dediler ama benim hakkımdı. O zaman da kocam yine benim yanımda olmuştu benim kardeşimle bile kavga etmişti. Yasal olarak ben almıştım zaten o evi. Sonra dava edip almaya çalıştılar benden.”

şeklindeydi.

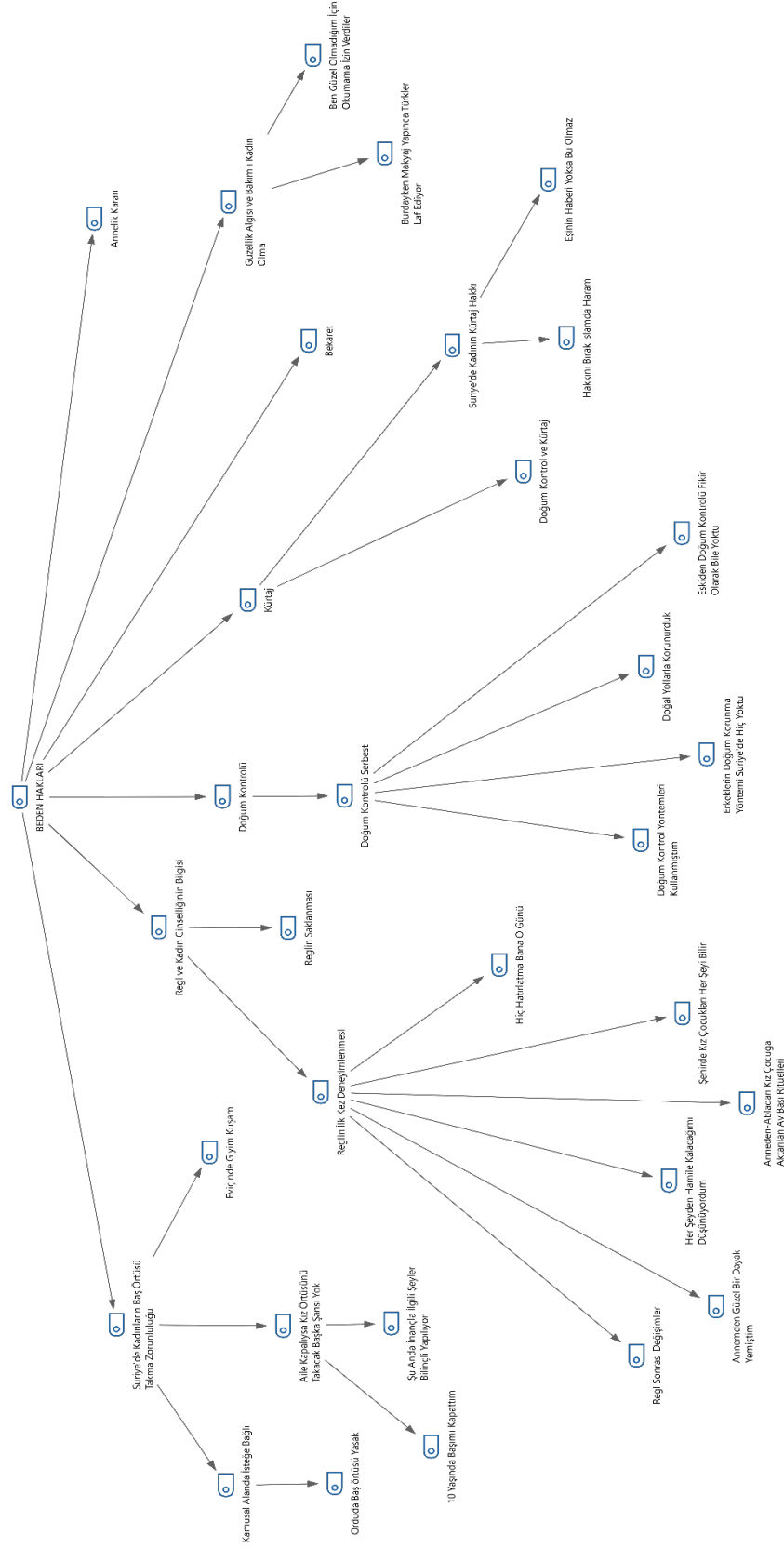
Velayet Hakkı

Boşanma, velayet ve miras kategorisinin bir diğer alt kategorisi velayet haklarıdır. Kadınların boşandıktan sonra varsa çocuklarının velayetini alma haklarını Samira'nın sözleri özetlemektedir.

“Mazlum çocuklar ah... Eğer babası isterse alır ama istemezse annesi alıyor. Annesi isterse ama ailesi istemezse alamaz. Kadının babası diyor ki “ben karşılayamam” o zaman çocuklarını alamaz kadın. Sever sevmez kimse bakmıyor ama alamıyor çocuklarını ama maalesef çok çocuklar kocasıyla kalıyor. Kadın çok çok kötü bir hayat yaşıyor bu yüzden. Ne için çocukları için.”

5.1.6. Suriye’de Kadınların Beden Hakları

Burada, Suriye’de yaşayan kadınların beden haklarına bakış açısı katılımcı kadınların aktardığı deneyimlerden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Temalar oluşturulurken kadınların benzer şekilde toplumun ataerkil yaklaşımı ile dini uygulamaları aynı çerçevede içinde sundukları görülmüştür.

Şekil 7: Suriye'de Kadınların Beden Hakları

Beden Hakları kategorisi yedi alt kategoriden oluşmaktadır. Bunlar, “Suriye’de Kadınların Baş Örtüsü Takma Zorunluluğu”, “Regl ve Kadın Cinselliğinin Bilgisi”, “Doğum Kontrolü”, “Güzellik Algısı ve Bakımlı Kadın Olma”, “Kürtaj”, “Annelik Kararı” ve “Bekaret” şeklindedir.

Suriye’de Kadınların Baş Örtüsü Takma Zorunluluğu

“Suriye’de Kadınların Baş Örtüsü Takma Zorunluluğu” alt kategorisi iki farklı temadan oluşur. Bunlar “Aile Kapalıysa Kız Örtüsünü Takacak Başka Şansı Yok” ve “Kamusal Alanda İsteğe Bağlı” şeklindedir. “Aile Kapalıysa Kız Örtüsünü Takacak Başka Şansı Yok” teması “On Yaşında Kapattım” ve “Şu Anda İnançla İlgili Şeyler Bilinçli Yapılıyor”; “Kamusal Alanda İsteğe Bağlı” ise “Orduda Baş Örtüsü Yasak” alt temalarından oluşmaktadır.

Ayşe, Suriye’de kadınların uyması gereken kuralların bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiğini belirtmiştir. Eğer baş örtüsü takan bir ailede yaşıyorsa seçim şansı olmaksızın baş örtüsü takacağını şu sözlerle belirtti:

“(…) Evet vardı aile aile farklı oluyor ya da mahalleden mahalleye farklar vardı. Mesela ailesi kapalıysa kız örtüsünü takacak başka bir şansı yok. (…)

Baş örtüsünü diğer katılımcılar gibi ilk kez on yaşında taktığını söyleyen Fatma, bunu zorunlu olarak yaptığını Ayşe ile benzer şekilde belirtmiştir. Başlangıçta örtüsünü zorunlu olarak taksa da zaman içerisinde düşünerek ve okuyarak bunu kendisi için yapmaya başladığını ifade etmiştir.

“Ben ilk on yaşında kapandım. Dini olarak eskiden belki bazı şeyler yapılıyordu rutin olarak ama şu anda yapılan her şey bilinçli olarak yapılıyor. Mesela baş örtmesi eskiden gelenek olarak mecburiyetten giyilirdi düşünülerek pek değil ama bazı insanlar düşünerek de yapabilir ama giyim kuşam mecburiyetten. (…) Evet benim de öyle ilk giydiğim zaman mecburiyettendi ama zaman ilerledikçe Kur’an okuyarak düşünerek kendim için giyiyorum.”

Baş örtüsünü yine zorunlu olarak takan Samira ise diğer katılımcılardan farklı olarak bunu kabullenmekte zorluk çektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ah ah! On! Maalesef on yaşında kapattım. Hiç istemiyordum çok ağladım. Dediler günaaahh günah günaaahh! (şarkı söylüyor günah günah diye)”

Regl ve Kadın Cinselliğinin Bilgisi

“Beden Hakları” kategorisinin alt kategorilerinden biri olan “Regl ve Kadın Cinselliğinin Bilgisi”, “Reglin İlk Kez Deneyimlenmesi” ve “Reglin Saklanması” temalarından oluşur.

“Reglin İlk Kez Deneyimlenmesi” temasının altı alt teması bulunmaktadır. Bunlar, “Regl Sonrası Değişimler”, “Her Şeyden Hamile Kalacağımı Düşünüyordum”, “Annemden Güzel Bir Dayak Yemiştım”, “Hiç Hatırlatma O Günü”, “Şehirde Kız Çocukları Her Şeyi Bilir” ve “Anneden-Abladan Kız Çocuğa Aktarılan Ay Başı Ritüelleri” dir.

İlk regl olduğunda iç çamaşırında gördüğü kan ile ilgili hiçbir şey bilmeyip bunu endişe içinde annesiyle paylaşan Fatma hala neden olduğunu anlamadığı bir şekilde annesinden dayak yediğini belirtmiştir. Regl kanaması ilk gerçekleştiğinde tokat atma geleneği, Türkiye’de de kırsal bölgelerde uygulanmaktadır. Günümüzde varlığını fazla sürdürmese de anneler, Menstrüasyon döneminde yaşanacak olan kan kaybı ile kızlarının rengi solmasın, yanakları kızarsın diye regl olmalarından hemen sonra tokat atarlarmış. Fatma nedenini bilmeden yediği dayaktan sonra yapması gerekenleri ise aradan zaman geçtikten sonra ablasından öğrenebilmiştir.

“Kanamam ilk on yaşımda olmuştu. Annemden güzel bir dayak yemiştım. Hiç bilmiyorum nedenini ama tek bildiğim adetın dayak yedirdiğiydi.”

“(…) İlk başta ben gördüm. Hiç kimse söylemedi, hiç bilmiyordum ne olduğunu. O zamanlar o konuları açmak çok yasaktı günahtı. Gidip anneme söyledim ama annem duyunca beni dövdü. Ne yapacağımı bile söylemedi. Sadece dayak yedim. Başka hiçbir şey söylemedi bana. Ama sonra ablama söyledim o bana söyledi ne yapacağımı.”

Fatma, regl olmasıyla birlikte yaşamında değişen şeyler de olduğunu ekleyerek artık sorumluluklarının değiştiğini ifade etmiştir. Ayrıca kadın cinselliği ile ilgili bilgi sahibi olmayan ve etrafında duyduğu bazı konuşmalardan yola çıkarak regl sonrası her şeyden korktuğunu söylemiştir. Bu korkunun sebebinin hamile kalmak olduğunu söyleyen Fatma bu korkusunu etrafında duyduğu ama ne olduğunu tam bilemediği sözlerden kaynaklandığını belirtmiştir.

“Normalde dinsel olarak adet olduktan sonra kadın artık bir sorumluluk taşıyor bu yüzden fazla dışarı çıkmıyor, sosyalleşmiyor, hicap takıyor. Kızın bunları bilmesi gerekiyor.” (...) “Başka değişimler de oldu. Korkunç bir şeye dönüştü adet benim için. Çünkü ne olduğunu hiç bilmiyordum ve her şeyden

korkar bir hale gelmişim. Oturduğum yerde, kalktığım yerde, banyoya girince her şeyden korkardım. Zaten yaşım da çok küçüktü ve ne yaparsam her şeyden hamile kalacağımı düşünürdüm. Bunlar etrafımızda hep konuşulurdu. Korkunç bir şeydi”

Reglin Saklanması

“Ataerkil Düzenin Kadınları” kategorisinde yer alan “Kadın, Ataerki ve Din” alt kategorisinde reglin kadınların yaşamında ne gibi yasaklar meydana getirdiği “Reglin Getirdiği Yasaklar” temasında ele alınmıştır. Bunlara ek olarak reglin saklanması gerektiği belirten Samira, Menstrüasyon döneminde yapılması gerekenleri annesinden ne şekilde öğrendiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Hıh evet ped koyacaksın, bunu takip et. Belki sana şimdi geldi ama bazılarına geldikten sonra bir yıl gelmez. Bazılarında da hemen öbür aya gelmeye başlar. Ama çok korktum. Bana hiç söylemediler nasıl olduğunu. Annem dedi ki çok ayıp. Mesela Ramazan ayında adet gelince oruç tutmuyoruz ama gizlice yiyip içiyoruz. Babam, ağabeyim ya da erkek kardeşim yediğimizi göremez. Yasak, günah, ayıp, öyle diyorlar. E biliyor babam ağabeyim kardeşim herkes biliyor ama diyorlar ki günah, ayıp. Ama bence öyle değil. Ne ayıp ne de günah. Yani bu şey Allah’tan. İnsanı böyle yarattı ne ayıbı? Şimdi mesela adet çıkınca ben Bim’e gidiyorum, ped alıyorum mesela e ayıp değil.”

Güzellik Algısı ve Bakımlı Kadın Olma

“Güzellik Algısı ve Bakımlı Kadın Olma” alt kategorisi “Buradayken Makyaj Yapınca Türkler Laf Ediyor” ve “Ben Güzel Olmadığım İçin Okumama İzin Verdiler” temaları olmak üzere iki temadan oluşmaktadır.

Samira, Suriyeli kadınların bakımlı olduğunu hatta taziyeye giderken bile makyaj yaptıklarını ama bunun ayıplandığını ifade etmiştir. Kendisinin de bakımlı olmayı sevdiğini ama Türkiye’de makyaj yapan Suriyeli kadınların hoş karşılanmaması sebebiyle çok az makyaj yaptığını dile getirmiştir.

“Suriyeli kadınlar kendine çok bakar, kuaföre çok giderler. Değişik eşarplar takarlar. Bu güzellik gösteriyor. Makyaj da yaparlar. Mesela bak taziye ne biliyor musun? Taziyeye giderken bazen orda bile makyaj yapıyor. Herkes ayıplıyor ama bak nasıl yapıyor ama hafif. Sanki bakınca yok gibi ama var.”

“(…) Ben de makyaj yapıyorum ama çok az yapıyorum ben. Mesela önemli bir şey varsa istemeye falan. Gelinlikle de yaparım. Bak ben renkliyim zaten (yanaklarını gösteriyor toplu kırmızı yanakları)”

“(…) İşe giderken de yaparım ama aaz çok az! Çünkü neden az? Hem işe gidiyorum düğüne değil hem de bak neden? Bazen Türkiyeliler diyor ki bak hem Suriyeli hem savaş var hem de nasıl yapıyor bak diyorlar. Arkamdan böyle konuşmasınlar diye. Bazen de haklı olabiliyorlar ama 15 yaşında yapıyorlar böyle.”

“Ben Güzel Olmadığım İçin Okumama İzin Verdiler”, “Güzellik Algısı ve Bakımlı Olma” temasının ikinci alt temasıdır.

Fatma, ailesinin eğitime önem vermediğini ve ailenin diğer kızları güzel olduğu için onları erkenden evlendirdiklerini belirtmiştir. Kendisinin güzel olmadığını ve evlenmek konusunda sıkıntı çekeceğini düşünerek ailesinin okumasına müsaade ettiğini ifade etmiştir. Üniversiteye kadar okumasına rıza gösteren ailesi, üniversiteye başlayınca Fatma’yı evlendirme kararı almıştır.

“Ben küçüklüğümden beri okumaya, bilime hevesliydim. İlkokulu bitirdikten sonra ortaokula devam edebilmem için babama çok ısrar ettim onunla gelip konuşular devam etmem için. Ablalarım, kız kardeşlerim çok güzeldi onlar hemen evlendi ama ben çok güzel değildim o yüzden evlenemez deyip okumama izin verdiler. Okula devam ettim üniversite sınavını kazandım mühendislik bölümünü ama babam beni o zaman evlendirmeye karar verdi.”

Doğum Kontrolü

“Doğum Kontrolü” alt kategorisi dört alt temadan oluşan “Doğum Kontrolü Serbest” temasından oluşmaktadır. Bu alt temalar “Doğal Yollarla Korunurduk”, “Doğum Kontrol Yöntemleri Kullanmıştım”, “Eskiden Doğum Kontrolü Fikir Olarak Bile Yoktu” ve “Erkeklerin Doğum Korunma Yöntemi Suriye’de Hiç Yoktu” şeklindedir.

Görüşme yapılan katılımcılardan doğum kontrol yöntemlerinin kullanımına dair bilgi sahibi olan tek katılımcı Fatma’dır. 2019 yılının Aralık ayında evlenen ve şu anda yedi aylık hamile olan Ayşe, doğum korunma yöntemlerinden bazılarını duyduğunu fakat bunların hiçbirini kullanmadığını belirtmiştir.

52 yaşında ve yedi çocuk annesi olan Fatma, evlilik yaşamında üç farklı doğum kontrol yöntemi kullandığını belirtmiştir. Suriye’deki geçmiş dönemlerde doğum kontrol

yöntemlerinin pek bilinmediğini hatta doğumdan korunma gibi bir fikrin bile olmadığını dile getirdi. Türkiye’ye geldikten sonra dernekler tarafından verilen doğum kontrol yöntemlerine dair bilgilendirme eğitimlerinde yer aldığını da belirten Fatma, bu eğitimlerin başarısız olduğunu; bunun sebebinin ise Suriyelilerin ne düşündüğü bilinmeden kadınlar üzerinden doğum kontrolünün sağlanacağı yanılgısı olduğunu dile getirmiştir. Suriyeli erkeklerin korunmaları halinde cinselliğe dair yetilerine kaybedeceklerine dair bir düşünceye sahip olduklarına da eklemiştir.

“O zamanlar bu konuda fikir olarak bile yoktu. Kadının korunması ya da erkeğin korunması düşünce bile değildi. Doğal bazı yöntemler vardı. Doktorlar adetine göre bir takvim yapıyordu. Bu zamanda yapabilirsin bu dönemde yapamazsın diyordu adetine göre.”

“(…) Evet şimdi de neler kullanıldığını biliyorum hepsini ezberledim bize burada derneklerde hepsini öğrettiler ben de çalışmışım. Altı yöntem vermişlerdi bize o eğitimde aslında. En iyi yöntem de ya spiral ya da hap. 2000’lilerden sonra biraz bu yöntemler Suriye’de yayılmaya başladı. Ben de kullanmaya başlamışım o zamanlarda. Spiral kullanmışım mesela. 93 yılında bir hap almaya başlamışım ama o bana uymadı hiç. Sinirli oluyordum yan etkileri vardı. 97’den 2000’e kadar spiral kullandım.”

“Erkekler korunma yöntemleri Suriye’de hiç yoktu. Aslında vardı ama kullanmazlardı; çünkü tersten bakarlardı bu şeylere. Erkekler bir şey kullanırsa bu ayıptır kullansa da kimseye söylemezdi, gizlerdi mesela.” (...) Günah diye düşünmüyorlardı ama erkeklikleri eksilir diye düşünüyorlardı ama. Cinsel yeteneklerini azaltacağını düşünüyorlardı. Buradaki dernekler mesela doğumdan korunmak için erkeklere bir şey veriyorlardı (sen beni anladın onun ne olduğunu). Onlar veriyordu ama daha oradan çıkar çıkmaz kadınlar onu atıyorlardı ve o boşa gidiyordu. O yöntemleri daha faydalı olmak için kadınlara vermeyin. Kadınlar sormuyordu zaten faydalı mı değil mi diye. Mesela sağlık merkezinde erkeklere korunmaları için veriyoruz ama kadın 4 ay sonra geliyor mesela karnı kocaman olmuş hamile. O yüzden kadınlara diyordum boşuna almayın. Alıp çöpe atıyorlardı kocalarına vermiyordu. İşte buradaki en büyük sıkıntı Türkiye devleti olarak Suriyelilerin görüşünü hiç almıyor. Görüşünü almadığı için hep boşa harcadı bu paraları ve görüşünü almadığı için harcadı harcadı hiç faydası olmadı. (...) Bu eğitim erkeklere de verilemezdi. Erkeklerin boş zamanı hiç yok ki yirmi dört saat çalışıyor sabah 8’den akşam 8’e kadar çalışıyor yetmiyor bile çalıştığı ne zaman gidecek ki? Kadınların korunması en iyi yöntemdir ama. Çünkü erkeklerin korunmasına hiç yaklaşmasınlar çünkü hiç başarılı olamayacaklar. Yüz yıl önce neyse şimdi de o.”

Kürtaj

“Beden Hakları” kategorisinin alt kategorilerinden bir diğeri de “Kürtaj” dır. Kürtaj alt kategorisi “Suriye’de Kadının Kürtaj Hakkı” ve “Hakkını Bırak İslam’da Haram” olmak üzere iki alt teması bulunmaktadır.

Suriye’de kadınların kürtaj haklarıyla ilgili tek bilgi sahibi olan katılımcı Fatma, yasal uygulamaların da dini uygulamalardan farklı olmadığını belirtti. İslamiyet’te bebeğin üç haftadan sonra ruh taşıdığına inanıldığı için bu süreden sonra kürtaj yapılması yasaktır. Üç haftalık süre içinde ise anne bu uygulamayı gerçekleştirebilmek için babanın rızası ve iznini almak zorundadır. Fatma, yasalar gereği üç haftalık süre aşıldığında erkeğin rızası olsa dahi kürtaj yapılamayacağını belirtmiştir.

“Hakkını bırak bu zaten İslam’da haram. Aylık adeti üç hafta ya da yirmi bir gün geciktiyse o zaman istediği yöntem kullanıp kadın çocuğu aldrabilir. Ama üç haftadan sonra çocuk artık bir ruh taşıdığı için bu olmaz. Üç hafta içinde doktorlar yapan vardı. Eşinin haberi yoksa bu olmaz. Öyle bir hakkı yok. Ancak onun izniyle olabilir. Yasal olarak bir değil iki ay olduğunda erkek istese bile olmuyor bak bu da var. Benim fikrim de başta dediğim gibi korunması gerekiyor. Üç hafta içinde istemiyorsa aldırın ama yoksa aldramaz İslam’daki gibi.”

Bekaret

Araştırma sürecinde sıklıkla dinin getirmiş olduğu kadın yaşamını sınırlayıcı kurallar ile ataerkil bir toplumda yaşamının kadın üzerinde kurduğu tahakküm ilişkisi dikkat çekici olmuştur. Bekaret konusu da bu dikkat çekici ilişkinin en belirgin örneklerinden birini teşkil etmektedir. Katılımcılar bekaret konusunu “kız” olmak şeklinde ifade etmişlerdir.

Bekareti hem metaforik şekilde hem de gerçek anlamıyla en çok vurgulayan katılımcı Fatma olmuştur. Kadının bekaretini çok değerli bir mücevhere benzeten Fatma, değerli şeylerin sergilenmesi değil saklanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bekareti ulaşılması zor bir konuma yerleştirerek İngiltere Kraliçesi’ni örnek göstermiştir.

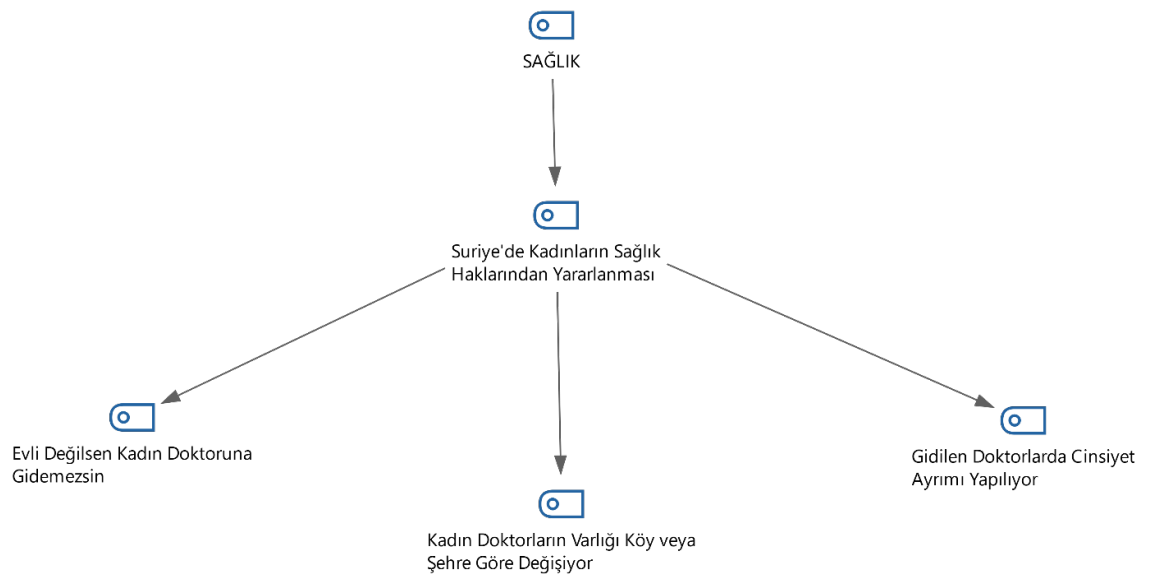
“Bak ben bir benzetme vereyim sana işi kuyumculuk olan bir kişiyi düşün çok değerli bir parçası var altın ya da elmas gibi. Onu cama mı koyar yoksa içerde mi saklar? Çok değerliyse? Cevap bekliyorum senden.”

“(…) İslam’da da böyle bir görüş var işte kadın değerlerini saklamalı ve kendi değerini vermek için bütün hakları için de kendini saklaması gerekiyor öyle dışarı gitmesine gelmesine kendini saklamaması bize ve İslam’a ters geliyor. Başka bir örnek vermem gerekirse de bak İngiltere’nin kraliçesini düşün.

Herkes onunla konuşabilir mi herkes onunla muhatap olamaz. Çünkü adı üstünde kraliçe değil mi? Sen söyle!”

5.1.7. Suriye’de Kadınların Sağlık Haklarından Yararlanması

Bu başlık altında katılımcıların söylemlerinden yola çıkılarak Suriye’de kadınların sağlık imkanlarına ne şekilde ulaşabildikleri aktarılmıştır. Ayrıca toplumun kadın doktorlara olan bakış açısı ile kadınların erkek doktorlara gitmesine nasıl baktığı bilgisi sunulmuştur.

Şekil 8: Suriye’de Kadınların Sağlık Haklarından Yararlanması

Yapılan görüşmeler sonrasında belirlenen bir diğer kadın hakları kategorisi olan “Sağlık” kategorisinin “Suriye’de Kadınların Sağlık Haklarından Yararlanması” alt kategorisi ve onu oluşturan “Evli Değilsen Kadın Doktoruna Gidemezsin”, “Kadın Doktorların Varlığı Köy veya Şehre Göre Değişiyor” ve “Gidilen Doktorlarda Cinsiyet Ayrımı Yapılıyor” temalarından oluşmaktadır.

Evli Değilsen Kadın Doktoruna Gidemezsin

Kadının evli olmadığı durumlarda kadın hastalıkları doktoruna gitmesinin toplum tarafından kabul görmeyişini Samira:

“Hayır gidemem nasıl gideyim neden gideceğim? Bazen diyelim bir sorun oldu. Doğum yaptıran kadınlar var ama okumuş değil öyle. Ben okuyana giderim. Okul okumuş olana o reçete yazıyor eczaneden alıyorum ya da annem mesela o anlatıyor. Gidip diyor ki şurası burası ağrıyor o da diyor ki al bu ilacı kullansın. O da eczaneden alıp getiriyor bana. Ben onu içiyorum, iyi oluyorum. Suriye’de farklı. Siz mesela eczaneye giderken eczane reçete olmadan doktor yazmadan ilaç vermiyor ama bizde öyle değil. Eczaneye git şuram ağrıyor ilaç verir hemen.”

Katılımcılardan Fatma ise,

“Toplum buna asla izin vermezdi, gidemezdi ki. O kızın bozulduğunu düşünürlerdi yanlış düşünürlerdi onunla ilgili. Bırakmazlardı zaten. Yanlış hüküm verirlerdi.”

sözleriyle açıkladı.

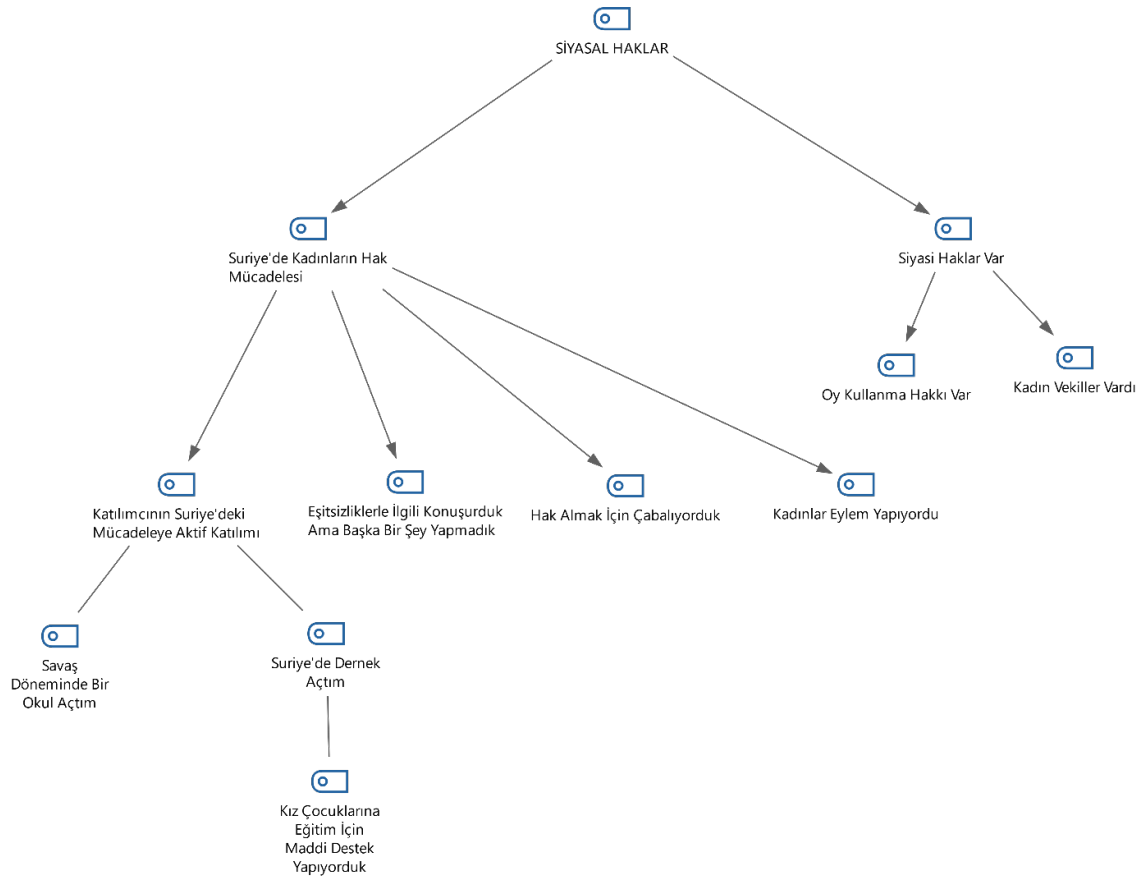
Gidilen Doktorlarda Cinsiyet Ayrımı Yapılıyor

Kadınlarda hamilelik gibi durumlarda gidilecek olan doktorun cinsiyetinin toplum nezdinde önemli olduğunu fakat alanında iyi olan bir doktor ise doktorun cinsiyetinin görmezden gelineceğini belirten Samira:

“Yok doktora gidersin erkek. Çok şükür o kadar düşünmüyorlar. Ama hamilelik ya da doğum içinse sadece kadın doktora gidebilirsin. Eğer başka bir şehirde varsa gidersin uzak da olsa giderler. Sonra sonra değişti biraz kafaları. Hamile oldun diyelim bir erkek doktor var, yeni bir cihazı var, iyi bir doktorsa bazen giderler. Savaş başlamadan önce mesela M.H diye bir doktor vardı çok iyi hatırlıyorum. O kadınlar için bir doktordu. Çok iyiydi köyden çok giden vardı iyi olduğu için.”

5.1.8. Suriye’de Kadınların Siyasal Haklarının Varlığı ve Siyasal Yaşama Katılımı

Burada, katılımcıların Suriye’deki yaşamlarında siyasal haklarının var olup olmadığı, siyasal haklara ilişkin bilgileri ve kadınların siyasi yaşama katılım gösterip gösteremediği, aktarılan bilgi ve deneyimler aracılığıyla temalaştırılarak aktarılmıştır.

Şekil 9: Suriye'de Kadınların Siyasal Haklarının Varlığı ve Siyasal Yaşama Katılımı

Yapılan yaşam öyküsü görüşmeleri analizinde “Siyasal Haklar” kategorisi “Suriye’de Kadınların Hak Mücadelesi” ve “Siyasi Haklar Var” olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır.

Suriye’de Kadınların Siyasi Hakları Var

Suriye’de kadınların “Siyasi Haklar Var” kategorisi “Oy Kullanma Hakkı Var” ve “Kadın Vekiller Var” alt temalarından oluşmaktadır. Kadınların seçme hakkının varlığını Samira,

“Evet kullanabiliyor ama zaten sadece bir kişi var başkasını seçmek yasak. Meclise de kim daha çok para verirse o geliyor gelmek isteyenler de ben şunu yaparım bunu tamir ederim diyor ama hiç yapmıyor.”

şeklinde ifade ederken seçilme hakkına ilişkin olarak ise:

“Evet kadın vekiller vardı. Şehirden hepsi onlar zengin olduğu için olurdu. (...) E bizde para varsa her şey biter. Rüşvet falan Suriye’de çok çok var az değil çok var her şeyde! (...)”

şeklinde açıklamıştır.

Suriye’de Kadınların Hak Mücadelesi

“Suriye’de Kadınların Hak Mücadelesi” kategorisi ise dört farklı temadan oluşmaktadır. Bunlar: “Katılımcının Suriye'deki Mücadeleye Aktif Katılımı”, “Eşitsizliklerle İlgili Konuşurduk Ama Başka Bir Şey Yapmadık”, “Hak Almak İçin Çabalıyorduk” ve “Kadınlar Eylem Yapıyordu” şeklindedir. “Katılımcının Suriye’deki Mücadeleye Aktif Katılımı” ise “Savaş Döneminde Bir Okul Açtım” ve “Suriye’de Dernek Açtım” temalarından oluşmaktadır. Ancak Suriye’deki mücadeleye aktif katılım sağlayan sadece Fatma’dır.

Suriye’deki yaşamında özellikle kız çocuklarının eğitim yaşamına katkı sağlayabilmek adına pek çok dernek faaliyetlerinde yer aldığını ve savaş yıllarında bir de okul açtığını Fatma şu sözlerle anlatmıştır.

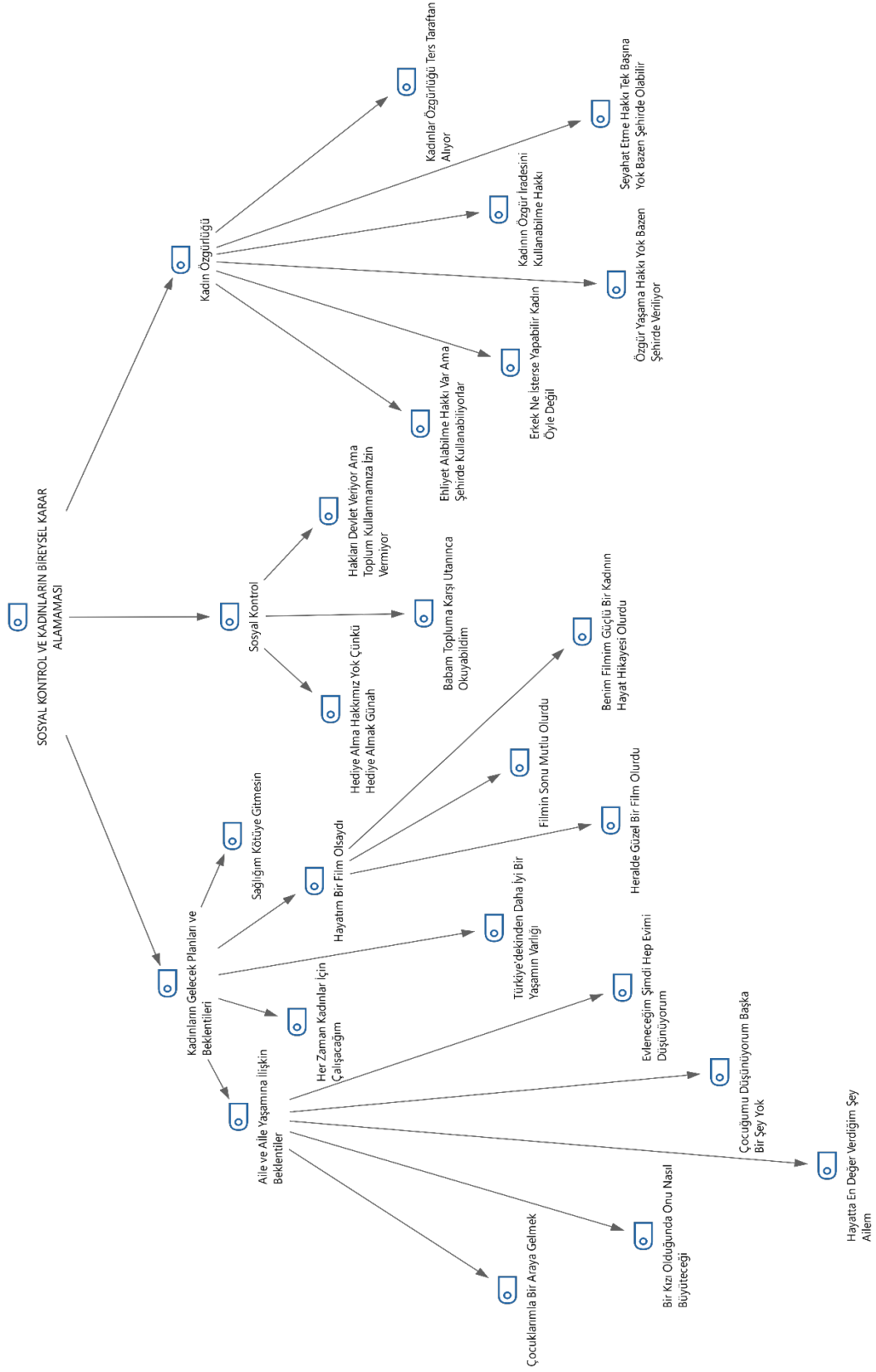
“M. Cemiyeti. O derneği evimde açtım. Orda çünkü iyi bir yerler yoktu. Her yerde bomba vardı. Güvenli yerler yoktu. Orda mesela hanım arkadaşlar vardı. Kocam da vardı, mahallenin gençleri de vardı. Orda dernek 3 yıl sürdü. 6-7 mahalle vardı mesela etrafımızda. Hepsine yardım ettik eğitimi sürdürmek ve hasta olanlara yardım edebilmek için. Ve en son orda eski bir okul vardı. Tam savaşın ortasındaydı ama ben o okulu açtım eğitim için. Onu ama bir süre sonra kapattılar. Sınav vardı bir gün. Öğrenciler tam çıktı bir süre sonra okul vuruldu. O okulda 1200 öğrenci vardı 1.sınıftan 12.sınıfa kadar hepsi kızdı. Karma okul değildi ama hepsi gelip çok şeyler öğreniyordu. Ama bomba atılınca kapatmak zorunda olduk. Çok kötü oldum ben o zaman. Ölen yaralanan olmadı o zaman sınav vardı. Sınav bitti sonra biz her gün gibi okulu kapattık öğrenciler gidince. 5-10 dakika sonra uçaklar geldi ve okulu vurdu. O büyük bir şans oldu aslında öğrenciler olsaydı okulun içinde bu çok büyük bir facia olurdu. 1200 kişi vardı.”

Suriye’de Felsefe Bölümü’nden mezun olan ve en sevdiği felsefecilerin Eflatun ve Kant olduğunu belirten Ayşe ise eşitsizliklerle ilgili konuştuklarını ama bir şey yapmadıklarını şu sözlerle ifade etti.

“Erkeklerle her şey serbestti. (...) Herkes düşünüyordu bunu, neden erkeklerle serbest bize değil diye sadece ben değil. Mesela biz arkadaşlar arasında konuşuyorduk bunu niye böyle yapıyorlar diye onlar yapabiliyor biz yapamıyoruz diye aklıma bu soru geliyordu ama bizim çevremiz böyle. (...) Yok yani bu kadar hiç düşünmedik bunu değiştirmek için ne yaparız diye. Sadece birbirimize soruyorduk ama yapmak bir şey yoktu. “

5.1.9. Sosyal Kontrol ve Kadınların Bireysel Karar Alamaması

Katılımcıların gelecek beklentileri ile ilgili söylemlerinin yer aldığı bu bölüm sosyal kontrol ve kadınların bireysel karar alamaması ile ilişkilendirilerek kategorileştirilmiştir. Kadınlar, kendi adına bağımsız karar almakta güçlük çekmelerinin yanı sıra gelecek beklentileri kendileri ile ilgili olmayıp ya sadece ailelerini içermekte ya da kendileri ile ilgili beklentilerini aileleri üzerinden açıklamaktadırlar. Şemayı ayrı sayfada okunacak şekilde verelim

Şekil 10: Sosyal Kontrol ve Kadınların Bireysel Karar Alanaması

Sosyal Kontrol ve Kadınların Bireysel Karar Alamaması

“Sosyal Kontrol ve Kadınların Bireysel Karar Alamaması” kategorisi, üç alt kategoriden oluşmaktadır. Bu alt kategoriler, “Kadınların Gelecek Planları ve Beklentileri”, “Sosyal Kontrol” ve son olarak da “Kadın Özgürlüğü” şeklindedir.

“Kadınların Gelecek Planları ve Beklentileri” alt kategorisi “Her Zaman Kadınlar İçin Çalışacağım” “Türkiye’deki Daha İyi Bir Yaşamın Varlığı”, “Sağlığım Kötüye Gitmesin”, “Aile ve Aile Yaşamına İlişkin Beklentiler” ve “Hayatım Bir Film Olsaydı” temalarından oluşmaktadır.

Katılımcılardan Fatma, Suriye’deki yaşamında ve Türkiye’ye geldikten sonra da dernekler aracılığıyla kız çocuklarının, genç ve yetişkin kadınların ihtiyaçlarının sağlanması adına faaliyet göstermiştir. Kendisine gelecek planları sorulduğunda başlangıçta savaş sonrası dağılan ailesini yeniden bir araya gelmiş olarak görmek istediğini belirtmiş ve ikinci olarak da sağlığının daha iyiye gitmesini istediği yönünde yanıt vermiştir.

“En önemli şey gelecekte istediğim çocuklarımla bir araya gelmek. İkincisi de sağlığım. Sağlığım daha kötüye gitmesin bunları düşünüyorum.”

Fatma, bu sorunun sorulması üzerinden biraz zaman geçtikten sonra ayrı bir görüşmede bu soruya eklemek istediği bir cevap daha olduğunu söylediği, kadınlar için çalışacağını belirten sözleri şu şekilde ifade etmiştir:

“(…) Hani sen bana ne istediğimi sormuştun en son hatırlıyor musun? (...) Evet ama ben sonrasında da düşündüm. Bir isteğim daha var onu söylemek istiyorum bunu da yaz. (Bana söyleyeceklerini Arapça söylüyor önce, bana söyleyebilmek için oğlu Y’den biraz yardım alıyor) Dünyanın kadın hakları organizasyonlarında bir ses olmak istiyorum.”

“Türkiye’deki daha İyi Bir Yaşamın Varlığı” ise “Kadınların Gelecek Planları ve Beklentileri” alt kategorisinin ikinci temasıdır.

Katılımcılar, Türkiye’de olan yaşamlarından memnun olduklarını ve burada kendilerine istedikleri gibi bir yaşam kurduklarını belirtmişlerdir. Buna ek olarak Fatma, Türkiye’deki yaşamından ilk geldiği yıllarda çok rahatsız olduğunu hatta Suriye’de kalıp ölmeyi tercih ettiğini düşündüğünü belirtmiştir. Türkiye’de geçirdiği ikinci yıldan sonra

Hacettepe Üniversitesi'nin bir projesinde çalışmaya başlamasıyla birlikte hayatının değiştiğini ve Türkiye'ye giderek daha da alıştığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye dışında bir ülkede yaşama seçeneği olsa, buranın, dinini bir kadın olarak, haklarından da fedakarlık etmeden daha iyi şartlarda yaşayabileceği bir ülke olmasını istediğini ifade etmiştir. Bu yerin ise Malezya olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir:

“Kesinlikle burada kadınlar için daha iyi bir yaşam var. Mesela ben kadının çalışmasını isterim ama İslam'ın ya da dinimizde istediği şekilde o kurallarda çalışmasını isterim. Dinimiz de zaten kadınların evde oturmasını istemez sadece. Çalışmasına izin verir. Ama işte dediğim gibi İslam'ın istediği o kurallara uygun yaşamasını isterim. Daha iyi bir yaşamın nerde olduğunu tam bilemem ama Malezya olabilir mesela. Malezya'da İslam'a göre kadın hizmetleri var. Hem gelişmiş bir ülke hem de İslami yönden çok ileri bir ülke.”

Görüşmelerin başlangıcında bir Türk erkek ile görüştüğünü ve onun ailesiyle tanışarak ona evlenme vaadinde bulunduğunu söyleyen Samira, ikinci görüşmemizde bahsettiği nişanlısının onu hasta olduğu gerekçesiyle terk ettiğini belirtmiştir. Üçüncü görüşmemize kadar geçen zamanda ise yengesinin arkadaşı aracılığıyla yeni biriyle tanıştığını ardından nişanlandıklarını, bir hafta sonra da evleneceklerini ifade etmiştir. Samira bu zamana kadar Türkiye'de geçirdiği zamandan memnun olduğunu söylemiştir. Yaşamının son dönemindeki gelişmeleri ile hayal ettiği gibi birini bulabildiğini ve Türkiye'de kuracağı bu yeni ailenin memnuniyetini artacağını dile getirmiştir.

“Evet güzel burada. Arkadaşlarım oldu, şimdi evleniyorum güzel burada. Bilmiyorum ki. Benim yaşayacaklarım burada çok güzel ve mutluyum. Artık ben de mutlu olacağım. Çok hasta oldum, çok üzüldüm hep ama artık mutluyum.”

Katılımcıların geleceğe yönelik beklentilerini ve umutlarını temsil eden “Hayatım Bir Film Olsaydı” alt teması ise “Herhalde Güzel Bir Film Olurdu”, “Filmin Sonu Mutlu Olurdu” ve “Benim Filmim Güçlü Bir Kadının Hayat Hikayesi Olurdu” alt temalarından oluşmaktadır.

Sorulan sorulara genellikle çekimser cevaplar veren Ayşe, hayatı bir film olsa çıkan insanların neler hissedeceğinden ve bu filmin sonunun nasıl olacağından emin olmadığını belirtmiştir.

“İyi duygular olurdu güzel bir film herhalde bilmiyorum.”

Görüşmeler boyunca yaşadığı zorluklara rağmen mücadelesinden vazgeçmediğini daima belirten Fatma de benzer şekilde filminin sonunun güzel olacağını ifade etmiştir.

“Benim hayatım en kısacası güçlü bir kadının, kadın haklarını kazanmak için çabalayan bir kadının hayatı olacak bu. Benim yöntemimde erkekleri ezmek değil ama beni gördüklerinde benim gibi olmak isteyecekler öyle bir film. (...) Filmin sonu mutlu olacak çünkü o kadın istediği şeyleri yapabilmiş olacak.”

Kadınların “Aile ve Aile Yaşamına İlişkin Beklentilerinin” yer aldığı bu tema ise beş farklı alt temadan oluşmaktadır. Bu alt temalar, “Bir Kızı Olduğunda Onu Nasıl Büyüteceği”, “Çocuklarımla Bir Araya Gelmek”, “Çocuğumu Düşünüyorum Başka Bir Şey Yok”, “Evleneceğim Şimdi Hep Evimi Düşünüyorum” ve “Hayatta En Değer Verdiğim Şey Ailem” şeklindedir.

Çalışmanın başlangıcında evli olmayan Samira, bir aile kurduğunda kız çocuğu olmasını istediğini belirtmiştir. Kızı olduğunda kendisi gibi bir yaşam sürmemesi ve istediği gibi bir hayatı olabilmesi için çaba göstereceğini söylemiştir.

“Evet ben kızım olsun isterim. Elimde ne var ne yoksa kızıma vereceğim. Kızım nasıl bir hayat isterse istediği gibi yaşayabilecek. Benim yaşadığım gibi olmayacak. Nerde yaşamak isterse orda yaşayacak; o yasak bu yasak olmayacak.”

Son görüşmemizde nişanlandığını ve sonraki birkaç günde evleniyor olduğunu ve bunun hayatındaki en önemli şey olduğunu ifade eden Samira, evleneceği için sadece evini düşündüğünü dile getirmiştir.

“Ooo hem de çok var. Evleneceğim, şimdi artık hep evimi düşünüyorum nasıl yapacağım, gelin olacağım güzel olacağım, yemek yapacağım orda. Kendi evim olacak biliyorsun burada ağabeyimleyim. Çok seviyorum burada komşularım oldu, arkadaşlarım oldu ama artık kendi evim olunca çok iyi olacak. Çocuklarım olsun istiyorum. Onlar burada rahat yaşayacak. Ben zor bir çocukluk yaşadım ama onlar böyle olmayacak.”

Görüşmelerimiz sırasında hamile olduğunu söyleyen Ayşe ise sadece bazen hayal kurduğunu söyleyerek geleceğe dair çocuğundan başka bir şey düşünmediğini ifade etmiştir.

“Evet bazen hayal kuruyorum. Çocuğumu düşünüyorum ama başka bir şey yok.”

Katılımcılar hayatlarındaki en değer verdikleri şeye ise ortak bir yanıt vererek “Hayatta En Değer Verdiğim Şey Ailem” demişlerdir. Bu tema da “Aile ve Aile Yaşamına İlişkin Beklentiler” alt kategorisinin temalarından biri şeklindedir.

Evlenme sürecinde olduğu dönemde hayatta en değer verdiği şeyi açıklayan Samira, kocasına değer vereceğini ifade etmiştir. İkinci olaraksa kısa bir zaman önce hastanede kalmasına neden olan kansızlık problemini belirterek sağlığına da kıymet verdiğini belirtmiştir. Bu süreçten önce ise en değer verdiği şeyin eğitim yaşamı olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Ailemle birlikte olmak bunu isterim. Şimdi kendi ailem olacak, kendi kocam, ona değer vereceğim o da bana değer verecek böyle yani. Sağlığım var biliyorsun hastanede kaldım bir de böyle.”

“Eskiden de okumayı istedim hep buna önem verirdim.”

Fatma ise hayatta en değer verdiği şeyin çocukları olduğunu söylemiştir. Gençlik yıllarında ise farklı olarak mesleki yaşamına önem verdiğini ve üniversite eğitimini tamamladığında mühendislik alanında çalışmayı çok istediği için bunu önceliği yaptığını belirtmiştir.

“Hayatta en değer verdiğim şey çocuklarım. Eskiden de böyleydi. Savaşta da böyleydi. Her zaman benim için en önemlisi çocuklarımdı. Sonra da işim vardı benim için çok önemliydi. O zamanlar okula gidebilmem benim için çok önemliydi. Okuduğum alanda bir meslek yapmak bir işte çalışmak istiyordum. Hayattaki en önemli şey benim için oydu.”

Sosyal Kontrol

“Sosyal Kontrol ve Kadınların Bireysel Karar Alamaması” kategorisinin bir diğer alt kategorisi de “Sosyal Kontrol”dür. Bu alt kategoriyi oluşturan üç tema bulunmaktadır. Bunlar, “Babam Topluma Karşı Utanınca Okuyabildim”, “Hediye Alma Hakkımız Yok Çünkü Hediye Almak Günah” ve “Hakları Devlet Veriyor Ama Toplum Kullanmaya İzin Vermiyor” şeklindedir.

Bu temalardan “Babam Topluma Karşı Utanınca Okuyabildim” genel çerçevenin dışında bir deneyimin aktarımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriye toplumu, ataerkil düşüncenin doğal bir uzantısı olarak sosyal kontrol mekanizmasını kadınlar üzerinde

işleterek onları sahip oldukları haklardan dahi mahrum bırakmakta olduğu, katılımcılar tarafından ifade edilmektedir.

Bu ifadelerin dışında gerçekleşen kontrol mekanizması ise Fatma'nin aktardığı şekliyle onun üniversite eğitimini alabilmesi yönünde ailesini mecbur bırakmıştır. Fatma, çok istediği mühendislik bölümünü kazanabilmek için büyük çaba gösterdiğini belirtmiştir. Sınav sonucundaki başarısı ise herkes tarafından takdir görmüş. O yıllarda Halep'te mağaza sahibi olan Fatma'nin babası çevresindekilerce de tanınan biri olduğundan mahallenin büyükleri, muhtarını onu tebrik etmişler ve Fatma'yı üniversiteye göndermesi için üzerinde kontrol sağlamışlardır. Bu kontrol mekanizmasının etkisi babası üzerinde fazla sürmüyerek onu evlendirse de üniversite eğitimine başlaması konusunda büyük bir etki göstermiştir.

“Mutlu bir an bu aklıma gelen. O zaman on ikinci sınıftaydım ve benim olduğum yerde yaşadığım yerde en yüksek puan alan kişi bendim. Erkekler arasında bile o kadar yüksek puan alabilen biri yoktu o mahalleimde. Sınavdan sonra mahallenin büyükleri, büyük erkekleri, muhtarını babamın yanına gelip tebrik ettiler onu ve o puanla üniversiteye gideceğim için ona iyi şeyler söylediler. O zaman da babam biraz mutlu oldu ve devam etmeme biraz ikna oldu topluma karşı da. (...) Ama benim annem okumakla ilgili bilgili değildi üniversitede okumak ne, puanım ya da iyiyse de o bilmiyordu. Ama mahalleli, komşular söyleyince senin kızın çok çalışmış çok iyi puan almış deyince anladı biraz.”

Sosyal kontrol mekanizmasının en iyi işlediği yerlerin ev içi ortamlar olduğu görülmektedir. Zaman zaman din ya da gelenekler kullanılmakta bazen bunlara gerek kalmaksızın aile içinde sadece erkek olmak bile bu kontrolü kadın üzerinde kurabilmeye yetmektedir. Samira, henüz ilkokul öğrencisi olduğu zamanlarda arkadaşlarının doğum gününe gelmeme ve ona gizlice hediye almalarını ailelerinin günah diyerek kısıtladığını ifade etmiştir. Kendisine doğum gününde gelen bir hediyeyi saklama hakkı bile olmadığını, ağabeyinin hediyein üstünde yazan 'I love you' nedeniyle kendisine yaşattığı problemi anlatmıştır.

“Evet bazen arkadaşlarım da gelirdi ama bazılarının annesi izin vermezdi. Biz ailecek kutlardık. Ertesi gün okula giderken tatlıları götürürdüm annem bunları yaptı diye. Onlar da gizlice hediye getirirdi bazen. Çünkü diyorlardı ki hediye bu günah. Bizde çok günah diyorlar. Ama insan mutlu olmak için

küçük şeyler yapıyor mutlu oluyor her şey günah günah! Küfretmedik ne yaptık? Mutlu olduk, şarkı söyledik bir şey yapmadık ama işte günah günah!”

“(…) Evet olmuştu. Mesela bir kişi bir kız bana ne getirdi? Büyük bir kalp, üzerinde de yazıyor ki ‘I love you’. Küçük bir kız getirdi ama ağabeyim geldi dedi bu kimden? Dedim bir kızdı ama hayır dedi bu bir erkekten inanmadı. Sonra ama ben onu sakladım gizledim. Bizde kızları hep takip ediyorlar. Neden çünkü belki inanmak güvenmek yok.”

“Sosyal Kontrol” alt temasının son teması ise “Hakları Devlet Veriyor Ama Toplum Kullanmaya İzin Vermiyor” dur. Katılımcıların tamamı Suriye’deki kadınların sahip olduğu haklardan bahsettikten hemen sonra bunların kadınlar tarafından kullanılmadığını kullanılsa bile bunun belli şartlara göre toplum tarafından sınırlandırıldığını ifade etmiştir.

Samira, Esad rejiminin gelmesiyle birlikte kadın haklarından gelişmeler olduğunu belirtmiştir. Bu haklar verilmesine rağmen toplumun kadın üzerinde kontrol sağlayarak bu hakları kullanmasına engel olduğunu ifade etmiştir.

“Örf ve adet bizde çok zor. Kadının hakkı yok. Suriye’nin son sürelerinde haklar verilmeye başladı ama savaş geldi. Bu hakları Esed veriyordu. Esed eşine de her şey veriyordu ama toplum vermiyordu. Esed kadına her hakkı veriyordu mesela eğitim hakları. Çok kızlar ağabeyi varsa ve izin vermezse gidemez. Ölse gidemez ama artık son zamanlarda eğitim hakkı almaya başladı. İkinci hak evlenme kararı hakkıydı. Kadına sormuyorlardı ama son zamanlarda bunu almaya başlamıştı. Kadını akrabasına veriyorlardı. Kadın bunu istemese de yasaktı veriyorlardı zorla bazen boşanmak istiyor boşanamadığı için intihar ediyorlar ama mecbur.”

Fatma ise devletin kız çocuklarının eğitimiyle ilgili bir zorunluluk getirmemekle birlikte sınırlama da getiriyordu. Çocukların isteğine bırakılıyor şeklinde görülse de ailelerin kısıtlamaları nedeniyle kız çocuklarının eğitimi yarıda kesilebiliyordu.

“Normalde devlet karışmıyordu kızlar istediği zamana kadar okuyabilirdi aileler bazen beşinci Sınıfa kadar okuyup bırakıyordu.”

Kadın Özgürlüğü

“Sosyal Kontrol ve Kadınların Bireysel Karar Alamaması” kategorisinin daha çok bireysel karar alma kısmıyla ilişkilendirdiğimiz “Kadın Özgürlüğü” alt kategorisi, altı farklı temadan oluşmaktadır. Bu temalar, “Ehliyet Alabilme Hakları Var Ama Şehirde Kullanabiliyorlar”, “Kadınlar Özgürlüğü Ters Taraftan Alıyor”, “Özgür Yaşama Hakkı Yok Bazen Şehirde Veriliyor”, “Seyahat Etme Hakkı Tek Başına Yok Bazen Şehirde

Olabilir”, “Erkekler Ne İsterse Yapabilir Kadınlar Öyle Değil” ve “Kadının Özgür İradesini Kullanabilme Hakkı” şeklindedir.

“Ehliyet Alabilme Hakları Var Ama Şehirde Kullanabiliyorlar” teması ile başlandığında katılımcıların birbirini destekleyen görüşler beyan ettikleri görülmektedir. Kadınların ehliyet alabilmelerini engelleyici bir yasal düzenleme bulunmamasına rağmen ehliyeti alması da araba kullanması da toplum tarafından hoş karşılanmayarak engellenmektedir.

Samira, kadınların ehliyet alabildiğini ama araba kullanan kadınların daha çok şehirde yaşayanlar arasından olabildiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Şehirde kullanabiliyor ama köyde dedikodu var. Hemen öğrenme diyorlar. Maalesef kadın böyle ailesinden kocasına kocasından mezara bu bizde bir atasözüdür.”

“Kadın Özgürlüğü” alt kategorisinin temalarından biri olan “Özgür Yaşama Hakkı Yok Bazen Şehirde Veriliyor” da ehliyet alma ve araba kullanımında belirtilen görüşleri destekler niteliktedir.

Kadınların özgürlüğü alt kategorisinde yer alan temalardan bir diğeri de “Kadınlar Özgürlüğü Ters Taraftan Alıyor” dur.

Bu konuda görüş belirten tek katılımcı Fatma olmuştur.

“Kadın özgürlüğünü kurmak istiyorsa biz düzen kurmak zorunda. (...) Özgürlük sadece giyinmede, kuşanmada dışarı çıkmakla olmaz öyle değil de özgürlük fikirde başlar çalışmakta başlar. Ben özgürlüğü ters taraftan alırsam, özgürlüğü başka taraftan almak derken de kadın tek başında dışarı çıksın değil ki! İlk başta okumak. Kadın okusun, ondan sonra çalışsın, ondan sonra istediği ne varsa yapsın. Toplumda hiçbir şey olmadan neden özgürlüğü ters taraftan alıp da dışarı çıkmakta arıyor? Kadın başta ne hakları alır? Okuma hakkı alsın eğitim hakkını, evlenme hakları alabilir o temel hakları alsın.”

5.2. SURİYELİ KADINLARIN GÖÇ KARARI VE GÖÇ SÜRECİ DENEYİMİ

Bu bölümde Suriye’de yaşanan iç savaş ve bunun sonucunda başta Türkiye olmak üzere çok sayıda ülkeye gerçekleşen zorunlu göç hareketinin nasıl başladığı, katılımcıların deneyimleri üzerinden önce savaşın neden başladığı, savaşla birlikte göç kararının nasıl

alındığı ele alınmıştır. Katılımcıların savaşın başlama nedeni ve sürecine ilişkin düşünceleri farklılık göstermektedir. Kırsal alanda doğmuş ve daha sonra eğitim için şehre gitmiş Samira özgürlük gerekçesiyle çıkarılan bu savaşa inanmadığını kendilerinin zaten özgür olduklarını belirtirken şehirde doğmuş büyümüş ve dernek faaliyetlerine katılan Fatma ise bu savaşın insanların eşitlik ve özgürlük istedikleri için başladıklarını belirtmiştir. Ayşe ise, babası öğretmen olan ve ülkedeki çatışmalara taraf olmayan bir ailede büyüdüğünü ve savaş başlar başlamaz Türkiye'ye ilk göç edenlerden olduklarını belirterek bu savaşın gerekliliğine ilişkin fikir beyan etmemiştir. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri aşağıda verilmiştir.

Samira, savaş başladığında bunun bir özgürlük mücadelesi olduğunu söylediğini fakat buna inanmadığını belirtmiştir. Savaştan önce zaten özgür olduklarını, ekonomik anlamda rahat bir yaşamları olduğunu dile getirmiştir.

“Dediler özgürlük için ama bu yalan; çünkü biz özgürdük zaten. Bu savaşa inanmıyorum; çünkü güzel bir hayat yaşıyorduk. Sizden daha güzeldi hayatımız (gülüyor). Siz savaştaydınız asıl burada her şey çok çok pahalı, hayat zor ama bizde öyle değildi. Bakıyorum nasıl başladığına, serseri olan, eğitimsiz, cahil, yalan olanlarla başladı. Sonra yavaş yavaş büyüdü büyüdü böyle oldu. Sonra Rusya geldi, Amerika geldi, İran geldi... Petrol için, para için sonra böyle oldu. Başta özgürlük için dediler ama özgürdük. Ben üniversiteye gidiyordum geliyordum. Eve geliyordum. Bana kimse karışmıyordu, huzurluydum ama oldu diyoruz diyoruz sonra ne diyoruz? Allahtan geliyor. Hayır! Allah'tan gelmiyor elimizden geliyor.”

Samira ülkedeki savaşın gereksiz olduğunu bunun özellikle petrol ve para için dış güçler tarafından büyütüldüğünü düşünmektedir. Savaş öncesinde her ne kadar özellikle de ataerkil kodlar nedeniyle bir kadın olarak dışarıya çıkma, okula gitme gibi konularda kendini özgür hissetmediğini belirtse de istediği özgürlüğün daha çok kendilerine verilen yasal hakların kullanılmasını engelleyen ataerkil baskıdan kurtulma özgürlüğüdür. Söz konusu savaş olduğunda istediği değişimin bu savaşla geleceğine inanmamakta ve savaşın hiç yaşanmamış olduğunu dilemektedir.

Fatma ise ülkede torpil ve kayırmanın çok fazla olduğunu belirtmiştir. Düşünce özgürlüğüne sahip olmadıklarını ve kayırmanın olmamasını isteyen, düşünce

özgürlüğüne sahip olmak isteyen insanların başta sadece isyan başlattığını dile getirmiştir. Sonrasında Suriye'ye müdahale eden ülkeler bu isyanın savaşa dönmesine sebep olduğunu şu sözlerle açıklamaktadır.

“Mesela torpil, üstünlükle işler yapan yerler vardı. Ben son zamanlarda bazı derneklerde çalışıyordum ama polisler, devlet baskı yapıyordu, toplanamıyorduk. Görüşleri sunmaya hakkımız yoktu ama bu sadece kadınlarda değil, bütün Suriye’de böyleydi. Düşünce özgürlüğü yoktu bunun değişmesini isterdim.”

“(…) Savaşta normalde de gerçek sebep buydu aslında. Halk da çok bıkmıştı. Sebebi budur ama Suriye halkını bu hale getiren dışardan karışanlar, ülkeyi yöneten kişilerdi. Halkı kullandılar. Onlar olmasaydı savaşı muhalifler kazanırdı. Esed’in hakimiyeti biterdi ama dışardan karışanlar olduğu için böyle oldu.”

“(…) Biraz uzun bir hikaye. Mesela bilim insanları vardı. Onlar ülkenin düzenini değiştirmek istiyordu. Mesela bir yerde çalışmak istersen Esad’ın adamlarından birini tanıman gerekiyor. Torpil olmadan bir şey yapamazsın ama okuyan insanlar bunu değiştirmek istedi. Bu savaş değildi, silahsızdı onlar. Bunun bir karşılığı olmadı ama o yüzden daha kötü olmaya başladı. İlk başta sokağa silahsız çıkan, sesle isyan edenler üniversitede hocalar, öğrencilerdi. Esed’in sistemi bütün adamları alevi ve onun milletinden mesela ordunun komutanları hepsi aleviydi. Seçimle yapılan bir şey değildi.”

Savaşın ilerleyen dönemlerinde savaşa başka ülkelerin de katıldığını, haklı hiçbir tarafın olmadığını ve eğer olsaydı kimsenin ülkesini terk etmeyerek o tarafta savaşacaklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

“(…) İkinci bir şey de sokağa çıkanlar silahsız çıktı ama karşı taraf dış kuvvetlerinden olduğu için mesela Suudi Arabistan ve Katar, Türkiye yanlış ellere silah verdi. Ve onlara silah kullanmayı öğrettiler ama o insanlar cahil insanlardı. İslam’ı da kötü yönden kullanıyordu. Onlar başka bir gruptu Esed yani. Esed’e karşıları muhalif taraftaydı ama muhaliflerde iki taraf vardı. Biri ilk çıkan silahsız olanlar. Onlar planlı hareket ediyordu. Suriye’de kamplar vardı. Güney tarafta da vardı biraz onlar işte İslam’ı kötü yönde kullananlar, silahla kullananlar. Bu yüzden silahsız meselesi bitiyordu. Mesela şöyle bak ben silahsızım ben bir şey dedim bu öteye gitmez ama ben de silahlı olursam sen de silahlı olursan çıkartıp seni vurursam bu daha büyük olay olur. Bu yüzden Suriye’nin özgür ordusu girdiğinde savaş başladı. Bir savaşta aslında iki taraf olur. Ama bizim savaşta bir değil iki değil üç değil

bir sürü taraf vardı. Mesela Suriye rejimi bir tarafta, İran, Rusya bir tarafta; Suriye Özgür Ordusu ve Türkiye var bunun arkasında. Türkiye var üçüncü taraf, İşid var dördüncü tarafta, Kürtler var onun arkasında Amerika var onları destekleyen o ve o İslam'ı kötü yönden kullananlar var Nusra. Eskiden mesela üç dört taraftı ama taraflar çok arttı her yerde başka bir taraf var artık. Hepsi kaç taraf varsa hepsi yanlış yolda. Doğru bir taraf olsaydı zaten halk onun arkasında yürürdü. O yüzden halk bıraktı Türkiye'ye geldi ya da Avrupa'ya gitti. Ama ordayken insan hangisi haklı hangisi haksız nerden bilecek ki? Zaten hepsi haksızdı aslında haklı olan bir taraf da yoktu. Haklı olan bir taraf olsa biz de savaşırdık. Herkesin başka bir amacı var. Ve her birinin arkasında yurt dışından başka bir ülke var onun arkasında onu destekliyor ona silah gönderiyor. Mesele şunu diyebilirsin bütün dünya savaşıyor hepsi aynı yerde. Mesela İran, Rusya, Amerika karşısında savaşıyor ama İran ve Rusya Esed'i kullanıyor Amerika Kürtleri kullanıyor. Hepsinin orda başka bir amacı var. Mesela son yıllarda İşid diye bir şey çıktı. O İşid'in ne olduğunu gördük biz ordaydık. Dünyanın bütün ülkelerinden olan insanlardı onlar. Fransalı olanlar, Malezya, Ürdün, Suriyeli insanlar var orda görüyorsun ama onlar nasıl toplandılar; Suriye'ye nasıl geldiler? Çünkü bir günde iki günde hemen girdiler yan devletler getirmeseydi nasıl girerdi? Güney taraftan Ürdün getirdi. Doğu tarafından Irak'tan gelenler oldu. Türkiye'den kuzey taraftan gelenler, Avrupa'dan gelenler oldu nasıl geldi? Nerden? Türkiye 'den geldi geçti buraya ve İşid son yıllarda çok büyük bir güç oldu. Başka ülkelere de karşı gelecek gücü oldu. O silahları nerden buldu? Orda mesela Irak'ta, Suriye'de bir sürü petrol vardı. Bunu İşid alıp satıyordu. Nerede satıyordu ki? Kime satıyordu? Yurt dışına gönderiyordu.”

Fatma, savaşla ilk karşılaşmalarının Ramazan ayının ikinci gününe denk geldiğini belirtmiştir. Yaşadıkları yerin rejime karşı en fazla hareketin olduğu yer olduğunu bu nedenle de ordunun ilk buraya girdiğini ifade etmektedir.

“Haziran'ın 17'si 2012'de, Suriye Özgür Ordusu Halep'e girdiği anda ilk karşılaştık. Ama Halep'e girdiği ilk mahalle de bizim mahallemizdi. Çünkü bizim mahalle Esed'e biraz karşıydı biraz fazla karşıydı. Aslında diğer mahalleler de karşıydı ama fazla ses çıkarmıyorlardı. Ama bizim mahallemiz öyle değildi. İlk sokağa çıkan Suriye Özgür Ordusu'nu mahallesine getiren de bizim mahalle oldu. O zamanda Özgür Ordu girdiği zaman Esed rejimlerinin uçakları tankları girdiğinde ilk defa gördüğümüz korkunç şeyler oldu. Bir de Ramazan'dı o günler. Ramazan'ın ikinci günüydü.”

Yedi yıldır Türkiye'de yaşayan Ayşe ise savaşla ne zaman karşılaştığını hatırlamadığını, savaş başlar başlamaz da ülkeyi terk ettiklerini belirtmiştir.

“Biraz yıllar oluyor tam hatırlamıyorum ama evdeydik bombalar olduğunda. Sonra babam dedi ki Türkiye'ye gidiyoruz biz de geldik.”

Göç Etme Kararının Nasıl Alındığı

Üç katılımcının yaşam öyküsü verileri üzerinden yapılan analizde katılımcıların “Göç Etme Kararı”nı nasıl aldıkları kategorisi iki alt kategoriden oluşmaktadır. Bunlar “Göç Etme Kararını Babam Verdi” ve “Kocam Ölünce Ben Geri Kalanlar İçin Korktum ve Göç Etmek İstedim” şeklindedir.

“Göç Etme Kararını Babam Verdi” diyen Samira ve Ayşe göç öncesi bekar olduklarını ve aileleriyle birlikte yaşadıklarını; savaş çıktığında da göç etme kararını babalarının verdiğini belirtmişlerdir.

Samira, Türkiye’de diyalize bağlı yaşamını sürdürmeye devam ettiğini söylediği babasının Suriye’de de çeşitli kronik hastalıklarla mücadele etmekte olduğunu dile getirmiştir. Türkiye’ye gelmeyi hiç istemediğini fakat babasının hastalıkları nedeniyle orada kalamayacaklarını söylemesi üzerine aile fertlerinin tamamı yanlarında olmasa da Türkiye’ye gelmek zorunda olduklarını ifade etmiştir.

“Çok bomba oldu. Önce annemin köyüne geldik. Babam şeker ve tansiyon hastasıydı ve hapis gibi yaşıyorduk. Babam dedi ki Türkiye’ye gitmemiz lazım. Ama M. ağabeyimle A. erkek kardeşim yanımızda değildi. Lübnan’a gittiler neden; çünkü orası daha huzurlu bir yerd. Nasıl gideceğiz, nasıl geleceğiz? Babam bir şoför aradı ama ben gitmek istemedim. Çok ağladım buraya da mecbur geldim. İlk önce Viranşehir Urfa’da bir kampa girdik”

Ayşe ise öğretmen olan babasının savaş başlar başlamaz tehlikede olduklarını düşündüğü için Türkiye’ye göç etme kararı aldığını belirtmiştir.

Suriye’de savaş başladığında evli ve çocukları olan Fatma ise göç etme kararını kendisinin aldığını ifade etmiştir. Savaş sürecinde Suriye’de güç de olsa yaşamlarını sürdürmeye devam ettiklerini fakat kocasını kaybettikten sonra çocukları için çok endişelenerek bu kararı mecburen verdiğini dile getirmiştir.

“Mesela biz savaşta 3 sene yaşadık. Yaşadığımız yer şehirdi aslında. Mesela şehirde daha fazla uçaklar geliyor bomba atıyor. O süreçte şehirden mecburen

ayrılmamız gerekiyor. Çıkıyoruz köye gidiyoruz. Orda yaşam bitik. Ekmekleri zar zor alıyoruz. Elektrik, su yok zaten köyde. Dayanamıyoruz geri şehre gidiyoruz. Böyle birkaç ay geçince yeniden bomba atılıyor. Yeniden köye gidiyoruz. Bu çok defa oldu. Kardeşlerim erkek, kız onlar bizden bir yıl önce Ankara'ya geldiler. Bizim ailemiz en uzun kalanlardan. Biz hala Halep'teydik. Kocam ölünce ben geri kalanlara korktum. O yüzden geldik. Normalde bizim çıkma kararımız yoktu. Kocam ölmece kalırdık; çünkü kararımız böyleydi.”

Göç Süreci

Katılımcıların tamamı Türkiye'ye aileleriyle geldiklerini belirtmişlerdir. Ailelerinin bazı üyelerinin geride Suriye'de kaldığını bazılarının ise Türkiye'ye geldikten sonra çeşitli yollarla başka ülkelere gittiklerini belirtmişlerdir. Aileleri adeta parçalanan katılımcıların aile üyeleri savaşla birlikte farklı ülkelere savrulmuştur.

Samira Türkiye'ye anne ve babasıyla geldiğini belirtmiştir. O süreçte birlikte olmadıkları ağabeyi ve erkek kardeşinin ise daha sonra geldiklerini ifade etmiştir. Suriye'de evli olan kız kardeşleri ise bir süre Türkiye'ye kocaları olmadan gelmişler fakat ayrı kalmak istemedikleri için geri döndüklerini de eklemiştir.

“Hayır tek gelmedim. Babam ve annemle geldik. Onlar kampta devam ediyor. (...) 3.yıl ağabeyim ve kardeşim de geldi Türkiye'ye çok mutlu olduk buradaki hayatta. Sonra çıktık kamptan hayat daha iyi oldu.”

“Ablalarım geldi Türkiye'ye. Burada bir kampa oturdu Mardin tarafında. Kaç ay oturdu ama dayanamadılar. Vatanımıza döneceğiz dediler. Babam dedi burası daha huzurlu daha iyi bir yer. Sabahtan akşama kadar ağladılar ama sonra döndüler şehit oldu oğlu. Ama kocaları gelmedi kocasız tek geldiler. Hepsi vatanlarında kalmak istedi ama aynı yerde değiller. Gerçek bir yaşam değil sınırda kampta yaşıyorlar ev yok. Evi bitti gitti. Hem bombadan hem de Esed o yeri aldı oraya gidemez.”

Ayşe ise tüm ailesiyle buraya geldiğini fakat ağabeyinin Türkiye'de kalmak istemeyerek karısı ve çocuklarıyla Almanya'ya kaçak olarak gittiğini belirtmiştir. Buraya ilk gelenlerden olduğunu belirten Ayşe, gelişleri sırasında hiç sorunla karşılaşmadıklarını da eklemiştir.

“Ailem herkes vardı. Annem, babam, kardeşlerim birlikte geldik. Ama ağabeyim burayı beğenmiyordu. Ben Almanya’ya gitmek istiyorum dedi. Öyle çok gidenler vardı. Onun karısı vardı. Bir tane de çocuk vardı onlar. Hatay’da biz ilk kaldık sonra Adana’ya geldik. Orada hala kalanlar oldu akraba ama biz buraya geldik daha çok iş vardı burada. Ağabeyim denizden kaçak gitti. Bir gemi gibi şey adı bu değil herhalde. Küçük bir şey. Para verdiler kaçak gitti. Ama şimdi iyi orda. Bana göre de burası daha iyi.”

Fatma ise göç kararını aldığı anda üniversite eğitimini sürdüren iki oğlunu Suriye’de bırakmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Suriye’de tıp eğitimi alan en büyük oğlu bir süre sonra okulunu bitirerek Türkiye’ye gelmiş. Ardından tıp eğitimini sürdürmek üzere Londra’ya gittiğini eklemiştir. Suriye’de bıraktığı diğer oğlunun ise mekanik mühendisliği bölümünde olduğunu eklemiştir. Bu yıl bir senesi kaldığını fakat yaşadıkları geçim sıkıntısı nedeniyle oğlunun eğitimini sürdüremediğini; yeterli parayı denkleştirebilirlerse o oğlunun da Türkiye’ye gelerek eğitimini burada sürdürmeye çalışacağını belirtmiştir. Göç sürecini üç çocuğuyla birlikte gerçekleştirdiğini ve kocası olmadan tek başına bir kadın olarak çocuklarıyla göç ettiği için göç sürecinde bunun zorluklarını yaşadığını aşağıdaki sözlerle belirtmiştir.

“(…) o iki sene geçtiği zamanda Suriye’deki yani şu anda Londra’da olan oğlum o zaman Halep’teydi. Sonra mezun oldu ve Türkiye’ye geldi. (...) İki ay burada kaldı ama o sonra yurt dışına çıkmaya karar verdi. O orda sınava girdi kazandı ama diplomasını tam saymadılar orda çalışmak için biraz daha okuyup sınava girecek. Bir oğlum da orada kalmıştı son sınıfını okuyor Halep’te. (...) Evet üniversitede mekanik mühendisliği. Bir oğlum Londra’da. Biri doğdu ama öldü Suriye’de. Biri burada okuyor üniversite. Diğer ikisi lise. Bir de kızım var.”

Fatma, şehirden sınıra giden arabalar olduğunu ve onlar aracılığıyla sınıra ulaştıklarını belirtmiştir. Sınırdaki kaçakçılar olduğunu ve onlar aracılığıyla Türkiye’ye geldiklerini ifade etmişlerdir. Kendisinden daha önce Türkiye’ye gelen kardeşleri Ankara’da olduğu için kendisinin de Ankara’ya gelme kararı aldıklarını eklemiştir.

“(…) İlk geldiğimizde şehirden sınıra giden arabalar vardı. Orada bekleyen kaçakçılar var mesela. Oradan geçtik kız kardeşlerim, erkek kardeşlerim Ankara’da olduğu için buraya geldik. 1 ay ağabeyimde kaldık ev bulamadık o zaman. Sonra oğullarım çalıştı. Y başta simit satıyordu. (Gülerek anlatıyor) Geldiğimizde de çok soğuktu. Ankara’nın soğuşuna da alışamadık daha

çünkü eskiden Suriye’de daha sıcaktı. Y 10 tane simit alıyordu birkaç tane satıp soğuktan geri eve dönüyordu.”

Göç Sürecinde Tek başına Bir Kadın Olmanın Getirdiği Zorluklar

Göç sürecini tek başına deneyimleyen Fatma, kadın olmasından kaynaklanan bazı sıkıntılar yaşadığını da şu şekilde ifade etmiştir:

“Orda mesela Suriye’den ilk çıktığımızda oradaki bütün kaçakçılar ücreti 2 katı oluyor. Çünkü bizde sorumluluk taşıyacak kimse yoktu. Ben tek başıma bir kadındım zaten çocuklarım da çok küçüktü. 6 yıl önce. Eşyaları taşımak bile çok zordu. Eşyaların yarısından bile fazlasını Suriye’de bıraktık zaten. Türkiye’ye ilk geldiğimde kadın olduğum için hemen çalışmadım dilim de yoktu tabii.”

Fatma bunlara ek olarak Türkiye’de yaşadığı sıkıntıların kendisine savaştan daha ağır geldiğini ve kocası hayatta olsaydı zorlukların üstesinden daha kolay gelebileceğini ifade etmiştir. Göç sürecinin sağlığına da olumsuz etkileri olduğunu dile getiren Fatma, tansiyon ve şeker gibi kronik hastalıklarla da mücadele etmektedir.

“Olumsuz olanlar mesela sürecin nedenleriyle tansiyon şeker hastası oldum çok hastalıklar getirdi, psikolojik baskı vardı. Türkiye’ye ilk geldiğimiz iki yılda çok pişman oldum Türkiye’ye geldiğime. Diyordum ki keşke Suriye’de kalsaydık orda ölürdük daha iyiydi diyordum ilk iki ay. Orda bizi Suriye’den çıkaran şey çocuklarıma korkmamdı başka bir şey değil.”

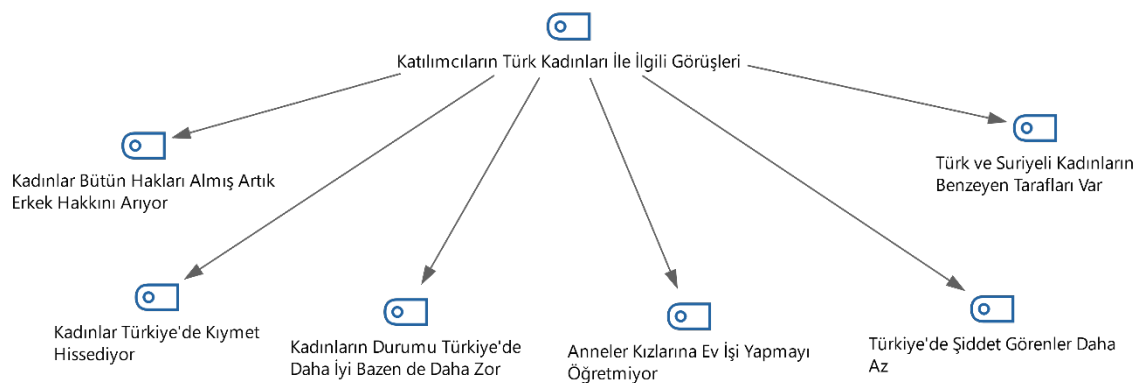
“Türkiye’de çektiğimiz zorluklar savaştan daha büyüktü. Savaşın zorlukları buna göre biraz daha hafifti. (...) kesinlikle tabii ki daha kolay olurdu. Mesela Türkiye’ye ilk geldiğimizde sadece küçük çocuklarımı getirmiştım ve burada onlar çalıştı sadece. Çok zorluk çektik. Kocam olsa o çalışır bakardı bize ve çocukların çalışmasına gerek kalmazdı. (...) Ben çalışmaya çok alıştığım için zaten Türkiye’ye ilk geldiğimde 2 yıl çıkamadım. Ben zaten çalışırdım ama dil bilmiyorum iş bulamıyorum 2 yıl evde oturduğum için bu hastalıklarım oldu zaten. Ben tabii ki de çalışırdım ben çalışmadan duramam zaten. İşsiz güçsüzdüm bu çok zordu benim için. Y de simit satardı mesela anlatmışım. Çocuklarımla öyle gördüğümde çok üzülyordum. Ben onların çalışmasını hiçbir zaman istemedim. Bazen satamazdı bile hepsini getirirdi evde yerdik.”

5.3. SURİYELİ KADINLARIN GÖÇ SONRASI TÜRKİYE’DEKİ YAŞAMLARI: TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE KADIN HAKLARI KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCE VE DENEYİMLERİ

Bu bölümde zorunlu göç sonrası Suriye’den Türkiye’ye gelen kadınların, geldikten sonra yaşamlarında göç ettikleri ülkeye bağlı ne gibi değişimler olduğu; Türkiye’deki yaşamları ile ilgili düşüncelerinin neler olduğu toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları çerçevesindeki analizlere yer verilmiştir.

Katılımcıların Türk Kadınları ile İlgili Görüşleri

Katılımcılar görüşmeler sürecinde Türkiye’de yaşayan kadınlar ile Suriyeli kadınlar arasında birtakım benzerlikler olduğunu dile getirmişlerdir. Bu benzerliklerin yanı sıra Türkiye’de yaşayan kadınların daha fazla hak sahibi olduğu ve bu hakları kullanabildiğini belirtmişlerdir. Türkiye’ye geldikten sonra Türklerle evlilik yapan Samira ve Ayşe ise Türkiye’de erkeklerin kadınlara farklı davrandığını, onlara kendilerini kıymetli hissettirdiklerini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra Ayşe, Türkiye’de kadınların neredeyse tamamının çalıştığını ve bunun hayatlarını zorlaştırdığı yönündeki görüşlerini belirtmiştir.

Şekil 11: Katılımcıların Türk Kadınları ile İlgili Görüşleri

Türk ve Suriyeli Kadınların Benzeyen Tarafları Var

Fatma, kadınların sadece Suriyeli veya Türk olmasından değil sadece kadın olmasından kaynaklanan benzer özellikleri olduğunu belirtmiştir. Bunlar kadının kalptan duygularla sevmesi, zor zamanlarında kadınların birbirine destek vermesi ve iyi birer anne olması gibi özelliklerdir.

“Aslında hiçbir şey demeden önce söylenecek önemli bir söz var: “Kadın bütün dünyada kadındır!” Birinci şey bütün dünyada şöyledir kadın severse kalpten sever. İkinci şey bir kadın şiddet görürse ya da sıkıntı görüyorsa kadınlar ona destek veriyor. İster Türkiye’den ister başka kültürden. Kadın başka bir kadını koruyor. Buradaki bazı kadınlar da onların çoğundan Suriye’de de var. Okuyan, çocuklarını seven onlara bakan aynısı.”

Ayşe ise kadınların benzerliklerini daha çok giyim kuşamlarındaki benzerlikler, eğitim almaları ve çalışma yaşamında olmalarıyla ilişkilendirmiştir.

“Evet var. Ben görüyorum aynı benim gibi olan ama Türk mesela. Aynı giyiniyor benimle. Okula gidiyor, geliyor. Bazen çalışıyor. Ama daha çok bunlar burada.”

Türkiye’de Şiddet Gören Kadınlar Suriye’dekinden Daha Az

Fatma, Türkiye’de kadınların Suriye ile karşılaştırıldığında daha az şiddet gördüğünü hatta Türkiye’de kadınların kocalarına şiddet uyguladığını gördüğünü belirtmiştir. Türkiye’de kadınların bütün haklarını aldıklarını artık erkeklerin hak arayışı içerisinde olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Her yerde olduğu gibi mesela cahil bir taraf da var okuyan bir taraf da var. Suriye’dekiyle aynı bu. Ama bizim olduğumuz bu yerde biraz cahiliyet fazla. Burada şiddet görenler var ama Suriye’dekinden az tabii daha farklı. (...) Burada mesela bir olay oldu. Bizim komşumuz var kadın Türk o. Bir gün çok kavga gürültü oldu. O kocasını dövdü (gülerek anlatıyor). Burada bazı kadınlar erkekten daha güçlü ona şaşırmıştım”

“(…) Zaten Türkiye’de bu fark belli oluyor kendisi için yaptığı daha çok hakları olduğu. Hatta sanki öyle bir hale gelmiş ki erkek kendi hakkını arıyor. O yüzden ben de artık sadece kadın değil tüm insanların haklarını aramaya başladım”

Türkiye’deki Kadınların Yaşamı Bazen Daha Zor

Türkiye’deki kadınların yaşamları ile ilgilenmediğini belirten Ayşe ise Türkiye’de yaşamın kadınlara daha fazla fırsat tanıdığını fakat kadınların yaşamının daha zor olduğunu belirtmiştir. Özellikle çalışmak zorunda olan kadınlar için hem evde çalışıp hem de dışarda çalışmanın yaşamlarını zorlaştığı yönündeki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani evet burası daha iyi. (...) Hiçbir şey düşünmüyorum ben hiç bakmıyorum onlara (...) burada kadınlar daha rahat gibi ama bazen daha zor. Mesela bütün kadınlar çalışıyor. Suriye’de mecbur değil çalışması ama burada mecbur gibi hepsi çalışıyor bu çok zor. Hem evde işini yapacaksın hem de dışarda çalışacaksın bu olmuyor bazen.”

Fatma, Suriye’de annelerin, kızlarına çok küçük yaşlardan başlayarak ev işlerini bir öğretmen gibi öğrettiklerini belirtmiştir. Fakat Türkiye’de annelerin kızlarına pek ev işi öğretmediğini, kadınlara evlendikten sonra da annelerinin yardım ettiğini yine komşusunda gördüğü örnekle açıklamıştır.

“İlk başta normalde mutfakta sebzeleri doğruyorum, soyuyorum. Bunlarla başlıyorum. Annem yaparken izliyorum. Sonra ikinci aşamada annem oturuyor bana anlatıyor ben yaparken izliyor. Bazen gösteriyor, anlatıyor; sonra kalkıp yapıyorsun. Annemden ya da ablamdan da olabilir.”

“(…) Hayır ben hiç böyle kızlara yemek yapmayı öğreten anne görmedim burada. Mesela bir komşumuz vardı. Kadının annesi çok yaşlıydı ama çocuklara bakmaya bile yardıma geliyordu. Evin temizliğine yemeğine hep o yaşlı kadın geliyordu yazık. (...) Yok yok hayır kadın çalışmıyordu. Yaşlı kadın gelip çocukların banyosunu yaptıırıyordu yemeklerini yapıyordu.”

Göç Sonrası Nelerin Değiştiği

Araştırmaya katılan kadınların, Türkiye'ye geldikten sonra yaşamlarında çeşitli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler bu çalışma açısından daha çok evlilik kararını ve yeni bir aile kurmayı içermektedir.

Katılımcı kadınlar, Suriye'de yaşadıkları yerdeki insanlar dışında kimseyi göremediklerini belirtmişlerdir. Bir kadının ancak eğitimi sırasında veya çalışıyorsa diğer insanlara iletişime geçebildiğini belirtmişlerdir. Eğitimi sırasında da okul ve ev dışında bir yerde bulunması yasak olduğundan bu iletişimin de okul içinde sınırlı kalmakta olduğu dile getirilmiştir.

Türkiye'ye geldikten sonra değişmeye başlayan ilk şeyin farklı insanlar tanımak ve onlarla iletişime geçebilmek olduğunu belirten Fatma, göçün sadece olumsuz değil bazı iyi sonuçları da beraberinde getirdiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Savaşın belki kötü yanları var ama hem de iyi yanları var mesela bir kişinin özgüveni artıyor, özgürlüğü artıyor. Mesela eskiden Suriye'de çok bağlı yaşıyorduk ama Türkiye'ye gelince ya da Avrupa'ya gidince başka medeniyetlerle yaşayınca fikirleri geliştirdi ben de kişisel olarak bunları düşündüm. (...) 1.si başka insanlarla tanışmak ve başka kültürleri görmek çok güzel. İkincisi ise Suriye'de hep aynı yerde doğarsın büyürsün yaşarsın hep aynı gelenek aynı insanlar akrabalarıyla birliktesin. Orda mesela bir kadın aynı sokakta doğuyor aynı sokakta büyüyor aynı sokakta evleniyor, aynı sokakta çocukları oluyor ve aynı sokakta ölüyor. Başka bir mahalleye bile gidemiyor. Ama bunlardan uzak durmak uzaklaşmak çok iyi oldu. Hem de başka kişilerle görüşüyorum ister Türk ya da Suriyeli başka düşünceler görebiliyorum artık. Ve benim en çok istediğim şey çocuklar için iyi bir geleceği olması. Burada olacak inşallah.”

Türkiye'de Nişan, Evlilik ve Düğün

Yaptığımız görüşmelerin başında daha çekingen cevaplar veren Ayşe, göç sonrasındaki yaşamıyla ilgili sorulan sorularda, Türkiye'ye gelmiş olmasının hayatında hiçbir şeyi değiştirmediklerini ve kendisinde de bir değişim olmadığını söylemiştir. Görüşmelerin devamında özellikle de yüz yüze görüşme sağlandığında hayatında olumlu ve olumsuz

gördüğü değişimler olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilkinin evlenme şekli olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’de yedi yıldır yaşadıklarını söyleyen Ayşe, bir yıla yakın süredir evli olduğu kocası ile bir aile dostlarının aracılığıyla tanıştıklarını ve üç ay nişanlı kaldıktan sonra evlendiklerini ifade etmiştir. Üç aylık süreçte her gün birlikte zaman geçirdiklerini ve kendi kararıyla bu evliliği yaptığını söyleyen Ayşe, Suriye’de olsalardı babasının görüşmelerine asla izin vermeyeceğini hatta kendisine danışmayacaklarını da eklemiştir.

“Türkiye’de evlendim burada. Birkaç ay önce evlendim. Türk kocam. Bir arkadaş vardı ailemle tanışıyor o da bizi tanıştırdı sonra evlendik önceden hiç tanışmadık. O da Arapça biliyor o Mardinli. Bu yüzden kolay anlaşmamız hem Arapça konuşuyoruz hem de Türkçe.”

“(…) Bu söylediğim kişi Suriyeliydi. Babama dedi ki benim bir arkadaşım var Türk ama bir kız arıyor. Acaba sen kızınla görüştürmek ister misin? Babam bana söyledi. Önce ben kabul etmedim çünkü o zaman hiç Türk’le evlenmek istemiyordum. Ben duyuyordum bazı kadınlar diyor aslında Türk erkek daha iyi ama ben böyle düşünmüyordum. O yabancı ben başkayım. Anlaşmam diyordum ama yaşım da büyük olduğu için babam görüş dedi. Geldi önce evde tanıştık. Ben okula gidiyordum çalışmaya. Onun motoru vardı beni her gün götürürdü okula getirirdi. Başka yerlere de gittik. Oturduk konuştuk hep. Ben dedim ki tamam.”

“(…) Hayır, bu Suriye’de olsa böyle olmazdı. Hem görüşemezdik. Belki birkaç defa evde. Hem babam sormazdı bana gelsin derdi hemen istesin. Ama burada olunca biraz değişmeye başladı onun düşünceleri de. Hem benim yaşım büyük olduğu için herhalde öyle yaptı.”

Görüşmelerimiz sırasında bir Türk ile evlenmek istediğini söyleyen ve bunu kendi açısından da haklı sebeplere dayandıran Samira, görüşmelerimizin başında çalıştığı okulda müdür yardımcısı olarak görev yapan bir Türk ile tanıştıklarını belirtmiştir. Evlenmek üzere kendisine söz verdiğini ve ailesiyle de tanıştırdığını ekleyen Samira, pandemi nedeniyle evliliklerini ertelediklerini belirtmiştir.

“Evlenmek için Türk bir kişi istiyorum. (...) Suriyeli istemiyorum çünkü erkek Suriyeliler Allah gibi. Ben çalışıyorum sen her şeyi hazır yapacaksın, kadın her zaman susacak hiçbir kelime söylemeyecek. Hemen vurur ha umurunda olmaz, fark etmez. Ama Türk öyle değil. Bir sandalye alacak

çarşıdan hemen soruyor. En küçük bir misal bu. Hangi renk alim, ne alim? Kadın sessiz, haksız yaşıyor ama sizde hayat farklı daha güzel. Kadın kıymet hissediyor, kadın olduğu için mutlu oluyor. Suriye'de kadınlar-ben dediyorum ki keşke kadın olmasaydım.”

“(…) Evet, burada görüştüğüm biri var. Aynı okulda tanıştık müdür yardımcısı. Ailemle de konuştu evlenmek istiyoruz diye. (...) Evet öyle davranıyor, çok iyi biri. Beni hem seviyor hem de saygı gösteriyor ama korona geldi her şey durdu.”

Bu süreçte görüştüğü kişinin kendisine değer verdiğini belirten Samira, bir sonraki görüşmemizde ilişkilerini bitirerek ayrıldıklarını belirtmiştir. Sonraki görüşmemize kadar geçen süreçte kansızlık nedeniyle hastanede tedavi görmek zorunda kalan Samira ayrılma sebeplerinin hastalanması olduğunu düşündüğünü belirtmiştir.

“(…) Maalesef her şey bitti! Hasta olduğum için. Onu bahane olarak çıkardı. Alışkanlıkları zor mesela akşam saat 12’de arıyor dışarı çıkalım. E ben bu saatte çıkmam. Biliyorsun hep bana dedikodu yapacaklar. E az kaldı evleneceğiz sabret. Ama ne dediysem aklın bizim gibi değil diyordu. Ama bu ne zaman oldu biliyor musun? Ben hastaneden çıktıktan sonra. Ben emin oldum artık nedenin bu olduğunu. Önceden böyle değildi çünkü. Aradım aradım açmadı sonra ben de artık aramayacağım. Beni böyle bıraktı. “

(…) Bizde olmaz hem neden gideyim gece 12’de? Hem de benim ailem izin vermez nasıl düşünmüyor bilmiyorum. Aslında biliyorum. Hasta olduğum için. Ben hasta oldum ama geçti. Kansızlık yani bu. İlaç verdiler kan da verdiler çok iyi oldum ama ne yapayım gitsin.”

Bir sonraki görüşmemizde ise Samira, komşuları aracılığıyla evlenmek üzere tanıştırıldığı bir Türk ile nişanlandığını söylemiştir. Tanışmalarını takip eden birkaç gün içinde nişanlandığını; gelecek hafta ise resmi nikah yaparak evleneceklerini ifade etmiştir.

“(…) Bilmem, pek bir şey yapmadım ama bak ne yaptım (Elini gösteriyor nişanlanmış). Evet nişanlandım! Nişanımızı yaptık. (...) Yok Türk! Ben böyle istedim. Bizim komşumuz vardı N yengemin arkadaşıydı. O bize hep geliyordu, o tanıştırdı bizi. Önce annesi geldi görmeye. Beni görünce çok beğendi. Dedi hemen arayın oğlumu. Aradılar onu dediler gel. Geldi. Biz de konuştuk, evde görüştük. O beni gördü, ben de onu gördüm. Beğendik, tamam dedik. Sonra birbirimizin numarasını aldık. Ertesi gün dedi tamam ben seni kabul ettim, sen? Dedim ben de seni kabul ettim. Sonra cuma günü nişan için

eşyalarımızı aldık ama cumartesi biliyorsun yasaktı dışarı çıkmak. Akşam yaptık o yüzden. İstemeye geldi, dini nikah yaptık. Şimdi resmi nikah yapmak için başlayacağız. Öyle oldu hızlıca. Haftaya da evleniyorum artık.”

Evlenmeden önce bir Türk’le evlenmek istemediğini ama evlendikten sonra bu düşüncelerinin değiştiğini Samira ile benzer şekillerde ifade eden Ayşe, kocasının ona kendini kıymetli hissettirdiğini ve ev işlerini ondan yapmasını beklemeden elinden geldiğince yardımcı olmaya çalıştığını belirtmiştir.

Evliliğini Türkiye’de gerçekleştiren Ayşe ise düğününü çok mutlu olduğu bir gün olarak aktarmıştır. Türkiye’de tanıştıkları eşinin düğün yapılmasına pek sıcak bakmadığını fakat kendisi çok istediği için evlerine yakın bir yerde bulunan düğün salonunda sadece kadınlar arasında bir düğün gerçekleştirmiş olduklarını belirtmiştir. Nişan merasimini evde yaptıklarını, sonrasında ise bütün ev eşyalarını birlikte seçerek evlerini dizdiklerini mutluluk içinde anlatmıştır. Düğün sadece kadınlar arasında olduğu için de istediği gelinliği giyebildiğini eklemiştir. Düğün fotoğraflarını da paylaşan Ayşe, gelinliğinin her ayrıntısını ayrıca anlatmış, başını açarak giydiği gelinliğini paylaşmadığı için duyduğu hafif de olsa üzüntüyü aktarmıştır. Saçlarını, o gün yaptığı makyajı ve takılarını çok beğendiğini söyleyen Ayşe, aile bireylerinin de ayrıca fotoğraflarını paylaşıp düğün gününden uzunca bahsetmiştir.

“Nişan yapmadık biz aslında. Nişan olunca evde olmaz çünkü. Bizim sadece aile arasında isteme oldu. Sonra tek tek eşyalarımıza baktık. Ben böyle olduğunu hiç düşünmemiştim Suriye’de pek böyle değil çünkü. Erkek koyar getirir. Sen beğen beğenme sormaz. Ama ben kendimde bir değer hissettim bu böyle diye. Hala da eşim her şeyi soruyor bana.”

“Ben düğünüm olsun çok istemişim. Ama eşim pek istemiyordu. Oyun falan, süsmüş bu işleri sevmiyor. Ama ben çok istiyordum. Fazla masraf da olmasın diye evin yakınında bir düğün salonu vardı orayı tuttuk. Ben başım açık olsun istiyordum. Gelinliğimi de bak nasıl seçtim sana göstereyim. Bu işte gelinliğim. Bunu kiraladım ben sadece o gün için. Ama tam istediğim gibi oldu. Herkes neden kapalı almadın dedi ama ben bunu istemişim. Zaten sadece kadınlar olacaktı ama bu fotoğrafları paylaşamadım açık diye. O zaman biraz üzüldüm ama yine de fotoğraflarıma bakınca çok beğeniyorum bu halimde kendimi. Şimdi hamileyim diye biraz kilo aldım ama orda çok zayıfım. Heyecandan yemek yiyemedim üç ay zaten daha da zayıfladım

(gülüyoruz birlikte). Böyle işte düğünüm. Sonra da çocuğum oldu zaten şimdi bekliyorum artık hazırlıklarımı da yapmaya başladım biliyorsun.”

Suriye’ye Dönme Konusundaki Düşünce ve Türkiye’deki Kadın Haklarına İlişkin Bilgi Sahibi Olma

Türkiye’deki kadın haklarını bildiğini ve buradaki yaşamından memnun olduğunu ifade eden Fatma, Suriye ve Türkiye’deki yaşamın farklı olduğu yönündeki düşüncelerini paylaşmıştır. Türkiye’de yaşamaktan mutluluk duyduğunu, özellikle çocukları için Türkiye’de daha iyi bir gelecek kurabileceğini düşünmektedir.

“Evet farklı buradaki kadın yaşamı, daha rahat. İster kız olsa anne babasıyla yaşayan ya da evlenince de kocasıyla daha rahat. Yaşlanınca da aynı rahatlığı devam ediyor. Maddi olarak da psikolojik olarak da.”

“(…) Evet biliyorum tabii eğitim hakkı var, öğrenme hakkı var, evlenme ya da evlenmemeyi seçme hakkı var, boşanma hakkı var, bir mala sahip olma hakkı var, tek başına yaşamak isterse ona da hakkı var. (...) Türkiye’de yaşamak daha iyi. Buradaki kadınların çoğu Türkiye’yi daha çok sevdiler. Çünkü burada özgürlüğü biraz da olsa gördüler. Buradaki kadınların hiçbiri Suriye’ye tekrar dönmek istemez.”

Türkiye’ye gelen kadınların ve çocukların durumlarından memnun olduklarını ve geri dönmek istemediklerini belirten Fatma, Suriye’den göç eden erkekler için tam tersi olduğunu ifade etmektedir. Suriye’de yaşarken daha rahat olduklarını, evin maddi sorumluluklarından kadının değil erkeğin sorumlu olduğunu bu nedenle de daha pahalı buldukları Türkiye’de evin geçim sıkıntısını çekecek kişinin erkekler olduğunu söyledi.

“(…) Tam tersi erkekler için. Onların çoğu istiyor dönmek Suriye’ye. Buradaki durumu en kötü olanlar erkekler. Çünkü bazı erkekler mesela orda daha rahat yaşıyordu orda mal sahibi mesela burada değil. Maddi sorumlulukları var erkeğin burası pahalı. Kadını ilgilendirmez evin geçimi o sıkıntıyı erkek çeker. Burada sadece kadınlar ve çocuklar durumdan memnunlar ve Suriye’ye dönmek istemezler.”

Samira de benzer şekilde Türkiye’de kadınların sahip olduğu hakları bildiğini belirtmiştir. Suriye’de de bu hakların olduğunu fakat kadınların çevresel baskılar nedeniyle haklarını

kullanamadıklarını belirtmiştir. Türkiye'ye geldikten sonra bu hakları sadece öğrenmekle kalmayıp kullanmaya da başladığını belirten Samira, ehliyet almak için kursa gittiğini belirtmiştir. Son görüşmemizden önce de sınavı başarıyla geçtiğini müjdelemiştir.

“Evet hepsini biliyorum. Burada kadınlar okuyor, istedikleri yere gidebiliyorlar, istediklerini alıp getiriyorlar. Dışarı çıkmak serbest, akşam bile çıkılıyor. Her şeyi giyinebiliyorlar. Evlenmeden önce kendileri karar veriyorlar. Burada çok hakları var kadının bizdeki gibi değil. Bizde bu haklar var ama kullanamazsın herkes dedikodu yapar. Mesela araba kullanabilirsin ama ehliyet alıp getirsen laf ederler. Burada şimdi kursa gidiyorum ama ehliyet alacağım.”

Samira, bunlara ek olarak Suriye'deki yaşamlarında erkeklerin özgürce yaşayabildiğini fakat kadınların her konuda kısıtlandığını ifade ettiği cümlelerinde Suriye'den gelen ailelerin, Türkiye'deki ailelerin yaşantısından etkilenerек değişim göstermeye başladıklarını da belirtmiştir.

“(…) Evet bütün kız çocukları böyle ama şimdi değişmeye başladı. Mesela şimdi Türkiye'de yaşıyorlar. Anne, baba Türklere bakıyor. Kızlar nasıl yaşıyorsa kendi çocuklarını da öyle yaşatmaya çalışıyorlar ama bizde kötü bir yaşam oldu (Yine gülümsüyor).”

Ayşe ise Türkiye'de kadınların ne gibi hakları olduğunu bilmediğini belirtmiştir. Kendisine haklardan bazıları sayıldığında ise bunları duyduğunu fakat yine de bilgi sahibi olmadığını fakat bundan sonra okuyup öğreneceğini ifade etmiştir.

“Hayır bilmiyorum. (...) Evet bunları duydum ama tam bilmiyorum. Suriye'de de var bu haklar ama aileler nasıl derse öyle olur yani. Evet buradayım doğru. Artık ben de okuyacağım öğreneceğim.”

SONUÇ VE TARTIŞMA

Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin düşünceleri; medeni haklar ve bu hakların getirmiş olduğu yeni özgürlük alanlarına yönelik kazanımları ve bunların anlam dünyalarında yarattığı etkilerin konu olarak ele alındığı bu çalışmada Suriyeli kadınların göç öncesi Suriye'deki yaşamlarında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki düşünce ve deneyimlerini ortaya koymak çalışmanın temel amaçlarındandır. Göç sonrası Türkiye'deki yaşamlarında göç öncesindeki toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki düşüncelerinde bir değişim olup olmadığını, bir değişim varsa bunun hangi yönde olduğunu ortaya koymak ise çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çalışmadan elde edilen sonuçlar, Suriyeli kadınların göç öncesi Suriye'deki toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarına ilişkin düşünce ve deneyimleri ile Suriyeli kadınların göç sonrası Türkiye'deki yaşamları ve toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki düşünce ve deneyimleri üzerinden sunulmuştur.

Suriyeli Kadınların Göç Öncesi Suriye'deki Yaşamlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Hakları Konusundaki Düşünce ve Deneyimlerini

Yapılan çalışmada Suriyeli kadınların göç öncesi Suriye'deki yaşamları ve deneyimlerine ilişkin elde edilen veriler, toplumsal cinsiyet ve kadın hakları konusunda temel on kategoride ele alınmıştır. Bu kategoriler ve bunlar üzerinden elde edilen temel sonuçlar şu şekilde özetlenebilir.

Ataerkil Düzenin Kadınları

Ataerkil düşünce toplumlarının bir özelliği olarak kadınlar ve erkekler arasında toplumsal cinsiyete dayalı rol ayrımı yapılmaktadır. Kadınlar, yasak ve günah arasında gidip gelen bir yaşam içinde geçirdikleri hayatlarını zaman zaman istediklerini elde edebilmek için fedakarlıklar yaparak geçirmişlerdir. Toplumun kadınlardan beklediği kalıp davranışlar zaman zaman onların çıkış noktası olmuştur. Kadınlar, evlerinden çıkmayan, her

söyleneni yapan ve davranışlarını erkeklerin istediğine göre düzenleyen kadınlar olduklarında eğitim hakkından yararlanmak, evlenme yaşlarını geciktirebilmek gibi fırsatlar yaratabilmişlerdir. Var olan düzeni eleştiren ya da sorgulayan kadınlar ise toplumda daima susturulmuştur. Kamusal alana girişleri, eve giriş ve evden çıkış saatleri erkekler tarafından kontrol altına alınmıştır. Bu kontrol mekanizması aile içindeki erkekler tarafından sağlansa da yaşadıkları bölgedeki yakın çevre de daima kontrol mekanizmasının bir dişlisi olarak görevini sürdürmüştür. Kadınların kendi başlarına karar alabilmeleri sınırlandırılarak yapacakları her şeyi evde yaşayan erkeklere danışmak zorunda oldukları ataerkil bir yapının içerisinde yer almaktadırlar. Peki bu süreçte kadınların payı yok mudur? Ya da şöyle soracak olursak bu danışmadan bir şey yapamama bir “danışıklı dövüş” haline mi gelmiştir? Connel ve Messershcmidt (2015) bu konuya dikkat çekerek erkekliğe dair çalışmalarda, kadının etkisinin ihmal edildiğini söylerler. Erkekliğin inşasında ev içi rollerin dağılımı, okulda arkadaşlarıyla olan ilişkisi, partner ilişkileri ve daha birçok ilişkilenede kadınlar da bu inşada varlık göstermektedir (Yavuz, 2015). Kadınlar ücretli işlerde çalışsalar bile ev hanımlığını birincil vazife olarak benimserler. Hatta öyle ki evde iş yapmayı erkeğin eline bir türlü yakıştıramazlar.

Kadınlar büyütülürken, güçlü bir kadın olabilmek, kendine yetebilmek ya da bağımsız olabilmek gibi donanımlarla desteklenmek yerine “babadan kocaya, kocadan mezara” bakış açısıyla büyütülmektedirler. Ataerki isteklerini yerine getirebilmek, kadını kontrol altında tutabilmek için baskı mekanizmalarını daima aktif tutar. Kadınlar bağımsızlık kazanmak isteseler bile ayaklarındaki zincirin onları bırakmayacağından o kadar eminlerdir ki bunu denemeye bile cesaret edemezler. Böylece kendilerini korunmaya muhtaç, tek başına var olamayan bireyler olarak görmeye başlarlar. Patriyarka iktidar mekanizmalarını kullanarak kadının dünyasında bir korku dehlizi yaratır. Ataerki kadını eve hapsederek onu dışardakilere karşı koruması için başına bir baba ya da koca gönderir. Kadın bu korunmadan faydalanabilmek için babanın kurallarına uymak zorundadır. Böylece kendini ezen hatta yok eden bu sisteme direnen değil uyum gösteren tarafa geçerler. Kandiyoti (2019) bu durumu ataerkil pazarlık olarak tanımlar.

Kadınlar erkek çocuk yapmak, kocasının soyunu devam ettirecek ve aynı zamanda ataerkil düzeni devam ettirecek yeni evlatlar dünyaya getirmeyi görev olarak edinir.

Böylece konumunu güvence altına alacağını bilir. Anneliğin bir kurum olarak kutsanması da payına düşenlerden biridir ve bunu soruna kadar kullanmak ister. Özellikle çok karılı evlerde bunun ne kadar büyük bir itibar olduğu katılımcı kadınlar tarafından da vurgulanmıştır. Kadınlar çocuklarını büyütürken de erkeklığın inşasında büyük rol oynarlar. Kız çocuklarının kendileri gibi olmasını isterler. Hatta “kızın kaderi annesine benzer” mitiyle büyütür onu. Kızlar da bir gün sıranın kendilerine geleceğini bilerek annelerinden pazarlık şartlarını da öğrenir. Uysal ve sessiz oldukça takdir görür ve bu davranışını sürdürür. Oğlan çocukları ise saldırganlaştıkça ödüllendirilir (Harris ve Harper, 2008; Bozok, 2011). Araştırma sonucunda ise bütün bu süreçlerin farklı örnekler bağlamında Suriyeli kadınların yaşam öykülerinde yer aldığı görülmüştür.

Suriye’de Eğitim Sistemleri ve Kadınların Eğitim Haklarından Yararlanması

Suriye’de kadınların eğitim hakkı bulunmaktadır. Bunu kısıtlayıcı herhangi bir yasal uygulama bulunmamaktadır. Fakat katılımcıların ifadelerine göre, kadınların genç yaşta evlendirilmesi toplumun kadından beklediği görevlerden biri haline gelmiştir. Aile içinde kadınlar bir an önce evlenerek evden gitmesi gereken bireyler olarak görülmekte olduğundan aileler tarafından eğitimleri yarıda kesilerek evlendirilebilmektedirler. Suriye’de kadınların eğitim hakkını kısıtlayıcı bir yasal düzenleme olmadığı gibi kısıtlamaların önünde engel teşkil edici düzenlemeler de bulunmamaktadır. Ancak katılımcıların ifadelerine göre ailesinin ve eve gelecek görücünün zamanlaması eline bırakılmış kadınlar bu haklarından çoğunlukla fedakarlık etmek zorunda bırakılmışlardır.

Suriye’de karma ve ayrı olmak üzere iki farklı eğitim türü görülmektedir. Katılımcıların aileleri, kadınların karma eğitim görmesine pek sıcak bakmadığından genellikle cinsiyetlere göre ayrılmış olan okullarda eğitim aldırılmaktadır. Katılımcılar son yıllarda karma eğitim alma durumunun ve kadın öğretmenlerin sayısının arttığını belirtmişlerdir. Görev yapan erkek öğretmenlerin ise karma okullarda cinsiyetler arası ayırım yaptığına katılımcı ifadeleri arasında rastlanmıştır. Toplumun hemen her kesimi tarafından kadınlar geleceğin annesi olmaktan öteye bir yerde hayal edilememektedir. Bu nedenle eğitim haklarından da eşit faydalanmaları zaman zaman engellerle karşılaşmaktadır. Literatür incelendiğinde, erken yaşta evliliklerin en büyük kalkanının zorunlu eğitim olduğu

görülmektedir. Çocuk evliliklerin önlenmesi konusunda getirilen önerilerin başında eğitim hakkının yaygınlaştırılması ve kullanılması gelmektedir. Eğitim, kadınların yaşamında çok katmanlı bir etki yaratmaktadır. Bu etkilerden biri de erken yaşta evliliklerin önüne geçebilmekteki gücüdür (Özcebe ve Biçer, 2013).

Katılımcılar bakımından yorumlandığında, kız çocuklarının eğitime katılımı, üniversite eğitimi alarak mesleki beceri kazanımı, çalışma yaşamına katılım ve evlenme yaşının yükselmesinde kent ve kırsal ayrımı göze çarpmaktadır. Köyde yaşayan aileler çocuklarının daha iyi bir eğitim almasını ve onların ücretli çalışma hayatına atılmasını bir sınıf atlama aracı olarak görmektelerdir. Aileler köydeki çevresel baskılar, ekonomik yetersizliklere veya ataerkil kodların getirdiği düşünce sistemlerine karşı çıkararak kızlarını şehre tek başına okumaya gönderebilmektelerdir. Bu çalışma özelinde, müzik öğretmenliği okuyan ve sonrasında Suriye’de karma bir okulda müzik öğretmeni olarak çalışan katılımcı bunun en güzel örneklerinden biridir. Müzik, tek tanrılı dinlerin tamamında din dışı görülürken burada bir de kadın cinsiyetinin dahil olması konuyu daha da önemli kılmaktadır. Köyde yaşayan ailesi kızlarının okuyarak kendisini, belki de kendisiyle birlikte ailelerini kurtararak daha iyi bir yaşama kavuşmaları umuduyla şehre tek başına göndermişlerdir. Katılımcılardan bir diğeri ise Halep’te bir köyde yaşarken felsefe öğretmenliği okuyabilmesi için yine ailesi tarafından desteklenerek şehre gönderilmiştir. Bölümünden mezun olur olmaz Türkiye’ye geldikleri için Suriye’de çalışma deneyimi olmasa da ülkelerinde işler yolunda gitseydi iş başvurusunda bulunarak kendi alanında çalışacağını da belirtmiştir.

Suriye’de Kadınların Çalışma Yaşamına Katılımı ve Ev İçi Ücretsiz Emek

Aktif olarak çalışma yaşamının içinde yer alan araştırmanın katılımcıları, Suriye’de kadınların çalışma hakları olduğunu ve pilotluk haricinde olan istedikleri her işte çalışabildiklerini belirtmişlerdir. Çalışma yaşamında kadınlar ve erkekler arasında çalışma saati ya da çalışılan saatlerin ücretlendirilmesi konusunda bir ayrım olmadığını ifade etmişlerdir. Çalışma haklarından bahseden kadınlar annelik nedeniyle alınan izinler, emeklilik ve bunun gibi haklara hiç değinmedikleri gözlenmiştir. Bu gibi hakların devlet tarafından güvence altına alınmasından çok İslamiyet’te kadının anne olmasıyla birlikte

kocasından talep edeceği haklarla yönelik daha fazla sözlü beyanda bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra kadınların çalışma yaşamına katılmasıyla kişisel gelişim göstereceğini belirtmeler de para kazanmak konusuna ailesine destek olabilmeyenlerin daha ağırlıklı öneme sahip olduğu gözlenmiştir.

Kadınların yasal olarak çalışma hakları olduğunu söyleyen katılımcılar, diğer hakların kullanımında da olduğu gibi, toplum tarafından engellendiğini belirtmişlerdir. Çalışma yaşamında olan kadınların daha çok şehirde yaşayanlar arasında gözlenebildiğini belirtmişlerdir. Gerek profesyonel meslek edinecekleri bölümlerde okuma, gerekse bu meslekleri uygulayabilme açısından şehirli kadınlar kırsaldaki kadınlara göre daha avantajlıdır. Bunda aynı zamanda maddi durum da etkili olduğu görülmüştür. Kadınların eğitim ve mesleki yaşamları konusundaki kır-kent arasındaki bu eşitsizliğin literatürdeki araştırma sonuçları (Peker ve Kubar, 2012; Korkmaz ve Korkut, 2012; Kılıç ve Öztürk, 2014; Gül ve ark., 2014) ile örtüştüğünü görmekteyiz. Bu durum feminist perspektif üzerinden sınıfsal eşitsizlik ve kadın olmanın kesişimselliği bağlamında yorumlanabilir. Bu özellikle gelişmekte olan ülkelerde kır ve kent yaşamının getirdiği avantaj ya da dezavantaj olarak görülen konulardan biridir.

Çalışma yaşamının bir diğer kolunu ise ev içi ücretsiz emek ve emeğin görünmezliği oluşturmaktadır. Feminist düşüncenin geçmişten günümüze tartışmaya devam ettiği bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ataerkil toplumlarda ev içi ücretsiz emeğin ve buna bağlı olarak gözlenen duygusal emek ve bu emeklerin görünmezliği katılımcıların söylemlerinde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Çok küçük yaşlardan itibaren, evlenmek ve ev işlerinin tamamını üstlenebilmek üzerine kurulu anne-kız ilişkileri, ev içi ücretsiz emeğin yeniden üretilmesinde öncü bir rol oynamaktadır (Bora, 2018). Kadınlar eğitilmiş olsalar ya da ücretli emek piyasasında yer alsalar bile ev işlerinin tamamını üstlenmektedirler. Evlilik yaşamını deneyimlemiş olan iki katılımcı, Suriye’de ev içi düzenin bu şekilde kurulduğunu fakat kocalarıyla evde farklı bir rol dağılımı gerçekleştirebildiklerini ifade etmişlerdir. Bunu ifade etmelerine rağmen, katılımcılardan biri ev içinde gerçekleştirmesi gereken görevlerini ve çocukların bakımını tek başına üstlenme zorunluluğu nedeniyle eğitimini yarıda kesmek zorunda kalmıştır. Yeni bir nesil olarak belki annelerinden farklı bir yaşam sürebilseler de ev içi sorumlulukların tamamını

üstlerinde taşımaya devam ettiklerinin tam olarak farkında da olmadıkları sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte kadınlar, dışardan satın alınabilecek şeylerin daha ucuz olabilmesi için bu malları ev içinde ürettiklerini aktarmışlardır. Yoksulluk da ev içi emeğin artışında büyük rol oynamaktadır. Çifte vardiyanın (Suna ve ark. 2013) ve ev içi emeğin kadının üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlardan biri de boş zaman varlığının olmamasıdır. Suriye’de kadınların ve erkeklerin bir gününü birbirlerinden oldukça farklı geçirdikleri çalışmada aktarılan deneyimler aracılığıyla belirlenmiş olup, ev dışında çalışma faaliyetlerine katılmayan kadınların tüm gününü ev içindeki işlerine ayırdıkları; ücretli emek faaliyeti gösteren kadınların ise geri kalan zamanlarının tamamını evde yapılacak işler için organize ettiği ve öğrencilikleri devam eden genç kadınların ise ancak ev işlerinden geri kalan zamanlarında eğitim yaşantılarına fayda sağlayabilecek çalışmalar gerçekleştirdikleri ve kendilerine boş zaman olarak ayırdıkları hiçbir anın olmadığı gözlenmiştir. Erkeklerin ise ücretli çalıştıkları işlerinden geriye kalan zamanların tamamını ev dışında geçirdikleri, ücretli işlerde çalışmasalar bile tüm günlerini dışarda geçirerek evi kadına ait bir yer olarak bıraktıkları sonucuna varılmıştır. Bütün bu sonuçlar ataerkil ilişkiler ve toplumsal cinsiyet kodlarının Suriye’deki kadınların çalışma yaşamına katılımları ya da çalışmayan kadınların ev içi emekleri sürecinde ne derece geçerli olduğunu göstermektedir.

Suriye’de Flört İlişkisi, Evlenme Süreci ve Uygulanan Ritüeller

Suriye’de toplumsal yapı, ataerkil düşünce ve inanç sisteminin de bir sonucu olarak flört ilişkilerine sıcak bakılmamaktadır. Katılımcıların söylemlerinden yola çıkılarak üniversite içerisinde bu ilişkilerin biraz daha serbest olduğu sonucuna varılsa da okulun dışında bu ilişkilerini sürdüremediklerini belirtmişlerdir. Kadınlar, erkeklerle yaşayacakları flört ilişkilerinde onlara güvenmediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca kadınlar günlük yaşamı birlikte geçirdikleri arkadaş ve yakın çevrelerini de “sosyal kontrol” mekanizmasının bir parçası olarak görerek onlara da güvenmemektedirler. Kadınlar, içinde buldukları ataerkil düzenden her ne kadar rahatsız olduklarını dile getirseler de sistemin devamlılığını ayakta tutan parçalardan biri olarak davranış gösterebilmeleri alandaki diğer çalışmalar ile benzerlik göstermektedir (Mernissi, 2014).

Suriye’de evlenme süreci, evlenmek isteyen erkeğin kızın ailesine danışması ve ailenin babasının veya erkek olan otoritesi tarafından bu isteğin onaylanması ile başlamaktadır. Bu sürecin başlangıcında genellikle kadınlara evlenmek isteyip istemediğinin sorulmadığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Evlilik akdinin kurulmasına kadar geçen sürenin ise çok kısa olduğu görülmektedir. Bu süreçte ailelerinden ayrı bir görüşme sağlayamayan çiftler nişanlandıkları gün dini nikahla evlendirilmektedir. Resmi nikah ile ailelerin kurulması son yıllarda bir gereklilik olarak görülmeye başladığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Suriye’de hukuki uygulamaların ne olduğuna baktığımızda oldukça karmaşık bir yapıyla karşılaşırız. Aile mahkemelerinin yargı teşkilatı, “Yargı Makamı Kanunu” ile düzenlenir. Dini cemaatlerin her birinin kendi aile mahkemesi ve temyiz mahkemeleri vardır: Müslümanlar için “sar’i mahkemesi”, Dürziler için “madhabî” mahkemesi ve Hristiyanlar ve Yahudiler için “ruhî” mahkemesi vardır (madde 33 Yargı Otoritesi). Her üç cemaatin de kendi temyiz mahkemeleri vardır. Ancak, ilk derece temyizinden sonra, ikinci derece mahkemesindeki temyiz yalnızca “Suriye Yüksek Mahkemesi”nin “Aile Bölümü”ne gönderilebilmektedir (madde 48 Yargı Otoritesi Kanunu).

Literatürde, katılımcıların söylemleri aksine evlilik resmi bir kurum değil, dinidir. Kişilerin evlenme koşullarının başında da hangi dine mensup oldukları gelir (Berger, 1997; Eijk, 2013; Mousa, 2018). Suriye’de evliliklerle ilgili bir diğer eleştirel alan ise çok karılılık uygulamasının devam etmesidir. Suriye Kişisel Statü Yasası, Müslümanların belirli koşullar altında birden fazla kadınla evlenmesine izin vermektedir. Buradaki “belirli koşullar” yine belirlenmeyerek hakimin yorumuna açık bir şekilde bırakılmıştır. Bu konuda da dine dayalı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin Dürziler için birden fazla kadın ile evlenilmesine izin verilmez. Boşanmada kadı önünde gerçekleşen ve katılımcı kadınların da ifade ettiği şekilde “boşol” diyerek evliliğini bitirmesi mümkün değildir. Boşanması ancak hakim kararıyla gerçekleşebilir.

Suriye’de Kadınların Boşanma, Velayet ve Miras Hakları

Katılımcılar Suriye’de kadının yasal olarak boşanma hakkı olduğunu belirtmişlerdir. Bu husus kendilerine birkaç defa sorulmasına rağmen ısrarla Suriye’de kadınların resmi ve yasal olarak boşanma hakkı olduğunu belirtmişlerdir. Erkeğin de bu hakkı olduğunu ayrıca erkeğin dinen onlara tanınan “boşol” deme haklarının olduğunu ve istedikleri zaman boşol diyerek eşlerinden ayrılabildiklerini belirtmişlerdir. Kadınların boşol deme hakkı olmadığını belirten katılımcılar erkeklerin bu hakkından dolayı rahatsızlıklarını da dile getirmişlerdir. Araştırma sonucunda elde edilen “Suriye’de kadının resmi boşanma hakkı olma durumu” literatürde farklı şekilde geçmektedir. Mousa (2018), Suriye’de hukuk kuralları açısından boşanma konusunda Kişisel Statü Yasası’nın, Müslüman erkeklere herhangi bir koşul veya kısıtlama olmaksızın, herhangi bir meşru gerekçe olmaksızın, bir davaya gerek kalmadan ve eşin araya girmeden idari boşanma talep etme hakkını vermekte olduğunu belirtmektedir. Öte yandan kadınlar, idari boşanma davası açma hakkına sahip değildirler. Şeriat Mahkemelerinde boşanma davası açma hakkına sahiptirler, ancak sadece evlilik çatışması, zarar, yanlış suçlamalar ve mali hükümlerin bulunmaması ya da olmaması gibi belirli durumlarda. Bununla birlikte, bu tür işlemler hem uzun hem de karmaşık olabilir. Dürzi kadınlarına gelince, boşanma ancak hakim tarafından izin verilirse gerçekleşebilir. Hristiyanlar, mezheplerden mezheplere kadar değişen çok sayıda ve karmaşık boşanma hükümlerine sahiptir ve boşanma sadece kocası tarafından verilemez, ancak dini mahkemelerde verilen bir karara dayanarak yargıç tarafından verilmelidir. Bu bağlamda gündelik yaşam içerisinde dini uygulamalar, geleneksel uygulamalar ve yasal uygulamalar ayrımının katılımcılarda iç içe geçtiğini ve bunları birbirinden ayırmakta zorlandıklarını söyleyebiliriz.

Kadınların bir şekilde boşanma sürecini yürütebildiği Suriye’de kadınları bu karardan alı koyan ya da bu kararı almayı geciktiren temel sebep olarak kadınların çocuklarını düşünmesi bulunmuştur. Çocuğu olan kadınlar Suriye’de boşanma durumunda çocukların velayeti babaya verilmesi ancak baba istemezse anneye verilmesi nedeniyle boşanma kararını geciktirdikleri ya da gündeme hiç getirmedikleri çalışma kapsamında elde edilen temel sonuçlar arasındadır. Aslında bu durum farklı ülkelerde yapılan ve ataerkil kodların geçerli olduğu toplumlarda yapılan araştırmaların sonuçlarındaki (Can ve Aksu, 2016;

Aydın, 2017; Karakaya, 2018), kadınların çocukları için boşanmayı geciktirme ya da boşanmama durumu ile benzerlik göstermektedir.

Katılımcılar Suriye’de miras konusunda farklı uygulamalar olduğunu söylemişlerdir. Yasal uygulamalar kız çocuklarının miras payının erkeklerinki kadar olduğunu göstermektedir (Mousa, 2018). Konu ile ilgili dini uygulamalar da bulunmaktadır. İslami koşullar gereğince ise erkek mirastan kadının iki katı olacak şekilde yaralanmaktadır. Fakat bunların ikisi de uygulanmayarak miras haklarından sadece erkekler yararlanabilmektedir. Katılımcılar, kadınların evlendiği ve evlilikleri sonrasında malların başka bir erkeğe gittiği düşüncesinin buna sebep olduğunu ifade etmektedirler. Aslında bu durum yasal hakları olsa da kadınların geleneksel ve ataerkil kodlara uygun uygulamalar nedeni ile yasal haklarını kullanamadıklarının bir göstergesidir.

Dinin Kadın Yaşamına Etkisi

Arap ve Sünni bir aileden geldiklerini ifade eden katılımcılar yaşamlarına yön veren temel şeyin dini kurallar olduğunu belirtmişlerdir. Ancak Suriye’de gündelik yaşamı düzenleme amacıyla sadece dini kurallar değil hukuk kuralları da düzenlenmiştir. Bu hukuk kuralları incelendiğinde ise temel alınan yerin yine din olduğu görülmektedir.

Aile Hukuku’nun daha önce de belirtildiği gibi dinlere ve mezheplere göre farklı uygulamaları olması kadınlara oldukça güçlük çıkarmaktadır. Müslümanlar için “sar’i mahkemesi”, Dürziler için “madhabî” mahkemesi ve Hristiyanlar ve Yahudiler için “ruhi” mahkemesi bulunduğunu belirtmiştik (madde 33 Yargı Otoritesi). Örneğin, Müslüman-Hristiyan bir çift arasındaki kişisel statü davalarında sar’i mahkemesi yetkilidir. Çift, davalarını gönüllü olarak ruhi mahkemesine taşımak isteseler dahi bu yargılamanın yasal bir yetkisi yoktur. Buna ek olarak Hristiyan eşin İslam’a geçmesi ile yetkisini yitirmektedir. Hristiyan evliliklerde ise çiftler aynı dine mensup olsalar da farklı bir kiliseye bağlılarsa yine problemlerle karşılaşabilmekteledir. Din değiştirme konuları da sosyal yaşamı oldukça etkileyen durumlardan biridir (Berger, 1997). Suriye’de tüm yargı sistemi -yargıçların tümünün sadece erkek olabildiği- erkek egemenliğindedir ve kadın ikincil, sadece erkekle birlikte toplumsal statü kazanabilen, var olabilen “ikinci

cins” haline getirilmiştir. Fransız feminist Simone de Beauvoir, 2. Dalga Feminizmin kutsal kitabı-İncil’i sayılan “İkinci Cinsiyet” kitabında kadınların ikincilleştirilmiş konumlarından bahseder. Erkeğin özne oluşu ve kadını kendisi üzerinden kusurlu bir erkek olarak nasıl gördüğünü ve ötekileştirdiğini anlatır. Beauvoir (1983)’a göre din, erkek üstünlüğünü meşrulaştırır ve kadınları bu ikincilleşmiş rolleri kabul etmeye zorlar. Ayrıca din aracılığıyla kadınlara getirilen kısıtlamalar meşrulaştırılarak bilincinde yanılısamalar da yaratılabilir. Örneğin katılımcı kadınlar İslamiyet’in getirmiş olduğu sınırlamaların yaşamlarını zorlaştırdığını belirtmişlerdir. Fakat hemen ardından bu zorlukları din ya da kutsal kitap değil toplumun ‘din böyle emretti’ demesiyle gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Amina Wadud (2006) ve Asma Barlas (2002) gibi İslam dünyasında yer alan feministler de benzer bir görüşü savunur. Onlar eleştirilerini Kuran’a yapmazlar. Onların hedefinde kadınları sınırlandıran ve iktidarını meşrulaştırmak amacıyla kutsal metinleri kadın düşmanı, ataerkil bir yaklaşımla yorumlayanlar vardır. Katılımcılar, İslam dininin kadının yaşamını kolaylaştırıcı uygulamalarının da olduğunu fakat bunların hiçbirinin toplumda yaşayan kimselerce uygulanmadığını da belirtmişlerdir. Buna verdikleri örneklerden yola çıkıldığında bugün aklımızdan geçen kadının sosyal yaşamdaki statüsünü iyileştirici bir kolaylaştırma değildir. Anne olan kadının eşinden “süt parası” alması, Kur’an’ın evin geçimi sorumluluğunu erkeğe vermesinden yola çıkarak ev dışında kendini yormak zorunda olmaması, eşinin maddi imkanları doğrultusunda cariyeye alarak onun ev içindeki yaşamını kolaylaştırması gibi beklenti ve vaatlerdir. Bunların kadın yaşamını kolaylaştırıcı olduğu görüşünden hareketle Müslüman kadının “kraliçeler” gibi bir hayatı olacağı ama kutsal kitaba göre hareket edilmediği için böyle bir hayat yaşamak zorunda olduklarını düşünmeleri de Beauvoir’ın bahsettiği yanılısamalardan biri olarak yorumlanabilmektedir.

Suriye’de Kadınların Beden Hakları

Suriye’de kadınların beden hakları, dini kurallar ve ataerkil düşüncenin ortaklaşa yürüttüğü bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların giyim kuşamı, kürtaj hakları, doğum kontrol yöntemlerinin kullanılabilmesi gibi konular dini kurallar ile çerçevelenerek gündelik yaşamın birer parçası haline gelmişlerdir. Suriyeli kadınların fiziksel görünüşlerine önem verdiklerine dair var olan ön kabul katılımcılar tarafından

doğrulanmıştır. Kadınların söylemlerinden kadın cinselliğine dair bilgi sahibi olmadıkları çıkarılmıştır.

Toplum tarafından bir tabu haline getirilen regl ve kadın cinselliği konuşulması yasaklanan, daima kapalı kapılar ardında yaşanan bir konu olmuştur. Genç kadınlar, bedenlerinde gerçekleşen bu doğal değişimi korku ile karşılamışlardır. Sonrasında ise toplumun beklentileri ve değişen sorumlulukları ile regl onlar için zaman zaman işkence haline gelmiştir (Bilgin, 2016; Derya ve ark., 2016). Bedenlerindeki bu oluşumla birlikte baş örtüsü takmak zorunda kalan, insanlarla iletişimi kesilerek daha çok odasında ya da mutfakta zaman geçirmek zorunda kalan kadınlar bu deneyimlerini hatırlanmamak üzere rafa kaldırmışlardır. Anne olmak konusunda ise toplumun beklentilerine göre hareket ettiklerini belirten katılımcılar, bu konuda hiçbir zaman söz sahibi olamamışlardır. Doğum kontrol yöntemlerinin ise sadece kadınlar tarafından kullanıldığı görülmektedir. Erkekler, doğum kontrol yöntemi kullanımına bilimsel temelleri olmayan inanışlarla bağlanarak bu sorumluluğu da tamamen kadının üzerine yıkmışlardır. Doğum kontrol yöntemlerini kadınlar kullanmalarına rağmen çocuk sahibi olmak ya da olmamak konusunda kadınların düşünceleri gündeme getirilmemektedir. İstenmeyen gebelik durumlarında kadının kürtaj yaptırması ilk olarak dini kurallara ikinci olarak ise erkeğin iznine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Dini olarak kesin yasaklı durumlardan biri olan kürtaj, katılımcılar tarafından süre kısıtı da olduğu şeklinde açıklanmıştır. Dini uygulamalarda üç haftalık süreye tabii olan kürtaj, süresi içinde bile olsa erkeğin rızasına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Yirmi bir günlük sürenin aşıldığı hallerde ise erkeğin rıza göstermesi hiçbir şey ifade etmeyerek dini kurallar gereğince kadın gebeliğini doğumla sonlandırmak zorunda bırakılmaktadır.

Bedenle ilgili ele alınması gereken bir diğer konu ise katılımcı kadınların söylemlerinden yola çıkılarak güzellik, bakım gibi konulara verdikleri önemdir. Ortadoğu'da doğup büyüyen kadınlarla ilgili güzellik konusuna yükledikleri anlamlarla ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Marry Wollstonecraft (2018), 18.yüzyılın sonlarına doğru ele aldığı yapıtında güzelliğin kadınların akılcı seçimler yapmasını engelleyen kültürel bir kısıtlama olarak tanımlanmıştır. Uzun yıllar boyunca özellikle radikal feministler de güzellik normlarının kadını ikincilleştirici bir rol oynadığından bahseder (Hollows 2000; Jeffreys,

2005). Oysa burada durum biraz daha farklıdır. Kadınların söylemlerinden yola çıkılarak dış görünüşlerine önem vermelerinin altında yatan temel nedenin hayatlarını devam ettirmelerinde erkeğe olan ihtiyaçları şeklinde yorumlanabilmektedir. Kültürel olarak onlardan yapmaları beklenen kamusal alanda namus temsilcisi olarak örtünmeleri fakat mahrem alanlarına döndüklerinde kendilerini daima bakımlı ve görünür kılmaktır. Bu nedenle parasını rujlara değil de kitaplara yatıran katılımcı, kız kardeşleri ve annesi tarafından beklenen şeyi uygulamadığı gerekçesiyle suçlanmıştır ya da Covid 19 nedeniyle ev karantinası başlar başlamaz Suriye mahallelerinde online alışverişe açılan ilk ihtiyaç ürünü kozmetik olmuştur. Aynı zamanda katılımcı kadınların vurguladığı ikinci bir kadının daha eve getirilmesi korkusu da onları bedenlerini daha görünür kılmaya teşvik ettiği söylenebilir.

Suriye’de Kadınların Sağlık Haklarından Yararlanması

Toplumsal cinsiyete dayalı beklentilerden doğan eşitsizliklerin ve bunlarının meydana getirdiği olumsuz sonuçların yer aldığı alanlardan biri de sağlıktır. Sağlık ve toplumsal cinsiyet arasında fark edilmeyen bir bağ yer almaktadır (Sezgin, 2015). Katılımcılar tarafından dile getirilenler göz önünde bulundurulduğunda Suriye’de sağlık sektörünün cinsiyetlenmiş olduğu ve kadın sağlık çalışanlarının sayısının azlığı dikkat çekerken, kadınların hamile olmadıkları durumlarda jinekoloğa gidemedikleri ifadelerinde gözlenmiştir. Toplum kadınları bu konuda sınırlandırsa da kadınlar da hamile değillerse veya doğum yapmayacaklarsa jinekoloğa gitmelerine gerek olmadığını düşünmektedirler. Oysa, kadınların anatomik nedenlerden kaynaklanan idrar yolları ve üreme organları ile ilgili hastalıklara karşı risk oranları daha fazladır. Kadınların, üreme organları ile ilgili yetersiz bilgiye sahip olması, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve bunlardan korunma yol ve yöntemlerine ilişkin bilgi eksikliği bu risklerle karşılaşma ihtimallerini tehlikeli bir boyuta taşımaktadır. Aslında bu durum Manderson (1999)’un kanun yapıcılar tarafından ve sağlık sistemlerince yeterince ele alınmayan cinsel yolla bulaşan hastalıkların "sessiz bir trajedi" olduğu söyleminin Suriyeli kadınların Suriye’deki yaşamları için ne derece geçerli olduğunu göstermektedir.

Kadınlar eğitim olanaklarından faydalanmaları ve bilgiye erişimleri konusunda yaşadıkları eşitsizlik nedeniyle sağlıklarını koruyabilmek ya da tedaviye ulaşabilmek konusunda sınırlı hareket edebilmektedirler (Akın, 2007).

Suriye’de Kadınların Siyasal Hakların Varlığı ve Siyasal Yaşama Katılımı

Suriye’de kadınların oy kullanma, seçimlerde aday olma, meclise vekil olarak dahil olabilmek, dernek açmak ve dernek faaliyetlerinde yer almak gibi hakları olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, seçme ve seçilme hakkı olmasına rağmen oy kullanma haklarını da seçilebilme haklarını da kullanmadıkları dikkat çekmektedir. Özellikle seçilme hakkında, bunun cinsiyet tanımaksızın maddi güçle elde edildiğine inanmaktadırlar. Oy kullanmama davranışı göstermelerinde ise seçmek konusunda alternatifleri olmadığı ve meclise seçilen vekillerin hepsinin aynı vaatlerde bulunup hiçbir şey gerçekleştirilmelerinden doğan güvensizlik yattığını sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılar, ülkelerinde yaşarken kadınlar ve erkekler arasındaki farklardan rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda aralarında konuşmalarına rağmen örgütlenmek, bu konu ile ilgili seslerini duyurabilmeyi hiç düşünmemişlerdir. Dernek faaliyetlerine bakıldığında ise bu dernekler genellikle kız çocuklarının eğitime katılımında yoksulluğun neden olduğu engelleri aşmak için faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Sosyal Kontrol ve Kadınların Bireysel Karar Alamaması

Çalışmada katılımcıların sadece kendilerini ilgilendiren konularda bile bireysel karar alma davranışı göstermekte güçlük çektikleri görülmüştür. Gelecek beklentilerini aile yaşantıları üstünden kurgulayan kadınların sadece kendileri için bir şey istemedikleri görülmüştür. Devlet tarafından tanınan haklar bile sosyal kontrol mekanizması aracılığıyla kadınların günlük yaşamlarını sınırladığı katılımcıların ifadelerinden anlaşılmıştır. Bunun dışında kadınların kendi iradeleriyle bir eşyaya sahip olması, sosyalleşme faaliyetinde bulunması gibi konular erkeğin kontrolü altında

gerçekleşmektedir. Kadının özgür iradesini kullanmada negatif yönde etkileri olan bu kontrol mekanizması Kandiyoti (2019)'nin de belirttiği gibi kadınların gelecek beklentilerini de böylece etkisi altına almış durumda olduğunu söyleyebiliriz. Denetim çerçevesi, kadınların hukuki hakları olmasına rağmen, ehliyet alması veya araba kullanması, kendi başına seyahat etmesi, arkadaşlarıyla vakit geçirmesinden üniversite eğitimi alması veya oy kullanması, evlenip boşanması ya da yeniden evlenip evlenmemesine kadar etki etmektedir ve kimi durumlarda kadınları bu haklarından alı koymaktadır. Aile içinde küçük yaşlardan itibaren yaptığı her davranış sorgulanan ve aldığı kararlardan ya da davranışlarından dolayı sürekli yargılanarak kendilerine olan güveni kazanamayan kadınlar yetişkin birer kadın olduklarında da bireysel karar almakta güçlük çekmektedirler (Disch ve Hawkesworth, 2016). Kadınlar bu şekilde büyütülürken oğlan çocukları küçük yaşlarından itibaren yaptıkları sorgulanmaksızın kabul edilen, kaç yaşında olduğu fark etmeksizin annesi ya da kendisinden büyük ve küçük kız kardeşi üzerinde otorite kurarak söz sahibi olarak kimlik inşasını gerçekleştirmektedir.

Karar kelimesinin anlamı incelendiğinde bir iş veya problemin muhakeme edilmesi sonrasında varılan kesin yargı şeklinde karşımıza çıkmaktadır (<http://tdk.gov.tr/>). Literatür incelendiğinde karar vermeye ilişkin çalışmaları antropoloji, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, hukuk ve yönetime kadar birçok alanda yer almaktadır. Yapılan bu çalışmalarda geliştirilen ölçekler bireylerin karar almalarını sınıflandırmışlardır. Bu ölçeklerden en sık kullanılanlarından biri olan “Melbourne Karar Verme Ölçeği” iki kısımdan oluşmaktadır (Mann ve ark., 1998). Birinci kısım planlama yardımıyla karar verme eylemlerinde öz saygıyı belirlemeyi amaçlarken ikinci kısım, karar verme stillerini ölçmektedir. Bu stiller, “Dikkatli Karar Verme, Kaçınan Karar Verme, Erteleyici Karar Verme ve Panik Karar Verme” şeklindedir. Katılımcı kadınların, bu stillerden bireyin karar vermektен ve sorumluluk almaktan kaçınarak kararı başkalarına bırakma eğilimi gösterdiği durumlar şeklinde tanımlanan “Kaçınan Karar Verme Stili” ne yakın davranışlarda buldukları gözlemlenmektedir. Sosyal kontrol mekanizması kadınların bireysel karar almalarındaki yolu tıkarken özgürlüklerini de sınırlandırmaktadır.

Suriyeli Kadınların Göç Kararı ve Göç Süreci Deneyimi

Göç etme kararını kendi başına almak sosyal kontrolü, ataerkil kodları bu denli güçlü bir toplumda elbette en zor kararlardan biri olacaktır. Her işini erkekler aracılığıyla yapan hatta evlerinden bile çıkamayan, kamusal alana çıktıklarında ise işten eve veya okuldan eve giden kadınlar “başlarında erkek” olmadan göç etme kararını çok güç alacaklardır. Gelecek planlarını bile aileleri ve çocukları üzerinden kurgulayan katılımcı kadınlar göç etme kararını alırken de aslında farklı bir bakış açısına geçememektedirler. Ataerkil toplum kadını evlenene kadar babasına, evlendikten sonra ise kocasına zimmetlediğinden bekar kadınlar babasının kararına, evli kadınlarsa kocalarının kararına tabi olmak zorundalardır. Bu kararı tek başına alan kadınlar ise çoğunlukla çocuklarını düşünerek gitme kararı vermektedir. Bu durum, araştırmanın katılımcıları açısından da aynı görülmektedir. Göç öncesinde bekar olan ve aileleriyle birlikte yaşayan katılımcılar göç etme kararını kendilerinin değil babalarının verdiğini belirtmişlerdir. Ataerkil aile ve toplum düzeninin beklediği şekilde kadına fikirleri sorulmamıştır bile. Göç sürecinde yanında bir erkekle göç eden kadınlar süreci yalnız kadınlara göre daha hafif atlatabilmektelerdir. Yalnız göç eden kadınları ise yolda “erkeksiz göçmen” olmanın zorlukları beklemektedir. Sınırdan geçerken fazla para alınması, eşyasına el konulması veya tecavüz, taciz gibi insan haklarına aykırı muameleler ataerkinin erkeksiz yola çıkmanın bedeli olarak göçmen kadının karşısına çıkmaktadır. Burada kadınlar göç kararını tek başına alarak yola çıkarsa da literatürde yer alan göçün feminizasyonu şeklinde yorumlanmamalıdır (Castles ve Miller, 2008). Buradaki göç kadınların tek başına veya ailesiyle; göç kararını veren mekanizma olarak ya da olmayarak göçü yaşamını devam ettirebilmek üzerine kurgulamıştır. Sağlık imkanlarından yararlanamama, açlıkla mücadele etme, can güvenliklerinin olmaması gerekçeleriyle ülkelerinden ayrılmışlardır (Altıntaş, 2014).

Suriyeli Kadınların Göç Sonrası Türkiye’deki Yaşamları: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Hakları Konusundaki Düşünce ve Deneyimleri

Katılımcıların, Türkiye’ye geldikten sonra burada yaşamlarını daha iyiye götürebilecek haklar ve uygulamalar olduğundan haberdar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle kadınların eğitim haklarından faydalanması, kız çocukların okutulması konusunda Türkiye’deki uygulamalar Suriyeli kadınların gözlemedikleri farklılıklar arasındadır ve bu değişikliği hem çok olumlu karşılamakta hem de hayatlarında uygulamayı istemekte oldukları görülmüştür. Aslında Suriye’de de kız çocukların okula gitme hakkı vardır. Ancak kadınların daha çok evlilik yaşamında işine yarayacak olan ev işlerini ve yemek yapmayı bilmek; bedenine özen gösteren kadınlar olmak için ev içinde anne ve kız kardeşlerden alacağı eğitim çoğu yerde okulda alacağı ve onu mesleki yaşama hazırlayan eğitimden daha değerli görülmektedir. Katılımcı kadınlar kız çocukların bu şekilde yetiştirilmesinden rahatsız oldukları ve Türkiye’deki uygulamaları benimsedikleri görülmüştür.

Kadınların çalışma yaşamında olmaları Suriye’de bir hak olarak tanımlanmışken bunun zorunlu durumlar, bir başka ifade ile, erkeğin evi geçindirmede zorluk yaşaması gibi durumlar dışında hoş karşılanmaması kadınların okula gitme ve bir meslek edinme sürecinin bu ülkede sembolik olduğunun bir göstergesidir. Türkiye’ye geldiğinde çalışma yaşamına aktif katılan üç katılımcımız da Türkiye’de kadınların çalışma yaşamına gönüllü katılımı ve bunun hem duygusal açıdan kadınları tamlıştıran bir durum olması hem de çalışmanın getirdiği prestij ve ev içinde güç sağlaması durumunu benimsedikleri ve bu uygulamayı sevdiğikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu da Suriyeli kadınların Türkiye’deki yaşamlarında meydana gelen önemli değişimlerden biridir. Buna ek olarak katılımcılardan biri Türkiye’deki genç-yetişkin gruptaki kadınların tamamının çalıştığını ve bunun aslında yaşamı zorlaştıran bir tarafı olduğunu belirterek hem ev içinde hem de dışarda çalışmakla ilgili çekinceleri olduğunu belirtmiştir. Kadınlar her ne kadar toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin sorgulamalar yaşasalar da bunu bir adım ileriye götürmekte çekince göstermektedirler. Çifte vardiyanın kadının yaşamını zorlaştırmasında (Başak ve ark., 2013; Aldemir, 2016; Bora, 2012) ev içi emeğin üretiminde erkeğin de dahil olabileceği henüz bir hayal olarak bile karşısına çıkamayarak ücretli çalışmayı yaşamı zorlaştırıcı bir etken şeklinde yorumlayabilmekte ve ev içinde çalışmanın kendisi için daha iyi olacağını düşünebilmektedir.

Katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin yaşadıkları ikilemlerden bir diğeri ise kadınların bireysel karar almasına yöneliktir. Katılımcıların, kadınların karar alırken mutlaka bir veliye (baba, ağabey veya koca) ihtiyaç duyduğu yönündeki düşünceleri oldukça güçlüdür. Örneğin, katılımcılardan biri kadınların ve erkeklerin eşit olduğu inancını kanıtlayabilmek için yaptıklarını ve bundan sonra da yapacaklarını gururla anlatacak kadar sahiplense de söz konusu bireysel kararlar almaya gelince, gelinin söz sahibi olabilmesi veya Türkiye’de yaşayan kadınların özgürlüğü olduğunda geri çekilebilmektedir. Bu geri çekilmede kültürel kodlar, ataerkil düşünceleri temellendiren dini kurallar, mitler, rüyalar hepsi bir anda bu kuvvetli inancın etrafını sarabilmektedir. Hatta bu ikilem sırasında çözüme kavuşabilmek için davet edilen ataerkil düşünce, Türkiye’de olduğu gibi bir kadının geç saatlerde dışarı çıkabilmesi, kendi başına karar alabilmesi, kıyafetlerini seçerken veya bedeniyle ilgili kararları alırken bir erkeğe ihtiyaç duymaması gibi kadının bireysel kimliğini ön plana çıkarıcı fikirlere karşı saldırmak üzere hazır olda beklemektedir. Eşini Suriye’de kaybettiğini ve buraya sadece çocuklarıyla göç ettiğini söyleyen katılımcı evin ve çocuklarının maddi yükümlülüklerini eline aldığı için velisi olmadığını belirtmiştir. Bu başlangıçta literatürle (Kalaycıoğlu ve ark., 2010) örtüşen kadının güçlenmesi şeklinde algılansa da benzer şekilde çekinceleri gelini üzerinden yürüttüğü gözlenmektedir. Bireysel karar alabilme konusunda eğitimsiz ve cahil olarak gördüğü gelini başta olmak üzere tüm kadınların ancak onun geçtiği aşamalardan geçebilecek güce sahipse velisiz olmaya hak kazanabileceğini düşünmektedir. Bu ise kayınvalide olduğunda kadınların kendilerine yapılanı gelinlerine yapmaları ile kadınlara ilişkin ataerkil kodların sürekli yeniden üretimine katkı sağlama açısından literatürdeki çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010). Bunun aksi, yani kadınlara hak tanıma, sadece kendisi için değil gelinleri ya da başka kadınlar için de benzer hakların kullanımını isteme durumu ise katılımcı ve ailesi tarafından öfkeyle karşılanmıştır.

Connell (2019), “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar” kitabında kadınlık ve erkeklik hallerinin, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğinden yola çıkılarak tek bir zemin üzerine oturduğundan bahseder. Bununla birlikte kadınlık hallerinin tanımlanmasında yeterince açıklık olmadığını vurgular. Bu açıklığı kapatmak üzere olacak, kadınları “direnen” ve “ön plana çıkarılmış” dişilik olarak ikiye ayırır. Burada ön plana çıkarılmış dişilik şeklinde tanımlanan kadın ailesi için kendini feda etmeye hazır, verili cinsiyetinin bütün

gerekliliklerini kabul eden ve patriyarkayla iş birliği içinde olan kadındır (Giddens, 2006). Toplumun isteklerine uyar, bunların tamamını içselleştirir. Direnen dışılıkler ise tam tersi davranış göstererek bu iş birliğini bozar. Kendi seçimlerini yapar, toplumsal normlara direniş gösterir ve ikincil bir kimlik olmayı kabul etmez (Giddens, 2006). Burada katılımcı kadınlar göç öncesi süreçteki yaşamlarında, göç kararının alınmasında ve Türkiye’de şu ana kadar geçirdikleri süreçte Connell’in tam da bize bahsettiği “ön plana çıkarılmış” kadın örneğini gösterirler. Hatta katılımcı kadınlar bu kadarla kalmayarak gelecek planlarını da aileleri üzerinden kurgularlar. Fakat kadınlar Connell’in söylediği gibi sadece direnenler ve sisteme boyun eğenlerden oluşmaz. Katılımcı kadınların da Connell’i haklı çıkarmak ister gibi bir halleri vardır. Boyun eğmek üzerine kurgulanan dünyaları Türkiye’ye geldikten sonra sekteye uğramıştır. Suriye’deki yaşamlarında feodaliteyi andıran bir yaşam sürmektedirler. Erkekler kendi topraklarını asla terk etmezler. Miras yoluyla bunun paylaşılmasına göz yummazlar ve bütün erkek kardeşler olarak aynı yerde oturup, evlendikleri kadınları da kendi topraklarına getirirler. Kadınlar bu durumun onların yaşamını çok zorlaştırdığını ve Türkiye’ye geldikten sonra mahallelerinden ayrılmış olmanın, sürekli kendilerini takip eden gözlerden uzaklaşmanın onları rahatlattığını belirtmişlerdir. Burada farklı kadınlarla tanışmaktan, farklı deneyimlerin hayatlarına dokunmasından mutluluk duysalar da onlara göre de kadınlar ikiye ayrılmaktadır: Yoldan çıkanlar ve kocasının ya da babasının sözünden çıkmayanlar. Oysa Türkiye’de hem ailesini önemseyen, onlar için fedakarlık yapmaktan kaçınman hem de bu fedakarlığı yaparken ataerkinin iş birlikçisi olmadan normlara direniş gösteren binlerce kadın yaşamaktadır. Katılımcılar, Türkiye’de yaşayan böyle kadınlara her ne kadar komşuları, çalıştıkları yerdeki iş arkadaşları aracılığıyla tanıklık etseler de bu ikilemden kurtulmak konusunda cesaret gösterememektedirler. Ancak Türkiye’de evlenen bir katılımcının özellikle bir Türk erkekle tam da bu konuşulanlar bağlamında evlenmek istediğini belirtmesi, aslında bu durumdan çıkmak istediklerinin de bir okuması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de kadınların sahip olduğu hukuki ve toplumsal yaşamda sosyal olarak kendini var etmelerine ilişkin hakları Suriyeli aileleri de etkilemeye başlamıştır. Ülkelerinde olduğunu fakat toplumsal baskı dinamiklerinin iktidarla işbirlikçi baskısı nedeniyle sahip olamadıkları hakları burada kullanmaya başlamışlardır. Özellikle flört, evlenme, medeni haklardan yararlanabilme gibi konularda değişimler yaşandığı gözlenmektedir. Katılımcı

kadınlar açısından bu farklılıkların oldukça memnuniyet yarattığı gözlenirken, katılımcı söylemlerinden çıkarılan, erkek göçmenler için durumun biraz daha farklı görüldüğüdür. Kadınların daha fazla haklara sahip olması, Türkiye’de göçmenler için zorlu çalışma şartlarının varlığı erkekleri zor durumda bırakmaktadır. Otoritelerini giderek kaybettikleri yönündeki düşünceleri nedeniyle erkeklerin Suriye’ye dönmek konusunda istekli olduklarını belirtmişlerdir.

Gelecek Beklentileri

Çalışmaya katılan kadınlar gelecekle ilgili beklentilerinde kendilerine dair bir plandan bahsetmeyerek aileleri ile ilişkili isteklerde bulunmuşlardır. Çocuklarıyla bir arada olabilmek, çocuğunu dünyaya getirmek, onu büyütmek; evlenmek, evlendikten sonra çocuk yapmak, eşimle çocuklarıyla mutlu olmak gibi ifadeler kullanmışlardır. Kadınların içine doğup büyüdükleri kültürel kodlar da aslında böylesi bir beklenti içindedir. Kadınların tek başına var olabilmesi kurgulanmayarak ailesiyle, kocasıyla var olabilen bireyler olarak geleceklerini de şekillendirmeleri beklenmektedir. Katılımcıların gelecekte Türkiye dışında bir ülkeye gitmek konusunda istekli olmadıkları sonucuna varılmıştır. Fakat katılımcılardan birinin, farklı bir ülkede yaşamayı seçme şansı olsa Malezya’da yaşamak istemesi üzerinde durulması gereken bir konudur. Katılımcı, kadınların sahip olması gereken hakların İslami kurallara bağlı olarak uygulanması istediğini ve bu nedenle de kadınlara eğitim, çalışma gibi hakları verirken İslami yönlerden de gelişmiş bir ülke olduğunu söylediği Malezya’da yaşamayı istemektedir. Türkiye’de evlenerek aile kuran diğer iki katılımcı ise yaşamlarından memnun olduklarını, geleceğe dair çocuklarının olması ve aileleriyle birlikte yaşayabilmek dışında bir beklentileri olmadıklarını ifade etmişlerdir.

KAYNAKLAR

- Ahmed, I., ed. 2004. On Securing Women’s Security: Perspectives From South Asia. Women, Bangladesh and International Security: Methods, Discourses and Policies.
- Akgöz ve Balta (2015). “Kapitalizmin Krizine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak: Analitik Bir Çerçeve Önerisi”. Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi. ([Google Scholar](#))
- Akın, A. (2007). Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayrımcılığı ve Sağlık. Toplum Hekimliği Bülteni. Cilt. 26. Mayıs-Ağustos, Sayı. 2: 1-9.
- Aldemir, Ç. (2016), Kadının Görünmeyen Emeğinin Görünür Kılınması: Ev İçi Emeğin Ücretlendirilmesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Altınbaş, N. (2014). Marriage and Divorce in the Late Ottoman Empire: Social Upheaval, Women’s Rights, and the Need for New Family Law. Journal of Family History 1-12.
- Altıntaş, S. (2014). “Davetsiz Misafirler: Türkiye’deki Mültecilerin Maduniyet Görünümleri”. İdeal Kent, sayı: 14, s. 252-276.
- Amelina, A. ve Lutz, H. (2018) Gender and Migration: Transnational and Intersectional Prospects, Routledge.
- Anderson, K. and Jack, D. (1991). “Learning to listen: interview techniques and analysis”. In Women's Worlds: The Feminist Practice of Oral History, Edited by: Gluck, S. and Patai, D. New York: Routledge. ([Google Scholar](#))
- Apple, M. W. (2000). “Official Knowledge: Democratic Education in a Conservative Age”. Psychology Press.
- Arango, J. (2000). “Explaining Migration: A Critical View”. International Social Science Journal, 52/165, p. 283-296. <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00259>
- Arnaud-Duc, N. (2005), “Hukukun Çelişkileri”, Kadınları Tarihi IV Yirminci Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı. Georges Duby, Michelle Perrot (Ed.). Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Aslan ve Yılmaz (2001). “Modernizme Bir Başkaldırı Projesi olarak Postmodernizm”. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2/2 (93-107).

Atkinson, R. (2001). The life story interview. In Gubrium, J. F., ve Holstein, J. A. Handbook of interview research (pp. 120-140): SAGE Publications, Inc. [doi: 10.4135/9781412973588](https://doi.org/10.4135/9781412973588)

Ayyıldız, J. (2004). The Contribution of Turkish Women to the Modernization of Turkey. <http://www.ataturksociety.org/the-contribution-of-turkish-women-to-the-modernization-of-turkey/>

Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/curesosc/article/view/5000131463/5000132756>

Babbie, E. (2010). “The Practice of Social Research”. Wadsworth Cengage Learning (Pub).

Baklacioğlu ve Kıvılcım (2015). “Sürgünde Toplumsal Cinsiyet: İstanbul'da Suriyeli Kadın ve LGBTİ Mülteciler. İstanbul: Derin Yayınları.

Barlas, A. (2002). “Believing Women” in Islam: Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an. Austin, Texas: University of Texas Press.

Barrett, S. (1906). Geronimo's story of his life: Taken down and edited by S. M. Barrett. New York: Duffield.

Beauvoir, S. (1993). “İkinci Cins” (7. Baskı). Bertan Onaran (Çev), İstanbul: Payel Yayınevi.

Bebel, A. (1975). “Kadın ve Sosyalizm”, çev. Sabiha Sertel, İstanbul: Toplum yayınları.

Benhabib, S. Ve ark. (2017). “Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Alışverişi”, çev. Feride Evren Sezer. İstanbul: Metis Yayınları.

Berger, M. S. (1997). “The Legal System of Family Law in Syria”. Institut Francais du Proche- Orient.

Berger, R. (2004). Immigrant women tell their stories. New York: The Haworth Press. [Google Scholar](https://scholar.google.com/)

- Berktaş, F. (2004). “Kadınların İnsan Haklarının Gelişi ve Türkiye.” İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi.
- Berktaş, F. (2016). “Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hristiyanlıkta ve İslamiyette Kadın Statüsü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bernard, H.R. 2002. Research Methods in Anthropology: Qualitative and quantitative methods. 3rd edition. AltaMira Press, Walnut Creek, California.
- Berry, John W, Phinney, Jean, Sam, David ve Paul Vedder (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity and Adaptation. Applied Psychology, 303-332.
- Bilgin, R. (2016). “Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26 (1), s. 219-243.
- Birren, J. E. Ve ark. (2006). Aging and Biography: Explorations in Adult Development. New York: Springer.
- Bhasin, K. (2003). Toplumsal Cinsiyet: Bize Yüklenen Roller. Kadav Yayınları, İstanbul.
- Bora, A. (2012), Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık, Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar/Der: Kenan Çayır Müge Ayan Ceyhan/İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları:175-188.
- Bora, A. (2017). “Kesişimsellik”. Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi. <https://www.birikimdergisi.com/haftalik/8225/kesisimsellik>
- Bora, A. (2018). “Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası”. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Botiveau, B. (1998). “The Law of the Nation-State and the Status of Non-Muslims” in Egypt and Syria’ in: A. Pacini (ed.), Christian Communities in the Arab Middle East: The Challenge of the Future, 111-26.
- Brah, A. (1996). “Cartographies of Diaspora: Contesting Identities”. NY and London: Routledge.
- Bronfenbrenner, U. (1981). “The Ecology of Human Development”. Cambridge: Harvard University Press.

- Bronfenbrenner, U., ve Morris, P. A. (1998). "The ecology of developmental processes". In W. Damon ve R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of Child Psychology, Volume 1: Theoretical Models of Human Development* (pp. 993-1028). New York: Wiley.
- Bronfenbrenner, U., ve Ceci, S. J. (1994). Nature-nuture reconceptualized in developmental perspective: A bioecological model. *Psychological Review*, 101(4), 568–586. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.101.4.568>
- Butler, R. N. (1963). The Life Review: An Interpretation of Reminiscence in the Aged, *Psychiatry*, 26:1, 65-76, [DOI: 10.1080/00332747.1963.11023339](https://doi.org/10.1080/00332747.1963.11023339)
- Butler, J. (2016). "Cinsiyet Belası". Başak Ertür (Çev). İstanbul: Metis yayınları.
- Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18, 37-50.
- Can, Y. ve Aksu. N. B. (2016). "Boşanma Süreci ve Sonrasında Kadın", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* (15), 58:888-902.
- Castles, S. ve Miller, M.J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, (1. Baskı), Çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chakraborty, E. 2004, *Marginality, Modes of Insecurity and Indigenous Women of Northern Bangladesh*, Imtiaz Ahmed et.al., *Women, Bangladesh and International Security: Methods, Discourses and Policies*. Dhaka: The University Press Ltd.
- Chambers, I. (2014). "Göç, Kültür, Kimlik". İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Collins, P. H. (2000). "Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment". NY and London: Routledge.
- Concilium Foundation (et.al.) 2002. *Rights of women*. London: SCM Press.
- Chan, Sucheng (2006), *Chinese American Transnationalism: The Flow of People, Resources, and Ideas Between China and America during the Exclusion Era*. Philadelphia: Temple University Press.
- Cliff, Tony (1984). *Kadınların Özgürlüğü ve Sınıf Mücadelesi*. İstanbul: Ataoğulları Yayıncılık.

- Connell, R. W. (2019). “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar”. Cem Soydemir (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cooke, M. (2007). *Dissident Syria: Making Oppositional Arts Official*, Durham: Duke University Press.
- Corbin ve Strauss (2008). “Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory”. CA: Sage.
- Crenshaw, K. (2011). “From Private Violence to Mass Incarceration: Thinking Intersectionally About Women, Race, and Social Control”. https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/uclalr59&iid=1439&men_tab=srchresults
- Çakır, S. (2013). “Osmanlı Kadın Hareketi”. İstanbul, Metis Yayınları.
- Çakır, S. (2019). “Erkekler Kulübünde Siyaset”. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Darvishpour, M. (2002). Immigrant women challenge the role of men: how the changing power relationship within Iranian families in Sweden intensifies family conflicts after immigration. *Journal of Comparative Family Studies*, 33, 270–296. ([Google Scholar](#))
- Daver, B. (1988). *Secularism in Turkey*. <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-11/secularism-in-turkey>
- Davis, A. (1994). “Kadınlar, Irk ve Sınıf”. İnci Çeliker (çev.), İstanbul: Sosyalist Yayınlar.
- Davis, K. (2008). Intersectionality as a buzzword. A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful. *Feminist Theory*, 91: 67-85.
- Davis, N. Y. (2012). “Power, Intersectionality and the Politics of Belonging”. FREIA & Department of Culture and Global Studies Aalborg University.
- De Jong ve Miller (1995). “How to Interview for Client Strengths”. *Social Work*, vol. 40:6, s.729-736.
- De Shazer, S. (1988). *Clues: Investigating solutions in brief therapy*. New York: W. W. Norton.

Derya ve ark. (2016). “Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumların Cinsel Tabulara Etkisi”. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6 (1), s. 1-8.

Disch ve Hawkesworth (2016). “Feminist Theory”. Oxford University Press.

Donato, K. M., Gabaccia, D., Holdaway, J., Manalansan IV, M. ve Pessar, P. R. (2006) “A glass half full? Gender in migration studies”, International Migration Review, 40(1), 3-26.

Donovan, J. (2016). “Feminist Teori”. Meltem Ağduk Gevrek, Aksu Bora, Fevziye Sayılan (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Dökmen, Z. (2009). Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar. Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Duroğlu, S. (2007). Türkiye’de İl Kadın Milletvekilleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı.

Düzkaya, H. ve Yazıcı, E. (2017). Misafirlikten Vatandaşlığa Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü: Türkiye ve Avrupa Birliği Mevzuatı Ekseninde Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 6.16:419-456.

Ecevit, Y. (1990). “Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri”, Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, Şirin Tekeli, (der.), İletişim Yayıncılık, İstanbul.

Eckert, P. ve Ginet, S. M. (2003). “Language and Gender” New York: Cambridge University Press.

Ehrenreich B., English D., Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler. (Ed. B. Ehrenreich, D. English, Çev. E. Uğur), İstanbul: Kavram Yayınları.

Eijik, E. (2013). “Family Law in Syria A Plurality of Laws, Norms, and Legal Practices”. de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden <http://hdl.handle.net/1887/21765>

Ekici, T. (2015). “Göç ve İnsan”. Birey ve Toplum, 2015.

Elder, G. H., Jr. 1979. Historical change in life patterns and personality. In Lifespan development and behavior, vol. 2., edt P. Baltes and

O. Brim. New York: Academic Press, 117-159.

Ellis, C. (2002). Being real: Moving inward toward social change. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 15(4), 399-406.

<https://doi.org/10.1080/09518390210145453> (Google Scholar)

Erbaş, H. (2019). *Gidişlerden Kaçışlara Göç ve Göçmenler Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları*, (1. Baskı). Ankara: Phonix Yayınevi.

Ertürk, Y. (2015). “Sınır Tanımayan Şiddet: Paradigma, Politika ve Pratikteki Yönleriyle Kadına Şiddet Olgusu”. İstanbul: Metis Yayınları.

Etherington, K. (2006). Understanding Drug Misuse and Changing Identities: A Life Story Approach. *Drugs, Education, Prevention and Policy*, 13:3, p.233-245.

Erdat, B. (2004). *Toplumsal Cinsiyet Sorunları ve Kız Çocuklarının Okutulmaması*. Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Bitirme Tezi.

Erdogan, M. (2014). Perceptions of Syrians in Turkey. *Insight Turkey*, 16(4), 65-75.

Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması*, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi. Ankara: HUGO Yayınları.

Faist, T. (2007): “Transnationalisation and Development(s): Towards a North-South Perspective”. Transnational Press London.

Fine, Cordelia (2011). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması*. Sel Yayıncılık, İstanbul.

Frank, A. W. (2000). The standpoint of storyteller. *Qualitative health research*, 10(3), 354-365. <https://doi.org/10.1177%2F104973200129118499>

Frank, A. W. (2013). *The wounded storyteller: Body, illness, and ethics*. University of Chicago Press. (Google Scholar)

Freedman, J. (2007). “Gendering the International Asylum and reguee”. NY: Palgrsve MAcmillon.

Fredman, S. (2016). Substantive equality revisited. *International Journal of Constitutional Law*, 14(3), 712–738. <https://doi.org/10.1093/icon/mow043>

Freire, P. (1998). *Politics and Education* (P. L. Wong, Trans.). Los Angeles, CA: UCLA LatinAmerican Center Publications.

Fujimuru, C. J. (2015). "Life Stories of Four Cambodian Women: Contending Interpretations of a Shared History". A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Religious Studies. University Of California, Santa Barbara.

Galtung, J. (2018). "Bir Başka Açıdan İnsan Hakları". Müge Sözen (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Garbarino, J. (1992) "Children and families in the social environment". NY: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315081397>

Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books.

Germain, C. B. (1991). *Human behavior in the social environment: An ecological view*. NY: Columbia University Press.

Glenn, E. N. (1999). "The Social Construction and Institutionalization of Gender and Race: An Integrative

Glick Schiller, Nina; Basch, Linda ve: Blanc-Szanton, Cristina (1992), *Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered*, New York: NY Academy of Sciences.

Ferree, M. M., J. Lorber and B. B. Hess, eds. (1999). *Revisioning Gender*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. Framework." In *Revisioning Gender*. Ed. M. M. Ferree, J. Lorber and B. B. Hess. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. Pp. 3-43.

Giddens, A. (2006). *Sosyoloji*. Ayraç: İstanbul

Goodson, I. (2001). The Story of Life History: Origins of the Life History Method in Sociology, *Identity*, 1:2, 129-142. https://doi.org/10.1207/S1532706XID0102_02

Guarte ve Barrios (2006). "Estimation Under Purposive Sampling", *Communications in Statistics-Simulation and Computation*, 35:2, 277-284. <https://doi.org/10.1080/03610910600591610>

Gülçür ve İlkaracan (2002). The "Natasha" Experience: Migrant Sex Workers from The Former Soviet Union and Eastern Europe in Turkey. *Women's Studies International Forum*, 411-421.

Gül, Yalçınoğlu ve Atlı (2014). "Türkiye'de Çalışma Yaşamında Kadının Konumu ve Sorunları". *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 13(2), s. 169-176.

Habermas, J. (2013). "A Political Constitution for the Pluralist World Society?"

Hagen-Zanker, J. (2008). Why People Migrate? A Review of Theoretical Knowledge. *SSRN Electronic Journal*.

Hancock, A-M. (2007). When multiplication doesn't equal quick addition: examining intersectionality as a research paradigm. *Perspectives on Politics*, 5(1): 63-79.

Haraway, D. J. (2004). "The Haraway Reader". New York: Routledge.

Harding, S. (1991). *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Milton Keynes: Open University Press.

Harding, S. (1993) 'Rethinking Standpoint Epistemologies: What is "Strong Objectivity"?' in L. Alcoff and E. Potter (eds), *Feminist Epistemologies*. London: Routledge.

Harding, S. (1995). "'Strong objectivity': A response to the new objectivity question".

Synthese Vol. 104, No. 3, *Feminism and Science* (Sep., 1995), pp. 331-349.

Harding, R. (2004). "Social Enterprise: The New Economic Engine?". <https://doi.org/10.1111/j.0955-6419.2004.00338.x>

Harding, S. (2008). "Sciences From Below: Feminisms, Postcolonialities, and Modernities". Ed. Inderpal Grewal, Caren Kaplan, Robyn Wiegman. Duke University Press.

Harvey, D. (1989). *The condition of postmodernity*. London: Blackwell.

Hearn, J. (1987). "The Gender of Oppressing: Men, Masculinity, and The Critique of Marxism". New York: St. Martin's Press.

Hirschmann, N. J. (2004). 'Feminist Standpoint as Postmodern Strategy', in Harding, Sandra, (ed.) (2004), *The Feminist Standpoint Theory Reader, Intellectual and Political Controversies*, Routledge, New York, London, (pp. 317-332).

Hobson, B. ve Lister, R. (2001), "Keyword: Citizenship", Lewis, J.; Hobson, B. ve Siim, B. (Ed.), *Contested Concepts in Gender and Social Politics*, Edward Algar, <http://portal.unesco.org/shs/es/files/7681/11128861501citizenship.pdf/citizenship.pdf> (7.1.2015).

hooks, bell (1982) *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism*. Boston: South End Press.

hooks, bell (1990) *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black*. London: Sheba Press.

Hondagneu-Sotela, P. (2000). *Feminism and Migration*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 571, 107-120.

International Organization for Migration (IOM). (2013). "World Migration Report". https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr2013_en.pdf

Kakuru, D. M. ve Paradza, G. G. (2007). Reflections on the use of the life history method in researching rural African women: field experiences from Uganda and Zimbabwe. *Gender ve Development*, 15 (2), 287-297.

Kalav, A. (2012). "Namus ve Toplumsal Cinsiyet". *Mediterranean Journal of Humanities*, II/2, s. 151-163.

Kalaycıoğlu, S, Çelik, K, Beşpınar, F. (2010). "Gitmek mi zor kalmak mı?": Avrupa'ya erkek göçü ve geride kalan kadının gözünden göç deneyimi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 0-0. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41210/5085281>

Karakaya, H. (2018). "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Boşanma / Boşanma Süreci ve Kadın: Elazığ Örneği". *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 261-291. [DOI: 10.21798/kadem.2019249088](https://doi.org/10.21798/kadem.2019249088)

Karlowka, K. H. (2019). "Women's Security And Empowerment In The Context Of Forced Displacement- A Case Study Of Humanitarian Policies For Syrian". University of Massachusetts Boston M.A., University of Massachusetts Boston.

Kavas ve Develi (2020). "Çalışma Yaşamındaki Sorunlar Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Kadın Sağlık Çalışanları Üzerindeki Etkisi". Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 4/2, s. 84-112.

Kaypak ve Kahraman, (2016). "Türkiye'de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması". Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13/33, s. 298-315.

Kandiyoti, D. (1988). "Bargaining with Patriarchy," Gender ve- Society, 2(3):274.

Kandiyoti, D. (1991). "Identity and its Discontents: Women and the Nation". <https://doi.org/10.1177%2F03058298910200031501>

Kandiyoti, D. (2019). "Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler". İstanbul: Metis Yayınları.

Keller, E. F. (1985). "Reflections on Gender and Science, New Haven: Yale University Press.

Khoury, P.S. (1987). "Syria and the French mandate: The Politics of Arab Nationalism, 1920-1945", Princeton: Princeton University Press.

Kılıç ve Öztürk (2014). "Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama". Amme İdaresi Dergisi, Cilt 47, Sayı 1, s. 107-130.

Kim, H. H. (2016). "Identity In Sociocultural Context: Life Stories Of Korean Youth In New York City". The degree of Doctor of Philosophy, The City University of New York.

Kofman, E. ve Phizacklea A. ve Raghuram, P. ve Sales, R. (2000). Gender and International Migration in Europe: Employment, Welfare and Politics. New York: Routledge.

Korkmaz ve Korkut (2012). “Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17/2, s.41-65.

Köker, T. (2009). The Establishment of Kemalist Secularism in Turkey. Middle East Law and Governance. <https://ssrn.com/abstract=1364684>.

Käppeli, A. M. (1993). “Feminist Sahneler” içinde “Kadınların Tarihi: Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı Cilt 4”. Georges Duby, Michelle Perrot (ed.), Ahmet Fethi (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Laclau, E. (1995). “Why Do Empty Signifiers Matter in Politics.” Emancipation(s): 36–46. London: Verso.

Lewis, J.L. ve S.R.J. Sheppard. 2006. Culture and communication: can landscape visualization improve forest management consultation with indigenous communities? Landscape and Urban Planning 77:291–313.

Lieblich, A., Josselson, R. (1994). Exploring Identity and Gender: The Narrative Study of Lives. Sage Publication, 1 Edition.

Longman ve Brodley (2015). “Interrogating the Concept of Harmful Cultural Practices: Gender, Culture and Coercion”

Lorber, J. (1994). Paradoxes of Gender. New Haven: Yale University Press.

Lutz, H. (2010) Gender in the Migratory Process, Journal of Ethnic and Migration Studies, 36:10, 1647-1663, [DOI: 10.1080/1369183X.2010.489373](https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489373)

Lutz, Vivar ve Supik (2011). “Framing Intersectionality: Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies”. London: Routledge.

Lyotard, J. F. (1994). “Postmodern Durum: Bilgi Üzerine Bir Rapor”. Ahmet Çiğdem (Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.

MacKinnon, C. A. (1987). “Feminism, Marxism, Method, and the State: Toward Feminist Jurisprudence”, (ed.) Sandra Harding, Feminism and Methodology, Bloomington: Indiana University Press and Milton Keynes: Open University Press.

- Madianou ve Miller (2011). "Migration and New Media: Transnational Families and Polymedia". New York: Routledge. [DOI: 10.16995/sim.57](https://doi.org/10.16995/sim.57)
- Maggs, C. (1985). Nursing history: The state of the art. London, Croom Helm.
- Mair, M. (2013). Between Psychology and Psychotherapy (Psychology Revivals): A Poetics of Experience. Routledge. ([Google Scholar](#))
- Maktabi, R. (2010) Gender, family law and citizenship in Syria, Citizenship Studies, 14:5, 557-572, [DOI: 10.1080/13621025.2010.506714](https://doi.org/10.1080/13621025.2010.506714)
- Manderson, L. (1999). "Social Meaning And Sexual Bodies: Gender, Sexuality and Barriers to Women's Health Care". Gender and Health. Pollard, T. ve Hyatt S. B. (Ed.). UK: Cambridge University Press: 75-93.
- Mann, L., Radford, M., Burnett, P., Ford, S., Bond, M., Leung, K., Nakamura, H., Vaughan, G., Yang, K.S. (1998). Cross-Cultural Differences In Self- Reported Decision-Making Style And Confidence. International Journal Of Psychology, 33, 325-335.
- Manning, L. (2013). "While on My Journey: A Life Story Analysis of African American Women in Pursuit of their Doctoral Degrees in the Southwest". A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy.
- Mardin, Ş. (2005). The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas. New York: ACLS History E-Book Project.
- Marsella, A. J., ve Ring, E. (2003). Human migration and immigration: An overview. In L. L. Adler ve U. P. Gielen (Eds.), Migration: Immigration and emigration in international perspective (pp. 3–22). Westport: Praeger. ([Google Scholar](#))
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. Population and development review.
- Mathieu, N. C. (1996). "Sexual, Sexed and Sex-Class Identities: Three Ways of Conceptualising the Relationship Between Sex and Gender" içinde Sex In Question: French Materialist Feminism. Lisa Adkins, Diana Leonard (Ed.). UK ve USA: Taylor ve Francis.

Mayeur, F. (2005). "Laik Eğitim Modeli" Şu Kitapta: Geneviève Fraisse, Michelle Perrot. Kadınların Tarihi: Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 214-229.

McAdams, D. P. (1985). Power, intimacy, and the life story: Personological inquiries into identity . New York: Guilford Press.

McAdams, D. P., ve McLean, K. C. (2013). Narrative Identity. Current Directions in Psychological Science, 22(3), 233–238. <https://doi.org/10.1177/0963721413475622>

McKeown, J., Clarke, A., ve Repper, J. (2006). Life story work in health and social care: systematic literature review. Journal of advanced nursing, 55(2), 237-247. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2006.03897.x>

Michel, A. (1993). "Feminizm". Şirin Tekeli (Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Mies, M. (1983). Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru. S. Çakır, N. Akgökçe (Haz.). Kadın Araştırmalarında Yöntem. İstanbul: Sel Yayıncılık

Miller, G., de Shazer, S. ve Jong, P. (2001). Therapy interviewing. In Gubrium, J. F., ve Holstein, J. A. Handbook of interview research (pp. 384-410): SAGE Publications, Inc. [doi: 10.4135/9781412973588](https://doi.org/10.4135/9781412973588)

Miller, P. H. (2009). "Theories in developmental psychology" (5th ed.). New York: Worth Publishers.

Mernissi, F. (2003). "İslam'da Aktif Kadın Cinselliği Anlayışı". Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik, 33-53. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mernissi, F. (2014). "Dreams of Trespass: Tales of a Harem Girlhood". Perseus (pub).

Moen, P., ve Erickson, M.A. (1995). Linked lives: A trans generational approach to resilience. In P. Moen, G. H. Elder, Jr., ve K. Luscher (Eds.), Examining lives in context: Perspectives on the ecology of human development (pp. 169-210). Washington, DC: American Psychological Association.

Mohanty, C. 2003. Feminism without Borders. Durham, NC: Duke University Press.

Moses, C. G. (1984). French Feminism in the 19th Century. New York: State University of New York Press.

- Mousa, D. (2018). "Syrian Personal Status Laws". Friedrich Ebert Stiftung.
- Morawska, E. (1999). The new-old transmigrants, their transnational lives, and ethnicization: a comparison of 19th/20th and 20th/21st C situations
- Morokvasic, M. (1983). Birds of Passage Are Also Woman. The International Migration Review, 18(4 Special Issue: Women In Migration), 886-907.
- Nagel, T. (1986). "The View from Nowhere". Oxford University Press.
- Ong, A. 1999. Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality. Durham, NC: Duke University Press.
- Özcebe ve Biçer, 2013. "Önemli Bir Kız Çocuk ve Kadın Sorunu: Çocuk evlilikler". Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara. [DOI: 10.4274/tpa.1907](https://doi.org/10.4274/tpa.1907)
- Özkazanç, A. (2018). Feminizm ve Queer Kuram. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özkul, D. (2018). "Ulusötesi Göç: Uluslararası Göç Yazınında Yeni Bir Paradigma" içinde Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar. S. Gülfer Ihlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (Der.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Park, M. S. (1999). "Korean Immigrant Mothers' Attitudes Toward Child Physical Abuse: An Ecological Perspective". Doctor of Philosophy, The University of Texas at Austin.
- Parrado, Emilio A. ve Chenoa A. Flippen (2005). Migration And Gender Among Mexican Women. American Sociological Review, 606-632.
- Peacock, J. L., ve Holland, D. C. (1993). The narrated self: Life stories in process. Ethos, 21(4), 367-383. <https://doi.org/10.1525/eth.1993.21.4.02a00010>
- Pedraza, S. (1991) "Women and Migration: The Social Consequences of Gender," Annual Review of Sociology, 17:303-325.
- Peker ve Kubar (2012). "Türkiye'de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış". Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14/2, 173-188.

- Pessar, P. R. (1999). "The Role of Gender, Households, and Social Networks in the Migration Process: A Review and Appraisal." Pp 53-70 in *The Handbook of International Migration*, edited by C. Hirschman, P. Kasinitz, and J. DeWind. New York: Russell Sage Foundation.
- Phizacklea, A. (1983) *One Way Ticket: Migration and Female Labour*. London: Routledge ve Kegan Paul.
- Pogge, T. (2002). *World Poverty and Human Rights*. Oxford: Blackwell.
- Provence, M. (2005). "The Great Syrian Revolt and the Rise of Arab Nationalism". The University of Texas at Austin.
- Rabo, A. (1996). "Gender, State and civil society in Jordan and Syria" in: C. Hann and E. Dunn (eds.), *Civil Society. Challenging Western Models*, London: Routledge, 155-77.
- Rabo, A. (2012). "Conviviality and Conflict in Contemporary Aleppo" in: A.N. Longva and A.S. Roald (eds.), *Religious Minorities in the Middle East: Domination, Self-Empowerment, Accommodation*, Leiden: Brill, 123-47.
- Radin, P. (1920). "The Autobiography of A Winnebago Indian". Kessinger Publishing.
- Rashid ve ark. (2013). "Immigration journey: a holistic exploration of pre- and post-migration life stories in a sample of Canadian immigrant women". *International Journal Of Migration, Health And Social Care*, 9:4. [DOI 10.1108/IJMHSC-07-2013-0018](https://doi.org/10.1108/IJMHSC-07-2013-0018)
- Ramazanoğlu ve Holland (2002). "Feminist Methodology: Challenges and Choices". Sage Publications.
- Ravenstein, E. G. (1885). "The Laws of Migration". *Journal of the Statistical Society of London*, Vol. 78, No.2, p.167-235.
- Roded, R. (2006) "Lessons by a Syrian Islamist from the life of the Prophet Muhammad", *Middle Eastern Studies*, 42:6, 855-872, [DOI: 10.1080/00263200600922973](https://doi.org/10.1080/00263200600922973)
- Rose, H. (1994). "Love, Power and Knowledge. Towards a Feminist Transformation of the Sciences". Cambridge: Polity Press.

- Rosenau, P. M. (1992). "Post-Modernism and the Social Sciences Insights, Inroads, and Intrusions". Princeton University Press: Princeton, New Jersey.
- Rosenthal, G. (1993). Reconstruction of Life Stories: Principles of Selection in Generating Stories for Narrative Biographical Interviews. *The Narrative Study of Lives*, Vol 1, p. 59-91.
- Rousseau, J. J. (2019). "Emile". Yaşar Avunç (çev.), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Sarup, M. (2014). "Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm". Abdülbaki Güçlü (Çev.) Ankara: Pharmakon Yayınevi, 2.baskı.
- Sayılgıl, F. (2010). "Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları". İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Schmidt, M. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. (Çev. M. Emin Köktaş), Ankara: Vadi Yayınları.
- Scaramella, L. V., ve Keyes, A. W. (2001). The social contextual approach and rural adolescent substance use: Implications for prevention in rural settings. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 4(3), 231-251.
- Scott, J. W. (2013). "Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi" içinde "Feminist Tarihin Peşinde". Derya Demirler ve Fahriye Dinçer (çev.). BGST Yayınevi.
- Selim, S. (2017). "Türkiye’de Göç Kadınlaşıyor mu?: Ekonometrik Bir Analiz". Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4/3, s. 43-63.
- Sezgin, D. (2015). "Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Sağlık ve Tıbbileştirme". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18/1, 156-186.
- Simões, B. M. (2012). "Work And Social Activism In The Life Stories Of Latina Domestic Workers". Dissertation submitted to the Faculty of the Graduate School of the University of Maryland, College Park, in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy
- Smith, R. (2001). Analytic strategies for oral history interviews. In Gubrium, J. F., ve Holstein, J. A. *Handbook of interview research* (pp. 711-731): SAGE Publications, Inc. [doi: 10.4135/9781412973588](https://doi.org/10.4135/9781412973588)

- Smith, A. R. L. (2019). "Forced Migrant Women Confront Institutional Constraints in a Community College". Columbia University, the degree of Doctor of Philosophy.
- Somay, B. (2017). "Çokbilmiş Özne". İstanbul: Metis Yayınları.
- Spivak, G. C. (2009). Madun konuşabilir mi? In D. Hattatoğlu & G. Etuğrul (Ed.) (Hattatoğlu & G. Etuğrul, Trans), *Methodos: Kuram ve yöntem kenarından* (pp. 53-114). İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Sumbas, A. (2015). "Kadının Politik Temsil Meselesi Üzerine Bir Tartışma." İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (53), s. 103-121.
- Şahin, H. (2019). "Feminist Terapi Üzerine Bir Derleme". 2. Çukurova Kadın Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı.
- Şeker ve Uçan (2016). "Göç Sürecinde Kadın". Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14/1. [doi: 10.18026/cbusos.36200](https://doi.org/10.18026/cbusos.36200)
- Takeuchi, D., Dearing, T., Bartholomew, M., ve McRoy, R. (2018). Equality and equity: Expanding opportunities to remedy disadvantage. *Generations*, 42(2), 13–20.
- Tanesini, A. (2012). "Feminist Epistemolojilere Giriş". Gülhan Demiriz, Berivan Binay, Ümit Tatlıcan (çev.), 1. Basım. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Taş, G. (2016). *Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri*.
- Taşkıran, T. (1973). "Cumhuriyet'in 50.Yılında Türk Kadın Hakları". Başbakanlık Kültür Müst.Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Thieme, S. (2006). *Social Networks and Migration: Far West Nepalese Labour Migrants in Delhi*. 36-40.
- Thompson, P. (2000). *The Voice of the Past: Oral History*, Oxford. Oxford University Press, Third Edition.
- Thompson, E. (2000). "Colonial Citizens: Republican Rights, Paternal Privilege, and Gender in French Syria and Lebanon." New York: Columbia University Press.

- Thompson, E. (2011). "Le mouvement féminin et l'essor de l'État-providence colonial en Syrie (1920-1946)". *Clio*, (33): 107-124. <https://doi.org/10.4000/cli0.10030>
- Tietjen, A. M. (1989). "The Ecology of Children's Social Support Networks" in D. Belle (Ed.) *Children's Social Networks and Social Support*. NY: Wiley.
- Tohidi, ed. by Herbert L. Bodman, Nayereh (1998). *Women in muslim societies: diversity within unity*. Boulder (Colo.): L. Rienner.
- Tongco, M. D. C. (2007). Purposive sampling as a tool for informant selection. *Ethnobotany Research and applications*, 5, 147-158.
- Van Dam, N. (2011). *The Struggle for Power in Syria: Politics and Society under Asad and the Ba'th Party* (4th edition), London: I.B. Tauris.
- Volkan, V.D. (2017). *Göçmenler ve Mülteciler Travma, Sürekli Yas, Önyargı ve Sınır Psikolojisi*, (1. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi.
- Vertovec, S. 1999 "Conceiving and Researching Transnationalism," *Racial and Ethnic Studies*, 22(2).
- Yakushko ve Chronister (2005). Immigrant Women and Counseling: The Invisible Others. *Journal of Counseling ve Development*, 292-298.
- Yakushko, O. (2010). Stress and coping strategies in the lives of recent immigrants: A grounded theory model. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 32(4), 256–273. <https://doi.org/10.1007/s10447-010-9105-1>
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyoloji*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Yang, Li-Ling. (2008). The Life Stories of Motherhood Among Divorced Women in Taiwan, *Journal of Nursing Research*: September 2008 - Volume 16 - Issue 3 - p 220-230 [doi: 10.1097/01.JNR.0000387309.19493.b0](https://doi.org/10.1097/01.JNR.0000387309.19493.b0)
- Yarar, B. (2015). "Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri", Der. Betül Yarar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yarcı, S., ve Alpman, P. S. (2018). " Göçmenler Konuşabilir mi? ": Göçmenlik Koşulları Altında Kurulan Sığınmacı Kimliğini Haritalamak. *Düzce Üniversitesi Yayınları*, 5, 457–466.

- Yıldırım, S. (2005). *Aftermath of a Revolution: A Case Study of Turkish Family Law*.
- Yıldız, Ö. (2013). “Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı.” *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16:1.
- Wadud, A. (2006). *Inside the Gender Jihad: Women’s Reform in Islam*. Oxford: One World Publications.
- Waldinger, R. D. ve FitzGerald, D. S. (2004). “Transnationalism in Question”. *American Journal of Sociology*, 109 (5): 1177-1195. [DOI: 10.1086/381916](https://doi.org/10.1086/381916)
- Walby, S. (2016). “Patriyarka Kuramı”. Hülya Osmananoğlu (Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Wallerstein, I. (2005). *Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş*. Ender Abadoğlu-Nuri Ersoy (Çev.), İstanbul: Aram.
- Wallerstein, I. (2008). “What is Historical Social Science?”. *The Social Science Research Council Contention, Change, and Explanation: A Conference in Honor of Charles Tilly* New York, http://www.praxisphilosophie.de/wallerstein_social_science.pdf
- Warner, L. R. (2008). A best practices guide to intersectional approaches in psychological research. *Sex Roles*, 59: 454-463.
- Williams, B. (1985). “Ethics and the Limits of Philosophy”. Harvard University Press.
- Wisniewski, R., ve Hatch, J. A. (Eds.). (1995). *Life history and narrative*. Falmer Press. [\(Google Scholar\)](#)
- Witherell, C. and N. Noddings, eds. 1991. *Stories Lives Tell: Narrative and Dialogue in Education*. New York: Teachers College Press.
- Woolstonecraft, M. (2018). “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi”. Deniz Hakyemez (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Wylie, A. (2003). Why Standpoint Matter? In R. Figueroa, & S. Harding, *Science and Other Cultures: Issues in Philosophies of Science and Technology* (pp. 26-48). New York: Routledge.

Zastrow, C. (1993). "Introduction to social work and social welfare: Empowering People". Pacific Grove, CA: Brooks/Cole Publishing Co.

Zürcher, E. J. (2013). "Modernleşen Türkiye'nin Tarihi". İstanbul: İletişim Yayınları.

EK 1: GÖRÜŞME SORULARI

1. Kaç yaşındasınız?
2. Sizi büyüten kişi/kişiler kimler?..... Biraz bu süreçten söz eder misiniz?

(Çocukluğunuzu en uzun süreli nerede geçirdiniz? Çocukluk döneminde anne-babanız ve varsa kardeşlerinizle birlikte yaşadıklarınızı düşündüğünüzde sizi mutlu eden, sizin için çok sıradan olan ya da sizi üzen durumlardan söz eder misiniz? Çocukluğunuzu nasıl bir evde geçirdiniz?)

3. Anne-babanızın kız ve erkek çocukları yetiştirme tarzı nasıldı? Sizi büyütürken nasıl davrandılar?

Ailenizin sizi ve varsa erkek kardeşlerinizi yetiştirme biçimi ile Suriyedeki diğer ailelerde çocuk yetiştirme tarzı benzer miydi?

4. Okula gittimiz mi? .....Bu süreçte neler yaşadınız?

Eğitim süresince kız ve erkek öğrencilere öğretmenlerin davranış biçimi nasıldı?

5. Kız ve erkek çocuklardan okulda beklenenler nelerdi? Bu cinsiyete göre değişir miydi?

18.09.2020

6. Kız ve erkek çocuklardan toplumda beklenenler nelerdi? Bu cinsiyete göre değişir miydi?

7. Kız ve erkek çocuklardan aile içinde beklenenler nelerdi? Bu cinsiyete göre değişir miydi?

8. Çocukluk ve gençlik döneminizde hayatınızda iz bırakan olumlu/olumsuz anılarınız neler?

9. Kız ve erkeklerin gençlik aşamasında uyması gereken kurallar nelerdir?

Bu cinsiyete göre değişir mi?..... neden.....

10. Suriyede gençlerin evlenme şekli nasıl?

11. Siz nasıl evlendiniz?

Evliliğinizden, eşinizden söz eder misiniz?

Suriye’de evlilik yaşamınız nasıldı?

Çocuğunuz var mı? .....Varsa yaşları ve cinsiyetleri neler?

12. Evlilikte toplumun kadından ve erkekten beklentileri nelerdir? ..... bu yasalara nasıl yansımıştır?

13. Sizin evliliğinizde aileniz ve toplum sizden ve eşinizden neler bekledi?

18.09.2020

Siz ve eşiniz bu beklentiler konusunda ne düşündünüz, nasıl davrandınız?

14. Çalışma yaşamınız oldu mu?

15. Toplumda kadının çalışmasına nasıl bakılırdı?

Siz kadının çalışma yaşamında olması konusuna ne düşünüyordunuz?

Burada geldikten sonra bunda bir değişim oldu mu? Olduysa nasıl....

16. Siz çocuklarınızı nasıl yetiştirdiniz? Kız ve erkek çocuk yetiştirme biçiminiz nasıldı?

17. Suriye’de kadınların ne gibi hakları vardı? .....Suriye’de kadınların yasal hakları nelerdir?

18. Kız çocuklarının hangi yaşta evlenmesi gerektiğini düşünüyorsunuz? Neden?

19. Kız çocukların eğitim hakkıyla ilgili neler düşünüyorsunuz?

20. Suriye’de gerçekleştirilen olumlu ya da olumsuz yasal uygulamalar nelerdir? Bunları kadın hakları açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

21. Suriye’de erkeklerin birden fazla kadınla evlenebilmesi konusuna nasıl bakıyorsunuz?

22. Suriye’de kadın haklarının geliştirilmesi için çalışmalar var mı? Daha önce olmuş muydu?

23. Suriye’de tarihi önemi olan ve bilinen kadınlar var mı varsa bunlar kimler? (Naziq Khatim al-‘Abid Bayhum, Adile el Jazairi gibi isimleri daha önce duydunuz mu?)

24. Suriye’de askerlik yapan kadınlar var mı? Bunlar savaşın içinde aktif olarak mücadele veriyor mu?

Kadınların asker olması ya da savaşmasıyla ilgili neler düşünüyorsunuz?

25. Suriye’de kadınlar ne gibi işlerde çalışabilirler?

26. Suriye'deki yaşantınızda hoşunuza giden/gitmeyen kültürel ve dini uygulamalar var mıydı? Varsa bular nelerdir?

27. Boşanma hakkıyla ilgili neler düşünüyorsunuz? ..... Suriye'de kadınların boşanma hakkı var mı?

28. Suriyedeki savaş ortamını ilk ne zaman yaşadınız?

29. Savaş ve ardından yaşananlar siz ve ailenizde ne tür etkiler yarattı?

30. Göç etmeye nasıl karar verdiniz? Ne zaman ve nasıl göç ettiniz?

Göç etme sürecinde yalnız mıydınız? Yanınızda kimler vardı?

Göç sürecinde olumlu/olumsuz deneyimlerinizden söz edermisiniz?

31. Göç sürecinde kadın olmaktan dolayı yaşadığınız olumlu/olumsuz durumlar oldu mu?

32. Göç sonrası Türkiye'deki yaşamı nasıl kurdunuz? Bu süreçte kimlerden destek aldınız? Nasıl bir yaşam sürdürdünüz?

33. Göç ettiğiniz günden bugüne hayatınızda neler değişti? Bir kadın olarak bu süreç sizi nasıl etkiledi, hayatınızda neler değişti, bu değişim sizde nasıl?

34. Türkiye'ye geldikten sonra sizi şaşırtan bir olay oldu mu?

35. Türkiye'ye geldikten sonra kendinizi iyi ya da kötü hissettiğiniz olaylar oldu mu?

36. Türkiye’de kadın olarak yaşamının getirdiği olumlu/olumsuz taraflar var mı? Varsa bunlar sizin için neler?

37. Türkiye’deki kadınlar ve kadınların yaşamları ile ilgili ne düşünüyorsunuz?

38. Türkiye’de yaşayan kadınlarla Suriye’de yaşayan kadınlar arasındaki benzerlikler ve farklar nelerdir?

39. Türkiye’de kadınların hakları neler?

40. Kadınların hakları açısından Suriye ile Türkiye’yi kıyasladığımızda neler söyleyebilirsiniz?

41. Sizce haklar açısından savaş öncesi Suriye’de mi yoksa Türkiye’de mi kadınlar daha avantajlı? .... Neden?.....

42. Sizin için hayatınızda en değer verdiğiniz/en önemli şey nedir? Bu eskiden de böyle miydi?.....

Zaman içinde değişti mi?

43. Gelecek için hayalleriniz, planlarınız ve umutların neler?....

Bunları kimin için (kendin için mi) gerçekleştirmek istiyorsun?

44. Sizce kadınların ne tür hakları olmalı ve nasıl yaşamalı?

Bunun uygulandığı bir ülke var mı ya da olabilir mi?..... Neden?

45. Hayatın bir film olsaydı izleyenler sonunda ne hissederdı? - Filmden hangi duygularla ayrılırdı?

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172-300
Konu : Hülya ŞAHİN ERBEKTAŞ (Etik Komisyon İzni)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 01.06.2020 tarihli ve 12908312-300/00001101836 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyoloji Anabilim Dalı Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans programı öğrencilerinden **Hülya ŞAHİN ERBEKTAŞ**'ın **Prof. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK** danışmanlığında hazırladığı “**Türkiye'ye Zorunlu Göçle Gelen Suriyeli Kadınların Haklar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamındaki Deneyimleri**” başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **09 Haziran 2020** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 26.06.2020 tarihinde 12908312-300/00001101836 sayılı yazınızın 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

